VALERIAN MADER

Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum (1588)

Szerkesztette, jegyzetelte és a bevezető tanulmányt írta:
Molnár Dávid

SPECULUM ROSAS CAPTAT

EUROPICA VARIETAS TOKAJENSIS - FONTES

1857 · 2021
TOKAJ-HEGYALJA EGYETEM

L'Harmattan

Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum (1588)

A Little Book of School Exercises in Poetry (1588)

Valerian Mader

Szerkesztette, jegyzetelte és a bevezető tanulmányt írta Molnár Dávid

https://orcid.org/0000-0002-3825-2030

Klasszikus, régi görög és latin irodalom és művészetek / Classics, ancient Greek and Latin literature and art (13018), Irodalomtörténet / History of literature (13020)

neolatin irodalom, alkalmi költészet, tankönyv, kora újkori irodalom, magyar irodalomtörténet

Neo-Latin literature, occasional poetry, textbook, early modern literature, Hungarian literary history

DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-082-2

Valerian Mader

Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum (1588)

Europica varietas Tokajensis

A Tokaj-Hegyalja Egyetem (Sárospatak)
Speculum Kutatócsoportjának sorozata

Főszerkesztő
Monok István

Szerkesztőbizottság
N. Kis Tímea, Molnár Dávid, Monok István, Orbán Áron

Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini – Patrimonium culturale – Fontes

VIII.

Sorozatszerkesztő
Molnár Dávid

ISSN 2939-5712
ISBN 978-963-646-082-2
DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-082-2

Az első borítón
Grund Riss und Prospect des Graf Illéshazysch: Schlosses, u. der Fr: Stadt Trenchin
(Országos Széchényi Könyvtár, TK 478)

A hátsó borítón
Ligeti Antal, Trencsén vára (1870) (Magángyűjtemény)

Valerian Mader

Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum (1588)

Edidit, introduxit et commentariis instruxit
Dávid Molnár

Recensuit et emendavit
István Bartók

Budapest – Sárospatak
L'Harmattan – Tokaj-Hegyalja Egyetem
2024

A kiadásért felel a L'Harmattan Kiadó ügyvezetője
és a Tokaj-Hegyalja Egyetem rektora

Készült a Tokaj-Hegyalja Egyetem (Sárospatak)
Kulturális Örökség Tudományok,
a Szőlészeti és Borászati Tanszéke,
és az MTA Könyvtár és Információs Központ
együttműködésében

• 1857 •
2021
TOKAJ-HEGYALJA
EGYETEM

Composuit indicem nominum et locorum
Tímea Budai-Király

Tartalomjegyzék

Grund Riss und Prospect des Graf Illéshazysch: Schlosses, u. der Fr: Stadt Trenchin
(Országos Széchényi Könyvtár, TK 478)

Valerian Mader igavonó ökröcskéje: a *Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum*

Molnár Dávid

A tanulmány címe Valerian Mader (1558–1605 után) egyik versének a hasonlatára utal, amelyben távollévő könyveit ökrökhöz hasonlítja. Könyvek nélkül, saját maga erejéből a földet feltörni, vagyis a kultúrát művelni még sokkal fárasztóbb, szinte lehetetlen munka lenne. Könyvei mint igavonó jószágok mögött lassan, sorról sorra lépkedve túrja a földet, hogy elszórva a magvakat kikelhessenek a learatható és felhalmozható termények. Mader könyvecskéjét *(libellus)* is ugyanilyen ökröcskének szánja, amelyet minden érdeklődő befoghat majd maga elé, aki a versírás művészetének talaját szeretné fellazítani. Mader könyvecskéjét tehát olyan példatárnak szánja, amelyet követhet a lelkes, versírásra elszánt ifjúság.

Miután áttekintem a Maderrel foglalkozó gyér szakirodalmat, összefoglalom az életét. Ezek után egyetlen ismert művének bemutatására vállalkozom a számomra érdekesebbnek tűnő versekre külön is kitérve. A tanulmány végén táblázatszerű tömörséggel összegzést adok Mader életéről, valamint kísérletet teszek Mader verseinek – amennyiben sikerült támpontokat találni – kronológiai sorrendben történő felso-

rolására is. Mindezek után a Mader-kötet költeményeinek, leveleinek ábécésorrendbe szedett címzettjeit és szerzőit sorolom fel ismert életrajzi adataik összefoglalásával. Az alábbiakban, hogy pontosan behatárolhatók legyenek a költemények, végig a jelen kiadás versszámozását használom az incipitek feltüntetésével együtt.

I. A Valerian Maderrel foglalkozó szakirodalom

Valerian Mader életrajzát egyetlen példányban fennmaradt könyvéből, a *Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum*-ból[1] tudjuk rekonstruálni, amit Miloslav Okál 1986-os tanulmányában foglalt össze. Okál tanulmánya az egyetlen, amely érdemben és részletesen valaha is foglalkozott Maderrel. A nyúlfarknyi szakirodalom Borsa Gedeon 1964-es cikkével kezdődik, aki 1963 nyarán fedezte fel a nyomtatványt Bécsben, az Österreichische Nationalbibliothekben.[2] Habár Borsa inkább a nyomdász Mantskovit Bálint galgóci korszaka miatt tartotta fontosnak a kis könyvet, azért azt is megjegyezte, hogy a könyvben szereplő ismeretlen szerzőket érdemes lenne majd külön is tanulmányozni, mert csak Mader könyvecskéjéből ismerjük a nevüket. Mielőtt Okál megírta volna nagy összefoglalóját Maderről 1986-ban, egy 1971-es, Petrus Barossiusról szóló tanulmányában – főleg Barossiushoz intézett versei kapcsán – röviden már foglalkozott Maderrel is.[3] Ezek után Székely Júlia említi meg egy bekezdés erejéig a trencséni versíró kör egyik tagjaként Mader nevét 1982-ben.[4] Fontos Pálfy Miklós 1965-ben kiadott katalógusának két sora is, amely egy Madernek címzett 1600-ban kelt levélre vonatkozik (lásd lentebb). Ez azért fontos, mert később Okál még nem ismerte ezt az információt, ami miatt nagyjából az 1586-os évnél veszíti szem elől szerzőnket. Három évvel később Ján Mišianiknak a szlovák humanizmusról írt monográfiájában tűnik fel Mader neve.[5] A szlovák irodalomtörténész az első, aki megpróbálja tömören összefoglalni Mader könyvét. Mintha kissé bizonytalan lenne abban, hogy Mader költészete provinciális jellegén túl érdemes-e egyáltalán a figyelemre, de végül is sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy nem maradt fent több, hasonló jellegű kötet. Ugyanebben a kötetben jelent meg Jozef Minárik írása is a XVII. század első felének latin alkalmi költészetéről.[6] Említésszinten szerepel benne Mader is pár verscímmel, amelyekhez ötletszerűen címkézve, ám a teljességre törekvés igénye nélkül hozzárendelte az alkalmi költészet némely nyilvánvaló alapműfaját. Aztán egy évtizeddel később Okálnak a fentebb már említett hiánypótló tanulmánya következik, amely di-

1 Mader 1588.
2 Borsa 1964, 164–165.
3 Okál 1971.
4 Székely 1982, 651.
5 Mišianik 1967, 215–217.
6 Minárik 1967, 245, 249, 250.

cséretre méltó részletességgel foglalja össze Mader életét és munkásságát. Jelen tanulmány is elsősorban Okál szövegére támaszkodik, megpróbálva további részletekkel gazdagítani a maderi életművet. A magyar irodalomtörténet egyáltalán nem foglalkozott Maderrel. Az egyetlen kivétel – Borsa után – Szabó András, aki az Okál-tanulmány keletkezésének évében a sárospataki szellemi életről írt tanulmányában említi meg Madert is.[7] Sebők Marcell 2007-es monográfiájában szentel Madernek egy fél mondatot a Thököly Sebestyénnek írt verse miatt.[8] Aztán az Antonín Truhlář és Karel Hrdina nevével fémjelzett, majd Josef Hejnic és Jan Martínek folytatásában megjelent cseh-morva humanista lexikonsorozat 2011-es pótkötetében találkozunk egy bekezdésnyi Mader-szócikkel, amely semmiféle új információt nem tartalmaz.[9] A Maderről való információk adatolt összegyűjtését Csepregi Zoltán 2015-ös proszopográfiájában találjuk meg.[10] Jelen tanulmány szerzőjének 2021-ben jelent meg egy munkája magyarul Mader Ficino-verséről, és ennek egy kibővített, átdolgozott változata angolul.[11]

II. Valerian Maderről

1558. május 19-én született reggel hat órakor[12] egy nemesi családban Trencsénben.[13] Apja, Nicolaus Mader befolyásos trencséni polgár volt. Először főurak intézője, majd polgármester[14] (ez utóbbinak nincs nyoma a versekben). Ennek ellenére Mader gyakran panaszkodik szegénységükre. Georgius Chotessovius Mader apját Trencsén szabad királyi város *civis iuratus*ának, vagyis esküdt polgárának nevezi (app. 29). Mader apjának a verséből az is kiderül, hogy 1575–1577 körül, vagyis bártfai tanulmányai idején már nem élt az édesanyja.[15] Négy bátyjáról tudunk: Nicolaus, Josephus, Johannes és Georgius Maderről,[16] valamint egy féltestvéréről, Davidról. Az apjának írt, 8. számú versből tudjuk, hogy ő volt a legfiatalabb, ahol ezt olvashatjuk róla: *tertius a primo filius alme pater*. Egy fiáról és egy leányáról tudunk, akiknek nem ismerjük a nevüket. 1585 márciusa előtt, még kisgyermekkorukban haltak meg.[17] Ekkor már fivére, David sem élt.

7 Szabó 1986, 498, 500, 504.
8 Sebők 2007, 300.
9 *Rukověť* 2011, 198.
10 *ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 7.
11 Molnár 2021a; Molnár 2021b.
12 Lásd Mader versét: no. 67.
13 *ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 6. A XVI. századi Trencsén váráról lásd: Kenyeres 1995.
14 Okál 1986, 160. Hogy lehetett szava a város közügyeinek intézésében, jól bizonyítja Georgius Bulgar verse, amelyben támogatását kéri (app. 28).
15 Lásd app. 14, 10. sor: *sive sit illa parens sive* noverca *tibi.*
16 Lásd MNL OL Illésy-gyűjtemény 1m51 (E 152 - Magyar Kamara Archivuma - Acta Jesuitica - Regestrata - Resid.Sárospatakiensis - F. 3. - N°. 3.). .
17 Lásd a 73. verset.

1. Elemi tanulmányok: Sempte, Trencsén, Bártfa, Zsolna (1568–1577)

Elemi tanulmányait Semptén (Šintava, SK) kezdte meg. A saját születésnapjára írt versben (no. 67) azt olvashatjuk, hogy még nem telt el két lustrum az életéből (vagyis még nem volt tízéves), tehát 1568 előtt már Semptén tanult. Majd 1573 és 1578 között Trencsénben, Bártfán[18] és Zsolnán folytatta a tanulmányait. A trencséni iskolában Petrus Barossius volt a tanára. Bártfán Jeszenszky (Jessenius) Simon támogatásával Thomas Faber, Georg Radaschin és Severin Sculteti alatt pallérozódott, míg Zsolnán Nicolaus Colacinus volt a mestere, akivel később is folyamatos kapcsolatban maradt. Erről verses levélváltásaik tanúskodnak. Tanulmányainak idejét az 1577-es üstökösről szóló verse (no. 6) alapján pontosíthatjuk kissé. Ez alapján 1577. november 9-én már Zsolnán tartózkodott, amire a Dersffy család dicséretéből következtethetünk. Tehát legalább az 1577. év őszi szemeszterétől Zsolnán tartózkodott, ami azt is jelenti, hogy a nagyjából 240 kilométerre lévő Bártfán legkésőbb 1577 őszéig tanult. (De ez csak papíron lehet ilyen éles választóvonal, sokkal életszerűbb, ha Bártfáról már legalább 1577 nyarán elköltözött, talán nem is Zsolnára, hanem előbb inkább haza, Trencsénbe.)

2. Kassa és Erdély (1578–1579)

Mader *Hodoeporicon, sive peregrinatio in Transsylvaniam* című versének (no. 8) 15. sora szerint majd' „négy hónap" után (*nondum complerat quatter sua cornua Phoebe*) elindult – néven nem nevezett – társaival Kassáról. Okál úgy gondolja,[19] hogy Kassán is tanulni szeretett volna, de nem tetszett neki a hely színvonala (*deficiente suos philomela psallere cantus, an cuculi turpes quis capit aure sonos*), és inkább elindult társaival a hosszú, erdélyi útra (*Cassovia longas cogimur ire vias*).[20] Csak ezután jutott el a pataki skólába. Valószínűleg nem ment előtte haza, mert a verses levél végén (189–193. sor) pénzt kér apjától, ellenkező esetben (ti. ha hazament volna Trencsénbe) nem kellett volna kérnie rögtön utána Sárospatakról. Ugyanitt azt is írja, hogy jó lenne, ha még a hó leesése előtt el tudná neki küldeni a kért összeget, vagyis 1579 őszén írhatta a verset, amiből kikövetkeztethető, hogy kassai tartózkodása 1579 tavaszára tehető, a rá következő erdélyi útja pedig 1579 nyarára. Még tovább is finomíthatjuk ezeket az életrajzi adatokat, mert feltételezhető, hogy az Anthonius Thalnak címzett verset (no. 38) Kassán írta 1578 karácsonyán (lásd 39. oldalon). Ennek alapján már 1578 decemberében Kassán volt, és ha erre számoljuk rá a négy hónapot, akkor 1579 áprilisában gyűltek össze és indultak el Erdélybe.

[18] Lásd a fennmaradt bártfai iskolaszabályzatot a 16. század közepéről: Mészáros 1981, 153–158.

[19] Okál 1986, 146.

[20] A kassai iskoláról lásd: Szabó 2008, főleg 184–188.

Erdélyi utazásának csupán egyetlen állomását ismerjük. Apjának írt versében (no. 8) említi meg, hogy öt napra feltartóztatták őket Gyulafehérváron. A szakirodalomban néha felbukkanó kolozsvári tanulmányainak[21] én nem találtam nyomát a kötetben, ahogy annak sem, hogy járt volna a Szamos menti városban. Viszont a Kassa–Gyulafehérvár útvonalon szinte biztos, hogy érintette Kolozsvárt is.[22] Valamivel később unokatestvére, Nicolaus Mednienski (Mednyánszky) – aki Kolozsváron tanult – hívta ugyan, de Mader nem vállalkozott a hosszú útra és Sárospatakon maradt.[23] Viszont zenei műveltségével is kapcsolatos érdekes életrajzi részletet tudunk meg Mader egyik verséből, amely szerint költőnk erdélyi útja során és pataki tanulmányai alatt is zenéléssel keresett némi pénzt. Ha nem költői képzelgésről van szó, akkor zenei tudása egyszer az életüket is megmentette Erdélyben (lásd 35. oldalon). Nem részletezi, hogy milyen zenére kell gondolnunk. Erdélyi hodoeporiconjának 188. sora Kalliopéra utal, a Petrus Barossiusnak írt verse (no. 22) alapján pedig biztos, hogy tudott énekelni. Ezen a ponton több kérdés is felmerül. Miféle énekekkel tudott pénzt keresni Erdélyben? Ha volt is nála valamilyen hangszer, verseiben mint instrumentumot sosem említi. Ha találkozunk nála hangszerrel, akkor azt inkább a bevett 'költészet' értelemben használja. Kiket szórakoztathatott énekmondóként, akik fizettek is ezért? És milyen nyelven? Szlovákul Erdélyben aligha. Akkor magyarul, németül, esetleg latinul? De vajon miről énekelt? Úgy kell elképzelnünk, mint valami hírmondót? Vajon saját dalokat adott elő vagy valamilyen közismert repertoárból válogatott? Mindenesetre Mader elejtett megjegyzései azt sejtetik, hogy nemcsak egy ma már ismeretlen, kéziratos – feltehetően latin nyelvű – humanista irodalmi élettel számolhatunk, hanem olyan populáris, népnyelvi zenei repertoárral is, amelynek befogadó közönsége még fizetni is hajlandó volt érte. Ennek a mikromecenatúrának a nyomait – ha maradtak – érdemes lenne majd összegyűjteni, mert ez is azt mutatja, hogy az egyetem nélküli országban még az elemi iskolák tananyaga is ténylegesen készpénzre váltható tudást adott a diákoknak. Nemcsak felfelé talált átjárást a latin nyelvű irodalommal, hanem lefelé is, a kocsmák, vásárok, esküvők, temetések és szállást adó házigazdák lényegesen egyszerűbb, népnyelvi világa felé is.

3. Sárospatak (1579–1580)

Mader már említett, erdélyi utazását leíró verse (no. 8) alapján, amelyet *ex schola Patakina* írt, valamikor 1579–1580-ban Sárospatakon tanult. Pataki tanulmányairól több versében is ír. A Colacinust dicsérő költeményből (no. 9) tudjuk, hogy a ver-

21 Szabó 1986, 500. A versekben Okál sem találta ennek a nyomát (Okál 1986, 148).

22 Gálfi Emőkének tartozom köszönettel, hogy felhívta a figyelmemet a Kassa és Gyulafehérvár között leggyakrabban használt kereskedelmi útvonalra (vö. Pach 1978, 1032–1035; Kubinyi 2009, 308–312). Ez alapján valószínűsíthetjük még Kassa és Gyulafehérvár között Nagyváradot, Kolozsvárt, Tordát és Nagyenyedet is.

23 Lásd: Okál 1986, 148.

set Kassai Császár György[24] rektorsága (1579–1583) idején írta, amikor „az ország legjobb iskolájában", Sárospatakon tanult. A Colacinushoz írt versből (no. 9) arra következtethetünk, hogy amikor Mader megírta, akkor egykori tanára már nem volt Zsolnán. Márpedig a zsolnai iskolát, magát Colacinust is elűzve, 1579. december 2-án oszlatta fel az akkor még buzgó katolikus Dersffy Ferenc.[25] Ebből csak annyi következik, hogy ezt a verset valószínűleg 1580-ban írta. Ugyanennek a versnek a 149–150. sorában azt írja (ha legalábbis szó szerint vesszük a *tempora veris* kifejezést), hogy ha Isten is úgy akarja, akkor Patakon fog tartózkodni tavasszal (*sic igitur, siquidem statuit suprema voluntas, hic remanens laeti tempora veris agam*).[26] A vers szövege alapján viszont Madernek még nincs tudomása Colacinus 1580-as biccsei lelkészállásáról. Emiatt jutottam arra a következtetésre, hogy az 1580-as év tavasza előtt írta a verses levelet Colacinusnak, de már Patakon tartózkodott. Úgy érthetjük tehát a fenti sorokat, hogy 1580 tavaszán is Sárospatakon akar/fog tartózkodni. De ugyanebben a versben egy másik utalást is találunk pataki tanulmányaira: *et velut Euryalo tibi iunctus amore Mathias qui triplicis linguae cognitione praeest*. Itt Kassai Császár György lenne Euryalus, míg Mathias lenne a rektor Nisusa (erős állítás, de úgy látszik, Madernek nem tűnt fel a hasonlat homoerotikus tartalma; más versében is használja).[27] Ez a „Mathias" nem lehet más, mint a késmárki iskolából elűzött Matthias Thoraconymus (Matej Kabát),[28] aki 1579 nyarától lektor Kassai Császár György mellett. Tehát a vers írásának és pataki tartózkodásának idejét is időben hátrébb tolhatjuk 1579 nyaráig. Ezt erősíti meg a már említett erdélyi úti versének (no. 8) 161. sorában a sárospataki iskola akkori vezetőjének, bizonyos „Cophaeus"-nak a neve. Első pillantásra ez a név nem erősít meg semmit, mert nincs tudomásunk ilyen nevű rektorról. Viszont elképzelhető, hogy nyomdahiba és a „Cormaeus" név elírása, ami a metrumot sem sérti. Ez pedig akkor Paksi Cormaeus Mihályra vonatkozik, aki 1577–1579 között irányította az iskolát.[29] A vers szövegéből az is kiderül, hogy Mader akkor írta erdélyi úti beszámolóját, amikor – ha feltevésünk helyes – az iskolát Paksi Mihály vezette (*qui regit hanc, ubi nunc maneo Cormaeus in illo concilio praesens cogitur esse, scholam*). Őt 1579-ben váltotta Kassai Császár György, aki mellett 1580-tól Thoraconymus

24 Szabó 2014, 51–56.

25 Holuby 1910, 4, 38–39; Keveházi 1989, 29.

26 Azért bizonytalan ez az olvasat, mert az is lehet, hogy Mader csupán életének tavaszára, vagyis ifjúságának idejére célozgatott a versben.

27 Némi bizarr fényt vet erre az a Mader sárospataki tartózkodásakor kirobbant rejtélyes epizód is, amelyről így ír Szabó András: „A város ismeretlen elsőpapját, aki talán külföldi egyetemen is tanult, mivel latinul, görögül és héberül is tudott, 1579-ben rajtakapták, amint egy fiúval fajtalankodott; máglyára ítélték, de Dobó Ferenc megkegyelmezett neki. Az eset pikantériája, hogy ez az elsőpap nem sokkal ezelőtt egy házasságtörő nemesasszony esetében halálbüntetést javasolt Dobónak, és az asszonyt ki is végezték. Nem tudjuk, ki lehetett ez az ember, valószínűleg nem Szegedi Literáti István, akiről még Balsaráti életéből, 1575. február 11-ről van adatunk, tehát nyilván káplán, azaz másodpap lehetett akkor." (Szabó 2004, 52–53.)

28 Szombathi, Soltész 1864, 412–418, különösen 415; Dienes, Ugrai 2013, 14; Szabó 2004, 53–56. Mader a versben utal is Thoraconymus magyar, szlovák és német nyelvtudására (148. sor): Qui triplicis linguae cognitione praeest.

29 Szombathi, Soltész 1864, 404–407; Dienes, Ugrai 2013, 14; Szabó 2014, 50–51.

volt a lektor.[30] Ha az Euryalus és Nisus hasonlat erre vonatkozik, akkor ez ismét azt erősíti meg, hogy Colacinusnak 1580-ban írta a versét (no. 9). (És akkor ebből az az új információ is következik, hogy Thoraconymust legkésőbb 1580 tavaszán, de inkább előtte nevezték ki Kassai Császár György mellé vezetőnek.) Összefoglalva: az erdélyi beszámoló alapján az látszik valószínűnek, hogy már 1579 második felében Patakon tartózkodott, és a Colacinusnak írt vers alapján az is valószínűsíthető, hogy az 1580-as év tavaszi szemeszterét is megkezdte ott. A Mednienskinek írt 25. számú vers Laskay Jánosról való megjegyzése viszont megengedi azt is, hogy még 1580 decemberében is Patakon tartózkodott (lásd 37. oldalon), márpedig ha ez így volt, akkor viszonylag pontosan meg tudjuk határozni sárospataki tanulmányainak a végét, mert 1581 február–márciusában már Trencsénben volt.

A könyv második felében találunk egy címe szerint 1580-as verset Martinus Hrabowskitól, amelyben Mader hazautazásához kíván szerencsés utat (inc. *Marmoreo quoniam committere carbasa ponto*; app. 31). A vers tengeri utazásról szól, ami azt jelenti, hogy inkább toposzról lehet szó, mint egy valós szituáció leírásáról. Nem írja, honnan utazik el Mader. De jól összecseng az imént felvázolt feltételezésünkkel, vagyis Sárospatakról utazhatott el, méghozzá valamikor 1580 decemberében.

Érdemes megemlíteni Albertus Husselius Madernek írt levelét 1580. augusztus 3-áról, Privigyéről (app. 35).[31] Ebből kiderül, hogy Mader előzőleg elkérte tőle táncellenes értekezésének a másolatát. Husselius részletesen ugyan nem emlékszik az érvekre, de nagyjából összefoglalja, hogy mit gondol a táncról: a mai táncok csak a testi örömökről szólnak, úgyhogy elítélendők. Viszont a levél végén azt is írja, hogy amennyiben Madert részletesebben is érdekli a téma, akkor jöjjön el Lőrinc napján a privigyei vásárba, és talán a jegyzőnek van a kért könyvből egy példánya, aki biztos megengedi neki, hogy elolvassa. Mivel augusztus 3-án írta a levelet és Madert az augusztus 10-ei vásárba hívta, biztos, hogy szerzőnk nem tartózkodott ekkor Patakon, mert fel sem merülhetett volna Husseliusban, hogy a 280 kilométerre lévő Sárospatakra eljusson a levél, és Mader vissza is érjen Privigyére augusztus 10-ig. Tehát 1580 nyarára Mader hazamehetett a szülői házba Trencsénbe.

4. Trencsénben segédtanító és lelkész (1581–1582)

A fent említett Martinus Hrabowskitól egy levelet (app. 32) is közöl Mader, amelyből jól kikövetkeztethető, hogy a trencséni iskola segédtanítói állására mikor kérték fel Madert. A levél gratulációval kezdődik: „*Intellexi ex vitrico meo, carissime Valeriane, te ad munus synergi in schola patriae nostrae, legitime accitum esse, quod cum auditu mihi fuerit iucundissimum, non potui intermittere, quin tibi congratularer.*" Hrabowski a levelet 1581. április 5-ére keltezi *in Dubowicz*, ami Tarcadobó (Dubovica, SK) lehet.

30 Szombathi, Soltész 1864, 415; Szabó 2014, 52.
31 Okál 1986, 151.

Tekintve, hogy 290 kilométerre van ez Trencséntől, nagyjából két hét kellett, hogy a hír eljusson Tarcadobóra, tehát Mader iskolai segédtanítói állását Trencsénben 1581 februárjától–márciusától számíthatjuk.

5. Beckó, Kiripolc, Trencsén, Márkusfalva (1582–1605)

1582-ben vette feleségül Dorotheát,[32] és Beckóra (Beckov, SK) költöztek, ahol lelkipásztorként dolgozott. A dátummal ellátott Andreas Werner-vers (app. 20) megengedi azt a következtetést, hogy 1582. március 30-án már Beckóban éltek. A vers már nem említi Mader tanítói állását, viszont új, lelkipásztori elhivatottságát igen. A másik árulkodó nyom, ami alapján még korábbra tehető a beckói költözés, trencséni tanárának, Petrus Barossiusnak a verse, amelyben Pál Timótheushoz írt első levelének harmadik fejezetét parafrazeálja Madert dicsérve (inc. *Mores qui deceant pios ministros*; app. 21). Habár Beckót nem említi, de a versből nyilvánvaló, hogy nem Trencsénből írta a Trencsénben élő Madernek, vagyis költőnk ekkor már feltehetően Beckóban szolgált. A verset keltezte is: 1582. március 5., ami tehát azt jelenti, hogy Mader ekkor már Beckóban volt.

Hogy Beckóban pontosan meddig tartózkodott, nem tudjuk, de fontos támpontunk lehet apja 1585. március 17-ei halála (no. 73). Egy másik verse alapján (no. 22), amelyben Petrus Barossiustól jó hangú gyermekeket kér a Bornemisza Pétert is patronáló[33] Bánffy László június 27-ei névnapi ünnepségére, valamennyire be tudjuk határolni beckói tartózkodását. Ennek a versnek a végén ugyanis üdvözölteti Barossiussal a szüleit (pontosabban: apját és mostohaanyját), akik ezek szerint még élnek, de azt is írja, hogy már *régóta* Beckóban tartózkodik. Mivel 1582 februárjában, vagy március elején érkezhettek valamikor Beckóba, ezért valószínűleg nem ebben az évben írta a verset. 1583 vagy 1584 nyarán készülhetett valamikor, mert 1585 nyarán már halott volt az apja. Ha viszont hihetünk a Draskovich család levéltárában fennmaradt XVII. századi bejegyzésnek, akkor Bánffy László 1583. november 30-án meghalt: „[1583.] 30. Novembris Ladislaus Banfi de Bolondos mortuus est."[34] Ami azt jelenti, hogy a vers 1583 nyarán készült, tehát ekkor még biztos hivatalban volt Beckóban Mader.

Valamikor ezután Kiripolcban (ma Egyházhely, Kostolište, SK) folytatta a lelkészkedést. Az egyik, 1586. január 10-ei keltezésű Mathias Carthicius-propemptikonból az is kiderül, hogy Mader már ekkor, vagyis januárban készülődött haza, Trencsénbe (inc. *Quo sugis? Aut quaenam haec animo sententia surgit?*; app. 39). A vers

[32] Lásd Nicolaus Mednienski visszhangversét, amelyet a házasságukra írt feltehetőleg 1582 márciusa előtt (inc. *Euge maritalis quot erunt mihi commoda vitae*; app. 33), valamint Georgius Beczkoviensis epithalamiumát (lásd Okál, 1986, 155, aki viszont Georgius Chotessoviusnak gondolja), amelyben még segédtanítóként utal Maderre (inc. Ecquid Musa novi? Quid quaeso iubila dictant?; app. 34).

[33] Bécsi szabadulása után Bornemisza Beckó várában rejtőzködött Bánffy László védelme alatt. Schulek 1939, 127–129.

[34] Szerémi 1890, 370.

hangvétele alapján nincs is okunk azt feltételezni, hogy Mader ne indult volna el a nagyjából 110 kilométeres útra.

Egy levél szerint 1600. március 21-én már biztos Trencsénben lelkészkedett.[35]

Utolsó információnk róla, hogy 1605-ben Márkusfalván (Markušovce, SK) volt lelkész.[36]

III. A *Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum* (1588)

Egyetlen ismert művét 1588-ban adta ki Mantskovit Bálintnál Galgócon (Hlohovec, SK).[37] Ennek pedig egyetlen ismert példányát Bécsben az *Österreichische Nationalbibliothek* őrzi (*35.X.164). Ez a példány Hieremias Sartoriusé lehetett, amelyet a beírás szerint egy orvosnak adott. A dedikált könyv címzettje nem csak az elhalványodott beírás miatt olvashatatlan, hanem a ráragasztott könyvtári jelzetet tartalmazó címke miatt is: „<...> *Medicinae Licenciato d. d. hunc libellum, amicitiae ergo Hieremias Sartorius jam Scholae Trenchinii Rector 14 Junij: Anno D. 1588.*”[38] De a dedikáció annyiból mégiscsak fontos, hogy ezek alapján a kötet 1588. június 14-e előtt kijött a nyomdából.

Mader a *Libellus exercitiorum* verseinek nagy részét diákként írta és – legalábbis a könyv címe szerint – az alkalmi költészet formuláriumának, mintagyűjteményének szánta mindazok számára, akik érdeklődnek a költészet iránt. A könyv két fő részre osztható. Az első rész, amely a könyv főcíme alá sorolható, Mader 77 saját versét, és peritextusként 12 neki címzett verset tartalmaz. A második részben *Libellus adoptivus cím alatt 27 neki címzett verset és négy levelet gyűjtött össze. Ezt a formai megoldást bizonyára Georg Sabinustól*[39] vette át, akinek a verssorait nemcsak többször használta fel (lásd a jegyzetekben), hanem egyik versében (no. 12) néven is nevezi (10. sor). Az egész versgyűjteményt „a költészet iskolai gyakorlatainak könyvecskéjeként a versfaragás mesterségének újoncai számára” adta ki, amelyből „elsajátítható, tökéletesíthető, megszerethető és memorizálható” az *ars versificatoria* tudománya. A XVI–XVII. századi poétikák jó része is ugyanezt a módszert alkalmazza, és inkább példák segítségével, mint definíciókkal igyekszik az érdeklődőt kiképezni. (Ez igaz Scaliger *Poetices libri septem*-jére is.) A könyvecske tanító jellegét mutatja az is, hogy Mader a margón macskakörmök segítségével hívta fel a figyelmet azokra a sorokra, szakaszokra, ame-

35 Pálfy 1965, 102. (Az eredeti dokumentum a háborúban megsemmisült.)

36 *ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 7.

37 Borsa 1964, 164–165.

38 Illésházy István (1541–1609) tulajdonában is volt egy példány Mader könyvéből. Az Illésházy-javak lefoglalásáról felvett 1603. november 11-ei jegyzőkönyv-fogalmazvány szerint a trencséni várból érkezett Esztergomba. A felvett cím is jogászfogalmazványra utal: *Valeriani Maderii executio poetica*. (*Adattár* 11, 1983, 151.) Valószínűleg ez nem ugyanaz a példány, mint amit ismerünk, mert Hieremias Sartorius 1604-ben halt meg.

39 Sabinus 1563, Z4r.

lyek valamilyen kortárs, vagy klasszikus, bibliai utalást tartalmaznak. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy mindenhol jelezte a reminiszcenciákat. (Ezeknek a feltérképezése külön kutatást kívánna meg.)

Mader kötete azért fontos művelődéstörténeti emlék, mert egy olyan korabeli gyakorlatnak a nyomát fedezhetjük fel benne, amelynek a létezését a gyér szövegemlékek miatt csak feltételezi a szakma. Ironikus módon épp ez a nyomtatott kötet erősíti meg a XVI–XVII. században még nagyon is élő kéziratos kultúra elevenségét. Nagyobb, európai perspektívába helyezve talán nem tűnik annyira érdekesnek, hiszen a kontinensen átívelő értelmiségi hálózat tagjai levelekkel, versekkel és különféle ajándékokkal folyamatosan kedveskedtek egymásnak. Azonban annak, hogy ez a gyakorlat ennyire lokális – ha úgy tetszik provinciális – szinten is működött, nem ismerjük más, ennyire kézzelfogható magyarországi emlékét. A könyvben szereplő nagyjából 60 címzett/szerző, akik a Mader körül rekonstruálható intellektuális hálózatot alkotják, még Johannes Bocatius köréhez képest is egyfajta vidékiességet mutatnak. Ugyanakkor ez a „falusi" *respublica intellectualis* pont úgy szerveződött meg, mint Bocatiusé, vagy akár Justus Lipsiusé, csak kisebb területet fed le. Az elemek egymáshoz fűződő viszonyából, kapcsolatából kirajzolódó mintázat viszont pontosan ugyanolyan „felülnézetből", mint a területileg és számosságuk szerint is nagy kiterjedésű hálózatoké. Csakhogy európai hírű tudósok és államférfiak helyett falusi tanítókból, lelkészekből és helyi potentátokból fűződik össze Mader irodalomközösségi hálózata.

Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy Madernek nem találjuk nyomát az európai egyetemek matrikuláiban, ami ugyan nem jelenti azt, hogy biztosan nem is járt külföldi tanulmányúton, de a verseskötetben fellelhető személyek köre alapján is jogosan feltételezhető, hogy a kötet összeállításának az időpontjáig nem tanult külföldön. Ezt a feltételezést pedig meg is erősíti a Simon Jesseniusnak írt versben (no. 29), amit 1587-ben írt, és amiben elpanaszolja, hogy hiába szeretett volna, nem tudott külföldi, német egyetemeken tanulni (37–38, valamint 65. sor). Ha járt volna, akkor a címzettek között – a szokásoknak megfelelően – biztosan találnánk egyetemi professzorokat és külföldi diáktársakat is. Ám a Mader-kötetnek épp ez a hiány adja a különlegességét. Ha Mader külföldön tanult volna, akkor elveszítettük volna ezen címzettek nagy részét, és egy szokványos, valószínűleg német egyetemi háttérrel bíró kapcsolati hálót találnánk a könyvben. Azonban a címzettek és szerzők között egyetlen olyan sincs, aki ne Trencsén körül – sőt inkább Trencséntől keletre – élt volna. A legmesszebb, ahova dokumentálhatóan eljutott – Erdély ismeretlen területeit leszámítva –, a nagyjából 350 kilométernyire fekvő Sárospatak volt.

Ha számszerűsíteni szeretnénk, akkor levelezése alapján Mader értelmiségi hálózatának az *actio radius*át is felvázolhatjuk Trencsénhez viszonyítva:

Trencsén	Kisbiróc	~10 km
Trencsén	Beckó	~20 km
Trencsén	Vágújhely	~25 km

Trencsén	Bán	~30 km
Trencsén	Uherský Brod (Magyarbród)	~40 km
Trencsén	Galgóc, Nagybiccse, Privigye	~60 km
Trencsén	Zsolna	~75 km
Trencsén	Mosóc, Sempte	~80 km
Trencsén	Zólyom	~120 km
Trencsén	Márkusfalva	~250 km
Trencsén	Siroka	~275 km
Trencsén	Tarcadobó	~290 km
Trencsén	Nagysáros	~300 km
Trencsén	Kassa	~310 km
Trencsén	Bártfa	~315 km
Trencsén	Sárospatak	~350 km
Trencsén	Kolozsvár	~570 km

Mader kötete alapján joggal feltételezhetünk hasonlóan működő, gazdag intellektuális hálózatokat legalább elemi iskolával bíró kisvárosok körül, nem csak Erdélyben, hanem akár a hódoltsági területeken is (például Tolnán).[40] Ha Mader sajnálta volna a könyvkiadással járó fáradságot, valamint költségeket, és nem jelentette volna meg a művét, akkor ma fogalmunk sem lenne a kisbiróci, vágújhelyi vagy privigyei lelkészek és falusi tanítók feltűnően színvonalas humanista műveltségéről. Ezek a versek kéziratos formában terjedtek, és senkinek sem jutott eszébe, hogy kinyomtassa őket. Ebből a szempontból hasonló Mader *Libellus*a és Tinódi Sebestyén *Cronicá*ja. Bőven voltak Tinódihoz hasonló énekmondók országszerte, de sajnálatos módon egyikük sem adta ki a műveit soha. A Mader kötetében olvasható iskolás és alkalmi versekhez hasonló költemények is nagy számban születhettek, és mivel ezek mellett jellemzően címzettek is találhatók, biztos, hogy személyesen, vagy levél útján át is adták egymásnak. Mader műve verskövületekként őrizte meg a múlékony kéziratos anyagot. Könyvét talán minden túlzás nélkül nevezhetjük múzeumnak is, amely egyszerre őrzi az elmúltat és nyújt – igaz, csak a vitrin mögül – betekintést ebbe. Említésre érdemes az is, hogy a Mader-kötet versei magas humanista műveltségről és versírói gyakorlatról árulkodnak. Ami önmagában véve megint csak nem lenne különösebben érdekes. Azonban ha nem egyetemi, hanem csupán elemi iskolai képzést sejtünk ezek mögött, akkor a színvonal több mint meglepő.

40 Kathona 1974.

IV. A *Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum* tartalma

A kötet első pillantásra alkalmi költemények gyűjteményének tűnik.[41] Azonban ha közelebbről is megvizsgáljuk a verseket, akkor a költemények jelentős részét nem tekinthetjük alkalmi jellegű szövegnek. Mader verseit főképp a személyes hangvételük zárja ki az alkalmi műfajok köréből. Mader a verseibe rendre nemcsak bele-belecsempészi személyes élményeit, hanem némelyik költeménye egyenesen ezekről a saját élményekről szól. Ritka és meglepő hang ez a 16. században. Azért is meglepő ez a váratlan lírai hangvétel, mert címe szerint gyakorlati mintákat várnánk a versírás művészetében elmélyülni készülők számára.[42] A kötet szerkezetében felfedezhetünk ugyan némi tematikus elrendezést (például az egymás után közölt epitaphiumoknál), de szerzőnk ehhez sem tartja magát szigorúan. Mader verseiben – feltűnően nagy arányban – főként Ovidius sorait és szófordulatait fedezhetjük fel. De Vergilius Lucanus, Statius, Martialis, Propertius és Plutarkhosz hatása is szövegszerűen tetten érhető. A szinte kortárs Georg Sabinus (1508–1560) talán még nagyobb hatással volt rá, mint Ovidius, mert kedvenc költőjétől egész sorokat épít be a verseibe.[43]

0. Paratextus

Először – a teljesség igénye nélkül – összefoglalom a könyv paratextusát (van olyan vers is, amelyet más kontextusban a tanulmány más részében említek meg). Szigorú értelemben véve csak a könyv elején található verseket számíthatjuk ide, mert a 131. oldaltól könyv a könyvben, a *Liber adoptivus* olvasható, amely a könyv immanens részének tűnik, tehát a paratextus szövegei erre is vonatkoznak. Címe szerint „örökbefogadott könyv", amelyet Mader befogadott, beköltöztetett a saját könyvébe. Barátaitól tartalmazza a neki címzett verseket és leveleket. Ezekből is válogatok.

0.1. Mindenekelőtt – vagyis a vendégszövegek felsorolása előtt – Mader verseinek összefoglalását érdemes a nekünk is szóló „A kotnyeles olvasóra" című költeménnyel

41 Okál is annak látta (Okál 1986, 145). Azonban lásd a műfajjal kapcsolatos problémákat: Molnár 2024, 99-148.

42 Okál röviden megpróbálta összefoglalni példákkal azokat a grammatikai, retorikai és poétikai eszközöket, amelyekkel Mader a könyvecskéjében operált (Okál 1986, 169–175).

43 Sorrendben a következő – semmiképp sem meglepő – antik szerzőktől találtam szófordulatot, vagy szöveghelyet (zárójelben jelzem az utalások számát): Ovidius (87), Vergilius (32), Lucanus (12), Statius (10), Martialis (9), Horatius (8), Propertius (5), Tibullus (4), Lucretius (3), Iuvenalis (2), Plutarkhosz (2). A kortársak közül: Sabinus (54), Lotichius (7), Eobanus Hessus (3). Érdemes megjegyezni, hogy ennek a tükrében már nem is annyira meglepő, hogy Filiczki Jánost a kortársai „második Ovidiusnak" nevezték (Molnár 2024, 11-15). De Mader kötete is azt bizonyítja, hogy Filiczki nem az ovidiusi allúziók nagy száma miatt nyerte el ezt a címet, hanem a felhasznált anyag költői minősége miatt. Szövegszerűen első számú forrásként Filiczkinél is Ovidius mutatható ki, de a Maderhez képest ötször akkora költői anyagban csak nagyjából 120 szöveghelyet tudtam beazonosítani.

kezdeni (inc. *Forsitan haec aliquis Theonino carmina dente*; no. 77). Ez az akadékoskodó olvasót szólítja meg (*in lectorem nasutum*, vagyis azt, aki mindenbe beleüti az orrát). A kritikus olvasóval kapcsolatban a korszak versesköteteiben inkább Zoilus (Ζωΐλος) nevével találkozunk, Mader viszont Horatius (epist. 1, 18, 82) Theónjával példálózik. Talán némelyek úgy gondolják, hogy ezek a versek nem illenek egy lelkészhez. Sok költő a Szentírással ellentétes dolgokkal foglalkozik, de ő megtagadja minden istentelen írását a költőknek. Azt ajánlja az olvasónak, hogy ő maga is ragadjon lantot és a múzsákkal együtt segítsen tudós dalokat énekelni. A költészet Isten ajándéka, tehát aki elutasítja a költészetet, az Isten ajándékait veti meg. Nehéz pontosan meghatározni, mikor írta ezt az *ad lectorem* költeményt, de biztos, hogy lelkész volt már. Ha figyelembe vesszük a könyv kiadásának dátumát is (1588 első fele), akkor kiripolci pásztorkodása alatt születhetett a vers. Ismert életrajzában épp 1586 januárja után van egy nagy hiátus 1600-ig, amikortól már van adatunk trencséni lelkipásztorkodásáról. (Talán már 1587–1588 első felében is Trencsénben szolgált?)

0.2. A könyv elején Mader bevezető *epistola dedicatoriá*ját olvashatjuk, amely (II.) Balassa Istvánt szólítja meg. Ebből kiderül, hogy e könyvecskét leginkább az uraságnak szánta ajándékba. Rögtön Palingeniustól idézi a jól ismert mottót: „A hírnév utáni vágy sokakat szokott erényes életre kényszeríteni" (*Spes famae solet ad virtutem impellere multos*). A Balassa család dicséreténél felhozza Zrínyi Miklóst is, aki Balassa István első feleségének, Zrínyi Ilonának az apja volt. Zrínyi Miklóssal kapcsolatban a „Magyarország védőbástyája"-toposzt használja, aki az ő idejében Magyarország várfala és védőbástyája volt (*qui fere fuit sui temporis murus et propugnaculum Hungariae*).[44] Egy másik, a *herkulesi válaszút*-toposz is felbukkan a szövegben.[45] Mader úgy látja, hogy Balassa István most lépett a herkulesi korba, amelyben az erény és a gyönyör között kellene választania. (Pedig ekkorra Balassa már 40 éves, míg Virtusszal és Voluptasszal a toposz jellemzően ifjúkorában találja meg az arra érdemeseket.) Ez az egyik oka annak, hogy könyvét neki ajánlja. A virtus útját ugyanis sok egyéb mellett a tanulmányokban való szorgos elmélyülés jellemzi. A másik ok – rendkívüli és őszinte szeretetén kívül –, amiért ezt az iskolai gyakorlatok könyvecskéjét (*scholasticorum exercitiorum libellum*) neki ajánlotta, hogy még gyermekkorában kezdett el Balassa István házában pallérozódni a költészet művészetének „hiúzszemű" praeceptorával, Mathias Carthiciusszal,[46] aki (II.) Balassa Menyhárt házi tanítója volt. Ő ösztönözte először Madert tanulásra. Ez a kis kötet pedig nem más, mint tanulmányainak az

[44] Ezzel kapcsolatban Okál megjegyzi – mintegy sugallva, hogy Madert tulajdonképpen alig-alig fűzte valami Magyarországhoz –, hogy a könyvben a „Magyarország", vagyis „Hungaria" névvel alig találkozunk (Okál 1986, 157). Hogy a kilenc Hungaria és a két Pannonia soknak számít-e, nem tudom eldönteni. Abban viszont igaza van, hogy Mader a patria szót leginkább Trencsénre értette, bár sokszor az egész, török pusztította országra.

[45] A toposz legrészletesebb összefoglalását lásd: Panofsky 1930, aki ezt „Hercules Prodicius"-nak hívja. Magyarországi előfordulásának összefoglalását pedig lásd: Szőke 2017, 35–40. Mader utalását még nem ismerte.

[46] Carthiciustól a korábban már említett 1586-os propemptikonon kívül két további verset is közöl Mader, amelyekben költőnket dicséri (inc. *Ne crucient longo vigiles te examine curae*; app. 37), (inc. *Opto tuis gregibus contingant pascua laeta*; app. 38).

ivadéka (*hunc studiorum meorum fetum*), vagy ahogy latin–magyar szótárában Szenci Molnár Albert mondaná: *fiacskája*, amelyet Balassa kegyeibe ajánl. Aztán pontokba szedve négy okát adja annak is, hogy az arra talán méltatlan költeményeket – sajátjait és barátaiét egyaránt – miért nyomtatta ki:

– Először is a költői művészet szerelmesei megtapasztalhatják, hogy különösen a mi nemzetünk számára ezek a stúdiumok mily fárasztó munkát jelentenek. Nekünk, akik egyszerűbb beszédeket is alig tudunk elhebegni-habogni (*vix balbutire posse*), különösen azokhoz képest, akik a latint és a szilárd műveltséget a szüleiktől, mint az anyatejet szívják magukba (*qui Latinitatem et solidam eruditionem a parentibus et veluti cum lacte materno hauriunt*). De minél nehezebb a munka, annál nagyobb a lélek öröme (*labor autem difficilior, maiorem animi voluptatem parit*).

– Másodjára drága szülei, a hazája, a tanárai és mecénásai iránt érzett hálája sarkallta erre, akik – Isten segedelmével – poétikai tanulmányaiban megsegítették.

– Harmadsorban a barátai és azon személyek iránti szeretete indította a nyomtatásra, akik a könyv verseiben szerepelnek (*amor amicorum et personarum, quarum nomina versibus his celebrantur*). Jóllehet némelyikük már átköltözött az égi hazába, némelyiküket pedig a nagy távolság választotta el tőle, mindegyikükre a legnagyobb hálával fog mindig emlékezni.

– Végezetül azért adta ki a könyvet, hogy az irodalomkedvelő ifjúságnak – de legfőképp kedves hazájának, Trencsénnek leendő polgárai számára – példákkal szolgáljon, hogy a költészet művészetén keresztül hogyan lehet Istent ünnepelni, valamint a legjobbak figyelmét és szeretetét elnyerni. Majd – a forrás megjelölése nélkül – Georg Sabinus egyik verséből idéz két sort, amely szerint a hírnevet és a dicsőséget a nemes művészet hozza el, így aztán ezzel királyok kegye és szeretete is elnyerhető.[47] Ezek után ismét a legszebb szavakkal és minden jót kívánva ajánlja Balassának a könyvét.

0.3. Az imént idézett Sabinus-sorok miatt itt említeném meg az egyébként ismeretlen, chemnitzi származású Matthias Zeybigius versét is (inc. *Volvitur ingenio: nullo discrimine habentur*; app. 6). Ugyanazt a témát dolgozza ki, amire Sabinus verssorai utalnak: a halál törvénye alól senki sem vonhatja ki magát, hacsak nem a szellem és a lélek (1–2. sor). Hiába csodáljuk Aeneas hősi tetteit, ha ezeket Homérosz nem énekelte volna meg, akkor feledésbe merülve a hőssel együtt haltak volna el (3–8. sor). Nagy Sándor is tisztában volt a költészet erejével és magának is saját Homéroszt keresett (9–14. sor). Zeybigius aztán gratulált Trencsén városának, amelyik – mintegy saját Homéroszára lelve – megtalálta a Parnasszus tetejére felkapaszkodó és Castalia forrásából kortyolgató Madert, hogy dalban hirdesse és őrizze szülővárosa dicsőségét és nevét.[48]

0.4. Ioannes Philomates két címerverssel szerepel a könyvben.[49] A kötethez írt legelső vers Mader családjának a címerét írja le (inc. *Arma tibi sol sunt pulchra cum*

[47] Sabinus 1563, Q2r: „Fama per ingenuas et gloria quaeritur artes, / His favor ac regum conciliatur amor." Madernél a quaeritur helyett ducitur olvasható.

[48] Okál 1986, 154.

[49] Okál 1986, 153–154.

virgine, martes; app. 1). Ebből nehéz lenne rekonstruálni, de biztos, hogy valamiféle fegyvereken kívül található egy nap, egy női alak (*virgo*) és egy nyest (*martes*) is Mader címerén. Lásd még Philomates címervers-variációját (inc. *Artibus ingenuis, quorum dulcedine, dura*; app. 2). A második versben a nyest a gazdagságot jelképezi, a szűz a harcba vezető Pallasz Athéné lenne, a nap pedig a művészeteket jelképező Apollón. Ezekből a szimbólumokból arra következtet Philomates, hogy Mader sok verejtékkel vagy tanítani fog, vagy hivatali állást kap, vagy pedig a földet fogja művelni (*aut igitur quondam magno sudore docebis, aulicus aut fies, aut bene rura coles*). De akármit is csinál, az fárasztó lesz és hasznos. Hieremias Sartorius címerverse így fogalmaz: míg mások címerében hárpiák, párducok és viperák vannak rettenetes csőrrel, fogakkal és karmokkal, addig Maderében nap, szűz és nyest (inc. *Harpyias alius, pardos, vel iactet echidnas*; app. 13).[50] Sartoriusnak ez a verse valószínűleg másik dicsérő költeménye előtt íródott valamikor, mert nem *rector*nak, hanem *paedotribá*nak, vagyis tanárnak nevezi magát. (Ez viszont azt is jelenti, hogy ha tényleg 1588-tól tanít Trencsénben, akkor a tanárból rektorrá való előléptetése még 1588 első felében megtörtént.)

0.5. Erdélyi Nagy János valószínűleg Mader sárospataki iskolatársa volt. Madert dicsérő versében megköszöni azt a költeményt, amelyet költőnk küldött neki (ez utóbbi a kötetben nem szerepel), és örök szeretetéről, valamint emlékezetéről biztosítja (inc. *Quod mihi misisti, iuvenis doctissime, carmen*; app. 4).

0.6. Hieremias Sartorius két verssel szerepel a könyvben (az egyik a fent említett app. 13). Ő azért is fontos számunkra, mert Mader könyvének egyetlen ismert példánya az ő tulajdonában volt, és talán a kötetben található javítások is az ő kezétől származnak. A könyv elején olvasható 53 disztichonnyi verse terjedelmében és minőségében is kiemelkedik a többi ajánló és dicsérő vers közül (inc. *Cui sincera sedet culto sub pectore virtus*; app. 7).[51] Ezt Sartorius öt részre osztotta. Az első rész tartalma a 10. sor maximájával foglalható össze a legjobban: Aki maga és mások számára is bölcs tud lenni, az bölcs csak igazán (*Qui sibi quique aliis scit sapere ille sapit*). Mader éjszakákon keresztül virraszt a közjóért művészetével, szorgalmával és hitével. Egyszerre kiváló költő és nagyszerű lelkipásztor. A második rész Mader emberi nagyságának további taglalása, aki nemcsak jó költő, hanem – ezenfelül – még jó ember is akar lenni (*sed quia non tantum bonus esse, Madere, poeta, sed vis – quae magis est – vir simul esse bonus*). Augiasz istállójának kitakarításához hasonlítja azt, amit a költészet terén végez (*illustrare aliqua nostro aevo luce Camenas, est stabulum Augiae sorde levare sua*). A költészet hanyatlásához persze hozzájárul a haza sorsa is, vagyis a barbár török pusztításai. A barbárok pedig mindig barbárságot hoznak magukkal. Szerencsére Mader – ha nem is fegyverrel, de tollának erejével – dicséretesen küzd a barbárság ellen (45–48. sor). A harmadik rész az első részben megismert maxima megerősítése, vagyis Mader nemcsak magának ír, hanem a nyilvánosságnak is, amivel a *pietas*t terjeszti (63–70. sor). A negyedik rész már az olvasóhoz is szól, és óva inti Zoilust a gáncsoskodástól:

[50] Okál 1986, 150.
[51] Okál 1986, 150.

ha jobbat nem tud, akkor hallgasson. Egyszerre szól Maderhez és az olvasóhoz a Petrarcánál is megtalálható bölcsességgel, miszerint könnyebb járt úton más nyomait követni, mint keresgélve kitaposatlan úton előretörni (*tutius est aliena sequi vestigia, quam si arripias nullo te praeeunte viam*). Mader is tudós költők nyomdokain jár, és most Mader könyve is út azoknak, akik olvassák. Sartorius az ötödik részben Madert dicsérve biztatja, hogy ne hagyja abba se a versírást, se pedig a tanítást. Hosszú életet kíván neki, hogy még több könyvet adhasson ki. A verset valószínűleg a kötethez írta 1588 elején.

0.7. Egykori trencséni tanárától, Petrus Barossiustól is olvasható egy rövid, ajánló epigramma Mader könyvéhez, amelyet – miként a versből megtudjuk – a kései utókor is dicsérni fog (inc. *Ut genitor patrii storeas declarat amoris*; app. 8).[52]

0.8. Christophorus Mazurkius, a trencséni iskola segédtanítója azt írja versében, hogy fiatal, öreg, sőt az egész kései utókor nagyon sokat köszönhet majd Madernek (inc. *Multum, crede mihi, debent iuvenesque senesque*; app. 9).[53] Kelj fel gyorsan sírodból Colacinus, dicsérd dallal tanítványodat, aki oly sokra becsült téged és írásaidat! Támadj fel tiszteletre méltó apa és írj költeményt annak, akinek lelkében az erény szeretete uralkodik! Gyorsan elmúlik minden, de azoknak a hírneve, akiket Mader könyve megőriz, örökkévaló lesz (*fama perennis erit*; Ov. am. 1, 10, 62; Verg. Aen. 9, 79.)

0.9. És ha már Mazurkius elő akarta Colacinust csalogatni a sírból, Mader elő is csalja egy versével, amelyet egykori zsolnai tanárától közöl (inc. *Ergo tui genitor gnati lege credulus ista*; app. 16). Ezt valószínűleg Colacinus akkor írta, amikor Mader Sárospatakon tanult.

0.10. Apja, Nicolaus Mader egy verssel szerepel a kötetben, amelyet fia bártfai tanulmányainak éveiben írt valamikor 1577 nyara előtt (inc. *Quae mihi misisti, fili carissime, nuper*; app. 14). A költemény válaszvers több ismeretlen versre, amelyben Valerian beszámolhatott apjának – többek között – bártfai tanulmányairól. A 3–6. sorból megtudjuk, hogy ezek az apának nemrég (*nuper*) küldött versek az érzékeny ifjúság és a helyes gyereknevelés módszerének a tanúi. De azt is jól mutatják, hogy Valerian mennyire előrehaladt a költészetben. Az apa versének színvonala azért azt is mutatja, hogy költőnk a családi házból már nem kevés műveltséget és költői tehetséget hozott magával. Nicolaus verse egyszerre szól a büszkeség, a szeretet és az atyai jótanácsok nevelő célzatú hangján. Külön, szép szavakkal dicséri bártfai tanítóit is.

52 Az egyik olyan vers a kötetben, amelyet nem Mader írt és nem is Madernek címezték, szintén Petrus Barossius szerzeménye *Proteus* címen (inc. *Proteus undifluum primo vertatur in aequor*; app. 40). Fontosnak tartom felhívni a figyelmet rá, mert a kötet filozófiával leginkább átszőtt költeménye. A verset 1586. július 13-ára keltezte és Forgách Simonnak ajánlotta. Barossius Próteusz szimbolikus alakján keresztül költői képekkel foglalja össze a káosz és rend kozmogóniai, kozmológiai összefüggéseit. A filozófusok Próteusz mitikus alakjának finom rejtvényébe (*subtili aenigmate*) burkolták a világ leírását. Persze a semmirekellő köznép (*improba plebs*) mindebből semmit sem ért, de megérteni sem akarja. A másik olyan vers, amelyhez Madernek csak mint szerkesztőnek lehet köze, Georgius Fabricius három disztichonnyi verse Melanchthon tanulni vágyó gyermekeknek szóló jótanácsáról (inc. *Dicebat puero, clarus pietate Melanchthon*; app. 10), és Simon Jessenius saját epitaphiuma (inc. *Dum vixi semper studui didicisse quid essem*; app. 43).

53 Okál 1986, 150.

Valeriannak a kiadásra szánt margináliáiból tudjuk, hogy Thomas Faberről és Georg Radaschinról van szó.

0.11. A besztercebányai Andreas Werner Maderrel kötött friss barátságának emlékére küldött egy verset (inc. *Valeriane mihi cum sis modo factus amicus*; app. 20). A vers főként azért érdekes a számunkra, mert Werner keltezte: 1582. március 30. A 14 disztichonban csak Mader lelkészi állását dicsőíti, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy már nem Trencsénben tartózkodik, hanem Beckón. Ha feltételezésünk helyes, akkor jobban be tudjuk határolni mind házasságának, mind pedig Beckóra költözésének az idejét: 1582. március 30-a előtt. Werner a szőlőültetvény-hasonlattal él, amikor Mader lelkészi elhivatottságát dicséri. Isten nemrég (*nuper*) hívta, hogy dolgozzon a szőlőültetvényében (13–18. sor). A *nuper* szó használata is már inkább Mader beckói tartózkodására utal.

Hogy megpróbáljam átláthatóbbá tenni Mader könyvét, nem sorrendben foglalkozom a szövegekkel, hanem igyekszem az alkalmi költészet műfajaiba csoportosítva tartalmi összefoglalásokat adni.[54] Mader alkalmi költeményeit tehát a következő műfajokba, alműfajokba sorolhatjuk (sokszor csak gyömöszölhetjük):

1. Epithalamium

Az egyik legjobban körülhatárolható alkalmi versműfaj a nászvers. Julius Caesar Scaliger szerint egyszerűen „olyan dal, amely esküvőt ünnepel” (*epithalamium carmen igitur est, quo nuptiae celebrantur*).[55] Három verset biztosan nászkölteménynek nevezhetünk a kötetben. Ezeket mind trencséni tanárának, Petrus Barossiusnak és az illavai Elisabetha Hroncoviának az esküvőjére írta.

1.1. Az első vers bevezetőjében (1–12. sor) a jól ismert humanista topossszal[56] mentegetőzik, amely szerint vannak, akik pénzt vagy vadhúst hoznak ajándékba, ő csak dalt tud adni (inc. *Accipe praeceptor teneros in carmine fetus*; no. 12). Ám a versnél csak kevesen hoznak jobb ajándékot, mert igazán csak a szellem ajándékai nyomnak a latba. Hogy mindennek nyomatékot is adjon, idézi Melanchthon vejének, Georg Sabinusnak a sorait, amelyek szerint még az erüthraeai (a toposzban gyakran „indiai”) drágakövek és arany sem jobb ajándékok, mint a versek (11–12. sor): *si quis Erythraeas gemmas donaris et aurum, haud meliora tibi carmine dona dabit.* Saját Barossiushoz fűződő jó emlékeit felidézve, a versírás tanításához is ad pár jó tanácsot. Nem baj, ha

[54] Ebben segítségemre szolgált Filiczki János kicsit későbbi, ám mégis tipikusnak nevezhető 1614-es kötetének a tartalmi felosztása, amely saját alkalmi verseit rendezi különféle műfajokba. (Filiczki 1614.)

[55] Scaliger 1561, 150. Lásd részletesebben: Molnár 2024, 138.

[56] Lásd például Andrea Alciati *Emblemata*jának praefatiójában: *At tibi supremus pretiosa nomismata Caesar, / Et veterum eximias donet habere manus. / Ipse dabo vati chartacea munera vates, / Quae Chonrade mei pignus amoris habe.*” (A fenséges császár adhat értékes pénzérméket és válogatott régiségeket a kezedbe. Én viszont mint költő a költőnek papírajándékokat fogok adni néked, melyeket fogadj el, Konrád, szeretetem zálogaként!) Alciati 1531, A2r.

az első versek ügyetlenek. Ami most még rossz, abból tudós dalok lesznek. Csak az ifjakat irányító tanár ne legyen merev, szigorú. Mikor ő maga is, gyermekként verseket írt, sok megérdemelt megrovást kapott, de a tanára, okosan, nem korholta minden egyes szóért, nehogy elmenjen a kedve a tanulástól (19–26. sor). Akik korábban egyetlen verset sem írtak, most – lám! – írnak neked. Mások szűzi kartáncot vezetve ünnepelnek téged, de nekünk e nap előtt verssel illik tisztelegni.

1.2. A második, rövidebb vers egy nem túl jól sikerült ekhós vers az ifjú pár tiszteletére, amelyben a költő kérdéseit, kijelentéseit erősíti meg valahol a hegyek közt lakó Ékhó nimfa (inc. *Montibus et saxis habitans resonabilis Echo*; no. 13).

1.3. A harmadik, 41 disztichonnyi epithalamium viszont már érdekesebb (inc. *Dicite, Pierides sponso nova gaudia Musae*; no. 14). Az első tíz sor a menandroszi retorikából ismert retorikai almûfajra, a κατευναστικὸς λόγος-ra emlékeztet. Tematikusan az epithalamiumok közé sorolhatjuk, azonban inkább *adhortatio*, vagyis buzdítás, mert Menandrosz szerint ezzel a retorikai eszközzel buzdíthatjuk a friss párt közösülésre.[57] Ezt óvatosan Mader is megteszi. A szent házasságnak a védelmezője és szerzője Isten, az ezt megvető ember a nászágy isteni törvényét is megvetve, magát Istent nézi le. (Ugyanezzel az érvvel találkozunk a kotnyeles olvasót megszólító 77. számú versében is, ahol a költészetet nevezi Isten ajándékának és az ezt elutasítókat Isten ellen vétőknek.) Azokat a kegyes örömöket, amelyeket Isten az első emberbe, Ádámba plántált (*instituit*), minden embernek meg kell tapasztalnia (*gaudia sunt omni percipienda viro*). Amit Isten elrendelt, azt senkinek sem szabad megvetnie, hiszen minden jónak ő a szerzője. Ez utóbbi állítást idézetként jelölte, és talán a Decretum Gratiani *De episcopi uxore et matrimonio* című fejezetének (I. D. 26 c. 3) kánonjogi megalapozására utal, amit a katolicizmus – azon belül is a szerzetesek – elleni kirohanással folytat. Furcsa téma ez egy ünnepi nászdalban: a szerzetesek a legutálatosabb pestisként (*turpissima pestis*) halmozzák a fegyvereket Isten ellen. Ezek jámbornak akarván látszani a szüzességért küzdenek (szóban), miközben szajhákkal töltik meg a klastromokat (inc. *hi pugnare pia pro virginitate videri, dum servant scortis claustra repleta, volunt*; 13–14. sor). De ki ne ismerné a szent házasság előnyeit? A világnak aligha van ennél nagyobb haszna, hiszen enélkül Isten jámbor lelkei sem születnének a földre. A katolikusellenes kirohanása megbontja a vers szerkezetét, de aztán visszatér a friss házasokhoz. (Talán Barossiusnak is ínyére volt nem katolikus esküvőjüknek ilyetén hangsúlyozása.) A vers 33. sorából megtudjuk, hogy Barossius előző feleségét, Brigittát valami – nem részletezett – szerencsétlenség érte (*carae post tristia fata Brigidae*). De most az új ara, Elisa enyhítheti a fájdalmat, amelyet Brigitta sírja támasztott fel benne. A vers arra utal, hogy Elisáról rosszindulatú pletykák is keringtek (63–72. sor). Ezeket sajnos nem részletezi. Ezek után pár szentenciával nyomatékosítja jókívánságait.

1.4. Habár szigorúan nézve nem nevezhető epithalamiumnak, mégis érdemes negyedikként megemlíteni azt a zsolnai iskolatársának, Georgius Bulgarnak írt 24

[57] Menander 1981, 146–159 (405.14–412.2), lásd itt 146–147 (405.23–24): „ἔστι γὰρ ὁ κατευναστικὸς προτροπὴ πρὸς τὴν συμπλοκήν.”

soros versét, amelyben Bulgar nővérének az esküvőjére hívja meg Georgiust (inc. *Nuper Musaei discendi sede relicta*; no. 15). A nővér szavait tolmácsolja, idézi költeményében bátyjának.

2. Epitaphium

Egyetlen tematikus egységben, de erre utaló alcím nélkül nyolc gyászverset[58] találunk, amelyek némelyike a gyászoló felkérésére készült.

2.1. Az elsőt Georgius Schelendorf, trencséni nemes kisfiának, Andreasnak a halálára írta (inc. *Descendens caelo noster Salvator ab alto*; no. 68). Az is kiderül a versből, hogy pestis ölte meg a kisfiút. Mader azzal a zavarba ejtő gondolattal vigasztalja az apát, hogy megvan az oka annak, ha hirtelen magához szólítja a gyermekeket az Úr. Így az angyali kórus tagjai lehetnek, hiszen a csekély életkornak bűnei is csekélyek. Elméjük még nincs megfertőzve mindenféle ocsmánysággal. Minél többet él az ember, annál többet vétkezik. Habár nemes szülőktől származott Andreas, nem ezért nyerte el a mennyek országát. Isten előtt a nemesi előjogok mit sem számítanak.

2.2. A második vers egy Stephanus Chirurgus beszélőnevű, valószínűleg fiktív sebész sírjánál állítja meg az utazót, akinek István sírja jó példával szolgálhat a „*Disce mori*" (Tanulj meghalni!) praktikus életfilozófiájához (inc. *Seu sacra venisti praesens audire viator*; no. 69). A vers egy kifejtetlen ars moriendire emlékezteti az olvasót narratív, költői sírfelirat kompozíciójával, amely István kirurgus laudációjával kezdődik a megkeresztelésétől egészen a haláláig. Természetesen már az anyatejjel együtt szívta magába a kegyes jámborságot (ezt a megszokott képet lásd még Hieremias Sartorius versében is: app. 7), ami élete végéig kitartott. Sebgyógyító művészetével (lásd a Ficino-verset is a 31-33. oldalon) sokakat sikerült – életüket megmentve – a halál küszöbéről visszafordítani. Azonban – tartja fel képzeletbeli mutatóujját költőnk – a végzet rendelte halál elől senki sem menekülhet. Mindenki életének ki van jelölve, meg van húzva a határa. Így aztán én – mondja a sírfeliraton a sebész – képzett kezeimmel meg tudtam ugyan a betegségeket gyógyítani, de saját magamnak orvosságot nem hozhattam. Halál ellen nincs orvosság. A halál nem más, mint az édes élet kapuja, a pusztulásra készülő öröme. A már halott sebész arról biztosítja a vándort, hogy amíg élt, mindenféle gond nyomasztotta a lelkét, most viszont a kívánt békét élvezi nyugalomban. Idős korban könnyű a halál, de már kín az élet (*aetati levis est mors, sed crux vita senili*). Öreg embernek a halál kellemes megnyugvást hoz (*grata quies homini mors solet esse seni*). Kirurgusunk azt panaszolja, hogy a természet hosszú, szívós és nehéz öregséget hozott neki. Az öregek szeme előtt mindig ott lebeg a halál, míg a gyanútlan fiatalokat hátulról csapja le. Bárki is légy, utazó, életedet helyezd Krisztusba, mert aki Krisztusban él, el nem veszhet!

[58] Lásd részletesebben: Molnár 2024, 143-144.

2.3. A harmadik vers egy bizonyos Georgius Cabat nevű trencséni bíró halálára készült, akit Mader a fautorának nevez (inc. *Ut rosa purpurei quae floret tempore veris*; no. 70). A költemény a jól ismert közhelyet felhasználva rózsához hasonlítja a bíró életét, aki Trencsén városának pompás dísze, virága volt, és aki az elhagyott árvákról is gondoskodott (*...huic pupillorum maxima cura fuit*).

2.4. A negyedik halotti verset Aegidius Luczatinski feleségének, Elisabethnek a halálára írta fia, Ioannes Luczatinski nevében (inc. *Hoc tibi cara parens in nati pignus amoris*; no. 71). A 31 disztichonnyi versből kiderül, hogy halálakor Elisabeth már idős volt. Mader, ahogy a fentebb említett versben is (no. 69), újra elmondja, hogy az öregnek már kemény az élet és édes a halál (*est durum senibus vivere, dulce mori*).

2.5. Az ötödik epitaphium azért érdekes, mert a meggyászolt Barbara Adamovska nem más, mint a neolatin humanista költő, Martin Rakowski anyósa (inc. *Mortua cur titulis signantur corpora scriptis*; no. 72). Ezt meg is említi Mader a versében: *Nam sibi concessam divino munere natam / Moribus et monitis imbuit ipsa piis. / Imbuit et nuptam Martino tradidit illam / Racocio, quem nunc maesta relicta gemit, / Qui vir in Aonia magnus fuit arte, poetas / Laurigeros inter qui numeratus erat*. Azzal vigasztalja a gyászolókat, hogy a sírra írt név a halottat feltámasztja, és e nevet megénekelve a költészet örökkévalóvá. A halál után a testek rohadnak ugyan – nyugtatja Mader a gyászolókat és olvasókat –, ám a lélek megpihen (5–6. sor). A halott Barbara nevén kissé iskolás modorban elmeditálgat (11–12. sor): bár *barbara* volt a neve, barbár erkölcsökkel mégsem bírt (*Barbara matronis nomen commune gerebat, moribus haud sed erat praedita barbaricis*).

2.6. A hatodik epitaphiumot apja, Nicolaus Mader 1585. március 17-ei halálára írta (*Hac nos, care pater, lacrimarum in valle relinquis*; no. 73).[59] Az 5–6. sorból kiderül, hogy Mader apja valamikor nemességet kapott a császártól (I. Ferdinándtól, II. Miksától vagy II. Rudolftól?). A versből azt is megtudjuk, hogy féltestvére, David ekkor már halott volt (27–28. sor), és anyja is (37–38. sor), aki mellé most apját eltemették (de anyja halálát Nicolaus Mader sokkal korábbi, 1575–1577-es verséből is tudjuk, tehát szinte gyerekkorában elveszítette). Ebből a versből szerzünk tudomást arról is, hogy volt Madernek egy kisfia és egy kislánya, akik nemrég haltak meg (31–32. sor): *Nunc etiam flores nobis lugemus ademptos filiolum carum filiolamque simul*. Megemlíti zsolnai tanárának, Colacinusnak a halálát is (21. sor), akit a vers 19–20. sora szerint a pestis ölt meg. Ezenkívül megemlíti egy Antonius (Anthonius) nevű lelkész és a trencséni Adam Zahorski nevét is, akiket szintén a pestis pusztított el (22–24. sor). Felidézi Ioannes halálát is, aki Prágában halt meg (29–30. sor). Okál ezt a Ioannest Nicolaus Mader testvérének nevezi.[60]

2.7. A hetedik gyászvers Ladislaus Popelius a Lobkowicz kislányának, Júliának a halálát siratja (inc. *Ante sacram veniens, si nescis, quis iacet aram*; no. 74).

59 Ezzel kapcsolatban lásd Georgius Chotessovius dátum nélküli versét Nicolaus Mader betegségéről (inc. *Quando alii cingunt cornutis tempora larvis*; app. 29). Chotessovius másik verse egy disztichonos párbeszéd a Halál és a Halott között (inc. *Mors ego quam toties audebas spernere, tandem*; app. 30). Okál 1986, 155.

60 Okál 1986, 147.

2.8. A nyolcadik epitaphium Basilius Marothi (Maróthi Vazul) hat gyermekének, Zsuzsannának, Annának, Magdolnának, Klárának, Imrének és Gábornak a halálát siratja, akiket szintén mind a pestis vitt el (inc. *Christus ad astra vocat pueros aetate tenellos*, no. 75).

3. Panegyricus

Scaliger[61] a retorikai műfajt jelölő szót a görög πανηγύρις ('ünnep, ünnepi gyülekezet') szóból magyarázza, és alapvetően dicsőítő beszédet jelent.[62] A következő verseket egyértelműen ide sorolhatjuk:

3.1. A Ioannes Storciusnak írt 13 disztichonnyi vers a trencséni polgárt és rajta keresztül magát Trencsént dicséri (inc. *Civibus ingenuae quos enutriere Camenae*; no. 17). E köztársaság nem a mulandó gazdagságtól ragyogó, hiszen a vagyon mulandó, a magasba szökő falak pedig úgyis leomlanak. Dicséretet inkább az általa táplált tudós férfiak miatt érdemel. Ezek közül lenne az egyik Storcius.

3.2. Mader Ioannes Prunonust (Pruno, Bruno) és testvérét, Paulust galgóci németeknek nevezi az őket dicsérő 17 disztichonban (inc. *Salve longinquis doctrina cognite terris*; no. 59). A versből kiderül, hogy Paulus iskolatársa is volt Madernek. Az ismert életrajzi adatok alapján valószínűleg 1577–1578-ban Zsolnán. A könyv tartalmazza Ioannes Prunonus levelét is, aminek a végén üdvözletét küldi testvére, Paulus, valamint egykori tanára, Petrus Barossius is. A levél megemlíti, hogy Mader korábban küldött versét sok barát jelenlétében hangosan felolvasták. Nincs évszám a levélen, csak az október 14-ei dátum. Viszont a szöveg tartalmából, a levélíró és a trencséni Petrus Barossius megidézéséből arra lehet következtetni, hogy Trencsénből írta a levelet Prunonus. Mivel a levélből az is kiderül, hogy Mader a korábban küldött levélben, vagy versben Colacinusról és a zsolnai iskola felgyújtásáról is említést tett, ezért szinte biztos, hogy e levél írásakor még Zsolnán tartózkodott. Mader kikövetkeztetett életrajzi adatai alapján a Prunonus-levél keltezésének pontos idejét 1578. október 14-ére tehetnénk, csakhogy ismert életrajzi adatai szerint Ioannes 1578-ban Iglauban, Jénában és Lipcsében tanult. Ha ezek a fejtegetések igaznak bizonyulnak, akkor mindebből az is következik, hogy Mader a Prunonus testvéreknek írt verset nagyjából 1578 szeptemberében írhatta. Mader egy másik levelet is közölt Ioannes Prunonustól Wittenbergből, 1581. szeptember negyedikéről (app. 36).

3.3. A Simon Jesseniust dicsérő 39 disztichonnyi verset csak jobb híján nevezhetjük panegirikusznak (inc. *Mane novo gradiens lapidosi in littore Vagi*; no. 29). Mader az alkalmi versektől szokatlan líraisággal igyekszik dicsérni Jesseniust. Igaz, tanári állásának előmozdítását szeretné érte cserébe kapni, ha már úgyis annyit tanult mindenfelé. A vers 12 disztichonnyi bevezető részének elején költőnk elmeséli, hogy egy

[61] Scaliger 1561, 160–161.
[62] Lásd részletesebben: Molnár 2024, 136-137. Lásd még: Kiss 2018, 207–210.

tavaszi kora reggel Trencsénben, a sziklás Vág partján felindult lélekkel sétált. A sebesen rohanó folyót a városból kivezető hídon hagyta el, ahol virágzó kertek sora fogadta, amely aztán a témáját is megadta a versnek (*materiam menti qui peperere meae*). Maga a bevezető rész – mint vers a versben – a 9. sortól kezdődik, ahol Mader egy romantikus költő líraiságával idézi meg önnön szavait: „ahogy nézegettem a kerteket ebben a különös fényben, keblemből ily szavak gördültek ki csendben." A kigördülő szavak monológja a nyugalmat árasztó kerteket írja le (9–24. sor).[63] Körös-körül fűzfák és bokrok, gyümölcshozó fákon majd a Jóisten ezernyi édes javát termő hófehér virágok. És mit szóljon a szederről, vagy az illatozó rügyekről, amelyek majd aztán szűzi kórusnak nyújtanak virágfüzért! Bíborszínű virágok versengenek liliomokkal és violák pompáznak. A zöldülő kerti ruta elűzi a vad kígyókat, míg az izsóp a puha földnek örül. A szerelem anyjának kedvence a ciprus, amely még nevét is Ciprus szigetéről kapta. A virágokról és gyümölcsökről eszébe jut, hogy gyakran volt kénytelen éhezni és szomjazni, miközben megtört szívvel követte a nehéz utat.[64] Azonban a tanulmányok keserű gyökerét rágva végül csak megérezzük az édes ízt is. Mader – mint verseiben többször is – azért kesereg, mert nem tudott külföldön tanulni (37–38. sor), és most, hogy ismét Trencsénben van, szeretné megint a város tehetséges fiait tanítani. Ebből következtethetünk arra, hogy a verset vagy 1581 legelején, vagy 1586 első felében írhatta. A 41. sortól kezdődik Jessenius feldicsérése: tanári állását szeretné visszakapni a megbecsült trencséni polgár közbenjárását kérve. A vers szövege arra utal, hogy Jessenius már korábban is segítette Madert (43–44. sor). A 65. sortól lesz megint érdekesebb a költemény, ahol mentegetőzik, amiért nem járt külföldön. Itt újra felemlegeti, hogy hiába szeretett volna műveletlensége miatt továbbtanulni és német földön tudós férfiakat felkeresni (*quamvis Teutonicas optarim visere terras atque rudis doctos quaerere in orbe viros*), szülei szegénysége ezt nem engedte meg (*sed male suada vetat paupertas ista parentum*). Szegényen senki sem tud hosszú utat megtenni (*nemo potest longas pauper adire vias*). Külföldön aranypénztől súlyos erszényt illik magunkkal hordani, mert arany híján sehol sem látnak szívesen (*hospitis esse gravem fulvo decet aere crumenam, aere nihil gratis destituente datur*). Habár nem sikerült neki német egyetemre járni, de most szeretné az ifjakat segíteni, hogy azok viszont elmehessenek. Ha 1581-es a vers, akkor sikerrel járt és kapott egy segédtanítói állást.

[63] A humanista kert toposzáról – valamint Radéczy István és Oláh Miklós kertjéről – lásd: Ritoókné Szalay 1984, 5–10; Kiss 2018, 211–212.

[64] A Mader-költeményekben sokszor felbukkanó szegénység nem lehetett pusztán toposz. Két példát szeretnék felhozni. Az egyik Hercegszőlősi János, gyulafehérvári levélkereső XVII. század eleji gyönyörű szavai, amellyel az enyedi iskolában töltött ínséges időkre emlékezik vissza: „Juttwán eszemben *illustrissimo tunc Transilvaniae principe domino domino Sigismundo Rákoci valida serviente annonae panis videlicet vini carnisque charitate et fame* az oda fel newezet Eniedi scholaban cziak a peniszes száraz dirib darab kiniér is sos eczettben martogattván joczürüen ell költ énnálam, midőn 17 esztendeos koromban az gramaticaban, rethoricaban, syntaxisban *rectore et magistro Joanne* Buzás Keczkeméty *proficialtam, me ibidem in scholari miseria hiemio perseverante*." (Gálfi 2015, 122–123.) A másik viszont ennek az ellenkezőjére példa, a már szinte komikusnak ható toposzra Mossóczy Zakariástól, aki bőséges egyházi javadalmai ellenére is gyakran hangoztatja szegénységét. Egy a pozsonyi kamarához írt 1575-ös keltezésű levelében azt panaszolja, hogy annyi kenyere sincs, amivel éhségét csillapíthatná (Iványi 1926, 33–35).

Ha viszont 1586-os, akkor nem tudjuk, mi történt, de legalábbis 1581 utáni tanári állásáról nincs tudomásunk.

3.4. A beckói vár prefektusának, Ioannes Halachinak írt versében patrónusának nevezi, miközben ismét szegénységét panaszolja (inc. *Vivifico Dominus qui providet omnia nutu*; no. 43). Halachiban jó példát lát arra, hogy a szülők anyagi áldozatokat hoztak sarjuk taníttatására, de sajnos ő – apjával együtt – szegénységben és betegségben született. Köszvény is gyötri, az orvosok semmiféle orvossága nem használ (21–24. sor). Mecénás nélkül nem tud a művészetek és költészet útjára lépni, így aztán Halachitól kér, aki könnyedén meg is adja neki a húszas tartozását (*viginti facili mihi mente numismata solvas*).

3.5. Apjával is verses levelezésben állt (lásd apja versét: app. 14). Az egyik, 20 disztichonnyi verse is panegirikusznak mondható, de inkább a fiúi szeretet hangján szólal meg (inc. *Usibus humanis sunt omnia condita, solus*; no. 39). Itt kell megemlítenem a könyvecske következő, rövid, öt disztichonnyi versét is, amely ugyan nem panegirikusz, de a fenti vers kiegészítéseként olvasható (inc. *Rara avis et vario pennas conspersa colore*; no. 40). Ismét egy személyes, nagyon hétköznapi életkép, amelyet a szülői szeretet és az apjával való kapcsolatának szimbólumaként ír le. Egy tarka tollakkal ékes, ritka madarat küldött az apjának. A leírás azt sugallja, hogy saját élményből táplálkozik. (Bár lehet, inkább ez is csak szimbólum, amely az elmesélt történetre utal.) Viruló, nyüzsgő, zöld rétet kaszálnak a munkások. Egy anyamadár a fiókáit próbálja védeni, de lekaszálják. Lám, még egy vadon élő madárkában is mily nagy a szeretet! Hát akkor a bölcsességgel bíró ember miért ne szeretné viszont saját sarjait? Ez a történet – miként Mader írja – a természet erejének és az ő egymás iránti, kitartó szeretetüknek a szimbóluma.

4. Gratulatio

Mader 13 disztichonban gratulál Stephanus Racicenus (Osvaldi) 1580. május 11-ei wittenbergi felszenteléséhez (inc. *Quisquis divini vult spargere semina verbi*; no. 60). Mi lehet annál jobb, mint a mennyei Atya igéjének terjesztése? István Krisztus katonájaként védje majd otthon a hitet, ha hazatér német földről. A következő vers ismét Racicenusnak van címezve és megtörhetetlen barátságukról szól (inc. *Sero mihi cupidam dicis, Racicene, salutem; no. 61).* Előbb fog a Vág visszafordulni a Kárpátokba, előbb fog a trencséni vár a völgybe süllyedni, vagy Zoborhegyi Szent Benedek szentélye iskolájuk tetejére ugrani, mint hogy elszakadjon a köztük lévő igaz barátság köteléke. A vers utalásai miatt feltételezhető *(nostra licet longo sint dissita corpora tractu),* hogy Racicenus wittenbergi tanulmányai idején írta Sárospatakról 1579 és 1580 júniusa között. Érdemes felhívni a figyelmet Mader következő maximájára (39. sor): „A halandó élete sem más, mint mese. Ha a mese rövid, akkor az élet is az." *(Mortalis nihil est aliud nisi fabula vita, fabula ceu brevis est sic quoque vita brevis.)* Mintha azt állítaná, hogy az élet nem „meglött dolgoknak emlékezeti", hanem csupán „gondolt

beszéd", vagyis „költött dolog."[65] Ha az életünkről nincs mit mondanunk, akkor életünk sincs? Csak mondjunk róla bármit? Még csak históriát sem kell, elég a fikció is? Ebben akár Mader ars poeticáját is láthatjuk, hiszen könyvecskéje főként saját életének feledhető részleteiről szól: minél többet mesél róla, annál tovább tart az élete is.

5. Paideuterion (παιδευτήριον)

Scaliger a panegirikusz egyik almûfajaként határozza meg, mint a hálaadó költemények (ἐυχαριστίκα) legszentebbikét. A vers írója megköszöni tanárának mindazon szellemi javakat, amelyekkel gazdagította őt.[66] Ebbe a műfajba csak a következőt sorolhatjuk:

Az egyik leghosszabb verset (76 disztichon) zsolnai tanárának, Nicolaus Colacinusnak írta a sárospataki iskolából (*ex schola Patakina*) üdvözölve őt (inc. *Salve Castalias praeceptor culte per artes*; no. 9).[67] A vers nagyrészt Colacinus dicséretével telik, akinek a vezetése alatt lett olyan színvonalas a zsolnai iskola, hogy a fiatalokat már nem csak más iskolákba, de még Bécsbe sem volt érdemes tanulni küldeni. Nemcsak a Szepességből, de Csehországból is ide jártak. Nem nevezi nevén Dersffy Ferencet, de Mader céloz a versben az 1580-as eseményekre, amikor elűzték Colacinust a zsolnai iskola éléről. A minket jobban érdeklő sárospataki rész a vers végén olvasható (137–152. sor). Itt emlegeti fel pataki tanárát (*vir doctissimus praeceptor meus*), Kassai Császár Györgyöt, valamint Colacinus jó barátját, Mathiast, aki minden bizonnyal a pataki iskola lektora, Mathias Thoraconymus. (Már említettük, hogy Mader talán kissé túlzásokba esik, amikor Colacinus és Thoraconymus barátságát Euryalus és Nisus barátságához hasonlítja, hiszen az azért több volt, mint barátság.) A halban bővelkedő Bodrog (*piscosus amnis Bodrogii*) mellől küldi üdvözletét Mader egykori mesterének. Ezzel kapcsolatban felhozza Fülöp, makedón király példáját, aki nemcsak azért adott hálát az isteneknek, mert fiúgyermeke született, hanem főként azért, mert Arisztotelész korában láthatta meg a napvilágot. A szülőknek az életünkért tartozunk, míg a tanítóinknak a jó, minőségi életért.[68] A fentebb már említett 149–150. sor is érdekes: *Sic igitur, siquidem statuit suprema voluntas, hic remanens laeti tempora veris agam*. Ha itt csak a tavaszi tartózkodására utal, és nem ifjúságára, akkor nagy valószínűséggel 1580 tavaszáról lehet szó (lásd fentebb a 12. oldalon). Az utolsó két sorban elköszön, és azt írja, hogy majd Patakról visszatérve szeretett szüleit és kedves tanárát is újból látni fogja.

65 Szenci Molnár Albert latin–magyar szótárából idézve a *fabulá*t és a *históriá*t.

66 Scaliger 1561, 159. Lásd részletesebben: Molnár 2024, 137-138.

67 Okál 1986, 147.

68 „Arisztotelészt kezdetben, mint maga mondja, nem kevésbé szerette apjánál, mert apja adta neki az életet, de Arisztotelész arra tanította meg, hogyan kell nemesen élni..." Ford. Máthé Elek (Ἀριστοτέλην δὲ θαυμάζων ἐν ἀρχῇ καὶ ἀγαπῶν οὐχ ἧττον, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τοῦ πατρός, ὡς δι' ἐκεῖνον μὲν ζῶν, διὰ τοῦτον δὲ καλῶς ζῶν ...) Plut. Alex. 8, 4, 1–8, 4, 4.

6. Apostrophe (προσφώνησις)

1614-es bázeli kötetében Filiczki János nevezi proszphónésziszeknek azokat a verseit, amelyeket valamilyen könyv, tézisfüzet elé írt ajánlásként.

Madertől egyetlen ilyen verset ismerünk, de az nem is akármit ajánl elolvasásra, hanem Marsilio Ficinótól a *De vita libri tres*-t (inc. *Paeonias studio qui vult volitare per artes*; no. 37). Maga a költemény az *alkalmi vers* alműfajának egy jellegzetes példája: egy *epigramma liminarium*, magyarul talán „küszöbversnek" fordíthatnánk.[69] Jellemzően egy könyv elején található paratextus, amely – mint valami ajtónálló, akin túl kell jutni – beereszti a főszövegbe az olvasót. Funkciója szerint egyrészt valamiféle bevezető ajánlás, amely a leendő olvasót felkészíti arra, ami a könyvben várja; másrészt pedig a dedikáló az ajánláson keresztül a saját pozícióját, státuszát finomítja abban az intellektuális közegben, amelybe az ajánlott művön keresztül bekapcsolódhat.

Mader költeményéhez hasznos fogalmi fogódzót találhatunk Gérard Genette paratextus-elméleti klasszikusában, a *Seuils*ben, amelyben különbséget tesz az ajánlás kétféle szerzői aktusa, a *dédier* és a *dédicacer* között. Az előbbi során magát a művet mint produktumot (vagyis az összes példányát egyenként) ajánlja fel egy adott személynek, vagy személyeknek, míg a második esetben egy műnek csupán egy példányát dedikálja egy konkrét személynek. Az előbbi egy absztraktabb, hivatalosabb szintje a dedikáló és címzett közötti kapcsolatnak, nem feltételez személyes ismeretséget (bár nem is zárja azt ki) és személyes jelenlétet. A *dédicacer* gesztusa viszont jellemzően olyan személyes interakció, amelynél a dedikáló jelenlévőként adja át a példánnyal együtt az írott sorokat a címzettnek.[70] (Ez utóbbi a dedikációhierarchiában szükségképpen alacsonyabb szintre kerül, hiszen egy általánosságban már dedikált művet disztribuál további dedikációval a szerző.)

Ha a Mader-kötet versei alapján joggal feltételezzük, hogy szerzőnk a fenti verset sem csupán kiadandó könyve számára írta, akkor a genette-i értelemben vett *dédicacer*-ról van szó, vagyis Mader egy könyv példányába szánta (írta?) a költeményt. Ugyanakkor az sem lehetetlen, hogy a *dédier* értelmében egy jövőbeli Ficino-kiadás elejére szánt paratextuális költeményről van szó, vagy legalábbis annak mintájáról. Ficino *De vita libri tres*-ének csak 1584-ig Kristeller 27 kiadását sorolja fel.[71] Ráadásul a korabeli Magyarország és Erdély könyvgyűjteményeiben – ismereteink szerint – hét,

[69] Ezzel kapcsolatban lásd: van Dam 2015.
[70] Genette 2001, 117–143.
[71] Kristeller 1973, 1: LXIV–LXVI.

1588 előtti példánynak nyoma is maradt.[72] Ez jó aránynak tűnik, Mader mégis azt állítja, hogy *eius fama est cognita paucis viris*, vagyis „hírét csak kevés ember ismeri." (Ha ez nem pusztán egy humanista összekacsintás az elképzelt vagy valóságos könyvtulajdonossal, aki birtokolhatta a Ficino-kötetet, akkor el kell hinnünk Madernek, hogy az 1580-as évekre hazánkban Ficino már egy elfeledett szerző.)

Mivel Mader ezt a versét egy szerkesztett kötetben adta ki, annak is nagyjából a közepén, ezért a vers nyilvánvalóan elveszítette *liminarium,* és ezzel együtt paratextus jellegét is, hiszen a liminalitás csak addig érvényes, amíg a vers megtartja eredeti pozícióját, jelen esetben a feltételezett Ficino-könyv elején. Ahogy ugyanaz a vers új helyet talál egy szerzői kötetben, úgy a versfaragás gesztusa és célja is átalakul: ajánlás helyett immár mintaként funkcionál. Itt felmerülhet a kérdés, hogy milyen iskolás mintának szánta ezt Mader? Egy általános könyvajánlónak, egy orvosi könyv ajánlójának, vagy a *De vita libri tres* ajánlásának? (Ez utóbbit jó eséllyel kizárhatjuk, hiszen nem árulja el, melyik Ficino-műről van szó.) Vagy egy fiktív, paratextuális ajánlásként képzeljük el valamelyik *De vita* kiadás bevezetéséhez? Akárhogy is közelítünk a vershez, mintaként csak úgy működtethető, ha a könyvajánlás műfajának valamiféle gyakorlati poétikáját vezetheti le belőle az olvasó. Vagyis a szerző dicséretén túl verselje meg röviden azt is, hogy miről szól az ajánlott könyv, milyen céllal íródott, és mi lehet a haszna. Az sem lehetetlen, hogy Mader a saját tulajdonában lévő Ficino-könyvbe írta be ezt a verset. Álljon itt a vers saját prózafordításban:

> „**Marsilio Ficino orvosi könyvére**. Aki gyógyító tudományok segítségével akar buzgón szárnyalni és a betegnek gyógyító kezet nyújtani, és szeretné a sok-sok fű különféle erejét megismerni, valamint az emberi bajokra orvosságokat nyújtani, [az] koptassa a tudós Ficino tudós írásait, melyeket latin stilusszal[73] írt ez a buzgó [szerző]. Régi ugyan az imént említett szerző, és hírét is [csak] kevesen hallották, de azok a művek, amelyeket régi időkben alkottak, az újabban írt művek miatt mégsem lesznek jelentéktelenebbek. Ha-

[72] Összegyűjtve az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* köteteiből: Hans Dernschwam (*Adattár* 12, 1984, 12, 239) és Zsámboky János (ez utóbbinál három teljes kiadás is megtalálható: Bázel 1529, Velence 1548, Lyon 1566; *Adattár* 12/2, 1992, 134, 146, 245, 324) 16. századi könyvtárán kívül is maradt nyoma a *De vita* példányainak. Igaz, az ismert katalógusok újabb keletűek, amiből nem lehet megállapítani, mikor és honnan kerültek a katalogizált helyre, de így is jól mutatja, hogy viszonylag gyakori könyvről lehetett szó (szögletes zárójelben a katalógus évszáma): Radvánszky László [1750]: Bázel 1532; pozsonyi jezsuita kollégium [1639]: Párizs 1547 (*Adattár* 17/1, 1990, 140); turóci jezsuita rendház könyvtára [1704]: Lyon 1567 (*Adattár* 11, 1983, 551; *Adattár* 17/1, 1990, 243). A következő helyeken maradt még nyoma, de ezek nem jelölik a kiadás évét, így akár 1588 utániak is lehetnek: kolozsvári unitárius kollégium [1675] (*Adattár* 16/2, 1994, 40); Michael Halicius könyvtára [1674] (*Adattár* 16/3, 1994, 206); nagyenyedi református kollégium [1679–1680] (*Adattár* 16/2, 1994, 150); debreceni református kollégium [1706] (*Adattár* 14, 1988, 168); Esterházy Pál (1713); eperjesi ferences könyvtár [1750] (*Adattár* 19/3, 2008, 146). Lásd még: *Adattár* 13/2, 1992, 172; *Adattár* 13/4, 2009, 213; *Adattár* 13/5, 2010, 173; *Adattár* 17/2, 1997, 112; *Adattár* 19/1, 2001, 64, 116, 423.

[73] A *Latio stilo* nem egyszerűen 'latin'-t jelent, hanem 'itáliai'-t, vagyis itt céloz rá Mader, hogy a szerző olasz. A 12. sorban a *Latium* is nyilvánvalóan Itáliát jelent, míg a *Teutonis ora* Németországot.

bár a mi korunk is sok orvost ád, akiket Latium, vagy teuton vidék pártfogol, azért nem kell őt lenézni, nem egynek adja minden ajándékát Isten. Ezekről [a dolgokról] más alig emlékezett meg érthető írásokkal, míg Ficinónak sok [ilyenje] van. Tehát akinek tetszik az egészség és a hosszú élet, ebből a remekműből megtanulhatja elűzni betegségeit. Joggal tiszteletre méltó az orvos és az orvoslás is, így hát a könyv is joggal méltó a tiszteletre."

7. Úton

7.1. Propemptikon (προπεμπτικόν)

Scaliger szerint a *propemptikon* (búcsúvers, útravalóvers) a *proszeuktikon*nal rokon, amelyben jókívánságokkal, jó előjelek felsorolásával búcsúztatták az elutazót.[74]

Nicodemus Sartoriust valószínűleg trencséni tanulmányairól ismeri a 70-es évekből. A Sartoriusnak írt 73 disztichonnyi költemény olyan propemptikon, amely a dicséreteken túl gratuláció is (inc. *Scripserunt alii tibi vota propemptica vates*; no. 41). A címben a *nunc pastori Veterisoliensi* kifejezés arra utal, hogy ekkor Sartorius zólyomi lelkész volt.[75] Mivel van adat arra, hogy 1588-tól volt hivatalban Zólyomban, ezért a vers valamikor 1588 elején készülhetett. Mader verse azonban ismeretlen adatot is közöl róla. A 75–78. sor szerint három éven át nagybiccsei lelkész is volt. (Sartorius életrajzi adatával kapcsolatban az lenne a logikus, ha közvetlenül a zólyomi szolgálat előtti időkről írná ezt Mader, vagyis az 1585 és 1588 közötti időszakról.)

7.2. Epibaterion (ἐπιβατήριον)

A következő versek közül – szigorúan véve – nem mind számít epibatérionnak. Scaligerre hagyatkozva[76] ezt eredetileg akkor mondták el, amikor valaki hosszú utazásból vagy száműzetésből biztonságban hazatért. Jellemzően az isteneknek hálát adva a hazatérő szájából hangzott el („mintha kétszer született volna").

7.2.1. Ladislaus Popelius a Lobkowiczot Dobronyából (Dobrá Niva, SK) való hazatérése alkalmából üdvözölte Trencsén városa és eklézsiája (inc. *Qualia Romani capiebant gaudia cives*; no. 5). Mader jó érzékkel az üdvözlők dicséretén keresztül másokat is magasztal: Simon Jesseniust, Ioannes Storciust, apját, Nicolaus Madert, trencséni tanárát, Petrus Barossiust és a város polgármesterét, Adam Maczakot. A vers ke-

[74] Scaliger 1561, 163. Lásd részletesebben: Molnár 2024, 144-147.
[75] A vers pár sornyi összefoglalóját lásd: Okál 1986, 154.
[76] Scaliger 1561, 158. Menandrosz szerint a szónok vagy szülővárosához intézi, miután visszatért utazásáról vagy egy olyan városhoz, amit meglátogatott vagy egy vezetőhöz, aki a város élére került. Menander 1981, 94–115 (377.31–388.15), lásd: 94 (377.31–378.4).

letkezését Mader trencséni tartózkodásának az idejére tehetjük. Mivel elemi iskolai tanulmányai alatt 15–17 éves lehetett, valószínűbb, hogy 1581 és 1582 februárja előtt.

7.2.2. A trencséni polgármesternek, Adam Maczaknak kilenc disztichonban gratulált, amiért Trencsénből folyásiránnyal szemben felhajózott (*ratis*: talán tutaj) a Vágon Zsolnába (inc. *Ceu miranda foret nimium res flumine tractas*; no. 24). Nem tudja, hogy vajon visszafelé is hajón fog-e menni a folyón, vagy szekereken a szárazföldön, de kéri az Istent, hogy épségben hazaérjen. Mader zsolnai tanulmányai idején készülhetett a vers valamikor 1577–1578 között, vagyis egy korai darabról van szó.

7.2.3. Ioannes Zaluzkit, Radéczy István egri püspök titkárát Trencsén városába érkezésekor köszöntötte 16 disztichonban (inc. *Iamne tot optatus votis venisse Ioannes*; no. 42). Mader trencséni tanulmányai alatt írhatta 1573–1575 körül.

7.2.4. A korponai Andreas Carponensist (Crupinius) 1578. október 15-ei wittenbergi felszentelése után köszöntötte Mader e verssel hazatérése örömére (inc. *Te mihi Leucorea referebant quando redisse*; no. 62). Mivel tudjuk, hogy Carponensis 1571 és 1575 között Bártfán tanult, ebből valószínűsíthetjük, hogy 1574–1575-ben voltak iskolatársak. Thomas Fabriciust is megemlíti a versben, amit a margón így pontosít: „Bártfa említéséhez: Leonhard Stöckel halála után Thomas Fabricius, a minden értelemben tudós férfiú tette híressé.” Mader a versben elpanaszolja azt is, hogy a zsolnai iskola 1577-es felgyújtása után sok – nem részletezett – bajt kellett elszenvednie (*ego post ignis plurima damna mali*). Céloz az 1578. július 7-ei Korpona elleni török támadásra is, és reméli, közeli hozzátartozói jól vannak, valamint imádkozik Krisztushoz, hogy megvédje a Korponára hazatérő Carponensist. A törökök mint farkas szája a bárányt, úgy marcangolja (*lacerat*) a hazát. A leányokat megerőszakolják és még sok más gonoszságot művelnek. A fiúgyermekeket lándzsával vagy kiélezett ásókkal ütik át (*...infigens pueros praeacutis cuspide palis*).

7.2.5. Jobb híján itt említem meg azt a verset is, amely egy bizonyos Iohannes Grundelius Varraliensisnek Sárospatakon tanuló fiától hozott levél kísérőverse (inc. *Assumus e celebri venientes urbe Camenas*; no. 55). A hét disztichonnyi epigrammának az a különlegessége, hogy egy más által Sárospatakon írt, személyes levél kísérőszövege, amelyet viszont az iskolatárs Mader írt. Ifjabbik Grundeliusról azt is megjegyzi Mader, hogy „az írás tudományában oly jártas fiad csinálta ezt” (*hanc tuus effinxit scribendi doctus in arte filius*) az írást (*littera*), aki azt is meghagyta, hogy szóban is üdvözölje nevében az apját. Mader ezt a verses peritextust olvashatta fel Iohannes Grundeliusnak, talán – ha Kassa felé ment haza Trencsénbe – Szepesváralján. Nagy eséllyel meg is szállt idősebb Grundelius házában. Ez a példa jól mutatja, hogy a humanista kéziratos, sőt inkább orális szövegkultúra előbb volt, mint a nyomtatott. Ezt még csak alkalmi versnek sem lehet tekinteni, hiszen a levél átadását nem nevezhetjük nyilvános eseménynek. Az is kérdéses, hogy egyáltalán Mader odaadta-e a verset Grundeliusnak. Valószínűbb, hogy ifjabb Grundelius Sárospatakon kelt míves levelének átadásakor mondta el szóban, hosszú egészséges életet kívánva. Ennek a maradványát olvashatjuk végül az 1588-as könyvecskében kinyomtatva.

7.3. Hodoeporicon (ὁδοιπορικόν)

Egy verses útleírással biztos találkozunk a könyvben.

7.3.1. Az egyik, a kis kötet leghosszabb verse, 98 disztichonból áll és apjának Nicolaus Madernek címezte valamikor 1579 második felében (lásd fentebb a 10. oldalon) a „múzsák mostanság is virágzó híres helyéről", vagyis a sárospataki iskolából (inc. *Haec mea Nicolao reddatur epistola Mader*; no. 8). A vers a műfaj megszokott sémáitól eltérően érzékletes képekkel próbálja meg Mader személyes kalandjait is megénekelni. Az első sorból rögtön ki is derül, hogy ez egy válaszlevél. Az eredeti levelet nem közli, de apjától közöl egy másik verset később, amit bártfai tanulmányai alatt írt neki (lásd a 22. oldalon). Valerian Mader versének címéből kiderül, hogy verses útleírását a sárospataki iskolából címezte és erdélyi útjáról (*peregrinatio*) számol be az apjának. A költeményt öt részre osztotta. Az első rész (1–4. sor) az apa megszólítása, akit a Teremtő után a legjobban szeret, és aki Trencsénben él a kötelességeinek. A következő részben (5–14. sor) a magyar végvidéken fekvő (*ab oris Hungaricis*) Sárospatakot szólítja meg, amelynek mezeit a halban gazdag Bodrog áztatja (*hinc ubi piscosus praeterfluit oppida Bodrog humectans campos, urbs Patakina, tuos*.) A szerencse hozta el őt Patakra, ahol a Múzsák híre most is virágzik (*Aonidum nunc ubi fama viget*). A 15–98. sorok alkotják a vers harmadik részét, amely leírja a török (*obvius hic gaudens humano sanguine Turcus saepe fit ... terra patet Mahometigenisque cohortibus ampla, hanc celeri miles saepe peragrat equo*) és a rablók miatt veszélyes útját (*plena latrociniis, plena metuque via est*) a termékeny síkságokon és hegyeken át Erdélybe. A 33. sortól a Kárpátokra utal (az Alpok szót használja), amely Magyarország határait jelenti, és mögötte már a „szerencsétlen és sötét moldávok" élik az életüket. A 39–43. sor szerint az „Alpokon" vaddisznók félelmetes agyarai és medvék karmai között keltek át. (Nem világos, hogy mit ért itt „Alpokon". Megmászták volna a Kárpátokat? Vagy csak hegyes vidéken keltek át Kassa felől?) Fáradt lábakkal értek el egy házhoz (*villa*), amelynél végül hirtelen feltámadt reményüket vad kutyák ugatása űzte el. Éjszaka egy kunyhóban kerestek volna menedéket, de rémületükre fegyvert rántottak rájuk. Eszébe jutottak apja szavai, hogy kerülje az éjszakai utazást, mert a rablókat az éji sötét ébreszti, akik gyakran meg is ölik az utazókat. Ekkor viszont – kissé valószínűtlennek tűnő fordulat – Mader a zene hangjaival lecsillapította az ellent (75–76. sor). Ezzel kapcsolatban megemlíti Arión és a delfin történetét (77–82. sor), valamint az Odüsszeiából (8, 62–67) Démodokosz alakját (89–90. sor). Mader nem versekről ír itt, hanem zenéről. Talán énekelt, amire a 22. számú versben is céloz, amelyben Petrus Barossiustól kér kölcsön két-három diákot az ünnepi kórusba. E vers 97–98. sorában is Barossiusnak köszöni meg, hogy megtanulta tőle az édes dallamokat (*Te quoque Petre mea celebrabo voce Barossi, quo didici dulces praecipiente sonos*). A vers harmadik részét (99–142. sor) az útleírás szabályainak összefoglalásával kezdi, amely szerint először a helyet, az embereket és az emberek szokásait kellene ismertetnie (*iam loca, iam populi, mores*

hominumque parenti essent carminibus significanda meis). De – jegyzi meg – mivel ez túl nagy munka lenne, ezért inkább csak Erdély vallásáról énekel. Sokféle nép sokféle istent imádva lakott itt valaha, és az istenfélő vallásosság (*pietas*) sokáig hiányzott is innen. Kissé elítélően azt is megemlíti Mader (103–112. sor), hogy még mindig lehet mindenfelé látni az egykor a Római Birodalomnak alávetett tartomány területén a hamis istenek képmásait, szobrait (*nunc quoque fictorum restant simulacra deorum vidimus in multis qualia multa locis*), valamint a nagy emberek neveit antik kövekre írva (*nomina quin etiam magnorum saepe virorum exhibet antiquus conspicienda lapis*).[77] A vajdák udvarában, vagyis Gyulafehérváron őrzik ezekből a legtöbbet,[78] ahol öt napra feltartóztatták őket útjuk során (*qualia praecipue vaivodae continet aula, hic ubi detinuit nos mora quinque dies*). A történelmi összefoglalója nagyon zavaros. Egykor a rómaiak telepítettek be földműveseket a területre, de ezeket a szászok fegyverrel elűzték, akiknek a lázadását aztán Károly (vagyis Károly Róbert) hosszú éveken át sem tudta fegyverrel legyőzni *(Saxo rebellantem per multos Carolus annos armis non potuit quem superare suis)*. Végül a király a kunok segítségével gyűrte le őket.[79] Mader szerint a törökön kívül a legrosszabbak itt a pestishozó ariánusok. A 143. sortól kitér a Szentháromság-gyalázó Dávid Ferencre (ca. 1520–1579) és Giorgio Blandratára (1515–1588) is, akik Erdélyt mint a pestis mocskolták be.[80] Rosszabbak, mint a törökök, mert azok csak a testet pusztítják el, ezek viszont a lelket is. A 149–152. sorból azt is megtudjuk, hogy mily sokszor kellett Erdélyben a Szentháromság ellen kiokádott istenkáromló hangokat (*vomuere blasphemos sonos*) hallania. A 161. sortól olvasható a tudós sárospataki iskola ajánlása, ahol épp egy bizonyos Cophaeus az igazgató. Már fentebb említettem (lásd a 12. oldalon), hogy ez elírás lehet, és inkább „Cormaeus”-nak olvasandó, ami Paksi Cormaues Mihály rövid életű (1577–1579) rektorságára utal. Szerencsére az ilyen tudós férfiak már gyülekeznek, hogy ennek a mindenfelé sprickoló ariánus méregnek az útját állják szavaikkal keresztüldöfve ezt a szellemi kimérát. Madert a pataki iskola egyre terjedő híre és a magyarok között is páratlan Paksi Mihály művészete marasztalta Sárospatakon. Ahogy odaért, mindjárt mondta (166. sor): tanítványotok leszek (*vester alumnus ero*)! Akkor is, ha a keserű szegénység szaggatta a lelkét (*aspera tentabat paupertas frangere mentem*), ami ily szavakkal kínozta (168–170. sor): ugye tudod, hogy semmilyen segítségre nem számíthatsz? Apád sem fog neked pénzzel teli erszényt küldeni, mert azt hiszi, hogy a török kezétől vesztél, különben is barbár fajból való, idegen peregrinus vagy a múzsák iskolájában. Vagyis Madert a pataki iskoláról a saját lelke (*mens*) megpróbálta lebeszélni. De maradt. A 183. sorban megjegyzi, hogy segítségként nem is kér nagy összeget az apjától (*non opus est magnos nimium transmittere sumptus*), és hozzáteszi, hogy már Erdélyben is – miként Patakon

77 Ezzel kapcsolatban lásd Szamosközy István 1593-ban kiadott *Analecta lapidum vetustorum et nonullarum in Dacia antiquitatum*-át (*Adattár* 33/1, 1992).

78 A gyulafehérvári feliratokról lásd: Bărbulescu 1995, Kovács 1995 és Ritoókné Szalay 2021. Vajon Mader csupán hallomásból tudott, vagy személyesen is látta az aula, vagyis püspöki palota antik feliratait? A gyulafehérvári „aula” elhelyezkedéséről és feliratairól lásd: Kovács 1995, 26–28.

79 A szászok 1323-ban lázadtak fel. Lásd: Jakó 2004, 195 (no. 514).

80 Lásd: Lovas 2022, 44-46.

– a zenei tudásával keres némi pénzt (185–190. sor; lásd fentebb a 11. oldalon). Végül (191–194. sor) kér az apjától három-négy aranyforintot (*floreni sufficient nobis tres, quatuorve dati*), amit jó lenne, ha az előtt megküldene, mielőtt a hó belepi a mezőket. Ez arra utal, hogy a verset 1579 őszén írhatta.

7.3.2. Nem tartozik egyértelműen az útleíró versek közé az a költemény, amelyet valószínűleg az imént összefoglalt vers után, 1579 legvégén írt válaszul Patakról unokatestvérének és korábban trencséni diáktársának (*qui condiscipulus, qui mihi frater eras*), a Kolozsváron tanuló Nicolaus Mednienskinek (inc. *Cum tibi stridenti cupio rescribere penna*; no. 25). A vers (1–10. sor) ismét bizonyítéka a már többször említett élénk, kéziratos irodalmi életnek. A kommunikáció egyik tudós, de hétköznapi eszköze lehetett a latin nyelvű verses levél, amely a leghétköznapibb témákat verselte meg főleg disztichonokban. E vers elején is (lásd még a 15–18. sort) azért szabadkozik Mader, mert nehezen megy neki a minőségi válasz latin metrumokban Mednienski két verses levelére, amelyeket Nagyváradról írt, midőn Kolozsvár felé tartott. Válaszlevele lassan érte utol unokatestvérét, aminek az őket elválasztó túl nagy távolság, valamint a veszélyes és járhatatlan utak az oka. Azt se feledjük, hogy ráadásul a közelben tanyázó rettenetes oláhokkal (*terribiles Valachi*) is számolniuk kellett. A 37–38. sor szerint Mader levelét egy nemrég Wittenbergből visszatérő szász diákkal küldi tovább Mednienskinek (*nuper Leucorea quidam remeabat ab urbe Saxo, notas potuit qui tibi ferre meas*). Érdemes felfigyelnünk a vers 47. sorára és a margóra: *Ioannes Lascovius vir eloquentissimus, iam Transsylvanici vaivodae orator.* Ez nem más, mint a baranyai Laskón született Laskay János (†1599). Én eldönteni nem tudom, hogy a debreceni iskola 1575-ös rektora és később a kolozsvári unitárius iskola rektora/lektora,[81] majd a gyulafehérvári káptalan levélkeresője ugyanaz a személy-e.[82] Mader verse szempontjából a lényeg, hogy a kolozsvári unitárius iskola nagy tudományú férfiúját tiszteli Laskayban a vers megírásakor, akinek a vezetésével Kolozsvár fel szeretné emelni iskolája színvonalát. Ha ekkor már tényleg unitárius volt, akkor Madernek az unitáriusok elleni kirohanása (lásd a 8. verset) már nem is tűnik olyan őszintének.[83] Különösen, ha ehhez hozzávesszük, hogy levélváltásukkor a hozzá nagyon közel álló unokatestvére, Nicolaus Mednienski is itt tanult. A tudós Laskayhoz kapcsolódóan az 51–52. sorban úgy folytatja, hogy Kolozsvár bőséges attaloszi javait, vagyis anyagi gazdagságát a város szellemi javai még felül is múlják (*ampla quidem vestris non fallor civibus est res Attalicas superant sed bona mentis opes*). Ha tehát e két fény összetalálkozik, akkor a köz is boldoggá lesz (*Haec duo quapropter si congrederentur in unum lumina, res felix publica nonne foret?*). Mivel tudjuk, hogy Laskay 1579 novemberétől 1580 nyaráig állt a kolozsvári iskola szolgálatában, ezért a vers írását is behatárol-

81 Gálfi Emőke lektornak nevezi (Gálfi 2015, 60), Szabó András rektornak (Szabó 2017, 182). A rektori tisztet erősíti meg Mader szóhasználata is (48. sor): *Claudia percupiat sceptra levare scholae.*

82 Ezzel kapcsolatban lásd: Gálfi 2011, 8–17; Szabó 2014; Szabó 2017, 182–183; Gálfi 2015, 59–62.

83 Szabó András szerint református (Szabó 2017, 183), Gálfi Emőke szerint inkább unitárius volt (Gálfi 2015, 60).

hatjuk ezen intervallumra.[84] Mader nem megy el Kolozsvárra, de hívja Mednienskit Patakra, amelynek iskoláját a legnagyobb szavakkal dicséri. Akár héberül, akár görögül szeretne tanulni, jöjjön ide, ahol valaki Homéroszt, míg más Hésziodoszt énekel (*carmina divini modulans decantat Homeri unus, et Hesiodi concinit alter opus*). A 92. sorból megtudjuk, hogy Patakon még Mader előtt áll az Iliasz tanulmányozása is. A 93. sortól a sárospataki iskola mindennapi életéről is találunk információkat. Mader néha főtt lencsét és káposztát eszik. A szomjúságot borral oltják, ha nincs meg az aznapi kenyéradag, akkor gyerekeket szalasztanak el, hogy hozzanak teli kosárral (*si qua dies panem communi farre paratum non habet, en pueri plena canistra ferunt*). De konyhájukon néha kövér, zsíros kolbászok is sülnek a tűzön (*pinguia cum lardo farcimina nostra culina torreri numquam non videt igne micans*). Saját kézzel szedett szilva (*pruna rustica*) is jut a környékről.[85] A 115. sortól a szegénység előnyeire tér ki: szegénynek lenni a legkényelmesebb, hiszen a szegény kevéssel is beéri. Végül fontos megemlíteni a 131–134. sort, amelyből kiderül, hogy Mader boldog új évet kér Janus atyától Mednienskinek, akár jön Patakra, akár Kolozsváron marad. Ez azt jelenti, hogy 1579 decemberében írhatta a verset.

8. Genethliacum

A születéshez kapcsolódó vagy a születésnap tiszteletére írt költemény, amely sokszor inkább névnapi köszöntőt jelent.[86]

8.1. Az egyik versben trencséni patrónusát, Simon Jesseniust köszönti névnapja alkalmából 1580. október 28-án (inc. *Sancta divorum celebremus una*; no. 63). A vers inkább a két apostolról szól. A 13. versszakban kéri Istent, hogy zúzza szét a török kegyetlen fegyvereit.

8.2. A másik genethliacum kilóg a megszokott születésnapi versek sorából. Nemcsak, hogy saját születésnapjára írta, de ráadásul nem is magának, hanem Balassa István jószágigazgatójának, Ioannes Petroninak dedikálta (inc. *Edidit hac genitrix in lucem me mea luce*; no. 67). Azért nagyon fontos vers, mert ebből tudjuk Mader születésének pontos idejét és elemi iskolájának a helyét. A vers címe elárulja, hogy az 1558. évben született, az Úr mennybemenetelének a napján, vagyis május 19-én. A kilencedik sorból pedig azt is megtudjuk, hogy reggel hatkor (*ortus mane novo sum sexta infantulus hora*). Krisztustól kapta a lelkészi hivatást is. A 17–18. sorból kiderül, hogy a magyar végeken, Semptén kezdte meg elemi iskolai tanulmányait: *arx stat in Hungaricis Sintavia finibus, illa nutritus didici prima elementa puer*. A 19–26. sor gye-

[84] A vers margójára azt írta Mader, hogy Laskay „már az erdélyi vajda *orator*a." Ezt valószínűleg Báthory Kristóf requisitoraként kell értenünk (jóllehet nehéz lenne a két szót összetéveszteni). A könyv kiadásakor tehette ezt a megjegyzést Mader, vagyis 1588 elején, ez jól egybevág az ismert adatokkal, miszerint 1580 júliusa és 1589 májusa között töltötte be ezt a funkciót. Gálfi 2015, 60.

[85] Ehhez lásd: Dienes, Ugrai 2013, 28, 31.

[86] Lásd részletesen: Molnár 2024, 142-143.

rekkori balesetét írja le, valószínűleg szintén Semptén. Még nem lépte túl életének két lustrumát, vagyis a tizedik évét, nem káromkodott és nem is veszekedett előtte senkivel. A zöld mezőn játszott nyugalomban, félelem nélkül, amikor valamilyen lőfegyver becsapódó golyója megsebesítette.[87] Nem részletezi, hogy ki lőtt, hogy támadás vagy baleset áldozata lett-e. Csurom vér volt az egész teste, amikor elterült, senki sem gondolta volna, hogy életben marad, de a Jóisten megmentette. Ezért is köszönetet mond a Megváltónak, aki a halálával váltotta és védte meg. A zöld mező (*in viridi gramine*) arra utal, hogy 1568 tavasza volt, akár már májusa.

8.3. Itt említem meg azt a címzett nélküli *carmen sapphicum*ot is, amelyik Keresztelő Szent János hazájáról, szüleiről, tanulmányairól és tetteiről szól röviden, kilenc strófában (inc. *Si Deus cuius reperitur ore*; no. 16). Talán János napra írta valakinek egy augusztus 29-ei napon.

9. Xenium

A xenium általában valamilyen jeles napra küldött ajándékvers. Gyakoriak az újévi, vagy karácsonyi jókívánságok.

Mader Anthonius Thalnak írt verse egy szokványosnak mondható karácsonyi üdvözlő vers, amely Thalon keresztül kisfiához, Emanuelhez is szól (inc. *Annus ut iste tibi sit felix auspice Christo*; no. 38). Mader életrajzi adatai miatt lehet most érdekes számunkra. Anthonius Thal a Szepesi Kamara császári tanácsosa volt Kassán, vagyis költőnk nagy valószínűséggel kassai tartózkodása alatt üdvözölte Thalt és kisfiát a költeménnyel. Ha ez így van, akkor nem írhatta máskor, mint 1578 karácsonyán. Ha viszont Mader már 1578 karácsonyán Kassán volt, akkor erre kell számolnunk a másik versében (no. 8) említett majd' négy holdhónapot. Ez pedig azt jelenti, hogy Erdélybe legkésőbb valamikor 1579 áprilisában kellett elindulnia.

10. Votivum

Scaliger[88] külön foglalkozik a votivum (προσευκτικόν) műfajával, amely kérést, fogadalmat jelent. Scaliger ezzel kapcsolatban még két további versfajtát is megemlít, amelyeket a kérés és könyörgés gesztusa köt össze egymással: az egyik az *apeuktikon* (ἀπευκτικόν), a másik pedig a *soteria* (σωτηρία). Scaliger az *apeuktikon*t a *proszeuktikon*nal, vagyis a *votivum*mal szemben definiálja. Mindkettő könyörgés, ima, amely ugyanazon szabályok alapján épül fel, csak céljukban különböznek egymástól. A *proszeuktikon* azért könyörög, hogy bekövetkezzen, vagy legyen valami. Az *apeuktikon*

87 Ha ágyúgolyóról van szó, akkor értelemszerűen csak egy repesz találta el. Mader így fogalmaz: *Tunc taetro bombarda globo ruit, en prostratum res miseranda meum corpus et ossa iacent*.

88 Scaliger 1561, 156. Lásd még: Jankovits 2018, 801.

viszont azért könyörög, hogy ne következzen be, vagyis ne legyen valami. Úgy fogalmaz Scaliger, hogy mindkettő ugyanazon tőről fakad, mert mindkettő olyasminek a bekövetkezéséért könyörög, ami még nincs, csak míg a *proszeuktikon* valami jónak kéri a bekövetkeztét, addig az *apeuktikon* a rossz megszűnésétől várja a jót. Ez utóbbit *carmen* ἀποτρόπαιον-nak, „bajt elhárító vers"-nek is hívják.

10.1. A 7. számú versben Istent kéri, hogy vigyázzon a szüleire, akik segítik a tanulmányaiban (inc. *Telluris caelique potens, pie rector, et author*).

10.2. Egy a múzsákat is felsorakoztató költemény bocsánatkérés az apjától, akit korábban megbántott valamivel (inc. *Suscipe, nec doctas venientes respue Musas*; no. 21). A vers mintája Johann Stigel epithalamiuma, amit Georg Sabinusnak írt, és megtalálható ez is Sabinus kötetének *Liber adoptivus* című részében.[89] Mader a vers témáját teljesen átszabja. A margón azt írja, hogy verse a szülők iránti fiúi engedelmesség példája. Ugye nincs szív, amely a halálig őrizné a sérelmeket (*qui cor qui mentem laedit ad usque necem*)? Nincs semmi remény, hogy apja szeretetét újra élvezhesse (*nulla spes, patris ut cari rursus amore fruar*)? Apjától igazságos büntetést kér és mértékkel való haragot, mert az erénynek meg kell találnia a középutat. Végül Apollónt és a kilenc múzsát felsorakoztatva, az ő segítségükkel próbálja apját a jogos harag és megbocsátás arany középútjára csalni. Mindegyik múzsa más-más metrumban szól az apához. Először Apollón szól hozzá, hogy hallgassa meg a múzsákat, akiket egykor olyannyira szeretett. Kalliopé a múzsák karának vezetőjeként kéri Mader apját, hogy bocsásson meg szegény fiának, aki semmiféle nehézségtől sem riadva, szorgalmasan követi a múzsák nélkülözésekkel terhes, nehéz útját. A múzsák szavaiban hiába keresnénk saját attribútumaiknak a nyomát. Szavaik egy szószékről beszélő keresztény lelkipásztor szavaira emlékeztetnek. Erató az egyetlen, aki saját magán keresztül a szerelem/szeretet (*amor*) erejére figyelmeztet és int. De ő az is, aki szereti az egyetértést és nyugalmat (*Eros amoris nomen est, vates deam sic nominant me, quod colo concordiam et quod quietem diligo*). Polühümnia talán anyja, Mnémoszüné miatt hangsúlyozza, hogy emlékezni csak a jó dolgokra kell, a rosszakat meg el kell felejteni. Legvégül Urania megjegyzi, hogy az apró bűnök megbocsátása kedves Istennek.

10.3. A votivumok közé sorolnám a Thököly Sebestyéntől 16 semmitmondó hexameterben kért támogatást is (inc. *Sic tibi perpetuis faveat fortuna quadrigis*; no. 65). A verset talán akkor írta, miután Sárospatakról hazatért. Okál szerint inkább akkor, amikor Sárospatakra elutazott.[90]

10.4. Trencséni tanárának, Petrus Barossiusnak írt versét jobb híján nevezem votivumnak (inc. *Haec mea Trenczinii portetur littera in urbem*; no. 22). Paideutérionként is olvashatnánk, ha nem hiányozna belőle a paideutérionokban megszokott túláradó dicséret. A költemény nemcsak egy hétköznapi, nagyon személyes részlettől válik érdekessé, hanem a fent már említett élő, kéziratos irodalmi élet bizonyítéka is. Ezek azok az utalások, amelyek megengedik nekünk azt a feltételezést, hogy egy sokkal

[89] Sabinus 1563, a7v–b8r.
[90] Okál 1986, 145.

pezsgőbb „kishumanista” irodalmi élet folyhatott a korszakban nemcsak Trencsénben és környékén, hanem valószínűleg az egész ország területén. A vers első két sora – mint levélen a címzés – arra utal, hogy a verseket levelek útján küldözgették egymásnak: „Ezen irományom vitessék el Trencsén városába. Térjen vissza hazámba írott üzenetem, szeretném ha Petrus Barossius nevére eljuttatnák, aki a fenséges iskola tisztelendő jogarát tartja.” (*Haec mea Trenczinii portetur littera in urbem. In patriam redeat littera missa meam, Barossioque velim tradatur nomine Petro, qui tenet excelsae sceptra verenda scholae.*) Mader arra is számít, hogy egykori tanára majd csiszolgatja a verseit, amelyeket a szöveg szerint folyamatosan küldözget neki (5–6. sor). A 9–10. sorból azt is megtudjuk, hogy a Vág mellől, Beckóból (régi magyar nevén Bolondóc) küldi a levelét. A 13. sor pedig arra utal, hogy már régóta itt tartózkodik (*Cur moror hic longo, miraris, tempore?*). A vers egy levél stílusát idézi fel, amikor is mentegetőzik, hogy miért nem látogatta meg egy ideje. Hivatali teendői sem engedik, meg hát minden nap tisztes conviviumokon vesz részt, gyakran beszélgetnek könnyedén órákon keresztül, néha gyerekeket is tanít és persze verseket ír (*interdum doceo pueros et carmina condo*). Majd rátér a lényegre (25–28. sor): szeretne kölcsönkérni a trencséni iskolából két gyermeket, Jánost és Jakabot – de esetleg, ha megfelelne neki, akkor társukul Györgyöt is –, akik énekelhetnének a beckói vár urának, alsólendvai Bánffy Lászlónak a névnapján, vagyis Szent László napján, június 27-én. Érdekes az is, hogy mennyire későn kérte ezt a szívességet egykori tanárától, június 26-án, mert – ahogy írja (31–34. sor) – az uraság elrendelte, hogy másnap a lelkész és a kórus is jelen legyen az ünnepségen (*Nam celebraturus sua cras natalia Bamphi, cum pastore simul iussit adesse chorum.*) Hiszen semmi sincs, ami jobban megörvendeztetné a füleket, mint a „mi művészetünk” (*qui faceret pulchris laetas contentibus aures, scilicet hunc nostra nil magis arte iuvat*). Azt is megígéri, hogy miután végeztek, és az ajándékot – vagyis az énekkari fellépést – „átadták”, késlekedés nélkül ő maga viszi vissza a gyerekeket a nagyjából 17 kilométerre lévő Trencsénbe (akár a Vágon folyásiránnyal szemben, ahogy Adam Maczak trencséni polgármesterként látogatta meg Zsolnát, lásd 25. vers). Fentebb már említettem a Draskovich-család levéltári feljegyzését (lásd a 14. oldalon), amely szerint Bánffy László 1583. november 30-án hunyt el. Ezek alapján a verset pontosan datálhatjuk: 1583. június 26.

11. Hálaadó költemény (ἐυχαριστίκα)

11.1. Öt szapphói strófában ad hálát Istennek, hogy ép bőrrel megúszta a tűzesetet a zsolnai iskolában (inc. *Quis tuum dignis celebrare nomen*; no. 26). Albertus Husselius egy 1577. december 2-án írt levelében azt írja, hogy a tűz „11 óra körül volt

előző szerdán," ami november 27-e volt.[91] Mader leírása összhangban van Husselius szavaival, amely szerint a füst és a lángok először a tető fölött csaptak fel. Mader így ír (5–6. sor): *flamma, quae nostris inimica tectis serpere*. Ahogy Husselius, Mader is szándékos gyújtogatásra céloz. Ha Isten nem segíti meg őket, akkor az egész coetus elpusztult volna.

11.2. Tolnai Katona Miklósnak (Nicolaus Tolnensis) megköszöni, hogy segítette őt szegénységében Sárospatakon, ahol iskolatársak voltak (inc. *Nudus eram tenui texisti corpora lino*; no. 56). Talán még sárospataki korszakában írta a verset 1579 ősz és 1581 között. A vers kezdő sora furcsán hangzik: meztelen volt, amikor betakarta vékony lenvászonnal? De egy másik versében, amit szintén Tolnai Katona Miklósnak írt, ugyanezzel a motívummal találkozunk (inc. *Nunc mihi quam verus fueras, Nicolae, sodalis*; no. 64). Azt írja, hogy sárospataki diáktársa odaadta neki a saját ruháját (9. sor): *Tu mihi, quo proprium texisti corpus amictum*. Ezek alapján Tolnai Katona talán saját köpenyével segíthette ki Madert a hideg idő beálltával. (Azért a meztelenségét nem kell szó szerint vennünk.) Ezt a cselekedetét Tours-i Szent Márton tettéhez hasonlítja, aki a legenda szerint egy kifosztott és megvert koldusnak odaadta köpenye felét (11–12. sor).[92] A vers utolsó két sorából az is kiderül, hogy ezt akkor írta Mader, amikor elhagyta Patakot és „hazájának édes vidékére" hazatért, vagyis 1580 decemberében. Az sem lehetetlen, hogy Tolnai Katona épp a decemberi, hideg hazaútjára adta oda a ruháját Madernek. Tolnai semmitmondó három disztichonnyi versét is közli Mader (inc. *Impetus ille sacer, superum de sede peritus*; app. 3).

11.3. Sárosi András azért mondott köszönetet, mert befogadta és vendégül látta költőnket (inc. *Ante quidem verbis blandis testatus amorem es*; no. 66). Mader szerint az is ritka, hogy egyáltalán a vándorló diákoknak enni adnak (9. sor): *Rara peregrinos gens nutrit alitque studentes*. Sőt, Sárosi az egyetlen oly sok közül, aki szereti a kitaszítottakat (11. sor): *Solus es in multis qui spretos diligis*. A vers hangvétele alapján nem ismerte közelebbről Sárosit, aki ennek ellenére is vendégül látta. Ennek a gesztusnak szól a költemény, amely nem más, mint a szeretet ajándéka (*munus amoris*). Okál szerint[93] a verset 1580-ban írhatta, mert a következő év áprilisában Sárosi már Wittenbergben volt. Lehet, hogy igaza van, de 1579 őszén is elképzelhető.

12. Címervers

A megszemélyesített Trencsén város beszél a város címeréről és saját magáról 23 disztichonban (inc. *Urbs ego, Trenczinii quae dicor nomine, regum*; no. 3). Állítólag egy a

[91] *„praeterito die Mercurii circa horam XI. interdiu supposititium ignem, seu lychnum ad incendium paratum, sub tecto scholae repertum esse, nec prius observatum periculum, quam fumus supra tectum elevatus flammaque iam iam eruptura, a praetereuntibus conspiceretur … non obscura indicia supposititu ignis deprehendimus. Incendiarius bene latet. … Sed, quisquis fuerit, manifestum est … maligno et hostili animi fecisse…"* Keveházi 1989, 29.

[92] Okál (1986, 166) szerint a történetet Sulpicius Severus Szent Márton életét feldolgozó művéből ismerhette.

[93] Okál 1986, 153.

város egykori területén juhait legeltető pásztorról, név szerint *Trenczin*ről kapta a város a nevét. A címerben szereplő bárány pedig egyszerre báránya ennek a pásztornak és Krisztusnak. Ide kapcsolódik a város szimbólumáról, a bárányról írt disztichon is (inc. *Qui patitur vincit, victoria laeta triumphat*; no. 4).

13. Paraenesis (παραίνεσις), nutheticon (νουθετικόν)

Scaliger szerint a buzdítás (προτρεπτικόν = *adhortatio*) egyik alműfaja a *paraineticon*, amely bölcsességgel, vagyis észérvekkel akar buzdítani valamire. Egy másik alműfaja a *nutheticon*, amely pedig valamilyen szabályra, előírásra figyelmeztetve, emlékeztetve buzdít valamire.[94]

13.1. A 19. számú verset tanulóévei alatt írhatta egy őszi napon, amikor már beköszöntöttek a fagyok és „megnyúltak az árnyékok" (inc. *Iam rursus nostris redeunt bona tempora Musis*). A múzsáinak való jó időről ír, talán mert az időjárás miatt otthon kell maradni a négy fal között. A címben szereplő *paraenesis* magához és talán a tanulótársakhoz szól. A vers Aurorát, a hajnal istennőjét magasztalja, és azt ajánlja, hogy ne maradjunk fent sokáig tanulni, inkább keljünk fel korán.[95]

13.2. Az 51. számú vers a gnómaköltő Phókülidész Ποίημα νουθετικόν című könyve alapján versel meg 54 erkölcsi jótanácsot, maximát (inc. *Musa Phocillidis haec Graio dictaverat ore*). Mivel a Lőcsén és Késmárkon tanult Filiczki János kötetében is találunk egy viszonylag korai versét Νουθετικόν *ad Olssam Hungariae oppidum* címen,[96] amely szintén Phókülidész sokszor kiadott könyvére utal, ezért valószínűleg más magyarországi iskolák tananyagában is szerepelhetett. A cím szerint sárospataki beszélgetésből született, és a nyilvánosság előtt is felolvasta (*aliquot versio acta Patakini et publice recitata*).

14. Consolatio

A παραμυθητικόν (*consolatio*) – Scaliger szerint[97] – az adhortatio, vagyis a buzdítás alműfaja, abban az értelemben, hogy lelkünket vigasztalva serkenti egyensúlyra és nyugalomra.

Mader verses viszontválaszában a Prágában tanító, körmöcbányai Michael Leporinust vigasztalja, aki valamiért nem érezte jól magát a Habsburg Birodalom székhelyén (inc. *Reddita Pragensi nobis est littera ab urbe*; no. 30).[98] Először egy szójátékkal próbálkozik (*lepidus – Leporinus*), majd pár szóban a szójáték hasznáról is ír (az 52–53. sorban Cicero lefejezéséről is találunk egy szójátékot: *esse caput–ense caput*). De Lepo-

[94] Scaliger 1561, 157.
[95] Lásd például Comeniust a pataki iskola rendjéről: „Ebéd és vacsora után egy-egy óra séta javasolt mindennap, éjszaka pedig nyolc óra alvás szükséges, este 8-tól hajnal 4-ig." Dienes, Ugrai 2013, 37.
[96] Filiczki 1614, 26–27.
[97] Scaliger 1561, 168. Vö. a παραμυθητικὸν-ról: Menander 1981, 160–165 (413.5–414.30).
[98] Okál 1986, 151.

rinus számára a legnagyobb vigaszt minden bizonnyal a felsorolt antik (Ulysses, Cicero, Ovidius, Vergilius, Terentius) és bibliai példák (Ádám, József, Jákob) jelenthették. Persze otthon kell hagyni a számunkra kedves embereket, de a haza nem biztos, hogy ott van, ahol megszülettünk. Van, hogy ott, ahol édesebb az életünk: *Non patria est tantum primos quae praebuit ortus, sed quocumque datur vivere dulce loco*. Mader azzal a gondolattal is nyugtatja, hogy „saját hazájában senki sem lehet próféta" (*prophetae in patria nullus prorsus habetur honos*). A 95–98. sorok szerint azért már Mader is készül kifeszíteni a vitorláját, hogy továbbhajózzon idegenbe. Nem jutott messzire: Trencsénből a nagyjából 17 kilométerre lévő Beckóra, vagyis még ez előtt, 1581–1582 februárja között írhatta a verset.

15. Dehortatio

Az adhortatio, buzdítás ellentéte. Nem rábeszélni akar valamire, hanem lebeszélni akar valamiről.

A *Dehortatio a celebratione furiarum Bacchi* című vers a farsangi ivászatról beszéli le az olvasót (inc. *Mentis inops sanae, dum cuncta per oppida vulgus*; no. 34).[99] Érdekessége megint a személyes élmény és hangvétel. Mialatt Bacchus ünnepén az őrjöngő csőcselék az egész városban hömpölyög törvényt szegve és minden szemérmet elfeledve, addig némelyek távol tartják ettől magukat, ahogy szerzőnk is, akinek már egész gyermekkorától fogva Minerva formálta a viselkedését. Ebben a leírásban is fel lehet fedezni a *herkulesi válaszút* toposzát: a sokra hivatott ifjú Voluptas helyett Virtust választotta. Gondoljunk csak bele, hogyan járt Orpheusz, vagy hogy miféle bűnös orgiákat csaptak a rómaiak! De miért is hozza fel ezeket az ősi példákat! Hiszen még gyerekkorában ő maga is szemtanúja volt egy ilyen farsangi eseménynek otthon, vagyis Trencsénben, és máig nem tudja kiverni a fejéből (*Bacchica quae tulerint festa videbo domi*)! A 21–38. sor ezt a még mindig élénken az emlékezetében élő történetet meséli el: egy busójárásra emlékeztető jelenetben egy részeg paraszt báránybőrből készült fekete maskarába öltözve rohangált borzalmas arccal a belvárosban dárdát (*framea*) és üszkös fadarabot (*cum titione ambusto*) cipelve. Miközben dühöngött és a gyerekeket – feltehetően szerzőnket is – meg akarta rémiszteni, egy másik, aligha józanabb odaszólt neki: miért félemlíted meg a gyerekeket, te lator? Az visszaszólt: mert elrontod a szórakozásomat, inkább te vagy a lator. Ezt nem bírta elviselni, és elöntötte a düh. Ököllel arcul akarta csapni, de szerencsétlenségében úgy megsebesítette a dárda, hogy majdnem belehalt. A másik erre három órán át teljesen megnémult, mintha kiszállt volna a lélek a testéből. Sokaknak intő például szolgálva elnyerte tehát megérdemelt, méltó büntetését. Az emlékek felidézése után azt is hozzáteszi szerzőnk, hogy ő természetesen nem vett mindebben részt, otthon maradt. Pallasz szabad művészetét gyakorolva különben is megveti Bacchus mocskos dologtalanságát. Mindezek ellenére azért a 43. sortól kicsit megengedőbb hangnemre

[99] Említi Okál 1986, 156.

vált, hiszen szomorú időket élnek. Akár a földet, akár az égi fényeket nézzük, mindenhol Isten haragjának a jeleit fedezhetjük fel. Hát ki tudna boldog képet ölteni, amikor a trák, vagyis a török ellenség a haza mezőin tombol mindenfelé. A 47–48. sor támpontot adhat, hogy mikor készült a vers: „tavaly is két holdfogyatkozás volt és egy üstökös is feltűnt az égen" (*luna bis elapso caligine condidit anno lumen, et est visus crine cometa nitens*). A NASA hivatalos oldalán könnyen meg is lehet találni a Mader életrajzi adataihoz jól illeszkedő évet: 1577. Egy külön verset is szentel a Tycho Brahe-féle üstökösnek (lásd a 47-48. oldalon), amelyet 1577. november 9-én látott az égen. (Az üstökös október 27. és november 10. között volt megfigyelhető.)[100] A két holdfogyatkozás pedig 1577. április 2-án és 1577. szeptember 27-én volt.[101] A verset tehát valószínűleg Zsolnán írta 1578 februárjában, és a zsolnai farsangi mulatság elől menekült vissza a szobájába tanulni.

16. Parafrázis

16.1. Tizenöt disztichonban parafrazeálta a *Dies irae, dies illá*t (inc. *Quam metuenda malis fiet lux illa, tonantis*; no. 76).[102]

16.2. A *Multitudo errantium, non facit errori patrocinium* proverbiumot 29 disztichonban írta körül (inc. *Ergone sacrificos divino lumine cassos*; no. 53).[103] Az, hogy sokan tévelyegnek, még nem menti fel a tévelygést. Több példán keresztül alapvetően a bálványimádókra, vagyis a katolikusokra és a szentkultuszra hegyezi ki a verset, de a legmeghökkentőbb mondata, amellyel a tévelygéstől szeretné elrettenteni az olvasót, az a Szodoma izzó máglyáira való maszturbáló ifjak, férfiak és öregek ezreinek a példája (*mastupratorum iuvenesque virique senesque millia quot rutilo sunt iugulata rogo*). A vers végén egy bizonyos Mathaeust szólít meg, akinek gratulál, hogy elfordult tévelygéseitől, ami miatt jutalomból végül neki dedikálja a költeményt.

17. Iocus, lusus (scholasticus)

Külön kategóriát érdemel a szójátékok, tréfás, akár iskolai gyakorlatoknak szánt költemények csoportja.

17.1. Sárospataki iskolatársának, a brassói Valentin Helnernek két verset írt a kötetben, míg Helnertől is két verset találunk Madernek címezve.[104] A 10. számú vers elején felhívja Mader a figyelmet arra, hogy még Vergilius is tréfás tárgyú költeményekkel kezdte, és csak később váltott komolyabb tárgyúakra (inc. *Vergilius tenuem formavit carminis orsum*). Helnerben szövetségest lát, akivel a megbeszéltek szerint komolytalan témájú verseket is válthatnak egymással. Mader el is kezdi, és – vers

[100] A NASA adatai: https://ssd.jpl.nasa.gov/sb/great_comets.html (2023. 09. 25.)
[101] A NASA adatai: https://eclipse.gsfc.nasa.gov/LEcat5/LE1501-1600.html (2023. 09. 25.)
[102] Lásd: Okál 1986, 157.
[103] Említi Okál 1986, 157.
[104] Lásd: Okál 1986, 151–152.

a versben – elküldi neki egyik ilyen tréfás hangvételű versét egy haldokló parasztról, amelyet késő este írt gyertyafényél. Reméli, hogy válaszol majd neki Helner. A könyv következő verse Helner verse, amelyet Mader „vicces kérdéseire" írt válaszul (inc. *Aeger eram, dextro stillans mihi nare catarrhus*; app. 11). Mintha Helner próbálná megérteni Mader humorát. Félhalott volt a kórtól, se lelkében, se testében nem volt erő, amikor a hurutos Helner orrfolyásával küszködve kézhez kapta Mader versét. Egyből vissza is tért belé az élet. Kicsit azért szabadkozik, hogy sokszor szégyelli, amit ír, ám a kocka el van vetve. Mentségéül szolgáljon, hogy ha nem is sikerült jól megcsinálnia, de legalább megpróbálta. A 47. sortól olvashatjuk a Mader-vers (no. 10) kommentárját: két Gallusról van szó, az egyik egy ember, a másik pedig egy madár, vagyis egy kakas (*gallus*). Mindkettő a haldokló paraszt szobájában van. Helner részletesen elmagyarázza a némely részében pikánsnak szánt vers poénját, amely egyszerre igyekszik összemosni a Gallus-gallus és a Galla-galla szavak jelentését. A válaszvers – humorra humor – a részletes, szájbarágós túlmagyarázás miatt tűnhet viccesnek. Ezután pedig Mader 30 disztichonos válasz-válaszversét is elolvashatjuk, amely Helner költészetét dicséri (inc. *Ut tua Pierio conspersa lepore tulisti*; no. 11). Nagy boldogságot szerzett neki Helner verse, mintha a tállyai hegyek szőlőinek édességét itta volna magába, mintha ennek a mustjával teli korsóból szívta volna szalmaszállal az édes mustot (13–16. sor). Mivel Helner másik versében Madert pataki elutazásakor búcsúztatja (inc. *Ecce probe longo fueras mihi cognitus usu*; app. 18), ezért valószínű, hogy e verssorozatot már Trencsénről írta Sárospatakra Mader Helnernek. Egy Storciusnak írt rövidebb vers azt mutatja, hogy azért Mader sem vetette meg a bort (inc. *Languida praestanti relevantur corpora vino*; no. 32). Azt írja, hogy a tunya test a kiváló bortól felvidul, míg az olcsó borok ártanak az egészségnek. És habár a friss mustot mindenhol dicsérik, de a réginél –vagyis a bornál – ez jobb nem lehet, mert az öreg borokban több a kellem.

17.2. Jóllehet nincs rá utalás a szövegben, de mintha a fentieknek lenne a folytatása az a *lusus scholasticus*, amely egy állatmese a kakasviadalról (inc. *Gallorum tenui modulabor arundine pugnam*; no. 18). Torz tükröt tartva az ember belső fogyatékosságai elé a versen belül tíz további epigrammát ír a kakasok viselkedéséről.[105]

18. Egyéb

Ide azokat a verseket gyűjtöttem össze, amelyeket nem tudtam a fenti műfajokba, alműfajokba besorolni.

[105] Okál 1986, 156.

Az egyik legérdekesebb verse az 1577-es Tycho Brahe-féle üstökös leírása (inc. *Hebraeo qui rite geris de nomine nomen*; no. 6).[106] Az észlelés pontos napját is megadja: november 9.[107] Habár Bártfa neve is felmerül a vers első részében (1–24. sor), de ez jól elkülöníthető az üstökös leírásától a vers második felében. A bártfai utalásból tudjuk meg, hogy Simon Jessenius segítette nemcsak az otthoni, hanem bártfai tanulmányait is. De az üstököst Mader már Zsolnán láthatta, vagyis az 1577-es őszi szemesztert ott kezdhette meg. Hogy Zsolna előtt pontosan mettől meddig tanult Bártfán, nem tudjuk. A versminta két különálló vers összegyúrása lenne. Az első 24 sor egy Jesseniust dicsérő „epistola dedicatoria", amelyben köszönetet is mond az apjáéhoz mérhető tanulmányi támogatásért. Sosem tudja ezt az adósságot törleszteni. A szokásos humanista toposz szerint tudja ugyan, hogy drága ajándékokat kellene küldenie, de szegény költőként csak versekkel szolgálhat (lásd ugyanezt a toposzt a Barossiusnak írt versben, no. 12). Az üstökös leírása és a hozzá kapcsolódó toposzok a 25. sornál kezdődnek: *Mensis agebatur gelidi lux nona Novembris, sparserat ob longas cum nova stella comas*. Elmondja, hogy mikor tűnt fel az „új csillag" az égen hosszú csóvát húzva. Azt is megtudjuk, hogy a görögök κομήτης-nek mondják (27–28. sor), és hogy a köznép helytelenül mondja az üstököst csillagnak, amelyet sok dolog egyértelműen bizonyít is: az anyaga, a mozgása, az időtartama, a formája és a színe. Az ég csillagainak fénye sohasem halványodik el, hanem ugyanabban az állapotban marad. Az üstökös a föld sűrű kigőzölgéseitől meggyulladva sosem marad egy helyben (29–34. sor). Ez a mostani tünemény is jó példája annak, hogyan változik, és hogy egyre kevesebb a fénye (37–38. sor). Mint mondja, arról, hogy ezek a tünemények milyen elkövetkező dolgok előjelei, csak keveset fog énekelni (39–42. sor). A közemberek nagy része úgy gondolja, hogy az égi jelenségek közül nem mindegyik hoz valami rosszat. De hogy a gonosz világra egyik se hozna bajt, azt – hacsak nem bolond – senki sem tagadhatja (43–50. sor). Büntetlenül senki sem látott még tüzes üstököst, amely ne hozott volna valami rosszat is.[108] A földre terméketlenséget, vagyis éhínséget szokott hozni és hős vitézek pusztulását jelzi. Gyakran kegyetlen pestissel jár együtt, ahogy most is

[106] Naplója szerint Szenci Molnár Albert legelső emléke is az 1577-es üstökös feltűnése és a riadalom, amit keltett: „Megesett egy éjjel, hogy az egész házunk népe felkelt és a hálókamrákból kiment. Én a zajra felriadva és egyedül hagyva szörnyen sírok. Anyám bejöve karjába vesz, kivisz, s ujjával az égre mutat: egy igen hosszú, a végénél horgas üstököst látok, amelynek képe mindig megmarad a lelkemben." Szenci Molnár, kiad. Szabó 2003, 105 (latinul: 53). Lásd ehhez: Farkas 2010. Lásd még Gyulaffi Lestár kolozsvári észlelését (Gyulaffi 1894, 14.): „*Hoc eodem anno* [1577] *cometa visus est (qui malum omen fuit Turcae) intra spatium trium mensium circa festum Martini*." (Ugyanebben az évben [1577] a Márton-napi ünnep körül három hónapon keresztül üstökös látható, amely a töröknek rossz ómen volt).

[107] Az 1577-es üstökösről a legrészletesebben lásd: Hellman 1977. Az üstökösökhöz kapcsolódó korai modern nyomtatványokról: Farkas 2014. A NASA modern, tudományos adatait lásd: https://ssd.jpl.nasa.gov/sb/great_comets.html (2023. 10. 05.)

[108] Az 1577-es üstökös hatásairól Báthory Istvánnak dedikált könyvecskét lásd: Misocacus 1578. És ezen hiedelmek babonaságáról lásd: Dudith 1579. Erről és az 1577-es üstökösről a legfrissebb elemzést és az üstökösről megjelent több mint 110 korabeli nyomtatvány irodalmáról, lásd: Sebők 2017; Almási 2022; Miholcsa 2022, 56–66.

rettenetes háborúkkal jár (51–54. sor). (Itt nem teljesen világos, milyen nagy háborúra gondolt 1577 végén.) Az, hogy a szokásosnál nagyobb a szárazság a földeken, az üstökösnek köszönhető (55–56. sor). Nagy királyok halálát is megüzeni. Látható hát, mivel fenyeget ennek az új üstökösnek a csóvája is: háborút, pestist és éhínséget, vagy királyok temetését hozza el. Mivel keletről érkezett, ezért a rettenetes ellenség is onnan fog támadni (63–68. sor). Innentől már nem is az üstökössel foglalkozik. A vers szokványos moralizálásba fullad, vagyis Krisztus igaz híveinek semmit sem kell szívükben félni. A kegyes tettek katonáinak az ilyen égi jelektől egyáltalán nem kell tartaniuk. Sőt, ezek a jelek csak a gonoszoknak rosszak, míg a jámboroknak örömet okoznak, hiszen legfeljebb üdvözülnek majd Krisztus által. Adjuk hát át magunkat a tanulásnak és a múzsáknak. Mindez azért is fontos, mert az égi tüneményeket tudni kell olvasni. Isten a vadaknak azt parancsolta, hogy a földet nézzék, az embernek pedig, hogy a csillagok felé emelje a fejét, mert ezek a csodálatos alakzatok vibráló fényükkel magát Istent hívják tanúul (103–106. sor). Nem túl erős érv, de mivel a bajt hozó kométa toposzát igazolandó nem tesz említést az iskola felgyújtásáról – jóllehet Zsolnán tartózkodott az üstökös megjelenésekor –, ezért a verset talán 1577. november 9. utánra, de még november 27-e előttre tehetjük.

18.2. Szerelem

18.2.1. Hogy ki tudjam bontani a témát, először egy látszólag ide nem vágó verssel foglalkoznék, amelyet egykori zsolnai iskolatársának, az épp betegeskedő Georgius Bulgarnak írt (inc. *Si qua parte tui capitis relevare dolorem*; no. 44). Bárcsak enyhíthetné Mader a barátja fejfájását! Bárcsak magára vehetné a fájdalmat! A hír Bulgar betegségéről teljesen felkavarta Mader lelkét (*tristia perturbant adeo mihi nuntia mentem*). Azzal vigasztalja, hogy nem csak ő szenved ettől, mert a kór náluk az iskolában is három ifjat döntött le a lábáról. Kórtörténetet is ad: fáj a fejük és egész testük lázban ég. Egyáltalán nem tudnak enni. Pedig a gyomorban kell keresnünk a fejfájás okát is, és ezért a gyomorral kell legelébb foglalkozni. Azt ajánlja orvosságként Bulgarnak, hogy a befőzött szilva édes levét igya, mert az elűzi a gyomor túlságos hevét. Ha a 14. sort szó szerint vesszük, akkor pestisről van szó: *Sic miseri tristi corpora peste necant*. Mikor írhatta? Vagy zsolnai évei alatt (amikor Bulgar épp nem volt Zsolnán), vagy Sárospatakon, vagy talán amikor Mader Trencsénben segédtanító és Bulgar Bánban tanár. A vers alapján inkább a sárospataki vagy trencséni keltezést érzem elfogadhatóbbnak, vagyis valamikor 1579 ősze és 1582 eleje között írhatta.

18.2.2. Egy Bulgarnak írt másik versében szintén felemlegeti (13–16. sor) az egykori zsolnai iskolatárs betegségét, jóllehet a költemény inkább saját szerelméről szól (inc. *Desine mirari, frater dilecte Georgi*; no. 47). A test betegsége gyakran a lelket (*mens*) is károsítja. Erre azt a hasonlatot használja, hogy ha valamilyen ragály megfertőzi a házat, akkor az a vendéget is veszélybe sodorja. A testbe csupán ideiglenes vendégként költözik a lélek: *Si domus inficitur mala per contagia quaequam, hospes ab infecta laeditur ipse domo*. Margón azt is olvashatjuk, hogy „ezt most a pestisben ta-

pasztaljuk meg” (*nunc in peste hoc experimur*). Vagyis a vers nyomtatási munkái során került a megjegyzés a vers mellé, amelyet korábban írt valamikor Bulgarnak. Lehet, hogy akkor, amikor a fentebb összefoglalt versét küldte Bulgar betegségéről (no. 44). És ennél a résznél találunk egy másik marginháliát is, amelyből megtudjuk, hogy jó barátja, Bulgar 1585-ben Bánban halt meg (*Nam et hic amicus optimus in peste expiravit Bannovii 1585*). Test és lélek kapcsolatának ezen közhelyes felvázolása után tér rá a vers tulajdonképpeni témájára (22. sor): hogy a tanulmányokra mily káros az elemésztő szerelem (*in studiis quantum noxius ussit amor*). Mader tehát szerelmes, ami nem is csoda, hiszen még maga Jupiter és Mars sem kerülhette el a szerelem lángjait, pedig ők istenek. Nincs ebben semmi kivetnivaló, hiszen ez minden teremtett dologban közös: az egybekelés (házasság? közösülés?) szent művét imádja (*omnibus est illud rebus commune creatis, coniugii sanctum quo venerentur opus*). De hiába égett a leány iránt oly nagy szerelemmel, ha a házasságszerző Iuno más férfival kötötte őt egybe. Ez a férfi gazdagságban sokkal szerencsésebb – persze manapság a nagy gazdagság már nemességet is jelent (*nobilitas magnae sunt modo divitiae*), jegyzi meg epésen Mader zárójelben.[109] De ez a mi tiszteletünktől oly messze van, mint föld az égtől (*a nostro sed enim tam longe distat honore a summo quantum terra remota polo est*). E vőlegény nemességéről meg csak annyit, hogy anyját – a Vág vize alá nyomva – hóhér végezte ki, mert megmérgezte a férjét (39–44. sor). Balladáért kiáltó téma! Mader megpróbál a költészettel vigasztalódni. Bulgartól is verses választ szeretne kérni. Az utolsó sorból kiderül, hogy Bulgar Mosócon van (ismert életrajzából erről nincs tudomásunk). Mader versekbe szedett mosóci híreket szeretne kérni tőle. Ezek szerint még a helyi híreket is megverselték latinul, amelyet aztán levélben küldözgettek egymásnak. Ez ismét a kéziratos, latin verses kultúra egy teljesen elfeledett és ismeretlen műfajának a bizonyítéka. Ha ilyen típusú szövegek nagy számban születtek a korban, akkor sajnálhatjuk, hogy szinte semmi sem maradt fent ezekből. Mader közli Bulgar válaszversét is (inc. *Vade salutum mea littera Valerianum*; app. 25), amelyből kikövetkeztethető, hogy Madert a szerelmi csalódás Trencsénben érte, nyilván Dorotheával való egybekelése előtt valamikor 1581-ben. Bulgar azzal vigasztalja, hogy bár ez a lány a legkeresettebb szűz, akire vágyik, de nemsokára majd talál magának egy másikat, akit birtokba is vehet (*est ea dempta tibi licet optatissima virgo, invenies aliam qua potiare cito*). Ez a másik majd pont olyan lesz, amilyent akart. A jól ismert bibliai mondat (Mt6, 24) parafrázisával folytatja (13–16. sor): mert senki sem szolgálhat egyszerre két urat, az egyik Vénuszt, a másik Pallaszt szereti. Akárki is szeresse Pallaszt, annak muszáj háttérbe szorítania Vénuszt, mert Vénusz ellensége a jó múzsáknak. És aki Vénuszt akarja szeretni, az nem sápadhat papírok fölött görnyedve túl sok tanulással kínozva magát (*qui se amare volet, non inpallescere chartis, non studiis debet se cruciare nimis*). Nem szentelheted magadat egyszerre e két úrnak: a tanulásnak és a szerelemnek. Mert ha az egyikkel többet foglalkozol, akkor elhanyagolod a másikat – figyelmezteti Bulgar a barátját. További jó tanácsokkal is szolgál: nem vagy te Parisz, aki a

[109] Ugyanezt a témát lásd a Conradinak írt versben (no. 50).

szépséges Helénára vágyott, vállald be inkább – jó lesz az neked – Xanthippét, akire persze Szókratész oly sokat panaszkodott. Azt akarod, aki nem akar, aki meg akar, azt elutasítod. Szóval azt a szemérmes szüzet ragadd meg, aki akar téged! Legyen jámborságot szerető, tiszta és szemérmes! Ne nézd se a formáját, se a vagyonát. Mader viszont formás és erkölcsökben is jóravaló (*formosa, bonis exultaque moribus*) feleséget kíván Barossiusnak (no. 13).

18.2.3. A következő vers az előbbinek a folytatása, és szintén Bulgarnak írta (inc. *Bannoviae rector legat haec mea scripta iuventae*; no. 48). Ami ezt a verset is különösen érdekessé teszi, hogy azt kérte benne barátjától, olvassa fel a költeményt a báni iskola ifjainak.[110] Ez az utalás szintén az irodalmi élet gyakorlatának egy érdekes – szintén teljesen ismeretlen – részlete. A Maderrel verses levelezésben álló barát, aki történetesen a báni iskola tanítója is, Mader egyik versét felolvasta az iskolában. Hogy tényleg felolvasta-e, nem tudjuk, de a jelenet mindenképp elgondolkodtató, hiszen ismét a nyomtatás miatt másodlagosnak, háttérbe szorultnak gondolt kéziratos irodalmi kultúra terjedésének egy újabb – ősibb – médiumát fedezhetjük fel benne. Mi már persze csak Mader nyomtatásban megjelent könyvéből ismerjük a verset és a jelenetet is, de nyugodtan feltételezhetjük, hogy a verses levélváltás kéziratossága mögött, egy lépéssel hátrébb még az oralitás is élő gyakorlat. A tanári szószékről felolvasott késő humanista latin szó talán még jobban is terjed a világvégi kis településen, mint ha egy könyvben porosodna valamilyen gyűjteményben. De visszatérve a vershez: Mader még mindig a szerelem érzésével bajlódik. Azt állítja, hogy amilyen gyorsan támadt fel benne a szerelem tüze, most olyan gyorsan el is tűnt (*Ut subito ex arsi sacro succensus amore, sic cito conceptus pectore fugit amor*). A szeretett nő pedig, aki meleg szívéből a fagyos szélbe tűnt tova, ne gyötörje már tovább se a szívét, se a fejét. Azt kérded, szólítja meg Bulgart, hogy miféle kézműves csiholta bennem ezeket a tüzeket, hát az, aki a világot is alkotta: *Quis faber hos in me – quaeris – commoverit ignes, scilicet is mundi qui fabricavit opus*. Bulgar a tanúja, hogy annak idején – valószínűleg Zsolnán – egy szűzies társaság tagja volt (*virginei socius coetus*). De hát – idézi Propertiust – a szerelemben se az észnek, se az akaratnak semmi ereje, és mindannyian saját természetünk magjait, hajlamait követjük (*Ast in amore valet ratio nil, nilque voluntas, naturae sequimur semina quisque suae*). Hiába, nem tehet róla, maga Vulcanus forralja benne a tüzet. Mindenkinek muszáj alávetnie magát Isten akaratának. Szaporodni kell! Mader panaszkodik, hogy lelkének a nagy részét elvették most tőle. Azt kéri Bulgartól, hogy küldjön neki még dalokat, amelyek felvidítják és a szomorúság orvosságaként (*pharmacon*, *medicamina*) szolgálnak számára a viszonzatlan szerelem kínjában.

18.2.4. Mader Georgius Conradinak írt válaszverse talán a legszórakoztatóbb költeménye, címe szerint *iocus* (tehát ebbe a kategóriába is sorolhattuk volna), mely tele van személyes utalásokkal és életképekkel (inc. *Me quia festivo cunctantem Marte la-*

[110] Fennmaradt a báni iskola mindennapi működését szabályozó magyar nyelvű utasítás a kurátorok számára (Mészáros 1981, 225).

cessis; no. 50). Okál szerint 1581–1582-ben írhatta.[111] Ezt a vers utalásai erősítik meg. Azt írja Conradinak a vers végén, hogy a többit – amit a költeményben kihagyott – majd megbeszélik személyesen, szóban is, amikor hazalátogat apjához Trencsénbe (63–64. sor). A vers nagy részében az eladósorban lévő hajadonokra panaszkodik: az együgyűbb szüzekben van valami velük született gőg. Mindegyik Pariszt szeretne magának, aki nemcsak nemes, de dolgos is, haja ápolt, arca pirospozsgás, mellkasa napbarnított, cipője díszes. Na de ezeket a hajadonokat még az ügyes beszédű Ulysses sem fogja rábeszélni semmire. A szüzek először is az üres gazdagságot keresik; azt, akinek sok pénze van. Válláról lógjon drága ruha, az elnyűtt köpenynek semmi erénye. Ifjak, ne higgyetek a tudós elméknek! A dölyfös szűz észre sem veszi a tanult férfit. Az iparos is hiába koszosabb, mint mi, de mert vagyonosabb, feleségül mennek hozzá: így lesznek aztán gazdagok. A kovácsok fajtája is tele van sárga arannyal: ha kováccsal tudsz házasodni, gazdag leszel. A hentes asztala is minden nap kövér ételeket rak eléd: ha tehát hentest tudsz fogni, jó kövér leszel. A seborvoslás művészetében jártasak is jólétben tündökölnek, elegáns a ruhájuk és ápolt a bőrük. Boldog, akinek férje gyógyító kezekkel könnyít a betegeken. Minket bezzeg, nyomorultakat, ez az esztelen, szűzi nem (*sexus amens*) megvet, mintha nem lenne semmink?! Cafrangos cipellők helyett esetleg édes könyvecskéket adnánk? Vajon tényleg értékesebb a tollnál a kalapács? De hiszen mi vagyunk, akik az oltáron zsíros égőáldozatokkal dicsőítjük az örökkévaló Istent, aki táplál és etet minket. És az őrült elméket is meggyógyítjuk! Semmi művészet nem bír nagyobb hatalommal a miénknél. Akkor most, gőgös szűz, menj és vesd csak meg szorgalmas tanulmányainkat! Keress magadnak mesterember férjet (*mechanicum virum*)! (Ezen a ponton mi magunk is elbizonytalanodunk. Vajon ha elég együgyűek és szüzek lennénk, akkor Mader szavai elegendő meggyőző erővel bírnának-e a hentes húsosfazeka vagy a tisztes polgári nyugalmat árasztó orvosi hétköznapok helyett a lyukas cipőjű bölcsészromantikát választani?) A vers végéből azért az is kiderül, hogy Vénusz nyila Mader szívét még nem ütötte át újra. Ezek szerint még nem vette feleségül Dorotheát 1582-ben.

18.2.5. Egy másik, Nicolaus Mednienskinek írt versében arról számol be, hogy szerelmes lett, de nagyon (inc. *I puer in molli non laedes pulvere plantas*; no. 35). Ha majd Mednienski írni akar, akkor erről a témáról írjon verset Madernek.

18.2.6. Ez a vers csak közvetetten nevezhető szerelmes versnek. A *Poena adulterii et periurii* című vers a szerelem bűnéről szól. Exemplum arról, hogy bűnösként a földi bíró büntetését el tudjuk ugyan kerülni, de Istenét soha (inc. *Oppida quae rapidis inter populosa pererrat*; no. 23). Bajmóc mellett történt egy házasságtörő nővel, akinek testét közszemlére is tették. A házasságtörés híre, mint Vergilius sokszemű és -fülű szárnyas szörnyetege elérte ugyan a bíró házát, de a bűnös nő Istenre esküdve tagadta bűnét. Így aztán aratáskor belecsapott a villám, és testével együtt egy halom búzát is elégetett. Mader le is vonja a következtetést a történetből: Tanulj másnak a bűnéből! A legfőbb bíró haragja úgyis utoléri a hazugot.

[111] Okál 1986, 149.

18.3. Életképek

18.3.1. A Bulgarnak szóló ötödik vers tele van hétköznapi részletekkel (inc. *Iam mihi respondes versu, cera atque papyro*; no. 49). Az első sor rögtön a már szokványosnak számító kéziratos verses levélváltásra utal: „már versben válaszolsz nekem." Megtudjuk a versből, hogy közös tanulmányaik alatt Bulgart „Zsolna filozófusának" nevezték (7. sor). Keveset is beszélt, ahogy egy filozófushoz illik. Itt valószínűleg a *Disticha Catonis*ból oly jól ismert maximára építi az okfejtését: *Nam tacuisse nocet nulli, nocet esse locutum*.[112] Ezzel a témával kicsit eljátszik a 9–28. sorban. Madernek jó a humora. (Legalábbis így 450 év múlva is érteni véljük.) A bölcs ember sokszor jobb, ha hallgat. Bulgar bölcs, hiszen Zsolna filozófusa, így hát érthető, hogy ritkán írt, akkor is, ha biztatták. De hát ő maga is így van ezzel, ha nem serkentették volna a barátai, akkor sokkal kevesebb olvasnivalót küldött volna nekik. Bulgart azért is bátorította Mader kedves szavakkal, hogy küldjön gyakrabban olvasnivalót (*verba legenda*), nehogy csendben elillanjon Bulgar múzsája. De persze nem szeretné, ha az írás miatt sok papír menne pocsékba, amelyre Bulgar – hiszen tudja Mader – fáradságos munkával keresi meg a pénzt. De mondd el, kérlek, teszi hozzá Mader, tényleg ennyire drága a papír? Nem három obolus?[113] Szerinte ott (Bánon) a kereskedők nem árulják magasabb áron, mint nála (Trencsénben, lásd a 39–40. sort, ahol az apjáról ír): *Ibi hanc mercatores vestri mercede revendunt, non, puto, maiori quam mihi emenda venit*. Mader várja, hogy meglátogassa őket a trencséni iskolában, akkor majd minden egyebet is megbeszélnek szóban, miközben sokat isznak és esznek is. Kellemes szavakkal fognak jámbor dolgokról beszélgetni, miközben komoly dolgokat vegyítenek könnyed tréfákkal. Mader pedig ezekhez jól illő szóképekkel fogja szórakoztatni Bulgart. Így váltogatnák majd sok énekkel a kevés italt. A verset a trencséni iskolára való utalás miatt 1581–1582-ben írhatta. A Bulgartól közölt egyik vers az imént összefoglalt vershez kapcsolódik (inc. *Salve, Valeriane Mader, quo Trencziniensis*; app. 26). Bulgar ebben megemlíti azt, amire Mader invitálja a versében, vagyis édes és komoly dolgokat vegyítettek – ez után? ez előtt? – beszélgetéseikben (*contulimus variis de rebus, seria dulces miscentes inter quandoque blanditias*).

18.3.2. Szintén nagyon hétköznapi témájú és a humanista versekben oly ritka személyes gesztussal találkozunk abban a Colacinusnak írt költeményben, amely egy csomagot kísérhetett (inc. *Docte vir et nostris quo non est maior in oris*; no. 27). Mader körtéket (*pira parvula*) küldött Colacinus kisfiának, és a körték mellé hét disztichont adott kíséretnek. Colacinusnak ennél méltóbb ajándékot nem tud küldeni, mentegetőzik. A vers eleje segít datálni is a költeményt. Mader azt írja, hogy Trencsén

[112] *Disticha Catonis* 1626, 13. Ugyanez Kis-Viczaynál: „Nem a szép hallgatás, de sok káricsálás veszti az embereket." Kis-Viczay 1713, 322.

[113] Szótárában Szenci Molnár így definiálja az *obolus*t: „mintegy négy fillérnyi pénz".

városában nagyszerűbb embert nem is találni Colacinusnál. Egykori zsolnai tanára 1582-ben ment Mosócra, és innen ment 1582–1583-ban Trencsénbe, ahol aztán meg is halt. Tehát Mader 1582 második felében (végén?), vagy 1583-ban küldhette a körtét a kisfiúnak.

18.3.3. Mader a könyvecske következő versét is Colacinusnak írta (inc. *Quae prius obscurum, sine Musis nomen habebant*; no. 28).[114] De korábban keletkezhetett, mert Colacinus 1582-es mosóci tartózkodására utal benne (*Mossoviae celebres littera quaere domos*). A verset ajándéknak szánja, ami a korábban már többször említett, mai perspektívánkból már alig látszó, de sokkal gazdagabb kéziratos irodalmi életre utal. Mader a Colacinusnak szánt dicséreteken túl arról is panaszkodik a versben, hogy hiába szeretné hazájának, vagyis Trencsénnek átadni mindazt az ajándékot, amit Istentől – és persze Colacinustól – kapott, ha nincs rá módja. A tanítói hivatásra való minden reményét elveszettnek látja (*omnis et officii spes est mihi prorsus adempta*). Ezek alapján Beckóból küldhette a költeményt egykori tanárának Mosócra 1582 első felében.

18.3.4. A már említett unokatestvérnek, Nicolaus Mednienskinek egy valószínűleg fiatalon, trencséni éveiben (1573–1575?) írt versben panaszkodik, hogy otthon tanul szülei házában, miközben az iskola vezetését egy műveletlen gyerekre, Thúrira[115] bízták (inc. *Nunc ego privatam si nescis transigo vitam*; no. 20). Várják már, hogy az iskola élére megérkezzen Colacinus.

18.3.5. Egy másik versében Mednienskit – aki ekkor már a beckói iskola rektora – meghívja, hogy másnap délben menjenek el Illava felé megmártózni a kénes termálfürdőbe (inc. *Cras ubi sol medio libraverit aethere currum*; no. 31). Ez nem lehet más, mint Trencsénteplic (Trenčianske Teplice, SK).[116] A *Liber adoptivus*ban közli Mader egy másik versét is Mednienskinek, amelyben gratulál beckói hivatalához (inc. *Ut maneat vivax, tentat sublimia virtus*; app. 22).

18.3.6. Egy Mednienskinek írt másik, hosszabb Mader-vers szintén annak a bizonyítéka, hogy folyamatosan verses levelezésben álltak egymással, ahogy valószínűleg a diák és értelmiségi kör tagjai is (inc. *Dum me nescio quem reris, Nicolae, poetam*; no. 36). Ezekből a levelekből csak azt a párat ismerjük, amelyeket Mader publikált.

18.3.7. A Martinus Malobicenusnak írt költeményben ismét verseket kér, és verses levelezésüket említi, vagyis újból egy jól megfogható utalás a kéziratos irodalmi életre (inc. *Docte vir et multum sacris addicte Camenis*; no. 58). A vers második felében papírt kér Malobicenustól, amire írhatja a költeményeit. A verset 1582-ben írhatta, mert Malobicenust a magyarbródi iskola rektorának nevezi, és – mint némely más versében is – elpanaszolja, hogy saját pátriájában nem tud tanítani. Malobicenus 1574 és 1582 között volt rektor, Mader pedig 1582-ben költözik Beckóra, de a vers írásakor még Trencsénben van

18.3.8. Egyik költeményében Mednienski közölte az unokatestvérével, hogy Caspar Mrziglod (Marciglodius) vágújhelyi lelkész felajánlotta neki – mármint Ma-

114 Okál 1986, 151.

115 Thúri nevű rektort nem ismerünk. Lásd erről: Okál 1986, 150.

116 Okál 1986, 148.

dernek – az állását (inc. *Prae reliquis positus Caspar pastoribus, ille*; app. 19). Arra biztatja, hogy fogadja el. Mader válaszversében szerényen azt állítja, hogy még nem áll készen egy ilyen feladatra (inc. *Prae reliquis positi Casparis verba relegi*; no. 46). A vers tulajdonképpen egy 53 disztichonnyi félrebeszélés. De micsoda félrebeszélés! Végül azért – „post scripta" – hozzáteszi, hogy ha a Jóisten is úgy akarja és parancsolja, valamint – némileg gyakorlatiasabb hozzáállással – Mrziglod hivatalosan is felkéri mint prépost, akkor nem utasítja el a munkát. Mrziglod 1580-tól volt vágújhelyi lelkész, majd prépost 1588-ig. Mader 1581 február–márciusától Trencsénben segédtanító (és talán már korábban lelkész?). Ebből következtetek arra, hogy a verset akkor írhatta, amikor még nem volt ezekben az állásokban, vagyis 1580 legvégén, vagy legkésőbb 1581 elején. Okál szerint viszont 1581 végén, vagy 1582 elején keletkezhetett a költemény.[117]

18.3.9. Nagyon fontos iskolatörténeti szempontból az a terjedelmes, 77 disztichonnyi verse, amelyben trencséni diákjaitól köszön el (inc. *Ut bonus assiduo tractatu frangitur arcus*; no. 33). Egyszerre ismét nagyon személyes hangvételű, miközben betekintést enged a korabeli Magyar Királyság iskoláinak működési szabályzataiba és tanítási elveibe. Érdemes lenne egyszer – Okál összefoglalásán kívül[118] – részletesebben is foglalkozni a verssel. 1582-ben, Beckóra költözésekor írhatta, amikor elhagyta trencséni segédtanítói állását. Itt érdemes megemlíteni két tanítványának, Eliasnak és Briccius Fonticulusnak címzett szimbolikus versét is az iskoláról, amelyre fényes Apollón szórja a sugarait (inc. *Arida si duro secuistis verbere ligna*; no. 52).[119] Fonticulus egy verset is írt az akkor már Beckóban lelkészkedő tanárának Körmöcbányáról, ahol akkoriban tanított (inc. *Tendite nubiferas mea pignora missa per Alpes*; app. 17). Panaszkodik, hogy a költészetnek nem túl jók a feltételei arrafelé. Az iskola rektora is jobban szereti a bort, mint az iskolát.

18.3.10. Mader verses levélben exkuzálja magát a kisbiróci lelkész, Andreas Barossius előtt, hogy nem mehet hozzá vendégségbe, mert a tanító rábízta a fiatalok kórusával való próbát (inc. *Inter convivas, Andrea care, futuros*; no. 45). Ha pedig nem ér oda nappal, akkor egyrészt este már nem fogja zavarni, másrészt veszélyes is az út sötétedés után, de majd ha tud, hívatlanul is beállít a házába. Valószínűleg ezt is Trencsénben írta 1581–1582-ben, és az alig tíz kilométerre lévő Kisbirócba (ma már Adamóckohanóc településrésze) címezte. Egy másik versében Andreas Barossiusnak elküldi Petrus Berger, biccsei lelkész írását, amelyben Berger a kálvinizmus gyanúja ellen védekezett (inc. *En tibi quae dudum studio legisse volebas*; no. 54).[120] A versben már megemlíti feleségét, Dorotheát is, amiből az következik, hogy 1582 után írta, de nem sokkal, mert a szívét ugyanazokkal a szavakkal ütötte át a még vad szerelem (*Castus/Saevus amor nostrum transfixit arundine pectus*), ahogy a Bulgarnak írt egyik versében panaszolta (no. 47).

[117] Okál 1986, 149.
[118] Okál 1986, 152–153. Nevelési elveiről általánosságban: 161–162.
[119] Okál 1986, 152.
[120] Okál 1986, 154–155.

18.3.11. A hétköznapi élet egy valószínűleg szokványosnak mondható részletével találkozunk abban a versben, amelyet a sirokai (Široké, SK) lelkipásztornak Trencsénből írt, miután megszállt nála tanulmányaiból hazafelé tartva (inc. *Inclita Musarum studiis nunc tecta relinquens*; no. 57). Iskoláját befejezve magával kellett vinnie a könyvecskéit (*libellos*), és amikor a sirokai lelkésznek a vendége volt (*propter quos mecum debebam ferre libellos, cum tuus in Schiroka scilicet hospes eram*), otthagyta nála. A 39. sorban utalást találunk az egyik könyvre is: Homérosz *Iliasz*ára (*Pergameo dictas de homine chartas*).[121] Sárospatakkal kapcsolatban már egy másik versben is (no. 25) találkoztunk Homérosz nevével, vagyis Madernek – úgy tűnik – biztos volt egy saját Homérosz-kötete. (És szinte biztosak lehetünk abban is, hogy Georg Sabinus *Opera omniá*jának egyik kiadása is a birtokában volt). A vers azért is fontos, mert bártfai tanulmányainak a végére következtethetünk belőle. Az év feltehetőleg 1577, és annak is forró augusztusa. A sirokai lelkész felajánlotta Madernek, hogy hagyja ott nála a nehéz könyveket, majd utánaküldi: *aedibus in nostris quae portas pondera linque, haec ego transmittam, Valeriane, tibi*. Mader otthagyja, de kényelmetlen is lett ez számára, mert a „hasznos és kellemes" könyvek hiányában nem tudta a kötelességét teljesíteni később, vagyis nem tudott tanulni. A *culturá*val (eredetileg 'szántás', 'földművelés' értelmű) kapcsolatban a szántó ökör hasonlatával él: kézi ekével a kemény földet úgy feltörni nem lehet, ahogy egy ökörrel. A könyv lenne az az ökör, az igavonó barom, amelyet kézben tartva – és amely mögött lépkedve – Mader a szellem talaját művelve rója a sorokat. Kéri a lelkészt (17–18. sor), hogy adja át gyorsan a könyveket a fiúnak, aki Mader rokona (unokatestvére?), és aki valószínűleg magát a verset is elvitte Sirokára. (A *frater* szót használja, de 'atyafi' értelemben, hiszen testvére nem lehet, mert a családban 19 évesen Valerian a legfiatalabb, így hát a *puer* szót sem használhatná a küldöncre, ha az az egyik bátyja lenne.) Szerinte a lelkész biztos azért nem küldte el idáig a könyveket, mert kevés bizodalma volt abban, hogy ilyen messzire meg is érkeznek. Felidézi, hogy Lőrinc napján, vagyis augusztus 10-én a piacon összegyűltek előtt egy bizonyos Alberttel való vitájában a sirokai lelkész milyen jó benyomást keltett Maderben (27–32). Habár Sárospatakra is gondolhatnánk, ahol a tanulmányait befejezve hazafelé indult, de azért lehet ez mégis inkább Bártfa, mert a Sárospatak–Trencsén útvonalon Siroka kerülő lenne, amivel miért kínozta volna magát Mader nehéz poggyászait cipelve (a nehéz csomagokra a versben utal). Viszont a Bártfa–Trencsén útvonalon a Bártfától 60 kilométerre lévő Siroka épp útba esik. A verset viszont valamikor később kellett, hogy írja, mert Mader már megkezdte Zsolnán a tanulmányait, és hiányolva a könyveit, üzenetet küldött a lelkésznek, hogy túl régóta várja már azokat. Ezért nagyjából 1577 októberére tenném a vers keletkezésének idejét.

[121] Okál a tematikus egyezések és párhuzamos helyek miatt feltételezi, hogy Mader ismerte Rakowski Márton költeményeit is (Okál 1986, 166). Ennek a feltételezésnek az igazolása is egy nagyobb lélegzetvételű későbbi tanulmány feladata lehetne.

V. Összefoglalás

Valerian Mader könyve több szempontból is kiadásra érdemes. A legfőbb szempont, hogy egyetlen ismert példányáról tudunk, ezért egyfajta leletmentésként tekintek a könyv hasonmás- és értelmezői átiratának a kiadására. De a leletmentést más oldalról is megközelíthetjük: már maga Mader nyomtatott kötete is egy rezervátum, vagy múzeum. Olyan kézirat-rezervátum, amelyben a modern olvasó csodálkozva fedezi fel – mint állatkertben az egzotikus, nemes vadakat – a kéziratokat. Azt, hogy ezeknek a verseknek az elsődleges életterük és mozgásterük – mint valami vadon – a kéziratos levelezés volt. Az adja tehát a különlegességét Mader kötetének, hogy költőnknek egyáltalán eszébe jutott a kéziratos, verses levelek kinyomtatása, amely most lehetővé teszi számunkra, hogy – mint a gazdag korabeli irodalmi élet „borostyánkötetbe" ragadt zárványaiba – bepillanthassunk. A harmadik szempont, ami különlegessé teszi Mader könyvét, szintén ide kapcsolódik: Mader költészetének *actio radiusa*. De jelen esetben nem egy egész Európát behálózó, hatalmas távolságokat áthidaló, minden nemzet fölött átívelő, latin nyelvű irodalmi diskurzus kelt bennünk ámulatot, hanem épp ellenkezőleg. Az, hogy mennyire lokális, provinciális szinten is képes volt kapcsolatépítő és kapcsolatmegtartó erejét a *studia humanitatis* kifejteni, működtetni. Antwerpeni könyvkiadók, heidelbergi professzorok és a prágai királyi udvar hivatalnokai helyett kisbiróci lelkészeket, báni tanítókat, sárospataki diákokat és trencséni hivatalnokokat találunk a könyvben, akik mind jeles latinsággal kommunikáltak egymással verses leveleikben, apró-cseprő gondjaikat, aktuális kérésüket vagy hálájukat hosszabb-rövidebb versekben kifejtve nagyjából a Trencsén–Sárospatak közötti területen.

Mader könyve nélkül nemcsak arról nem lenne fogalmunk, hogy a könyvben szereplő személyek képesek voltak latin nyelvű humanista költeményeket komponálva kommunikálni egymással, de egyáltalán a létezésükről sem tudnánk. Mader kötetének a példája pedig megengedi azt a feltételezést is, hogy a korabeli Magyarország – akár a töröktől megszállt területeken is – legalábbis elemi iskolákat működtető településései körül hasonlóan gazdag irodalmi élet folyt. Vagyis kéziratossága miatt sokkal nagyobb az irodalmi anyag pusztulása, mint azt gondolhattuk. Végezetül pedig talán a modern kori olvasó számára legfontosabb szempont az, hogy Mader kivételesen személyes hangon szólal meg az alapvetően költői mintáknak szánt – tehát pedagógiai irányú – versekben. A posztromantikus esztétikán csiszolódott értékrendszerünk a korai modern latin nyelvű humanista költészeten épp a személyesség és líraiság – sőt magának a léleknek – hiányát szokta számonkérni. Mader kötete viszont épp ennek a cáfolata. Személyes és hétköznapi élményeinek a meztelenségét úgy képes a humanista költészet formálisnak tűnő, távolságtartó és kötelezően rideg szövetével eltakarni, hogy a korszak művelt közönsége számára is olvasható legyen. Búcsúzóul – kicsit megváltoztatva – a Mader-kötet utolsó versének a sorait idézném:

Reclude libellum corporis is monstrant pulvis et ossa mei. Haec tibi, lector, erunt nostri monumenta sepulchri, ut cures sortem tu quoque nosse tuam.

Valerian Mader életrajza

1558. május 19.	Megszületett Trencsénben.
1568	Elemi tanulmányait már megkezdte Semptén (Šintava, SK).
1568. tavasz	Súlyosan megsebesül valamilyen lőfegyver golyójától.
1573–	Trencsénben tanult Petrus Barossius alatt.
?–1577. augusztus első hete	Bártfán folytatta Thomas Faber, Georg Radaschin és Severin Sculteti alatt.
1577. őszi szemesztertől legalább	Zsolnán tanult Nicolaus Colacinus alatt.
1578. december–1579. április?	Kassai tartózkodása.
1579. április–nyár?	Erdélyi útja. (Gyulafehérvár biztos, Kolozsvár valószínű.)
1579. ősz–1580. december	Sárospatakon tanult Paksi Cormaeus Mihály és Kassai Császár Zsigmond rektorsága idején.
1581. február, március–1582. február	Segédtanító és lelkész Trencsénben.
1582. március 5. előtt	Feleségül vette Dorotheát.
max. 1582. február–min. 1583. június 26.	Beckóra (Beckov, SK) költöztek, ahol lelkészként tevékenykedett.

?–1586. január	Kiripolcban (ma Egyházhely, Kostolište, SK) volt lelkész.
1600. március	Trencsénben volt lelkész.
1605	Márkusfalván (Markušovce, SK) volt lelkész.

Valerian Mader verseinek kronológiája

1573–1575?	no. 42 (*Iamne tot optatus votis venisse Ioannes*)
	no. 20 (*Nunc ego privatam si nescis transigo vitam*)
1577. október?	no. 57 (*Inclita Musarum studiis nunc tecta relinquens*)
1577. november 9–26.	no. 6 (*Hebraeo qui rite geris de nomine nomen*)
1577. november 27.	no. 26 (*Quis tuum dignis celebrare nomen*)
1577–1578	no. 24 (*Ceu miranda foret nimium res flumine tractas*)
1578. február	no. 34 (*Mentis inops sanae, dum cuncta per oppida, vulgus*)
1578. szeptember?	no. 59 (*Salve longinquis doctrina cognite terris*)
1578. október vége–november	no. 62 (*Te mihi Leucorea referebant quando redisse*)
1578. december 24?	no. 38 (*Annus ut iste tibi sit felix auspice Christo*)
1579. ősz	no. 8 (*Haec mea Nicolao reddatur epistola Mader*)
1579. december	no. 25 (*Cum tibi stridenti cupio rescribere penna*)
1579–1580. június	no. 61 (*Sero mihi cupidam dicis, Racicene, salutem*)
1579. ősz–1580. december	no. 56 (*Nudus eram tenui texisti corpora lino*)
	no. 66 (*Ante quidem verbis blandis testatus amorem es*)
1579. ősz–1582	no. 44 (*Si qua parte tui capitis relevare dolorem*)
1580 tavasza	no. 9 (*Salve Castalias praeceptor culte per artes*)

1580. május 11.	no. 60 (*Quisquis divini vult spargere semina verbi*)
1580. december	no. 64 (*Nunc mihi quam verus fueras, Nicolae, sodalis*)
1580. október 28.	no. 63 (*Sancta divorum celebremus una*)
? 1581. január, vagy 1587 eleje	no. 29 (*Mane novo gradiens lapidosi in littore Vagi*)
? 1581	no. 65 (*Sic tibi perpetuis faveat fortuna quadrigis*)
? 1580. december–1581 eleje	no. 46 (*Prae reliquis positi Casparis verba relegi*)
1581	no. 47 (*Desine mirari, frater dilecte Georgi*)
1581–1582. február	no. 5 (*Qualia Romani capiebant gaudia cives*)
	no. 30 (*Reddita Pragensi nobis est littera ab urbe*)
	no. 45 (*Inter convivas, Andrea care, futuros*)
	no. 49 (*Iam mihi respondes versu, cera atque papyro*)
	no. 50 (*Me quia festivo cunctantem Marte lacessis*)
1582 első fele	no. 28 (*Quae prius obscurum, sine Musis nomen habebant*)
	no. 33 (*Ut bonus assiduo tractatu frangitur arcus*)
	no. 58 (*Docte vir et multum sacris addicte Camenis*)
1582 második fele–1583	no. 27 (*Docte vir et nostris quo non est maior in oris*)
	no. 54 (*En tibi quae dudum studio legisse volebas*)
1583. június 26.	no. 22 (*Haec mea Trenczinii portetur littera in urbem*)
1585–1588 eleje	no. 41 (*Scripserunt alii tibi vota propemptica vates*)
1585. március 17.	no. 73 (*Hac nos, care pater, lacrimarum in valle relinquis*)
1586–1588 első fele?	no. 77 (*Forsitan haec aliquis Theonino carmina dente*)

Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum – Hasonmás kiadás

LIBELLVS EXERCITIORVM POESEOS SCHOLASTI-CORVM, PROPTER TYRONES

artis verſificatoriæ, vt quomodo ea compa-
randa, promouenda, amanda, & con-
ſeruanda ſit, Exemplum capi-
ant, in lucem editus.

AVTHORE
VALERIANO MADER,
TRENCZINIENSI.

Magna fuit quondam ſacri reuerentia vatis,
Inq; pari precio Carmen & Author erant,
Carmina nunc tantùm, ſi non ſunt dura, leguntur,
Carminis Authori nullus habetur honor.

GALGOCII,
Typis Valentini Mantskouit.

Anno 1588.

SPECTABILIS AC MAGNIFICI DOMINI, DNI. STEPHANI BALASSA,

de Cyarmath & in Detrekö, nec non Dapiferi sacræ Cęsareæ Regięq; Maiestatis &c. optimæ indolis Filio, Magnifico Domino, Domino MELICHEORI BALASSA, VALERIANVS MADER Trencziniensis, gratiam DEI, incrementum animi & corporis bonorum, ex animo precatur.

SAPIENTER dictum est, Spectabilis ac Magnifice Domine, à Palingenio, nostri temporis Philosophorum facilè Principe: *Spes famæ solet ad Virtutem impellere multos.* Cùm enim rara pręmia veram virtutem comitentur, quam consequi labor est omnium maximus, plerosq; solius bonæ famæ studio, quæ si cum approbatione

bonæ conſcientiæ ſit, laudem meretur, ita inflammari videmus, vt ſudoris per quem gloriam conſequi,& culmen illud literæ Pythagoricæ, conſcendere anhelant, obliti, nulla difficultate ab ea abſtrahi,patiantur. Ad eum itaq; virtutis & famæ Scopum, vt M. V. per ſe currentem,veluti comploſione manuum concitem, eo fine M. V. hoc libello, à ſtudio cui nunc addicta eſt M. V.non alieno,donare,& ſub nomine eiuſdem M. V.in manus Scholaſticæ iuuentutis emittere, iudicio & ſuaſu optimorum quorumq́; admonitus,deſtinaui. Licet autem vel Exemplo Maiorum ſuorum, quorum fama cùm totius inclytæ Hungariæ fines, tùm quoq; longè diſsitarum nationum rumoribus,

ob victorias ſuper hoſtes Chriſtianitatis obtentas, compleuit, M. V. ad rectè agendum inflam̃ari poſsit. Auus enim M.V. magnificus Dñus Dñus MELICHEOR BALASSA, (cuius nomen vtinam feliciter gerat M.V.) quantus fuerit notum eſt cum Mahometiſtis, tùm quoque Tranſſyluanis, contra quos pro Cęſareæ Maieſtatis, FERDINANDI IMPERATORIS, caſtris ſtrenuè pugnauit, & ſępius victoriam obtinuit. Auus verò (ſanctæ memoriæ) genitricis M. V. Magnificæ Dominæ, D. HELENAE ZRINI &c. Parens, qui ferè fuit ſui temporis murus & propugnaculum Hungariæ, etiam magno ad virtutem conſequendam ſpectaculo M. V. eſſe poteſt. Quid verò dę ſuperſti-

tis ex mera DEI miſericordia,
M. V. Parente, Magnifico Domino,
Domino STEPHANO BALASSA,
dicam virtutibus? Cui in ſyncera
abſq; hypocriſi, pietate his oculis
parem, inter coëquales eius ordi-
nis homines (DEVM teſtor) non
vidi. Horum, inquam, Maiorum,
M. V. nobilitas & plena famæ vir-
tus ad imitationem M. V. ſuffice-
rent licet. Nihilominus tamen hoc
libello, eo potiſsimum fine M. V.
donare, & ornare volui, vt hoc ve-
luti ſingulari & nouo incitamento
M. V. ad virtutem amplectendam,
amandam, fouendam, ex officio
meo admoneam. Video enim il-
lam ætatem iam M. V. ingreſſam,
qua ætate Hercules, cùm à volu-
ptate & virtute, vtram ex duabus

imitari vellet, tentabatur. Aliud eſt vnde motus M.V. hunc Scholaſticorum exercitiorũ libellum dedicatum eſſe percupiam: ſingularis & ſyncerus in me amor M. V. quo me cùm priuatim ſtudiis in Aula paterna M. V. incumberet, vnà cum Dño MATHIA CARTHICIO, Pręceptore ſuo, viro in arte Poëtica lynce oculatiori, complexa eſt, & multis beneuolentiæ ſignis affecit. Perſuaſum itaq; mihi habeo, M. V. eo quo à me proficiſcitur animo, hunc ſtudiorum meorum fœtum accepturam, & ſuo fauore ſuſtentaturam.

Porrò rationes propter quas hęc mea & amicorum Carmina (licet forſitan luce indigna) pręlo ſubmittenda iudicabantur, ſunt iſtæ:

1. Experiuntur artis Poëticæ amatores, quam ſit hoc ſtudium noſtræ prȩcipuè nationis hominibus laborioſum, adeò vt mirum ſit nos ſimplici oratione vix balbutire poſſe, reſpectu eorum qui latinitatem & ſolidam eruditionem, à parentibus & veluti cum lacte materno, hauriunt. Labor autem difficilior, maiorem animi voluptatem parit, ideoq; ſitu obduci, ac minimè perire debet.

2. Secunda facti mei ratio eſt, gratitudo erga chariſsimos, Parentes, Patriam, Prȩceptores, Mecœnates, &c. quorum auxiliis (DEO fauente) ſtudia Poëtices, veluti per manus mihi ſunt tradita & ſumptibus, fructu penè maioribus aucta.

3. Amor Amicorum, & Perſonarum, quarum nomina Verſibus his

celebrantur. Licet enim quidam eorum iam cœlestem Patriam occupârint, quidam verò locorum distantia, à me disiuncti sint, tamen & alibi degentium, & vita hac mortali defunctorum, memoria semper quoadusq; vixero, erit mihi gratissima.

Ideò cōmisi mea, iuuenilis ætatis, studia, prelo, vt iuuentutem literariam, precipuè verò liberos & posteros charissimæ Patriæ meæ 4.
TRENCZINIENSES, paradigmate hoc admoneam, vt hac ingenua Poëseos arte, & DEVM celebrare, & noticiam ac fauorem apud optimos quosq;, sibi conciliare contendant, id quod Versibus his fit manifestum:

Fama per ingenuas & gloria ducitur artes,
His fauor & regum conciliatur amor.

Ex quibus carissimæ Patriæ meæ posteris, vt FILIVS DEI æternam Ecclesiam, Aulam ac Scholam cœlestem sibi colligat, eum veris gemitibus & ex toto pectore precor. Vestræ autem Magnificentiæ, tanquam Patrono dignissimo, Libellum hunc, dedico, dono, consecro. Quam M. V. vt DEVS optimus maximus in ornamentum illustris familiæ BALASSIANAE, & Reipublicæ Christianæ, defensionem & sustentationem ab omnibus periculis, defendat, sustentet, & conseruet, dicat mecum omnis pius, AMEN.

M. V.

Seruitor & Minister verbi

VALERIANVS MADER.

IOANNES PHI-LOMATES, IN INSIGNIA VALERIANI MADER.

ARma tibi SOL, sunt pulchra cum Virgine, Martes,
Conueniunt rebus sępius arma suis.
Nam fulgens radijs circumdata SOLIS imago,
Candidius reliquis, inter vt astra, micat,
Sic micet vt VIRTVS tua, VALERIANE, labores
Præ reliquis, ætas quos facit esse pares:
Et ceu, VIRGINEVS iuuenes ad se allicit ardor,
Dum rapido fibras igne Cupido coquit.
VIRGINEI sic alliciat te gloria cœtus
Nomen ab Aonio qui benè fonte gerit,
Et veluti MARTES Magnatibus, omnia pręter,
Bruta magis, cordi scilicet esse solet
Sic quoq; doctrina placeas Magnatibus, vt tu
Des operam quouis VALERIANE modo.

VEL SIC.

ARtibus ingenuis, quorum dulcedine, dura
Pectora mollescunt, doctus Apollo pręest,
Virgo dein PALLAS belli moderatur habenas,
Et belli varias hęc facit esse vices,

MARTES, agricolis curæ est, vt vendere captum
Ritè queant domui crescat & inde lucrum.
Fallor an, hęc vobis non sint absq; omine quo-
Arma data? & tantis omen inesse solet. (dam,
Aut igitur quondam, magno sudore docebis,
Aulicus aut fies, aut benè rura coles
SOL etenim, VIRGOQVE simul cum MARTE videntur,
Hęc signare tibi, VALERIANE, vale.

NICOLAVS TOLNENSIS.

IMpetus ille sacer, superum de sede peritus,
Quo recolis doctos, VALERIANE, viros,
Arguit, ingenij solers industria, tandem
Qua foret illustri laude beanda, tui.
Nempè vt fama vigens te tollat ad æthera sur-
Sitq; senectutis dulcis alumna tuæ. (sum,

IOANNES NAGY, TRANSSYLVANVS.

QVod mihi misisti, iuuenis doctissime, Car-
Perpetui semper pign9 amoris erit. (men,
Dum calidus sanguis spirantia membra fouebit,
Artus vitales dum reget aura meos.
Dum mare turgebit, dum Sol fulgebit Olympo,
Nilus in æquoreas dum vada voluet aquas,
Viuet honos, nomenq; tuum, pręclaraq; fama,
Et grates toto pectore semper agam,

Semper

Semper agam grates, nobis dum verba manebunt
Atq; tuum viuet, nomen in ore meo.
Semper ero memor absentis, memor esto sodalis
Tu quoq; dum viues VALERIANE tui.
Ergo vale æternum, MADER vale & hospita tellus,
Vrbsq; iuuentutis, dulcis alumna, meæ.

IOACHIMVS HYNCONIVS.

INgenuas coluisse DEAS non vltima laus est,
Omne quibus nostrum statq; vigetq; decus.
Dum datur ergo tibi Musarum amplexibus vti,
Vtere, & à cepta non moueare via.
Vt per te tandem resonet Parnassia rupes,
Et MADERI ornetur per tua plectra domus.

MATTHIAS ZEYBIGIVS, CHEMNICENSIS Bohemus.

VIuitur ingenio: nullo discrimine habentur
Cętera, mors æquè sub sua iura trahit.
Quæ fata Æneas, quæ bella exhausta canebat
Nil tamen ista, breui ne moreretur, agunt.
Magna quidem pietas humeris subijsse parentem
Longæuum, vt tali flāma det ipsa viam.
Ni tamen ingenium carmenq; fuisset Homeri
Nominis ista sui fama sepulta foret.
Sola immortali vita donare, moriq;
Dignum laude virum Musa Vetare valet

Hoc

Hoc quoq; vir Macedo voluit rex Magnus Achi-
Cum te pręconem quęrit Homere suum(uûm,
Vsq; adeò felix, volitare per ora Poëtæ
Cui datur, innumeris anteferenda bonis.
Ergo tibi gratare domus Trenczina, Maderum
Pręconem doctæ mentis adepta virum.
Quem non pœnituit Parnasi ascendere culmen
Et de Castalio fonte leuare sitim,
Vt decus & nomen per posteritatis alumnos
Ornatum posit carmine ferre tuum.

PRO-

ELEGIA.

IN LIBELLVM EXERCITIORVM POESEOS Scholaſticorum, Reuerendi viri, Dn̄i VALERIANI MADER, &c. in gratiam eiuſdem. Scripta à HIEREMIA SARTORIO Aruenſi, iam Rectore Scholæ Trenczinienſis.

QVi ſyncera ſedet culto ſub pectore virtus,
Quiq́; boni nomen gaudet habere viri:
Perdius & per nox ad publica commoda rerum
Excubat, arte, manu, ſedulitate, fide.
Tu quoque cuius agit bonitas ſub pectore regnum,
Virtutiſq́; geris VALERIANE decus.
Non ſat habes cultas pro te retinere Camœnas,
Nec premere ingenij vis monimenta tui:
Omnia ſed potius communes promis ad vſus,
Qui ſibi quiq́; alijs ſcit ſapere ille ſapit. »
Tu ſacra verbigeni rimatus teſqua Syonis
Pergis ad clarios docte MADERE greges.

Huc vbi laurigeris ſtipatus Apollo Deabus,
Plena Caballinæ pocla propinat aquæ.
Quæ fa.ili dum mente, & dextra haud deſide
Affatim totum pectus & ora rigas. (ſumis,
Hinc eſt quod ſacri cœleſtia dogmata verbi,
Ingenij tanta dexteritate doces.
Et certa ad cœli monſtras compendia portam,
,, Munere quo nullum maius habere potes.
Hinc nitor in verbis in rebus forma relucet,
Seu calamo cupias ſeu magis ore loqui.
Siue ſonos Tullij gaudes depromere labris,
Sermo tibi laxo ſyrmate liber abit.
Siue cies ſuetas modulari carmina Muſas,
Sponte fluunt teneris verba ligata modis.

SEd quia non tantū bonus eſſe Madere Poeta,
Sed vis (ꝙ magis eſt) vir ſimul eſſe bonus:
En DEVS ipſe tuo hos motus in pectore fingit,
,, Vſibus vt vitæ commoda Scripta feras.
,, Illuſtrare aliqua noſtro æuo luce Camœnas,
,, Eſt ſtabulum Augiæ ſorde leuare ſua.
,, Sic iam tota prope heu ſordeſcit Cyrrha Mephiti
Sic iam Caſtaliæ concidit artis honos.
Ante latex purus Clario de fonte fluebat,
Nunc lacus & tantum turpis amurca ſcatet.
Si quid adhuc retinent Pimplæ nemora alta vi-
Mundi deſidies hunc violabit iners. (roris
,, Hęc ſors cum triſtes exerceat vndiq; Muſas
In primis Patriæ fata dolenda tamen:
Quæ dum Biſtonio miſerè populatur ab hoſte,
Cogitur Aonius vertere terga chorus.

Dumq;

Dumq; ferox passim ferro grassatur & igne,
Secum barbariem barbarus hostis agit. ""
Ergo si laus est hosti se opponere ferro,
Et pacem Patrijs asseruisse focis.
Laus quoq; barbariem docta perstringere penna
Atq; hanc à Patrio rure fugare procul.
Et quanto magis hęc hoste illo noxia pestis
Hęc illa tanto laus celebranda magis.
Fortunas corpusq; immanis vbi abstulit hostis,
Amplius hic nil quod tollere possit, habet.
Sed cum barbaries laxat sibi lora furoris
Hic animæ æternam sęuit ad vsq; necem.
Inficit & stygia cœcas prurigine mentes
Confunditq; vno fasq; nefasq; loco.
Dum sacra scita DEI tetra loligine fucat,
Et sic hęreseon plurima monstra parit.
Est via perpetuæ in verbo quęrenda salutis ""
Promit & in verbo se DEVS ipse suo. ""
Sed verbi assequitur nemo pia sensa sacrati, ""
Barbaries tristi quem ditione premit. ""

ERgo salutiflua benè de pietate mereris
Et laus debetur VALERIANE tibi.
Dum tibi scire tuum, non soli scire, sed esse
Publica doctrinæ vis monimenta tuæ.
Priuata exultas non claudis in æde Camœnas
Sed sinis has passim plectra ciere foris.
Nunc age barbaries procul hinc inculta facesse,
Turpeq; continuo pone supercilium.
En inde à puero quam VALERIANVS amat
Intendit resonam Calliopęa Chelym. (bar,

AT tu iam lętos sub pectore concipe motus
Ardua quæ Phœbi claustra iuuenca colis.
Namq; tibi pius ingenij bonitate MADERVS
Aonidum facilem pandit ad antra viam.
Culta cito ascendes nemorosæ culmina Pimplæ,
Si modo suscipias quod tibi monstrat iter.
,, Tutius est aliena sequi vestigia, quam si
,, Arripias nullo te pręeunte viam.
,, Qui ductore carent, Phœbe delubra sequentes,
,, Sępius in salebras pręcipitanter eunt.
Immo suo tales nutrit Trophonius antro,
Conspurcans tetris pectus & ora notis.
Si sapis ergo, cupisq; cito super ardua Cynthi
Doctus in offensos culmina ferre pedes.
Excipe MADERI tersissima carmina vatis,
Illaq; non segni volue reuolue manu.
Non laudem propriam sed publica cōmoda quę-
In lucem ingenij dans monimenta sui. (rit,
Non igitur stringas violentos Zoile morsus,
Inuidiæ non te flamma perurat iners.
Aut meliora Scholæ, quod si potes, affer in vsus,
Aut noli Iambos ingeminare truces.

INterea viridi cingas tua tempora lauro,
Solicitaq; tuam VALERIANE Chelym.
Cantus auem prodit, de fructu noscitur arbos,
,, Authorem sapiunt carmina, vina cados.
,, Tu quoque dum facili promis tua carmina ple-
Ingenij qualis sit tibi vena doces. (ctro,
Hinc laudis nunquam moriturę insigne repor-
Atque tuum nomen fama loquetur anus. (tas,

Perge

Perge precor sacris lucem addere perge Camœ-
Perge tuo ingenio comodus esse Scholis. (nis,
Perge sacros etiam plures emittere libros,
Vtq; diu possis pergere, viue diu, Amen.

AD AVTHOREM POEMATIS EPIGRAMMA.

VT Genitor Patrij storgas declarat amoris
In sobolem, & sobolis germina chara suæ.
Sic mihi ceu nostro soboles enixa labore,
Dilectum ingenium est, VALERIANE, tuum.
Sed nunc ingenij qui prodit fœtus in auras,
Ille loco chari (crede) nepotis erit.
Interea cultos generas dum pectore fœtus,
Viue precor longos, chara propago, dies.
Ingenij vt possis gaudere nepotibus, atq;
Laudibus à sera posteritate vehi.

P. B. *fecit.*

CHRISTOPHORVS MAZVRKIVS TEVTOLIPCHENsis, Synerga Scholæ Trenczíniensis.

MVltum crede mihi debent iuuenesq; senesq;
Seraq; posteritas, VALERIANE tibi.
Qui memori Musa condis monimenta virorum
Non secus ac succum sedula condit apis.
Te doctum, fidumq; virum, cui sedulitate
Iam decus & virtus lausq; parata manent,

Non nostrum est spreto & tenui modulamine
Comendare bonis omnibꝰ, atq; malis. (laudis
Surge cito COLACINE precor, tu carmine lau=
Discipulum, qui sic te & tua Scripta colit. (da
Surge cito, venerande Parens, fac carmina nato
Cuius virtutis pectore regnat amor.
Iam celeri cursu transibunt cuncta, sed horum
Quæ liber hic seruat, fama perennis erit.

GEORGIVS FABRICIVS, CHEMNICENSIS.

DIcebat puero, clarus pietate Melanchton
Disce bona imparibus iungere verba mo.
1. His Dño grates vt possis dicere Christo, (dis.
2. Et sanctas dulci voce referre preces.
3. Neue mali studijs possint impune nocere,
4. Ingenij vt timeant libera tela tui.

PRO-

Exercitium illius artis tutum, utilissimumque est, quâ armati semper praesidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro inferimus, ipsi autem securi, velut perpetua quadam potentia ac potestate ~~muti~~ muniti sumus. Tacitus in Dialogo de Oratore.

PROSOPOPÆIA, IN ARMA REIPUBLICAE TRENCZINIENSIS.

VRBS ego, TRENCZINII quæ dicor nomine, Regum
Magnifica quondam sum benè structa manu,
Non opus Authoris sunt hæc mea mœnia vilis,
Quisquis erat, nostri maximus Author erat.
Vnde fruor primis nunc libertatibus Vrbes
Has inter, liquido quas vagus amnis rigat,
Vt meritò dici magnorum filia regum,
Qui modò sunt, & qui præteriêre, queam.
Horum nunc etiam cura sum clara paterna,
Præsentem in duris dant mihi rebus opem,
Extructura nouos vndoso flumine pontes
Auxilia à sacris Regibus ampla fero,
Fortia dum valido sunt propugnacula muro,
Secura nobis pace struenda domi.
Aëriæ turres & tecta minantia cœlo,
Omnibus his Regum dexteritate iuuor.
Hinc mea nobilitas & equestris defluit ordo,
Hinc titulos claros armaq; digna gero:

AGNVS

,, Agnvs in aprici lætatur gramine campi,
,, Inq; humeris portat læta trophæa suis
Tartara vincentis quæ sunt insignia Christi,
Qui propria miseras morte redemit oues.
Sed referam prima cur hæc ab Origene grata
Tradita lanigeri sint mihi signa gregis:
Tempus erat nondum cùm fundamenta locorum
Vrbis erant, arcis nec quoq; nomen erat.
Balantem tunc sæpta gregem conclusa tenebant,
Arx vbi nunc alto conspicienda loco est.
Vrbs vbi structa iacet, culti viridaria prati
Præbebant niueo pascua amœna gregi
Vpilio pascebat oues cognomine Trenczin
Vt notam fecit conscia fama fidem.
Est igitur sumtus tener, his ab ouilibus agnus,
Trenczinii pauit quem pia cura ducis.
Vnde Triumphantis sed habes insignia Iesv?
Quæ portas humeris agne tenelle tuis,
Addita signa solent quoq; res inducere certas
Nulla dari frustra splendida signa solent.
Innocui Typus est agnus mitissimus agni
Pro nobis passus qui graue legis onus,
Morte sua mortem, tristem deuicit & orcum,
Diuino frangens colla premenda pede,
Semper in hoc mea laus & gloria constitit agno,
Semper & hæc donec vita manebit, erit.
Agne Dei, propria qui crimina morte luisti,
Criminibus clemens sis precor ipse meis.

SYMBOLVM.

Qui patitur vincit, victoria leta triumphat,
Agnus, habens humeris bellica signa, notat.

VALERIA. MADER.

GRATVLATORIVM ECCLEsiæ Reipublicæ totiusq́ comunitatis Trenczinienſis, in felicem reditum ex arce Dobra, Magnifici Domini, Domini LADISLAI POPELII, à Lobkowicz & in Zbyrow, Comitis comitatus Trenczinienſis.

QValia, Romani capiebant, gaudia, ciues,
Grataq́; læticiæ ſigna dedere ſuæ,
Cùm debellatis intrabant hoſtibus vrbem
Parta quibus læto gloria marte fuit.
Talia percipiunt nunc gaudia TRENCZINIENSES
De reditu plaudunt, magne vir, atq; tuo,
Qui tibi fortunam metuebant ſemper iniquam,
Hanc gaudent æquam partibus eſſe tuis,
Omnes gratantur reduci, ſuperosq́; precantur,
Vt ſaluus parta pace fruâre diu.
Id cupit, id votis ardentibus ampla ſenatus,
Optat, cum tota plebe, corona, ſacri.
Primus in his culti SIMON IESSENNIVS oris,
Gaudia cum chara coniuge magna capit.
Et cupit, vt ſeros viuas feliciter annos
Exuperans hoſtes ſic ſine fine tuos.
„ Magna pijs vis eſt precibus de corde profectis,
„ Crede pij non ſunt irrita vota ſenis
Alter ab hoc longo prudens MADERIVS vſu,
Hæc reduci ſupplex vota benigna facit,
Scilicet haud duplices tendens ad ſydera palmas,
Iungere quas morbo præpediente nequit,
In cœlum lacrymis ſed enim manantibus, iſta
Et gemitu cordis vota benigna facit:

Sic tibi perpetuos victoria læta Triumphos,
Afferat, & semper sic rediturus eas,
Seu Mahometigenas bello es ruiturus in hostes,
Seu quicunq; tuas depopulantur opes:
SIORCIVS *Aonijs etiam versatus in hortis*
Talia gratanti pectore verba facit:
Qui celebres superas heroas nomine claro,
Nomina & officio congrua ritè geris,
Ingrederis nostras quod læto sydere portas,
Pectore concipio gaudia mille meo.
Quiq; gerit primi nomen de nomine patris
Moribus Vrbanis cultus ADAMVS *ait:*
Inclyte virtutes celebris LADISLAE *per omnes*
Fortuna gaudent pectora nostra, tua:
Ante alios autem charus Musisq; Deoq;
BAROSIVS *reduci vota benigna facit.*
Fœmina quæ veteri Tursonum nomine gaudet,
Cum reliquis etiam, vota benigna facit,
Quid referam iuuenum cœtus, & multa virorum
Quæ nequeunt numeris nomina stare meis?
Gaudet ouans pastor, cantans Ecclesia gaudet,
Et Schola te solitum gaudet adisse locum.
Natalemq; simul te concelebrare tonantis,
Qui abstulit aduentu crimina nostra suo.

DE COMETA IN AERE, Anno 1577. die nono Nouemb. conspecto, Ad Egregium Dominum SIMONEM IASSENSKI, Notarium sedis & ciuitatis Trencziniensis, Patronum suum.

HEbræo qui ritè geris de nomine nomen,
Auscultanda DEI *quod pia iussa monet.*

Altaq; IESSENSKI cognomen Fraxinus arbos
  Cui dedit & vocis cum ratione suæ
Accipe Mecœnas, crassæ modulamina Musæ
  Parua, sed officio non alieno meo.
Namq; ferunt magni prælustria dona Barones,
  Quale queo, munus me tibi ferre decet,
Cùm fuero Crœsus, Crœsi tibi munera mittam,
  Irus adhuc cùm sim, talia dona cape,
Causa, prius gratæ quòd non ΤΕΚΜΗΡΙΑ mentis
  Exhibui, nimium crassa minerua fuit.
Quæ longos postquam, modicum est exculta per annos,
  Non potuit quoq; non commeminisse tui.
Namq; (fatebor enim) chari post grata parentis
  Officia, alter eras tu mihi ritè parens.
ΒΑΡΙΦΗΑ mihi nunquam, nisi te duce visa fuisset,
  Pierij sedes est vbi sacra chori.
Quam memori quoq; mente habeo, pueroq; recordor.
  Te mihi tum largas exhibuisse manus.
Tanta patri me, tanta tibi debere patrono
  Testor, vt haud vnquam hæc exoluisse queam.
Attamen est prodire tenus, si non datur vltrà, „
  Rebus in eximijs & voluisse sat est. „
MEnsis agebatur gelidi lux nona Nouembris,
  Sparserat ob longas cum noua stella comas.
Stella, comas Graijs, quæ propter dicta, ΚΟΜΗΤΗΣ,
  His quibus ætherei maxima cura poli.
Impropriè at stellam vulgo dixere Cometen,
  Hoc etenim multis res probat ipsa modis.
Materies, motus, duratio, forma, colorq; Materia, Duratio.
  Arguit, huic stellæ nomina falsa dari,
Stella suum cœli minuit nam lucida nunquam
  Lumen, at in primo permanet illa statu.

Ast crasso accensus pinguiq; vapore Cometes
Telluris, propria non statione manet.
Phasmatis exemplo velut est spectare moderni,
Quod sit luce modo, quam fuit ante, minus.
Verborum longa sed omissa ambage, quid orbi
Talia portendant phasmata, pauca canam:
Vnde, vehat nobis tetro quid crine Cometes,
Difficilis scitu non erit iste labor.
Magna pro-fanorum pars æstimat, ista, virorum
Aërea haud quicquam phasmata ferre mali.
Maior, at, hæc eadem causis putat orta secundis,
Quod speciem veri forsan habere queat.
Nulla sed vt mundo portendant damna maligno,
Id, nisi vesanis, nemo negare potest.
" Vidit enim nullus flagrantem impune Cometam,
" Qui simul adferret non aliquando malum.
Fames. Ille solet terræ steriles portendere fœtus,
Bellum. Heroum clades ille notare solet.
Pestis. Hunc etiam sæuæ comitantur spicula pestis,
Horrenda nunc etiam bella solentq; sequi.
Vt solitis tellus careat, minus humida, succis,
Exiccans terram, dire Cometa, facis.
Denotat hic etiam magnorum funera regum,
Funeris illorum quòd mage fama viget.
Quam vel subita perijssent corpora morte,
Plus obscurorum millia multa virûm.
Vel quia fœdatum tales non aëra possunt.
Delicias propter sic tolerare suas.
Ergo quid iste nouus minitetur crine Cometa,
Iam satis hinc benè res innotuisse potest.
Nam quia se librans occasum voluit ab ortu
Hostis erit nobis hinc metuendus atrox,

Aut

Aut bellum, pestemq́;, famem, vel funera regum,
O tristi nimium crine Cometa dabis.
Talia sed metuunt aliquid num saxea corda?
Corda DEI prorsus euacuata metu.
Irrident, temnunt, nugas vanasq́; putabunt,
Dixeris hæc si iræ signa tremenda DEI,
Nuper ad hanc quidam veniens ceu forte Sareptam,
Digna fide nobis talia verba, tulit:
Quod bipedes quosdam dum verbis, verbere dignos,
Exciperet, cristas vertice cur gererent.
Dixerunt: an non simili ratione Cometam
Cristatum cernis carpere, stulte, vias?
Hæc DEVS immani precor ô pœna absq; relinquet?
Exoluet iusta hæc (crede) lance DEVS.
Iste tamen, Dominum metuunt qui corde Cometes,
Christe mali quicquam, te referente, feret,
Præcipis erectos qui ad sydera tollere vultus,
Iudicij dicens hæc fore signa sui.
Ista secuturæ sunt iam ΤΕΚΜΗΡΙΑ lucis,
Qua veniet mundo præmia ferre DEVS.
Ignea depellens homines ad Tartara iniquos,
Atq; suo aspersis sanguine regna ferens.
Militat ergo piè faciens sua munia quisquis,
Formidet cœli talia signa nihil.
Namq́; malis mala signa, pijs sed gaudia sunt hæc,
Per CHRISTVM quibus est accipienda salus.
Nos ergo sacra Musarum quos atria cunq́;
HEROIS DERSTFI sub ditione tenent.
Extremæ quamuis tendant iam fata diei,
Nos modò nil vera plus pietate iuuet.
Sic demus studijs operam, Musisq́; vacemus, „
Per multos quasi sit vita habitura dies. „

Præcipuè nitidi cognoſcere phaſmata cœli
Cura ſit, & rutili lucida ſigna poli
Aſtrorum bona ſcita alijs quicunq; recludit,
Is verè docti nomen habere poteſt
,, *Bruta* DEVS *iuſsit ſpectare animalia terram,*
Tollere verum hominem iuſsit ad aſtra caput,
Nempè quod hæc miris ſint condecorata figuris
Lumine teſtantes eſſe micante DEVM.

ORATIO AD DEVM, PRO conſeruatione Parentum.

TElluris cœliq; potens, piè Rector, & Author
Legis, quæ in ſancto eſt, edita monte DEVS.
Quiq; pio cultu mandas ornare parentes,
Perficere ac horum qui pia iuſſa iubes,
Te precor, & ſuplex tua nūmina pronus adoro,
Tu ſobolis placida reſpicito aure preces:
Reſpicere vt noſtros, digneris ſancte, parentes,
Vtq; his eueniat te tribuente ſalus
Fortunas foueas horum, benedicito & illis,
Nec facias vnquam noxia damna pati.
Quo melius ſtudijs poſsint ſuccurrere noſtris,
Nomini & inde tuo gloria fiat, Amen.

HODOEPORICON, SIVE PEregrinatio in Tranſſyluaniam.

AD EGREGIVM DOMINVM NICOLAVM MADER, PATREM CHArißimum, ex ſchola Parakina.

HAec mea NICOLEO *reddatur Epiſtola* MADER,
Qui ſua TRENCZINII *munia clarus agit*
Poſtq; creatorem, quem ſummè diligo, patri,
Solus is hanc, clauſa, non tamen aure, legat.

QVod legis Hungaricis tibi mittit Carmen ab oris,
Tertius à primo filius alme pater,
Hinc vbi piscosus præterfluit oppida BODROG,
Humectans campos, vrbs PATAKINA, tuos.
Accipe (namq; scio nostrarum cardine rerum
Anxia quod tristi corda dolore geris)
Qualis nos patriæ digressos vrbe secuta est
Fortuna, in certo nescia stare gradu.
Et qua post varios huc nos ratione labores
Attulit, Aonidum nunc vbi fama viget.

NOndum complerat quatter sua cornua Phœbe.
Cassouia longas cogimur ire vias,
Cogimur, ast nullo nos extrudente, sed vltrò,
Commoda nam longæ defuit ansa moræ.
Deficiente suos philomela psallere cantus,
An cuculi turpes quis capit aure sonos?
Fertilis interea lustrauimus omnia terræ
Clymata, quæ pendit magna tributa Getæ,
Censura liber non est sacer ordo Tyranni,
Aut alius, fruitur qui modò lucis ope.
Atq; ea (nam charo fas est aperire parenti)
Plena latrociniis, plena metuq; via est.
Obuius hîc gaudens humano sanguine Turcus
Sæpè fit, hæc illi subdita terra patet.
Terra patet, Mahometigenisq; cohortibus ampla,
Hanc celeri miles sæpè peragrat equo,
Nec tamen (ô factum benè) casu sensimus isto
Peiorem, modò quem nostra Thalia dabit.
Est mons Hungaricis destinguens finibus, illos
Transalpina Mero qui iuga culta tenent.

Altus, vt hunc cernens dicat contingere cœlum,
Monte sub hoc vitam Moldauus ater agit.
Hîc, postquam æquoreas Phœbus se mersit in vndas,
In tenebris longum continuamus iter,
Tædia non vllum capiunt ita longa viarum,
Vt velit hoc fessos monte leuare pedes.
Antra colunt huius metuendi dentibus apri,
Immanes Vrsos vnguibus iste fouet,
Iam sed vbi longos cursu superauimus Alpes,
Facta fuit lasso villa propinqua pedi,
Latrantis sonat aure canis vox edita, nobis
Spes ea tum primùm certa quietis erat.
Tendimus ad Tugunei congestum cespite culmen,
In tenebris clausas quærimus atq; fores,
Symilus exigui cultor ceu rusticus horti
Vestigasse suum dicitur ipse focum.
Ostia sed cæcis manibus sunt obuia facta
In conclaue suis quæ modò aperta patent,
Hæc simul, vt strepitum, fuerant reclusa dederunt,
Ingredimur, rectè sic fore nempè rati,
Interea excutiens vigili sua lumina somno
Hospes ait, quid vult hæc noua causa mali?
Membraq; desiliens vili leuat impigra lecto
Mox Cybalem, natum, mox vocat atq; suum,
Postibus è nigris pendentia corripit arma,
Excitat & crebris flatibus illa focum.
Nos trepidos vitæ discrimine luridus horror
Occupat, & gelidus concutit ossa tremor.
Egreditur, nobis surgunt horrore capilli,
Nec facit officij munera lingua sui.
Tunc subière meam, genitor dulcissime, mentem
Qualia migranti dicta paterna dabas.

Nate

Nate peregrinas procul hinc abiture per oras,
Obscura noli carpere nocte vias.
Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones,
Sæpè viatori nox tulit atra necem.
Nocte sub obscura fiunt mala plurima, nocte
Multa latrocinijs sunt loca plena malis,
Iamq; propinquabat lacrymosæ cædis imago,
Acta sed euentu res meliore fuit:
Namq; furore breui correptum vicimus, hostem,
Vicimus harmonicis saxea corda sonis.
Et velut æquoreus, qui vexit Oriana Delphin:
Carmine sic nostro captus & iste fuit,
Qualiter ingenuas mansuescant corda per artes,
Tunc ego donatus cognitione fui,
Tunc non pœnituit voces didicisse coronas, Musicæ laus & necessitas, atq; vtilitas.
Ars erit hæc ideò semper amata mihi.
In miseris etenim præbet solatia rebus,
Datq; peregrinis commoda mille viris.
Qui cupit immodicis sine sumtibus ire per orbem,
Faxit vt hac tinctus linquat is arte domum.
Musica cultori victum procurat alumna,
Eripitè mediæ faucibus atq; necis.
Demodocum media seruatum cæde procorum,
Inficias hominum numné quis ire potest?
Carmine quod regum, dulci cantuq; solebat,
Et, licet ignoti, facta referre Iouis.
Quin quoq; prudentem cantus seruauit Vlyssem,
Mendicus querulo dum rogat ore cibum,
Musica comparibus septem compacta cicutis
Te mea dum viuens, lingua sonabit, erit.
Te quoq; PETRE mea celebrabo voce BAROSSI,
Quo didici dulces præcipiente sonos.

IAm loca, iam populi, mores hominumq; parenti
Essent carminibus significanda meis.
Sed quia res nimium longi foret ista laboris,
Relligio qualis sit regione canam.
Ethnica multorum coluerunt nomina diuûm,
Mundus adhuc expers cùm pietatis erat.
Subdita Romano siquidem prouincia sceptro
Roma caput mundi quando tenebat, erat,
Nunc quoq; fictorum restant simulacra Deorum
Vidimus in multis qualia multa locis,
Nomina quin etiam magnorum sæpè virorum
Exhibet antiquus conspicienda lapis.
Qualia præcipuè Vaiuodæ continet aula,
Hîc vbi detinuit nos mora quinq; dies.
Olim Romanis fuit hæc repleta Colonis
Terra, sed hanc saxo martis ademit ope.
Saxo rebellantem per multos Carolus annos
Armis non potuit quem superare suis.
Ac tandem longo belli certamine victum
Expulit in fines nobilis Hunne tuos.
Cuius marte suo possedit vitibus agros,
Quos nunc, ignota sed prius arte, colit.
Nec dum relligio viguit tunc vera per orbem,
Nam mundus coluit tunc simulacra Papæ.
Iam sed vbi tenebris lux est exorta fugatis,
Quæ loca in summum spemq; fidemq; DEVM.
Illa suos vnde est egressa remittit ephebos,
Hinc culti redeunt moribus arte, domum.
Et qua suscipiunt cœlestis semina verbi,
Hac alios rursus dexteritate docent.
Atq; Sacramentum specie sub vtraq; ministrant,
Cœna redemptoris cùm celebratur eis,

Infantesq;

Infantesq; sacro perfundunt vsq; lauacro,
Hæredes regni sunt quia CHRISTE tui:
Ast quoq; degeneres habet hæc prouincia natos,
Hæresis authores progenuitq; graues,
Qualis pestiferæ teterrimus hæresis author,
Arrius Eumenidum sanguine cretus, erat,
Turcarumq; pars qui nomen acynace CHRISTI
Perdere confessos nocte dieq; parant.
Hæreticum sed enim maiora incommoda virus, „
Martia quam bellis qui rapit arma, facit „
Vilius est corpus diuinæ particula auræ „
Turca ferox corpus, sed necat ille animam. „

PRimus & hæc ausus Franciscus peste Dauidis
Transsyluana fuit commaculare loca.
Factus ab Italia profugus Blandrata secundus,
Principis hunc instar numinis aula colit,
Hi duo tot miseros letho immersêre profundo,
Quot solet ingrediens dirus ouile lupus.
Sanctam blasphemo Triadem calamoq; negantes
Oreq; vah, nullo facta piando modo.
Ipse meis quoties blasphemos auribus hausi,
O veneranda Trias, quos vomuere, sonos.
Non ibi Baptismi tinguntur fonte puelli,
Incipiunt vitæ qui numerare dies.
Sed citò per populos sua desinet ille venena
Spargere, iam docti nam coiêre viri
Hanc vt cœlesti configant voce Chimæram,
Qua sacra relligio damna nocere tulit.
Erroris nisi pœniteat quem fortè professi
Mulciber absumet membra cremata sua.

Francisc. Dauidis & Georgius Blandrata arrianorum blasphemorũ in Transsyluania duces.

Comenda tio Scholæ Patakiensis.

Qui regit hanc, vbi nunc maneo Cophæus in illo
 Concilio præsens cogitur esse, Scholam.
Quæ caput vsq; adeò per honestas extulit artes
 Non sit vt Hungarico clarior vlla solo.
Fama meas etiam quæ cùm percrebruit aures
 Tecta, statim dixi, vester alumnus ero,
Aspera tentabat paupertas frangere mentem,
 Atq; ait, hîc nullam scis quod habebis opem?
Non tibi repletam mittet pater ære crumenam,
 Qui putat à Turcæ te perijsse manu,
Aut te Barbarica peregrinum gente Camœnas,
 Iamq; diu cultas deseruisse Scholas.
Tunc ego, num clausa est cœlestis dextra parentis,
 A patre desertum respicit ipse DEVS.
Si pater hoc sciret qua sis statione locatus,
 Eius adhuc largas experirere manus.
Ec quid in immemorem subeunt obliuia mentem
 Ante tuis studijs quam pius ipse fuit.
Quare ne dubita studijs incumbito saltem,
 De cœlo auxilium, deq; parente, feres,
Sic igitur totum fidei me trado paternæ,
 Qui paupertati consulet ipse meæ.
Non opus est magnos nimium transmittere sumtus,
 Te pater hæc etiam littera fine monet,
Transsyluana dedit mihi multa profectio namq;
 Commoda, dextra mea est ære reuersa grauis,
Nempè salutantes illorum limina cantu,
 Quos proprio fouit Colliopæa sinu.
Commoda cum nummis animi percepimus, & sic
 Nostra fuit nummis dextra reuersa grauis
Floreni. (saluo sit dictum iure parentis)
 Sufficient nobis tres, quatuorue dati,

Id

Id modò, si poterit fiat rogo tempus vt ante,
Quo niue candentes conspicientur agri,
Sic optata tuis contingant omnia votis,
More senis Pylij iam pater alme vale.

AD DOCTISSIMVM VIRVM DOMINVM NICOLAVM COLACINVM, PRAEceptorem optimum, ex schola Patakina.

SAlue Castalias praeceptor culte per artes,
Immortale tibi quae peperere decus,
Gloria Pieridum, patriae laus inclyta terrae,
Sint precor vt vitae tempora longa tuae.
Dignus es aeternos, qui viuas prosper in annos
Atq; Sibyllinos, Nestoreosq; dies,
Ingenij es claris qui tot virtutibus auctus,
Aequora quot pisces, quot polus astra tenet.
Infinita polo ceu lucent sydera picto,
Innumeras sic tu fers quoq; mentis opes
Scilicet à Domino concessi dona Talenti
Exercens, fructum nocte dieq; facis,
Dulcibus inuigilans Musis, ceu lumine Titan
Lustrat humum, noctis seu venit vmbra, studes,
Nec studio fructus, nec desunt commoda centum,
Vtilis est Domino quem geris iste labor.
Feruida nam docto quae pendet ab ore iuuentus,
Eloquij sentit flumina larga tui.
Quae tua demirans facundae carmina Musae
Discit in alternos cogere verba pedes:
Verba DEI, spurcos non fers COLACINE Poëtas,
Exulat impietas, Carmina sacra placent.
Vnde Ministerij sanctissima iura subire,
Atq; rudi poterit voce praeesse gregi,

Impia

Impia Romanæ contundens somnia plebis,
Somnia pro verbo quæ coluêre DEI.
Talibus es meritus longeuæ præmia vitæ
Officijs talem CHRISTE tuêre virum,
Sed mihi nescio quæ tristissima nuncia fama,
De rebus tulit hæc ô COLACINE, tuis.
Pro benè non itidem, tibi factis facta referri,
Lætaq; iam tristes tecta habitare lupos,
Mansuetam nutriêre prius quæ tecta iuuentam
Fama refert, terræ quòd graue pondus alunt
Quæq; tribus tabulæ linguis patuêre notatæ
Subijcit has lateri turba nefanda suo.
Heu te carminibus decorata Cathedra venustis,
Num tua sunt etiam ligna cremata foco.
Te præacuta ausus quisquis violare securi,
Ille manu dignus qui caruisset, erat,
Ast mihi non tantum pariunt hæc parua dolorem,
Quæ proprio sensu quæ ratione carent.
Est mage flebilibus quod persequar vsq; querelis,
Est cur ex animo te COLACINE fleam?
Impius & meritorum ingratus miles habetur,
Quem ducis infelix non mouet hora pij,
„ Tunc sua cognoscunt homines mala, quando bonorum
„ Vsibus, & dulci commoditate carent.
Hei, mihi quanta nouem fecerunt damna sorores
Ni regis Aonidum, Rector vt ante, chorum,
Non ita Zolnenses tollentur ad æthera ciues
Laudibus ob doctam, quas meruêre Scholam
Non huc longinquus studiorum nomine ciuis
Non mittet natos clara Vienna suos.
Quæq; Sepusiacas inter caput extulit vrbes,
Leiczouia veniet nullus ab vrbe puer.

Semita nobilibus nunc est præclusa propinquis,
Qua soliti teneros ferre fuere pedes
Ante frequens, nunc iam cessabit adesse Bohemus,
Inclyta quem potuit fama vocare Scholæ.
Vos quoq; Zolnenses longis quæretis in oris
Filioli spretas absq; decore Deas,
Felices iuuenes primo sub flore iuuentæ ,,
Dogmata sumserunt qui COLACINE tua. ,,
Siue etenim spectes diuini semina verbi
Omnia sunt verbis enucleata tuis.
Siue, prius nostris obscuras finibus artes
Eloquio lucem quæ peperere tuo.
Plurima grandæuos fugiunt ætate Magistros,
Quæ didicit paruus te præeunte puer.
Lingua Palestinæ, non multis cognita, gentis,
Per digitos pueris est recitata manus.
Græcaq; cum lingua nouit præcepta latina
Quæ tibi præceptor subdita turba fuit.
Ergo decet mœsto suffundere lumina fletu,
Impius est, qui non corde dolente gemit,
Si qua prius tristem meruerunt tempora luctum,
Conuenit his siccas non tenuisse genas.
Rex Macedum cuius celebrant quoq; facta Prophetæ,
Scripsit Aristoteli talia verba sopho,
Grata quidem mentis præconia reddo tonanti,
Quod sobolem luci prodidit ipse meam.
Sed maiora meum perfundunt gaudia pectus,
Gaudia magnanimo digna parente fero.
Tempore quod dulcis sumsit primordia vitæ
Cœpit & hic æuo, magne vir esse, tuo.
Qui teneri poteris mores inflectere nati,
Et puero sophiam tradere voce sacram.

Rex

Rex velut oblato celebrabat magna Philippus
Gaudia, natalis tempore filioli:
Sic vos ablato Zolnenses pectora ciues
Tundite, qui sobolem vultis habere bonam.
„ Scilicet heroas generoso sanguine cretos
„ Mansuetis cultos artibus esse decet.
„ Gratia pro vitæ tribuenda parentibus ortu
„ Est, benè quod viuas sed referenda Scholæ.
Quæ schola si docto careat fraudata Magistro
A vitio turpi nomen & omen habet.
Ocia Nicoleo sub præceptore fuerunt
Sancta, placent studijs qualia nempè sacris
Bacchica dum celebrans cursabat turba per vrbem
Festa, nihil sana quæ ratione gerit.
Turpia Tyrsigeri furias & festa perosus,
Nobiscum studijs deditus ille fuit.
Ocia nec tulit huic canis Erygoneius æstu,
Frigida sed studijs templa dedere locum.
Templa nimis paruæ quæ sunt vicina Sareptæ
Quippe schola templis nil prius esse potest.
Hæc dat doctiloquos vicina petita ministros
Pastores Domini non aliunde gregis
Hæc benè prudentes tibi dat Respublica ciues,
Euehit obscuros cultaq; sæpè viros.
Vt Maro testis, & est Romanæ gloria linguæ
Tullius, obscuro natus vterq; patre.
Atq; parentales hac tu ratione penates,
Et patris ornasti nobilitate domum.
Excellens proprio populares nomine cunctos,
Dum recolis Musas, pectore, mente, sacras.
Vnde geris sancto nactus Baptismate nomen
Omina nominibus nam quis inesse neget?

Fallor?

Fallor ? es hoc etiam, quod vincis, nomine dictus,
Omne voluptatum ſedulitate genus.
Sedulitate parem nam longis tractibus vllum
Vera cano, potui non reperire tibi
Hinc deſiderio quoties rediјſſe volebam,
Atq; tuæ rurſus quærere tecta Scholæ
Talia ſolicito verſanti pectore quadam
Aſtitit ante meos nocte minerua pedes.
Atq; ita ſolicitus iuuenis, cur angeris inquit ?
Quando tenebroſæ noctis aguntur equi ?
An quia ſede parum prudentem pœnitet alma
In longas peregrè ſic abiјſſe vias.
Aut præceptorem pedibus, precibusq́; petitum
Ereptum (votis) angeris eſſe tuis,
Deſine languidulas cura ſiccare medullas, „
Nil iuuat elapſis cor cruciare malis.
Ecce Patakina, quem luges Lector in vrbe, Militiæ.
Militiæ cuius caſtra ſequaris erit.
Dixerat, & tenues mox ſe ſubduxit in auras
Exequor edictum docta minerua tuum.
Ac duodena regit qui ſigna volubilis anni
Sol cœli totum penè peregit iter,
Ex quo Bodrogiј piſcoſum ſaluus ad amnem
Hic procul à patria ſede remotus ago.
Hic vbi quem toties optabam cernere, viuit
Cæſar Cæſareo nomine nomen habens.
Et velut Euryalo tibi iunctus amore Mathias
Qui triplicis linguæ cognitione præeſt.
Sic igitur, ſiquidem ſtatuit ſuprema voluntas,
Hic remanens læti tempora veris agam.
Inde reuerſurus cupidos charosq́; parentes,
Et te, Præceptor chare, videbo, vale.

Georgius Cęſar Caſſouienſis, Rector ſcholæ Patakienſis. Vir doctiſſim' Preceptor meus.

IOCVS, AD VALENTINVM HELNERVM, CORONENSEM Transsyluarum.

VIrgilius tenuem formauit Carminis orsum,
A culice incipiens ludere metra leui.
Posterius grauiore sed est sermone locutus,
Troiani referens bellica facta ducis.
Ergo celebrati vestigia recta Poëtæ
Aonio debet qui bibit amne sequi
Deq; prius leuibus conscribere carmina rebus,
Qualia vel culicis pondus habere solent.
Sic ego qui socio sum tecum fœdere pactus
(Fœdera mortales inuiolata decent)
Vt simul alternos secura per ocia versus
Accipias nostros, rursus & ipse tuos.
Incipiam breuibus te compellare loquelis,
Festiuis miscens seria verba iocis:

RVsticus extremam vitæ cùm cerneret horam
Quodq; foret mortis meta propinqua suæ.
Omnia commendans præsentibus, æger, amicis,
Ambiguum tremulo fudit ab ore sonum:
Batte tibi charum, quem summè diligo Gallum,
Batte tibi lego iam moriturus ego,
Scilicet huic Gallus lucis prænuncius ales,
Et Galla seruus de genetrice fuit.
Fallor? an hic seruum vel auem legauerit illi,
Causa VALENTINO discutienda datur.
Quem matura senem reddit prudentia, quamuis
Signet ei teneras paruula barba genas.
Hæc ad Candelam sero sub vespere lusi,
Tu quoq; respondens quando licebit eris.

VALENTINI HELNERI, AD

quęstionem Valeriani Mader iocosam.

AEger eram, dextro stillans mihi nare catarrhus
Insanis mentem præcipitarat aquis.
Non animo sensus nec erant in corpore vires,
Parte mei viuus, parte sepultus eram,
Cùm mihi docta tuæ defertur littera Musæ
Docta Sabineis littera pota vadis,
Quid dicam? subitò fugit de corpore languor,
Et redit ingenio sensus vt ante meo.
Tunc animo sensus & erant in corpore vires,
Parte mei tota, res bona, viuus eram.
Sint tibi perpetuæ laudes, æternaq; facti
Gratia, sit duplici nomine dicta tibi.
Tum quia vesani releuasti tormina morbi,
Quem DEVS Aonia vix releuasset ope.
Tum quia carminibus felici flumine fusis
Exagitas nostræ dissona plectra lyræ,
Est aliquid magnis naturæ excellere donis,
Maius naturæ semina velle sequi,
Me quoq; quid taceam? natura benigna bearat,
Legibus, & sanctis iungere verba metris.
Sæpius inuitum memini me scribere Carmen,
Et retuli pleno nescius ore modos,
Sed demens alias studio dum prosequor artes,
Ingenij negligens insita dona mei,
Et quas optaui nec quicquam consequor artes,
Et quæ neglexi diriguere bona.
Hinc mihi nulla venus, quicquid vel scribere tento,
Dicere quòd tento gratia nulla subest.
Hinc odi lucem, fugio consortia vatum,
Quodq; scio solum me modò scire velim.

Iamq; pudet nostri, pudet indulsisse labori,
Si quid composui composuisse pudet.
Heu cur indoctum tam docto marte lacessis,
Cur mihi demandas tam graue martis opus.
Cur, quæ celaui, luci me prodere cogis
Et, benè quod latuit, non latuisse sinis.
Quid faciam? pugnemnè vel hosti terga relinquam,
Mens iubet hoc, illud iusq; fidesq; iubet.
Quicquid agam neutrum certè sine crimine possum,
Si pugno pereo, ast fallere turpè fidem.
Alea iacta iacet, satius succumbere letho,
Sobria quam fidei fallere pacta datæ,
Quo res cunq; cadet, sum respondere paratus,
Si bené non potui, sit voluisse satis,
Dexter ades Pæan, nostræ tutela Thaliæ,
Dirige scribentis docta virago manum.
Incipiam, duplicem referunt tua carmina Gallum,
Alter Gallus homo, Gallus & alter auis.
Gallus vt alter homo, morientis in æde manebat:
Mansit in hac ipsa sic quoq; Gallus auis
Ambigua quæris quem voce notauerit ille,
Dicendo Gallum suscipe Batte meum.
Gallum, quo non est mihi charior vlla suppellex
Hunc quæso resequi Batte fauore velis.
Ardua res, dubia trahor in contraria mente,
Hæc tamen vt verò pars magis apta placet?
Scilicet hunc nec auem, nec seruum nomine Gallum
Sed potius Gallam voce notasse senem.
In plano res est, nam quilibet illa libenter
Tuta cupit, quorum flagrat amore magis.
Quilibet & rursum sibi deligit illud amandum,
Quod mage delectans commoda plura parit,

Iam certè nostrum Gallus non alter & alter,
Sic delectauit quam bona Galla senem.
Dulcior hac etenim non dicitur esse voluptas,
Quæ venit in dulci iure petita toro.
Nec, si vera ferunt, amor est vehementior vllus,
Quam qui de dulci Cypridos igne micat.
Nec minus agricolæ nostro fuit vtilis illa,
Duxit ab hac vitam Gallus vterq; suam,
Hæc peperit Gallum nutrijtq; hæc semine Gallum,
Huius erat Gallus, Gallus & huius erat,
Nil igitur Galla nil Galla suauius ipsa,
Hanc igitur Batto credidit ille suo.
Cur dicis Gallum Gallæ pro nomine dixit?
Cur falso falsos protulit ore sonos?
Accipe, nil Galla differt à nomine Galli,
Sæpè ego cum Gallam de noto Gallo loquor
Promtius est Gallum senibus quam dicere Gallam
A iuuenes ô sed curua senecta potest.
Anne quod & senij vitium commune loquendi,
Pro Galla facilè dicere Galle dedit
Nonne vides, canum quoties affaris amicum,
Quam daprauatos cogat ab ore sonos.
Quam quoq; non iustum moueat tibi sæpè coachinum,
Dum tonat impressis manca susurra labris,
Quo magis hic medio perfusus frigore lethi,
Pro Galla potuit dicere Galle, miser.
Hæc igitur nostræ stabit sententia menti,
Dum me non contra fortior hostis erat.
Si tibi non vafro placet assentire sophismo
Impete, nos certè nulla mouebit hyems.

VALERIANVS MADER, VALENTINO HELNERO.

VT tua Pierio conspersa lepore tulisti
Carmina iudicij dexteritate, valens.
Dulcibus intentus dapibus, duo candida tinxi
Oua, tuis oculis res ea visa fuit.
Dulce cibus stomacho, sunt dulcia fercla palato,
Carmine sed non est dulcior ore cibus,
Ergo tuæ captus doctæ dulcedine Musæ,
Oua procul, dixi, tolle, repente puer,
Nunc animum farcire iuuat, quæ sola voluptas
Aonij debet corda leuare gregis.
Hic meus ardor erat tua quando Poëmata vidi,
Vt legi sed enim gaudia quanta tuli?
Non ita THALENSES altis in montibus vuæ,
Collectæ dulces, crede, fuêre mihi.
Neq; ita suaue recens attractum stramine mustum
E plenis memini dulce fuisse cadis:
Ceu tua quæ facili deducis carmina vena
Ceu tua disparibus verba ligata modis,
Prima statim doctæ monstrant præludia Musæ
Ingenij quam sit copia larga tui.
Dum tibi carminibus languentia corpora fingis
E media in vitam morte redisse meis.
Est benè quod tantas habeant mea carmina vires,
Corpora de tumulis vt releuare queant.
Nostra tibi longam producent carmina vitam,
Fama nec est vnquam deperitura tua,
Quin etiam grauibus conspersa modestia verbis,
Per totum lucet, quod mihi scribis, opus.

Thesau-

Thesaurum quereris te neglexisse decorum,
Quem natura dedit mentibus ipsa parens,
Mille bonas tentas quando volitare per artes,
Et Iurista bonus Rethor & esse volens.
Nec tamen optato studiorum fine potitus,
Semina naturæ deperijsse bonæ.
Vnde fit vt fugias, inquis, consortia vatum,
Quodq; scias solùm te modò scire, velis,
Talibus extenuans sed docta Poëmata verbis.
Gradibus assurgit tunc tua Musa sonis.
Ac velut vnda fluens tenui scaturigine fontis,
Angustis primùm, mox spaciosa vijs:
Sic tua per longam se fundunt carmina chartam
Sic ductu placido fluminis instar eunt.
Cùm tibi sunt igitur felicia dona sororum,
Cur ita demiror martia signa fugis.
Heu cur indoctum, dicens, me marte lacessis,
Quid mihi demandas tam graue martis opus,
Quamuis cristatus mouit tibi prælia Gallus:
Inferior tamen est viribus ille tuis.
Cernis vt elatum collumq; & rostra repressit,
Cernis vt hunc pugnæ, militiæq; pudet?
Forsitan infelix si præsciuisset idipsum
Venturas pluuias ante videre sciens,
Martia pugnaci nunquam cum milite bella
Tentasset, meditans, tradere terga fugæ.
Nec tamen omninò victor lætare triumpho
Ecce meus Gallus rursus ad arma vocat,
Rursus ad arma vocat, strictumq; recolligit ensem,
Audacesq; cupit conseruisse manus.
Sed satis est hodiè pugnatum marte cruento,
Militibus tacita sit quoq; nocte quies.

IN NVPTIAS EGREGII DOmini PETRI BAROSSII, & honestæ virginis ELISABETHAE HRONCOVIAE, Trenczinij & Illauiæ celebratas.

Accipe Præceptor teneros in carmine fœtus,
Discipuli tedis quos peperêre tuis.
Splendida qui nequeunt tibi munera ferre, rependunt
Pertenui quamuis carmina ducta stylo.
Dent alij nummos, carnes dent atq; ferinas,
Sat dabit is qui dat quod dare cunq; potest.
Carmine dona ferunt pauci meliora vocati,
Crede mihi pondus munera mentis habent.
Sic gener insignis, magniq; Melanthonis ille
Gloria Pieridum magna Sabinus ait:
„ *Si quis Erythræas gemmas donarit & aurum,*
„ *Haud meliora tibi carmine dona dabit.*
Ergo iuuentutis commissæ carmina sponsæ,
Ista precor vultu candidiore legas,
Pectora qui niuibus fers candidiora lapillo,
Si qua carent cultu, ne preme cuncta nigro,
„ *Qui nescit teneros criticus tolerare Tyrones,*
„ *Non poterit felix ille docere rudes.*
Nil nocet in primis prauos confingere versus,
Qui mala nunc, olim carmina docta dabit,
Scilicet haud rigidum nimium decet esse Magistrum,
Qui iuuenum turbæ ritè præesse cupit.
Ipse ego cùm facerem versus puerilibus annis,
Multa licet tetra digna fuere nota,
Omnia sed prudens non pressit verba Magister,
Vt studio vires adderet ille meo.

Qui

Qui non vlla prius scripserunt carmina, scribunt,
En tibi, nam tuus es dignus honore thorus.
Virgineas alij ducant, celebrentq; choreas,
Nos decet hunc versu concelebrare diem.

ECHO.

Montibus & saxis habitans resonabilis Echo
Proxima quæ templo mœnia nostra colis,
Dic mihi, namq; potes quæsita referre potenti,
Anne virum virgo nunc Elisabeth, Echo, habet,
Hanc reor ardenti PETRVS dilexit amore,
Et sociam lecti iam sibi quærit? erit
Est formosa, bonis exultaq; moribus, illam
BARONSIVS, semper PETRVS amabit, abit.

ALIVD.

HONESTATEM, NECESSItatem, & vtilitatem sacri coniugij continens.

Dicite, Pierides sponso noua gaudia Musæ,
Dicite, sponsus enim numina vestra colit.
Carminis authorem versu celebrate camœnæ,
Coniugio gaudens dignus honore vir est.
Coniugij DEVS est sancti protector & author, „
Iura thori temnens numina temnit homo. „
Quæ DEVS instituit primo pia gaudia Adamo,
Gaudia sunt omni percipienda viro.
Quod DEVS instituit, nulli contemnere fas est, „
Omne bonum præstans efficit author opus. „
O genus inuisum monachi, turpissima pestis,
Arma DEVM contra qui scelerata struunt.
Hi pugnare pia pro virginitate videri,
Dum seruant scortis claustra repleta, volunt.

Vsq; adeò bellum naturæ inferre potenti
Non pudet insanos, consiliję; leues.
Commoda coniugij quis nescit plurima sancti?
Vix maiora quibus commoda mundus habet.
Per sacra coniugij Domino connubia CHRISTO,
Immenso crescit cœtus in orbe pius.
Hinc electa DEO latis Ecclesia terris
Lætitia cœli perfruitura, venit,
Omnipotens cuius tanto perflagrat amore,
In mortem vt natum traderet ipse suum,
Scilicet est ingens cœlestis gratia patris
In genus hoc, viuit quod per amoris opus.

OMnibus auxilio quis non opus esse putabis,
Auxilium charo fert bona nupta viro
Pinguia peruertit si quando rura colonus,
Venturo reparat sedula sponsa cibum.
Dum tua peruigeli faciebas munia cura,
Ingressus vacuam coniuge PETRE domum.
Ah quoties, charæ post tristia fata BRIGIDAE,
Optato agnoscis te caruisse cibo.
Passus es aduersos priuatus coniuge casus,
Res tibi cum fida coniuge quanta perit?
Quæ mala distractos comitentur damna maritos,
Exemplo res est sat manifesta tuo.
Neglectumq; pecus domina moriente ministrat
Coruis, & canibus pascua crudiuoris.
Omnia furantur, nunc hoc nunc deperit illud,
Furibus est vidui quæq; repleta domus.
Sed quid præteritos tento renouare dolores,
Tristibus exactis carmina læta canam.
Quæ tibi sunt serua, sed quæ periêre relinque,
Aucupis è manibus missa volucris ait

Quem

Quem tibi per tumultum peperit Brigida dolorem,
Leniat hunc thalamo dulcis Elisa suo
Vt prior illa suum Dominum constanter amabat,
Et redamata pari rursus amore fuit:
Sic noua te placidum redamabit sponsa maritum,
Sic vobis dulcis pectora iunget hymen.
Rebus in aduersis, rebus pariterq; secundis,
Sedula promissam præstitit illa fidem.
Sic (nam vera queunt etiam prædicere vates)
Præclari, similis, nominis vxor erit.
Virgineos mores clara cognouit in aula, „
Quæ venit ex aula candida virgo venit. „
Moribus egregijs cultas decet esse puellas,
Quæcunq; heroum splendida tecta colunt.
Qualis es ILLAVIAE turritas qui regis arces,
Magne vir, ingenio, & nobilitate potens.
Turpia cur igitur leue fers mendacia vulgus?
Quando cupis famam dedecorare bonam,
Qui mala de sponsæ sunt nomine falsa locuti,
Et malè qui dictis cunq; dedere fidem,
Vt suspendantur, digna est pro crimine pœna
Auribus hi, lingua pars sed iniqua, sua.
Non hominum linguis fato sociantur amantes, „
Nil facit aduersus lingua scelesta DEVM. „
Illi sponsa fuit curæ, cum nulla parente
Præsidia aut chara matre reposta forent.
Vidi ego quam multos opibus caruisse paternis, „
Auxilio sed enim non caruere DEI. „
Non est diuitijs vnquam fas credere fluxis, „
Sunt inconstantes quas habet orbis opes. „
Est DEVS ipse potens, materq; paterq; rogatus „
Diuitias, vsus si ferat, ille dabit. „

Hic

Hic tibi, nil dubita, plenas exporriget vlnas,
Sponse decus clarij, pierijq; chori.
Hic tibi sponsa suo praesens velut ante solebat
Auxilio, casta mente rogatus erit.

AD GEORGIVM BVLGAR, VALERIANVS MADER.

NVper, Musaei, discendi, sede relicta,
Et petij gressu tecta paterna meo.
Doctior vt fiam prudentis ab ore parentis,
Qui mihi Praeceptor, qui Pater estq; simul.
Nam mihi cùm moles incumbit magna laborum
Fessus ad hunc semper, quo releuarer, eo,
Vnde gradus nuper referentem, me tua tali
Alloquitur, quae vult nubere, voce soror.
Siste pedem vicine, meis ac parce loquelis,
Neue velis grauiter, quas dabo ferre, preces.
Dixerat, attentis hanc auribus audio, tandem
Virgineis tulit haec mollia verba labris:
Scis benè Bannouij qui sceptra Scholastica gestat,
Fraterno quod sit iunctus amore mihi.
Huic rogo quapropter nostro tu nomine scribas
Ad thalami vt veniat sacra colenda mei.
Ista pudibundo postquam dedit ore, puella
Promissis abijt reddita certa meis.
Ad sacra coniugij venias idcirco vocatas,
Non illis quam tu gratior hospes erit.
Frater es, ergo tuae fac sis conuiua sororis
Cùm veniet thalami, coniugijq; dies.
„ Coniugibus vult nos CHRISTVS saluator adesse,
„ Quod CHRISTVS fecit nec tibi turpè puta.

CAR-

CARMEN SAPPHICVM,

Patriam, Parentes, Educationem, res gestas, & exitum vitæ IOANNIS BAPTISTAE, breuiter continens.

SI DEVS cuius reperitur ore
Nil doli, summo celebrat fauore.
Elisabethæ sobolem, IOANNEM
Nomine dictum.

Cur tuos nostrum celebrare Carmen
Cessat, ô vates, pie, sancte, honores
Editus quò non spacioso in orbe
Celsior alter.

Natus est orbis Solymæ potentis
Mœnibus, sedes fuerat sacrati
Quæ DEI verbi pariterq; IESV
Omnipotentis.

Patre lucem ZACHARIA ministro
Seminis diui, genitricis atq;
Hausit ex casta, sterilis fuit quæ
Prorsus Elisa.

Vilibus ventrem saturauit ille,
Melle syluestri, pariter, locustis,
Corporis non hic habitum probauit
Splendidiorem.

Hic DEI prolem digito, abluentem
Sanguine, & nostros proprio reatus
Monstrat, atq; hunc Iordanis iste vates
Mersit in vnda.

Sed quod atrocis scelerosa taxat
Crimina Herodis, iubet vt miselli
Ense præcisum caput adferatur
Lance IOANNIS.

Cæde

Cæde crudeli perit hic beatus
Vera qui CHRISTI documenta sparsit
„ Sic malus sanctis tribuit ministris
Præmia mundus.
O DEVS vasti fabricator orbis
Robora nostras pietate mentes,
Vt tuo pro nomine perferamus
Cuncta pericla.

AD EGREGIVM DOMINVM IOANNEM STORCIVM, SYMpatriotam charissimum dedicatoria.

Ciuibus ingenuè quos enutriere Camœnæ,
Debetur duplici nomine dignus honos,
Tum quia consilio prudenti iura gubernant,
Tunc quia res illis publica clara manet.
„ Vrbibus haud magnam dant splendida mœnia laudem,
„ Quod sensu lapides & ratione carent.
Est neq; diuitijs Respublica clara caducis
Diuitiæ pereunt, mœnia celsa ruunt.
Si quid habet veræ celeberrima patria laudis,
Hoc habet à doctis, quos nutrit, illa viris.
STORCIVS in quorum celebratur classe IOANNES,
STORCIVS egregio de genitore satus.
Consilio totam qui rexit sæpius vrbem,
Est neq; dissimilis filius ipse patri.
Ergo tua cùm sis dignus virtute IOANNES,
Vt quoq; tu versu concelebrêre meo.
Accipe syncerum testantia carmina amorem,
Atq; eadem placida carmina mente lege.
Versibus his magnus celebratur laude IOANNES
Quo maior vasto nullus in orbe fuit.

Cuius

Cuius habes pulchrum quoq; tu de nomine nomen,
Omina sæpè viris nomina tanta ferunt.
Hac te IANE procul grauiores pellere curas
Conuenit, & patrio viuere more die.
Viue diu, longos tibi det DEVS optimus annos,
Quæ mea ne careant pondere vota, vale.

DE CERTAMINE GALlorum, Gallinaceorum, lusus Scholasticus.

GAllorum tenui modulabor arundine pugnam,
Et prima illius fuerit quæ causa duelli,
Commodaq; hinc teneræ quæ debent carpere mentes.
OBlita cum glacie pedibus sit semita nostris,
Qua proni in vicium ruimus, peioraq; semper
Insequimur, varios tentati inquirere neruos,
Hi quorum esse solet melior sapientia menti,
Humano vt possent fragili succurrere lapsu.
Ergo alij fictos scripserunt carmine ludos,
Sub specie soliti figmenti abscondere verum,
Et velut extenso monstrârunt indice, vitæ
Quod sit iter nobis fugiendum, quodue sequendum.
Nonnulli in brutis exempla imitanda dederunt,
Fecerat vt prudens Lace dæmonis vrbe Lycurgus,
Dum populo geminos produxerat ille catellos,
Quanta malæ, erudiens vis consuetudinis esset.
Absimilis cui pugna fuit non ista volucrum,
Pergama turritæ tulerant exordia Troiæ
Cuius prima, daret vitæ vt vestigia rectæ
His malè viuendi quibus est nondum impius vsus,
Ad nostra hinc longo manauit tempora more.

Ne verò hæc animi careant spectacula fructu
Corporis externa & pascamus lumina tantùm
Omnibus hæc pariter bis quinq; imitanda dabuntur.

I. CEruicem attollit velut in certamine gallus,
Gallus ouansq́; suos figit cum pondere gressus,
Ingenuo vultu sic te decet esse, Palæstram
Qui petis hanc, clarias recolis qui ritè camœnas.

II. COminus aduersum dum fertur in antagonistam
Innuit, is, laqueis tractare haud bella dolosis
Esse pium, telis sed contra opponere frontem.

III. DE domitis alas quatiens velut hostibus ille
Gestit, & excelsum culmen petit in benè gestis
Sic decet eximiam rebus gestire iuuentam.
Ast victus veluti tenebras inquirit opacas:
Sic quoq; deuicti capiat confusio vultum.

IV. VIribus at victus ceu mox redit ille renatis,
Rem dubiam rostro tentans decernere acuto,
Haud aliter studij faciet sectator honesti,
Intendetq́; suæ summo conamine mentis
Vires, vt socium in cursu præuertere possit.

V. CEu loca celsa petit cristis circumdatus ales
Sic alacris tu virtutis fastigia scandas
Atq; tuos semper studeas superare sodales.

VI. NOn somno indulget, sed voce silentia turbat
Excubitorq́; diem mortalibus indicat ales
Plumea dum syluis repetunt animalia nidos,
Scilicet & tepidas rostrum fixere sub alas.
,, Nec tibi fas molli totam requiescere lecto
,, Esse putes noctem NYPHALIA sacra colenda
,, Sunt tibi, continuant alij dum nocte quietem.

VII. QVi paræ gaudet gallus velut atq; cohorti
Assiduum doctas sic te qui tendis ad artes
Perpetuumq́; bonos inter decet esse sodales. Pul-

PVllorum velut esse solet dux, quando parentis VIII.
Orbati auxilio certa sine sede vagantur,
Officijs sic vltrò pijs seruire decebit
Auxilium duris poscenti rebus amico,
Præcipuè pueris infirma ætate tenellis.

TErritat vt dirum gallus clangore leonem IX.
Indomitum syluis animal, quem tetra frementem
Syluæ omnes, atq; antra tremunt, montesq́; resultant.
Sic durum poteris Sathanam sæua arma minantem
Voce Euangelij doctus terrere potenter.
Immanes ipsa voce exanimare tyrannos
Cogitur imperium quorum tolerare colonus.

PVra legit verso gallus ceu puluere grana X.
Pura ita de scriptis nos carpere grana iuuabit.
Et modò quid dicam postremum haud esse sequendum „
Scilicet ore fimum fodiens dum quæritat escam „
Inuentam spernit gemmam, ac magis expetit hilum „
Nos verò è scriptis efossum iaspida mentis „
Egregios inter thesauros condere oportet.

PARÆNESIS, AD COlendam Auroram.

IAm rursus nostris redeunt bona tempora Musis
Autumni gelidos Sole vehente dies,
Vmbraq́; maiores distendit densa tenebras
Exuperet longo tempore vt illa diem
Ergo vigil totam non sterte scholastice noctem,
Membra sed ad lumen sæpè leuato tua,
Auroram studijs cognosces multa daturam
Commoda, sed Dominus si DEVS addet opem,
Ni DEVS humano dederit nam augmenta labori,
Irritus & vanus tunc erit ille labor.

Regius in ſacro hæc teſtatur codice vates,
Repletus ſacro pneumate, verba canens:
Quod ſine cœleſti mortales numine, noctes
Referat inſomnes ducere ſæpè nihil,
Conſilium ſed quando DEVS dat rebus agendis
Tunc fauſtum, felix, redditur illud opus,
Primo igitur vili demittens membra grabato,
Grata DEO grato pectore vota cane.
Incolumem quod te ad redeuntis tempora lucis
Reſtituit, Sathanæ nec dedit in laqueos.
Crura de hinc caligis, corpus circumdato veſte,
Hinc faciem puro fonte lauato tuam,
Mox iterum forti cœleſtia numina voto,
Aſsiduaq; DEVM ſollicitato prece.
Vt tibi ſe adiungat Palinurum, ac vela potenter,
Ingenij, præſens, dirigat ipſe, tui.

AD NICOLAVM MEDNIENSKI.

NVnc ego priuatam, ſi neſcis, tranſigo vitam,
Inuigilans ſtudijs tecta paterna colo.
Nunc Rectore caret ſiquidem mea patria digno,
Suntq; rudi puero tradita ſceptra Scholæ,
THVRRIVS huc ad nos emiſſus dicitur eſſe,
Præuius aduentus, ô COLACINE, tui.
Hinc mea læticiam capient præcordia quantam?
Splendida cum cœlo fulſerit illa dies,
Tunc ego, tunc Muſæ lapſum renouabo vigorem,
Dignaq; te, culta, carmina, mente, canam,
Fata regunt noſtros ſum certo certior actus,
Sint ô ſint Muſis mitia fata meis,
Tu quid habes, calamo defer mihi quæſo fideli,
Propoſiti, frater, maxima cura mei.

AD CHARISSIMVM DOMInum patrem, NICOLAVM MADER, offensæ deprecatio.

SVscipe, nec doctas venientes respue Musas,
Qui colis & Musas qui reuerenter amas.
Siue iacens durum sentis per membra dolorem,
Siue (quod optarem) prosperitate vales.
Cum Musis potis es latio certare lepôre,
Et Ciceronæo si cupis ore loqui,
Ergone tam tristem patiar sine fine dolorem?
Qui cor qui mentem lædit ad vsq; necem?
Nulla mihi superest lapso iam gratia? nulla
Spes, patris vt chari rursus amore fruar?
Hei mihi prodest patrijs quod verser in oris?
Atq; oculis cerno tecta paterna meis.
Hæc siquidem trepido non ausim tangere gressu,
Offensum, verbis nonq; domare, patrem.
Qui iusta natum peccantem corripit ira,
Discat vt exiguo cautior esse malo.
Quem non parua mouent nati peccata parentem ››
Grandia post frustra prendere facta volet, ››
Exiguos grauiter par est vt conterat ausus, ››
Qui magnis benè vult consuluisse malis. ››
Ast ego, qua tanto crucior iam tempore, pœnam,
(Quod temsi chari iussa verenda patris)
Aut minui, prorsus vel tolli pectore vellem,
Nam mihi tristiciam res parit ista grauem,
Et grauis iratum res est habuisse parentem, ››
Et grauius summo non obedisse DEO. ››
Sit modus in pœnis iusta quoq; sit modus ira ››
Nam virtus medium debet habere locum, ››

Exemplũ obedientiæ filiorũ erga parentes.

Hæc te Pieridum per numina sancta sororum,
Perq; nouem, genitor, quas colo, posco DEAS.

APOLLO.

NVllius est hominum tantos componere motus,
Iratos animos, offensaq; pectora, verbis
Demulcere DEVS præcordia flectit at ipse,
Ipse potest duras hominum conuertere mentes,
Commotos animos solo compescere nutu,
Ponderi Nestoreis nec sunt tam grandia verbis
Nec quicquam faciet docti persuasio ciuis.
Auribus ergo tuis, Musæ quæcunq; loquentur,
Instructæ nostris monitis, hæc percipe verba,
Quem quondam sacras scimus coluisse Camœnas,
Candida cùm primùm tondenti barba cadebat
Id quod tempus erat fuluo preciosius auro.

CALLIOPE.

O Multis celebris finibus & locis,
Doctrina simul & consilijs potens,
Ciues præcipuos inter & optimos,
Qui non exiguum iure tenes locum.
Huc ad te venimus veste nouem Deæ
Indutæ varia pectore candidæ
Quod iunxit sacra concordia vinculo,
Pacis non studium, nos bona mens iuuat.
Sic quicunq; colunt numina candida
Et nostris studijs pectora molliunt,
Affecti decet, vt sintq; placabiles
Offensas animo reijciant suo.
Idcirco numero conuenimus nouem,
Vt nostræ valeant quas ferimus preces,
Et nato facilis des veniam tuo,
Qui peccata dolet, tristicia graui.

Nostras

Nostras hic sequitur cum studio vias,
Pauper, nec refugit culmina scandere
Ad quæ difficilis semita sit licet,
Quam per delicias non datur ingredi.

CLIO.

EST ingens amor in bonos parentum
Semper filiolos, & obsequentes,
Quales qui genuit pater beatus
Felicissimus estq; prorsus ille,
Sed paucos nimium solet beare.
Natorum pietas pios parentes
Nam natura manet prioris omnes,
Peccatrix hominis maligna natos,
Hæc contra Dominum Deumq́; peccat,
Charos sæpius hæc mouet parentes.

THALIA.

VT DEVS mundo facilis maligno
Parcit ingentes miserando culpas
Si graues deflent, homines dolentq;
Pectore lapsus.
Sic iubet nostris etiam remitti
Proximis peccata, domesticisq́;
Nempè laudatam cupientibus iam,
Ducere vitam.

EVTERPE.

OMnibus est vita sors hæc communis in ista
Vt peccata patrent.
Filius offendit prauus sæpissimè patrem,
Matrem nata piam.
Raraq́; Germanos est inter gratia fratres
Tentant sæpè necem.
In cunctis vicium naturæ regnat, iniqua
Multos ira grauat.

ERATO.

EROs amoris nomen est,
Vates Deam sic nominant
Me quod colo concordiam
Et quod quietem diligo.
Contentionem noxiam
Iramq; detestor malam
Mites amo, ac iniurias
Quicunq; condonant suas.
Amore syncero suum
Amplectitur qui filium
Pater, misertus suscipit
Quando precatur gratiam.

POLYMNIA.

MVlta quod memini bona
Dicor inde Polymnia
Immemor mala negligo,
Mente condo sed optima,
Est pium mala pellere,
Semper ex animo procul.

MELPOMENE.

ET angeli solent DEO laudem dare
Lætiq; concinunt melos cùm perditus
Gemendo pœnitentiam de crimine
Agit, simulq; vult pius iam viuere.

TERPSICHORE.

ME delectat amans chori,
Et quem Musica commouet optima,
Is nostrum sequitur gregem
Flectit cordaq; nostris precibus sua.

VRANIA.

Grata Deo est pietas peccata remittere parua,
Maiora verò, gratior est omnibus hæc pietas.
Hæc breuiter Musis mandauit Apollo disertis
Scilicet ad Dominum verba ferenda patrem.
Sed prius à nobis mansueta voce rogatus,
Nemo nisi implorans sentiet huius opem.
Cur verò doctas ad te, Pater optime, Musas
Mitto, nec insignes nobilitate viros.
Id causam facio nimirum propter honestam
Consilij ratio nec reprobanda mei est,
Si quid in his positum est, si verbis gratia, docti
Si locus est precibus nobilis atq; viri
Omnibus his dignas quis non putet esse Camœnas
Omne quibus nostrum statq; caditq; decus,
Sit locus ergo sacris, reuerentia sitq; Deabus
Fac pater, vt Musæ quod petiere, ferant.

AD EGREGIVM DOMINVM, PETRVM BAROSSIVM, PRAEceptorem charissimum.

Haec mea Trenczinij portetur littera in vrbem
In patriam redeat littera missa meam,
BAROSSIOQVE velim tradatur nomine PETRO,
Qui tenet excelsæ sceptra verenda Scholæ.
Vnde leues elegi missam tibi PETRE salutem,
Præ reliquis constans, quæris, amice, ferant?
Hanc tibi MADERIVS transmittit VALERIANVS,
Qui te non ficto fidus amore colit.
Arx vbi BECZKOVIAE liquidas consurgit ad vndas
Quas vagus à rubro vertice tortus agit

Qui vagus & nostras humectat flumine ripas
　Saxaq; delapsis fluctibus alta secat.
Cur moror hic longo miraris tempore? dicam
　Cur celeres solito non fero more pedes.
Quippe prius quoties quemquam visurus adibam,
　Per tantos tenuit me mora nulla dies.
Regredior sed nunc ob causam tardior istam,
　Sufficiet PETRO quæ puto causa meo.
Detinet ingenuus pastoris me fauor, isto
　Qui rogat vt maneam, ne properemq; loco,
Is mihi quotidiè conuiuia lauta ministrat,
　Colloquijs horas transigo sæpè leues
Interdum doceo pueros, & carmina condo,
　Quæ tempus nobis, suppeditatq; locus.
Si benè quid de te merui præceptor amande,
　Fac quæso pueros huc mihi mitte duos:
IOANNEM & tenui cantantem voce IACOBVM,
　Georgius his etiam si volet esto comes.
Dante DEO mecum nullo remorante redibunt,
　Et sua præstabunt munia, dante DEO.
Nam celebraturus sua cras natalia BAMPHI,
　Cum pastore simul iussit adesse chorum.
Qui faceret pulchris, lætas, contentibus, aures,
　Scilicet hunc nostra nil magis arte iuuat.
Quod superest charum saluere iubeto parentem,
　Tu quoq; cum reliquis, candide PETRE, vale.

Magnificus Dñus Ladislaus Bamphi, in die Ladislai regis.

POENA ADVLTERII, & Periurij.

OPpida quæ rapidis inter populosa pererrat
　NITRA, suis campos fluxibus atq; rigat.
Est quoq; BAIMOCII gaudens cognomine pingui
　Det quia ruricolis fertilitate solum.

Namq;

Namq́; ferax cereris tellus, dulcisq́; lyæi
 Quodq́; ciet risus fert humus illa crocum,
Hic fuit incœstu furtiuo fœmina corpus
 Prostituens, precium sic malè sana merens.
Talia furtiuo, nequam, sub corde volutans,
 Nemo tui facti conscius (inquit) erit.
Ast occulta DEVS qui introspicit omnia vindex
 Huius in apricum protulit ipse scelus.
Fama etenim celeri velocior alite quouis ,,
 Mox ad vicini proxima tecta subit ,,
Parua metu primo, maior sed facta subinde
 Protinus accessit iudicis illa domum.
Cuius vbi patulas primùm percelluit aures,
 Ad faciem iussit sistat vt illa suam,
Sistit at in cassum, nam se scelerosa tuetur,
 Non tanti lacrymans, criminis esse ream
Atq; ait, obtestor superos, ac fulmina posco,
 Ausa fui corpus si maculare meum,
Fugerat illa quidem terreni iudicis iras
 Sed non iudicium fugerat illa DEI.
Nam sua quando metunt sudantes farra coloni
 Tempora gramineis nexibus atq; ligant,
Conductis mercede cibum messoribus, atq;
 Cum lupulo coctam fortè ferebat aquam.
Quorum epulis vbi pulsa fames mensæq; remotæ
 Et potu siccam dum pepulere sitim.
Illa suos referens gressus properabat in vrbem,
 Felicesq́; opus hoc perficiatis ait.
Interea magno misceri murmura cœlum
 Incipit, ingenti cumq́; fragore furit.
In terram fundens pluuias cum grandine mixtas
 Messores agris quæ pepulere suis

Quam quoq; tempestas & cœli compulit imber,
Congestæ cumulum fortè subire Zeæ,
Mox ibi terribili postrata est fulmine sanctum
Ausa fuit nomen quod temerare DEI
Illiusq; simul penitus cum corpore flamma
Absumsit magnam triticeamq; struem
Disce tuam alterius pœnis disponere vitam
Periuros summi iudicis ira manet.

GRATVLATORIVM.

IN ADVENTVM SYMPAtriotæ sui, Egregij Dñi ADAMI MACZAG, iudicis Trencziniensis.

CEu miranda foret nimium res flumine tractas
Trenczinio Zolnam, posse venire, rates,
Esse videbatur mihi sic mirabilis iste,
Aduentus Zolnam dulcis Adame, tuus.
Et nisi te proprio vidissem lumine, certè
Debebam dubius nulli habuisse fidem
Ergo quod huc fausto venisti sydere saluus
Exiguo, pando gaudia magna, stylo,
Namq; decet grato, gratari carmine, ciui
Es qualis patriæ, tu quoq; Adame, meæ
Exornans pulchris illam virtutibus vrbem,
Quæ nutrit claros nobilitate viros
Det DEVS incolumis redeas quo rursus in ædes,
Atq; parentales, limina cara, domos,
Siue per vndosum descendes remige vagum,
Seu curru proprijs vectus abibis equis,
Oro DEVM precibus puro de pectore fusis,
Vt saluis patriam rebus adire queas.

AD EGREGIVM IVVEnem, NICOLAVM MEDNIENSKI, fratrem consobrinum, Parakino Claudiopolim, in Transsyluaniam proficiscentem.

CVm tibi stridenti cupio rescribere penna,
In dubium varia sic ego mente trahor.
Nescio metra tibi, vel verba soluta remittam
Vt faciam, Scriptum, cogit vtrumq; tuum.
Namq; Varadina quam scribis Epistola ab vrbe,
Dulcia mox prima carmina fronte sonat
Carmina fraternum quæ contestantur amorem,
Conspersit quali pectora nostra DEVS
Altera postremò quoq; littera missa recessu
Non minus egregio carmine tincta fluit.
Vtraq; non sterilis perfragans mentis odorem,
Vtraq; iudicij litera plena boni
Hæc tua peruigili quæ pangis carmina cura,
Scribere cunctanti carmine, calcar erãt.
Ergo nouem quamuis non sint mihi dona sororum
In numeros vt vix cogere verba sciam
Cogo tamen, versu tibi respondere laborans,
Tuq; velut longis versibus addo breues.
Desine mirari non littera certior vlla
Factus eras à me quod NICOLAE diu
Qui prius ad charos, te contestante, sodales
Dum potui semper Scripta legenda dedi
Nam tuus in nostro præsens quasi pectore vultus
Hæret, & oblitum non sinit esse tui
Plurima qui studijs passus communia mecum,
Qui condiscipulus, qui mihi frater eras.

Cùm

Cùm nos in lucem geminæ genuere sorores
    Pectore sub memori, te mihi crede gero.
Vnicus erudijt siquidem præceptor vtrumq;
    Pectore sub memori, te mihi crede gero:
Causa moræ sed enim diuturnæ, vera fatebor
    Nulla quod à nobis littera missa, fuit.
Diuidimur vastis terrarum tractibus ambo,
    Inuia scis posita est inter vtrumq; via,
Nomine terribiles propter famaq; Valachos
    Transsyluana cupit rarus adire loca.
Nuper Leucorea quidam remeabat ab vrbe
    Saxo, notas potuit qui tibi ferre meas
Sed modò, iam promtas animo quis perferet angor
    Vanus erit noster forsitan iste labor.
Quicquid erit, cœptum tamen exequar vsq; laborem
    Et responsa prius verba notabo tuis.
Fama peregrinas est diuulgata per oras
    Quæ celebrat docti nomen ab arte viri.
Cuius vterq; sumus Musarum castra secuti
    Sic tua principio littera missa sonat.
Claudiopolis. Vnde refers clarum quod propter nomen, eundem,
    Claudia percupiat sceptra leuare Scholæ.
Ioannes Lascouius vir eloquentissimus, iam Transsyluanici Vaiuodę orator. Claudia Lascouio gaudens populosa Magistro
    Ingenio cuius maius habere nequit.
Ampla quidem vestris non fallor ciuibus est res
    Attalicas superant sed bona mentis opes.
Hæc duo quapropter si congrederentur in vnum
    Lumina, res felix publica nonne foret?
Ne tamen vlla tuam spes mentem fallat inanis
    De præceptoris sic quoq; rebus habe.
Ipsius, iste scopus, studium, iucunda voluptas,
    Aonium propria quo iuuet arte chorum,

Pondera

Pondera curarum non hic perferre recusat
Non hunc longinquum carpere tædet iter
Nec calcare niues piget, aeriosq; per alpes,
Plena latrocinijs scandere quæq; loca.
Sed thalami consors, sed dulcia pignora lecti
Hunc procul à patrijs sedibus ire vetant
Adde quod exactum par est vt compleat annum, ,,
Quippe datam credit fallere turpè fidem: ,,
Deniq; non ficto cùm complectatur amore
A duce Musarum Pieridumq; choro.
Quo sacra per populos hunc numina sponte vocarunt,
Constituit cupida viuere pace diu.
Aetherea donec miseratus ab arce creator
Vt patriæ possit voce præesse, dabit.
Hunc vtinam dextro Tithonia sydere coniunx,
Felicem nobis proferat orta diem.
Hîc ego nil dubito quam primùm certior esses
Quin tua conspicerem vultibus ora meis.
Si te maioris natu reuerentia fratris
Si pietas, matris deniq; tangit amor.
Et præceptoris trahit inclyta fama fidelis,
Huc ades hæc studijs elige tecta tuis,
Nosse cupis rutili stellas & sydera cœli,
Huc ades hîc habitat cœlifer alter Athlas
Hebreæ neu te capiant obliuia linguæ,
Nostra docet rectè Grammata sancta Scholæ
Argolicam melius si vis cognoscere linguam,
Huc misit doctos Græcia docta viros.
Carmina diuini modulans decantat Homeri
Vnus & Hesiodi concinit alter opus.
Hic quoq; naturæ fulgent mysteria membra
Quo finxit Dominus scilicet ista modo.

Quos

Quos tibi si dulces pergam pertexere fructus,
Ilias est operis magna futura mei
Corporis hoc etiam mediocris tempore pastus,
Esse solet, ventris si tibi cura tui
Nonnunquam caules coctis cum lentibus assunt
Hausta solet duram pellere lora sitim
Si qua dies panem communi farre paratum
Non habet, en pueri plena canistra ferunt.
Pinguia cum lardo, farcimina nostra culina
Torreri nunquam non videt igne micans.
Indurata mihi nec desunt quandoq; pruna
Rustica sollicita quæ dedit ipsa manu.
Talibus officijs si nunc optatus adesses
Hic animum vellem demeruisse tuum
Siq; serena mihi vultu fortuna fauebit
Omnibus in rebus tu mihi frater eris
Tu modò, delicium nostrum, cordisq; voluptas,
Irrita ne fiant fac mea vota vide.
Nostra duos capiet concordi fœdere iunctos
Mensa, locum Burdin si remeabit habet,
Officium missi cui muneris ante rependam
Non fessos cernam quam retulisse pedes
Hæc quoq; carminibus tibi non reticenda putaui
Scilicet & nummos hic aliquando dari
„ Paupertas etenim quam commoda plurima præstat,
„ Contentus paucis qui studet esse potest
„ Dedita delicijs non est me iudice vita
„ Digna sopho, talem qui fugit ille sapit
Viscera difficili esurie mea quando premuntur
Ingenio possum commodiore frui.
Esuriens ieiuna tamen non fecit Homerus
Sed ieiuna satur carmina quisq; facit

Sic inopem nec tu debes postponere vitam
Nec doctam propter, commoda vana, Scholam
Hæc est consilij ratio suadelaq; nostri
Fraternus quam me scribere iussit amor.
Cætera digna tua quæ cognitione putabo
Non tam difficili persequar ipse, stylo
Id superest Scripti, poscit bonus ordo probandi,
Vt prece claudatur litera nostra pia
Sic tibi felicem IANVS pater inchoet annum
Factus qui vitæ est ianua vera precor
Sic tibi vel venies, vel sede manebis in vna
Auxilio præsens adsit vbiq; DEVS.

Verus Amor Longos Extet Robustus In Annos,
Mutuus Ardori Deditus Esto Rogo.

GRATIARVM ACTIO,
pro conseruatione à periculo incendij, in Schola Zolnensi.

QVis tuum dignis celebrare nomen
Laudibus, cœli poterit creator?
Nostra quod tristi piè, liberasti
Corpora flamma.
Flamma, quæ nostris inimica tectis
Serpere, & pubem teneram seuero
Spem gregis CHRISTI laniare ouilis
Cœperat ore.
Spiritus tetri id truculentus orci
Per suos fecit dubiè haud ministros
Sacra qui sacri documenta verbi
Turbat & odit.

Ni tui nobis famulante cœtus
Robore adiutus, fateor, fuisset
Cœtus hic atro penitus perisset
Turbine flammæ.
Ergo supreme, ô merito creator
Soluimus verò tibi corde grates,
Semper acturi, dum erit hoc in vsq;
Corpore sanguis.

AD CLARISSIMVM VIRVM, D. NICOLAVM COLACINVM.

Docte vir & nostris quo non est maior in oris
Scilicet ingenij nobilitate sui.
Quo nil TRENCZINII maius reperitur in vrbe,
Diuitijs quamuis clara sit atq; viris
Te dignum valeo nequaquam mittere munus,
Sed pira filiolo paruula mitto tuo.
Ac rogo pastoris te supplex nomine nostri
Qui solet Hungarico ritè præesse gregi
Imò meis etiam (si quæ sunt pondera) verbis
Vir pie, vir præstans, vir peramande rogo
„ Vt qui parua tuæ tradit munuscula dextræ
Accipias puerum sub tua sceptra rudem,
Olim doctus erit docto qui pendet ab ore,
E puero magnus paupere surgit homo.

AD EVNDEM DOMINVM, NICOLAVM COLACINVM.

Quæ prius obscurum, sine Musis nomen habebant,
Mossouiæ, celebres, litera quære, domos.
Illic inuenies hæc cui mea scripta feruntur
Laude COLACINVM, facta per ampla, grauem

Illius ac doctam tanges vbi tradita dextram
  Prospera dic illi nomine multa meo.
Accipe Pegascæ præceptor munera pennæ,
  Scilicet auspicio munera parta tuo.
Te duce quos carpsi puerili tempore flores,
  Hos ego constanti nunc quoq; mente lego.
Nec solitam versus abieci scribere pennam
  Nec magis est quod me plus Helicone iuuet
Nunc verò tua me firmat sententia claues
  Has auida capiam ne rudis ipse manu.
Nam patriæ gratus si possem tradita vellem ,,
  Dona mihi clemens quæ dedit ipse DEVS ,,
Sim licet à populis ad munia sacra vocatus
  Sed superat vires functio tanta meas.
Omnis & officij spes est mihi prorsus adempta
  Quo possem patriam demeruisse meam,
Qualiter ? Hæc lingua præstat cognosse loquenti
  Vox perit at longo tempore Scripta manent.
Quare de nostris scitabere rebus ab istis,
  Qui repetunt sibi quas proposuere vias
Interea non segnitiem sectabor inertem,
  Non ego desidiam pigritiamq; sequar.
Quæ docuisse iuuat pueros, ea scita reuoluam
  Si dabitur pueros quando docere rudes,
Solaborq; meos, qua possum parte dolores, ,,
  Seruire est patriæ non potuisse dolor.
Illa dies donec niueis reuoluta quadrigis
  Ad nos, præceptor te peramande vehet.
Tunc ego quod dudum precio precibusq; cupibam,
  Discipulus fiam, numine dante, tuus,
Quæq; puer, stupidis, ignarus, sensibus, hausi,
  Omnibus his fiam certior, ore tuo.

Periphrasis ciuitatis Trencziniensis

Aureus hanc nobis lucem Sol proferat ortu,
Qua præceptorem, qua videamq; patrem,
Hic vbi sublimes tolluntur ad æthera turres,
Maioresq; illis nobilitate viri.
Hic vbi Musarum non est incommoda sedes,
Quæ cupiunt altis esse cacuminibus,
Hic vbi collectus longinquis cœtus ab oris,
Hospitio posset commodiore frui,
Hic vbi non serpunt diræ contagia pestis,
Vsq; adeò sani est aëris iste locus.
Hic vtinam placidos contempler lumine vultus
Oraq; mellitis anteferenda fauis.
Porrò si qua potest per te mihi ianua pandi
Ad sacra Musarum Pieriamq; domum,
Quæso nouenarum per numina sacra sororum,
Magne vir, vt propria me grauitate, iuues
Commendesq; meas (mereor si forsan) opellas
Desertæ tradant quo mihi sceptra Scholæ
Sentibus & spinis ne horrescat prorsus acutis,
Tu donec nobis cultior hospes eas,
Sic tibi quod superest, eat hic feliciter annus
Cum consorte thori, filioloq; vale.

AD EGREGIVM DOMINVM, SIMONEM IESSENSKI, &c.

Valerianus Mader.

MAne nouo gradiens lapidosi in littore vagi
Talia solicito pectore questus eram.
Post vbi iam celeris transirem fluminis vndas
Qua pons directas ducit ab vrbe vias.
Scilicet hic virides cernuntur protinus horti
Materiam menti qui peperere meæ

Hos ego cum proprio conspexi lumine dixi
In tacito voluens talia verba sinu:
Nulla adeò totos res est lustranda per hortos
Quæ placidos fructus non aliquando daret.
Et salices circum virgultis vndiq; septæ,
Ecce dabunt palos sub sua septa nouos
Fructiferis niueus candescit in arboribus flos
Dulcia qui Domino commoda mille dabit.
Quid referam rubos? & grati germina odoris
Quæ dant virgineo florida serta choro.
Aemula purpureum referentia lilia florem
Et violæ tepido quæ modò verè nitent
Ruta virens abigit quæ sæuos ictibus angues.
Et quæ mollita gaudet hysopus humo.
Et quæ nomen habet Cypridis de nomine Cypris
Fortè quod hanc teneri mater amoris amat.
Cuncta dabunt gratos maturo hæc tempore fructus
Deciduo latum flore tegente solum.
Solus ego nequeo iuuenilibus integer annis
Officijs patriam demeruisse meis?
Quæ quoties animo studijs operante subibat
Crescebat toties sedulitate labor.
Sæpè famem, duramq; sitim perferre coactus
Difficile infracta mente sequebar iter.
Est & amara meo radix gustata palato,
Fine cui dulcis fertur inesse sapor,
Hunc ego non aliter possum contigere finem
Pieriam studijs quam releuando Scholam
Nam nec rastra, graues didici nec ferre ligones,
Astris non rastris cura studere fuit:
Ingenuas colerem peregrè tradebar vt artes,
(Pauca domi, peregrè discere plura licet)

Iamq; redux partos nequeo conferre labores
  In iuuenes patria quos tenet vrbe mora,
Qui mihi perpetuò Patrone fauore faucbas,
  Ergo velis rebus consuluisse meis.
Ianua doctorum per te mihi aperta virorum est
  Currenti ad Musas tu mihi calcar eras.
Non modò me verbis animans ad cœpta disertis
  Aëra sed ad longas dans mihi larga vias,
Qui mihi fautor eras puerilibus optimus annis
  Iam mihi, iam iuueni consuluisse velis
Sic ego consultum rebus tamen expeto nostris
  Consilium hoc alijs ne nocuisse queat.
Alterius damnis nolo mea commoda ferre,
  Christiadûm vetat hoc velle benignus amor
Si potes atq; datur medio rationis honestæ
  Auxilium præstes vir mihi docte tuum.
Te magni proceres, te totus in vrbe senatus,
  Instar Apollinei numinis ipse colit,
Scilicet ingenio diuino præditus illum
  Arte pari, sano consilioq; refers,
Est data magna tuæ, facundia, gratia, linguæ
  Vt superes dulci Nestora voce senem.
Iudicio quæcunq; probas sanoq; bonoq;,
  Hæc eadem ciues non aliena probant.
Ergo potes reliquæ mea, vir doctissime turbæ,
  Officia & studium significare bonum.
Quamuis Teutonicas optarim visere terras
  Atq; rudis doctos quærere in orbe viros.
" Sed malè suada vetat paupertas ista, parentum,
"   Nemo potest longas pauper adire vias.
" Hospitis esse grauem fuluo decet ære crumenam
  Aëre nihil gratis destituente, datur.

Ergo

Ergo domi vellem residere docere iuuentam
Quæq; scio, tenero tradere voce gregi:
Hanc quia non possum sine te contigere metam,
A te consilium, docte Patrone, peto.
Sic tibi felici procedant tramite cuncta
Sic virtute tua sit tibi dignus honor
Sic placeas summisq; viris, & ciuibus ipsis,
Qui cupiunt vitæ tempora longa tuæ.

AD MICHAELEM LEPORINVM, AMICVM SINGVLAREM, Carmen consolatorium, pro iis, quibus patria carendum est.

Reddita Pragensi nobis est littera ab vrbe,
Scripta fuit manibus quæ LEPORINE tuis.
O lepidis LEPORINE iocis, salibusq; referte,
Seu calamo incipias scribere, siue loqui.
Hæc mihi te primùm coniunxit gratia linguæ,
Quod facili mentes scis recreare ioco.
Ingenua est certè res difficilisq; iocari
Gloria perpaucis contigit illa viris,
Nobilis euersor Troiæ polymorphus Vlysses
Talis erat coniunx Icarioti tuus.
Talis erat culto Pelignus carmine vates,
Quo didicit salse Roma iocante lóqui
Hos lepidus sequitur LEPORINVS tramite recto,
Nec minus hic illi quam placuere placent.
Sunt mihi Nasonis gratissima scripta Poëtæ,
Delectant simili me tua Scripta modo.
Ad quæ simplicibus numeris tenuiq; Camœna
Iam responsa tibi mi LEPORINE dabo.

Qvod tua mox prima proponit Epiſtola fronte
Agrediar, cœptis Muſa faueto, meis.
Inſtabili fortuna rota quæ voluitur, & te
Enumeras miſerum qualiter illa premat.
Cùm procul à patria maneas tellure remotus,
Nec datur optatis viuere poſſe locis.
Cum charis nequeas, ceu vis, ſeruire, propinquis
Officio nec eos demeruiſſe ſuo.
„ Pectore nemo fuit tam duro natus in orbe,
„ Patria quem nullo prorſus amore trahat.
Hunc opifex rerum nobis inſæuit amorem,
Splendida cum mundi machina facta foret
Ergo quod afflicto ſentis ſub corde dolorem
Indeq́; triſticiam mœſticiamq́; capis,
Signa pij ſunt hæc animi, documentaq́; mitis
Ingenij, affectus quod ſcit habere bonos.
Quamuis durus erat belliq́; peritus Vlyſſes,
Ipſe tamen patrios optat habere focos.
„ Quam vel deuictæ tam pulchra palatia Troiæ
„ Dulcia vel circes oſcula facta Deæ
Non hunc Syrenes tenuerunt voce canoræ
Virgineo doctæ fallere more viros.
(Tales cùm foueat, Syrenes terra Boemûm,
Illecebris harum ne moueare caue)
Aequoreas tranauit aquas ſcopulosq́; tremendos
Tranſiit, vt patrios poſsit adire lares,
„ Vſq; adeò dulcis res eſt traducere vitam
„ Hic vbi quis vitæ munera prima tulit.
Quod verò talis te ſors affligat iniqua,
Vt plerunq; bonos ſors inimica grauat.
Non equidem ſolùm te talia fata ſequuntur
Non patria ſolus dulcis amice cares,

Arpinis natus Cicero, nutritus in vrbe est Cicero.
Orbis quæ vasti dicitur esse caput.
Ense caput miseri præcisum deinde cruento,
Exitus heu quantum flebilis iste fuit.
Mantua Virgilium genuit præclara Maronem, Virgilius.
Inclyta partenope quem tumulauit humo.
Sulmonensis erat Naso facundus alumnus Ouidius.
Qui Scythico vitam finijt exilio.
Comica quid referam scribentem carmina vatem, Terentius
Qui purè latio nos decet ore loqui.
Primos vrbe tulit magna Carthaginis ortus,
Post studijs doctus Roma diserta tuis,
Arcadia corpus posuit regione caducum
Tantùm post cineres inclyta fama manet.
Hic exempla mihi sacris de fontibus hausta
Et similes casus commemorare libet.
Hortus erat primo præbens habitacula patrì
Qualibet hic patria suauior hortus erat,
Non opus hic duros fuerat sufferre labores
Fertilis incultus parturiebat ager,
Frigora non vllas læserunt corpore partes,
Candida splendebat Solis ab orbe cutis.
Humidus Autumnus, nec proxima tempora brumæ,
Mitia sed semper tempora veris erant.
Cogitur ire tamen iucundo pulsus ab horto, Adam.
Ignotasq; sequi, res miseranda, vias,
Primus homo, vetita quod carpsit ab arbore fructum, Causa nostrorũ exiliorum.
Sic patris exilij nos quoq; pœna manet.
Hinc toto certis sine sedibus orbe vagamur,
Præcipuè studijs dedita turba sacris,
Fratribus inuisus, iusto sine crimine, Ioseph Ioseph.
Exiguo Pharijs venditur ære viris,

Et Cananæorum terram, chariq; reliquit
Tecta patris, summo sic statuente DEO.
" Profuit vtilius Ioseph nam fratribus exul,
" Quam patria pastor si viguisset humo.
Iacob. Canus in Aegyptum pater hunc cum prole secutus,
A nato vitæ præmia digna tulit.
Extremumq; diem peregrinis clausit in oris,
Iusta patri Ioseph perficiente seni.
Hæc exempla tibi constanti pectore volue,
Te quoties patriæ cura molesta trahit.
" Non patria est tantùm primos quæ præbuit ortus,
" Sed quocunq; datur viuere dulce loco.
Ipse meæ post te conuertam vela carinæ
Atq; peregrinus regna aliena petam,
Et patriæ fines & dulcia tecta relinquam,
Tecta quibus semper dulce studere fuit.
Nam mihi communis tecum sors, atq; Prophetæ
In patria nullus prorsus habetur honos.
Non sumus his tantùm subiecti casibus, ipsi
Obruit innumeros ista procella viros.
Et qui præterita celebres ætate fuerunt,
Et quorum nostro tempore fama viget.
Quare damna decet communia ferre decenter,
Nec facilè aduersis succubuisse malis.
Sed tu quæ reputas esse aduersantia, nobis
Hæc, finem lætum iam peperere, vale.

AD DOMINVM NICOLAVM MEDNIEŃSKI, RECTOREM Beczkouiensem.

CRas vbi Sol medio librauerit æthere currum,
Summa poli, scandent dum loca Solis equi,

Ibimus in calidas fumanti sulphure thermas,
Nobiscum dulcis, te rogo, frater eas,
ILLA VIAM tecum nil prorsus adire grauabor,
Tam breue cur tecum nempé grauarer iter?
Oceani extremos cum quo contingere fines,
Et vellem liquidas æquoris ire vias.
Exiguam grandi iuueni committe iuuentam,
Pastoris venia nec nisi iussus abi.
Qui tibi Germani patris est ratione colendus,
Nam pastor simul est & pater ille tuus.
Est mihi sufficiet, sumptus, communis vtriq;,
Est grauis ære mihi dextera, bursa grauis,
Tecum dulcisonas, cum fratribus, accipe partes
Nostræ fiet ibi dedita turba Scholæ.

AD EGREGIVM DOMINVM IOANNEM STORCIVM, SYMpatriotam charissimum.

LAnguida præstanti releuantur corpora vino,
Vilia vel sanos lædere vina solent.
Atq; recens mustum quamuis laudetur vbiq;,
Antiquo melius non tamen esse potest,
Gratia nam maior vinis solet esse vetustis,
Turbida ventriculo pocula pota nocent.
Ergo mihi cùm sit pastor peregrinus & æger,
Cui foret antiquum grata medela merum,
Te rogo supplicibus STORCI clarissime verbis,
Vende vetus nummis quos tibi mitto merum.
Quæ pietas vt grata DEO, sic grata petenti
Fiet, & est precium sic habitura suum.

AD STVDIOSOS TRENCZI-nienses, Discipulos suos.

VT bonus assiduo tractatu frangitur arcus,
Ipsius & nullus, qui fuit, vsus erit:
Ingenium sic sæpè bonum viciatur, & arctum
Fit, nullum in studijs quod scit habere modum.
Cantoris multo raucescunt guttura cantu,
Quæq; prius potuit, voce sonare, nequit.
Quiq; laboriferis manibus vult parcere nunquam,
Destruet infirmas ille labore manus.
Sic nos cantandi defessi vocibus arte,
Siue docendo rudes seu celebrando DEVM.
Amplius à solito cessabimus vsq; labore,
Dum capiant vires organa nostra nouas.
Intereáq; graues animus fert linquere Musas,
Atq; simul nostræ splendida tecta Scholæ.
Ibimus ad nostris vicinam mœnibus vrbem,
Quæ stat post montem conspicienda rubrum,
Sobrinum studio visendi ardoreq; fratrem,
Pieriam propria qui regit arte Scholam.
Nec non diuini qui spargit dogmata verbi
Quippe virum sancta relligione grauem,
Sed velut Oeconomi res non est fidelis ista
Neglectam prorsus deseruisse domum,
Sic prius haud dictos faciemus nos quoq; gressus,
Quam capiat finem res peragenda domi,
Ergo per hos iuuenes numeros per & ista monemus
Carmina, stet faciem quilibet ante meam:
Præsenti præsens & quod cupit ore loquatur,
Propositum dicat quilibet atq; suum.

Multos,

Multos, nescio quo dicunt discedere velle,
Et patrium multos cernere velle solum,
Sed quia nil istis certi de rebus habetur,
Nec mihi quis minimo detulit ista sono.
Quid statuit, pro se, debet mihi quisq; referre,
Officij quod ego nomine mando mei.
Hæc mihi concessa est à præceptore facultas,
Non proprijs ausis hæc ego facta sequor.
Si quis habet iustas, cur hinc discedere causas,
Atq; Scholæ nostræ linquere, tecta velit,
Non hunc inuitum volumus tenuisse Scholarem, „
Venatum inuito nil iuuat ire cane.
Non carcer, ludus sed enim Schola dicitur esse,
Quælibet ingenijs est Schola docta bonis.
Sed qui TRENCZINII cùm posset discere non vult,
Hunc puto nec Pragæ discere posse magis,
Crimine si quisquam me falsò damnet iniquus,
Ingrati faciunt quod modò discipuli,
Detestor turpes quod pœna vindice mores,
Et quod lurcones non ego ferre queam.
Nil tamen ista meam lædent conuicia famam,
Quandoquidem recti conscia corda gero,
Qui bonus est, studijsq; sacris incumbit, honore „
Hunc ego quam fratrem non leuiore colo. „
Et qui mandatis non contradicit honestis „
Est etiam iuuenis dignus amore meo. „
Non possum duræ ceruicis ferre latrones,
Saxea qui infracto pectore corda gerunt,
Qui turpes adeunt obscura nocte tabernas,
Inq; Schola turbas, armaq; sæua mouent.
Tale quis indomitum nouit se pectus habere,
Discedat quo vult, nec rediturus eat.

Hortulus est iuuenum quidam Schola culta bonorum,
Prauus in hac nullum debet habere locum.
" Vnius impietas corrupti deniq; mores,
" Mille queunt iuuenes commaculare bonos,
" Ad mala præcipiti mortales facta feruntur,
" Quæ bona sunt rarus facta probare solet.
Tales inde procul cedant fugiantq; scelesti,
Si cæsi nolunt hinc abijsse flagris,
Arbor vt vtilibus quæ non est fructibus aucta
Scinditur, & duro verbere tacta, cadit.
Intereaq; locum melior plantatur in illum,
Quæ fructum Domino fert onerosa suo.
Non aliter fucos, fruges consumere natos,
Hinc procul à nostris sedibus esse velim.
Qui non discendi studio Musæa sequuntur,
Sed multum, vt comedant, absq; labore cibum.
Qui, si non plenis aliquando fertur in ollis,
Aut albo si non capsula pane tumet,
Mox alias dicunt, fratres abeamus in oras,
Crescit vbi in studijs docta iuuenta magis.
Scilicet hic studium florens his dicitur esse,
Sunt vbi præpingui viscera plena cibo.
Tales si cupiunt abeant ventris studiosi,
Exigua non sint hic, maneantq; mora,
Fors aderunt fucis hinc discedentibus istis,
Doctrinæ & tanget quos pietatis amor.
Non alijs istud Musæis præfero doctis,
Sunt mage qui nobis nobiliora docent,
Diuersis diuersa DEVS nam munera donat,
Huic DEVS eloquij flumina larga dedit
Vt quodcunq; velit facili depromere lingua,
Seu cupiat calamo verba notare, queat,

Illi consilium prudens est pectore, robur
 Ast alijs maius corporis esse solet.
Corporis alter habet speciosam (res bona) formam,
 At lucem mentis corpore turpis habet.
Viuit at ex omni nullus vir parte beatus, „
 Naturæ næuos fert homo quisq; suæ.
Et mihi concessi non desunt dona talenti,
 Pro quibus est summo gratia habenda DEO
Et me culpa patris primi circumstat Adami,
 Et me prima statim fecit origo malum:
Scilicet, ante DEVM non est homo crimine purus, „
 Nullus in hoc insons criminis orbe fuit. „
Hoc pietatis at est verorum discipulorum,
 Qui optant discipulos post habuisse pares,
Vt præceptorum tolerent errata suorum,
 Ceu tolerat patris filius ipse sui.
Quidam præcipitem mox excandescit in iram,
 Quam tamen haud longo tempore corde tenet.
Tales discipuli debent auertere flammas,
 Non iræ causam sponte suapte dare,
Hunc ego confiteor naturæ, agnoscoq; næuum,
 Me turpis quoties efficit ira ferum.
Contritoq; meum detestor pectore lapsum,
 Et vehemens quod sim quandoq; corde gemo,
Christus ab iratis velut est mala passus Ebræis,
 Sic culpæ pœnas pertulit ipse meæ.
Hæc, ego dum pecco, semper solatia quæro,
 Et credo clemens quod mihi Christus erit.
Propositum redeo sed iam pertexere finem,
 Sermo sequens ad vos dicitur iste meus:
Ad vos ingenuæ quos enutriêre Camœnæ,
 Pectora qui fertis candidiora niue,

Astuta

Astuta prorsus qui fraude doloq; caretis,
  Vos istos placida sumite mente sonos.
Non possum vobis multos promittere nummos,
  Fercula, nec fluxæ prosperitatis opes.
Non lautas etiam præbendas, his ego namq;
  Destituor, vita est pauper inopsq; mea.
Quæ vos, hæc quoq; me paupertas opprimit ingens,
  Qui fertur vobis hunc ego sumo cibum
Omnia sed vestri hæc tolero patienter amore,
  A summo expectans præmia digna DEO.
At quæcunq; in me Dominus largusq;, bonusq;,
  Contulit, & larga pro bonitate dedit.
Inq; Scholis doctis didici quæcunq; moratus,
  Seu COLACINE tua seu SEVERINE tua,
Illa tibi (multum charissima turba) fideli
  Ceu par est cura, dogmata sancta dabo.
Siue cupis artes dicendi discere, siue
  Scripturæ sanctos præcipuosq; locos,
Seu cupis amplexu compendia digna Philippi
  Examen iusto nomine dicta, legi,
Stellati seu te delectant carmina vatis,
  Quo non est toto doctior orbe liber.
Crede, mihi pariet tantum res nulla laborem,
  Quem non te propter sustinuisse velim.
Insuper & Græcæ tradentur grammata linguæ
  Hactenus in nostra non repetita Schola,
Sed præstare iuuat plus quàm promittere multa
  Promissis certus quilibet esto meis.
Ergo quod admonui subitò ad me quisq; venite,
  Consiliumq; mihi voce referte suum.

Dehor-

DEHORTATIO à CELEBRAtione furiarum Bacchi.

MEntis inops sanæ, dum cuncta per oppida, vulgus,
Hisce furens Bacchi festa diebus agit.
Liberius dum quisq; suum dissoluit Adamum,
Legibus excussis, dumq; pudore vocat.
Nos quorum à puero format Tritonia mores
Nunc decet in sacris conuigilare libris,
Pythia cantantem, Musis pariterq; vacantem, „
A Bacchi furijs abstinuisse decet. „
Multa nefanda quibus pâtrantur crimina multa,
Crimina iudicium non fugitura DEI.
Scilicet hæc nequeunt peragi sine cæde cruenta,
Legitimi fieri nec sine labe thori.
Sacra nurus Ciconum peragentes Bacchica, vatem
Orphea, sanguinea morte dedêre neci.
Et pia legitimi conspurcant fœdera lecti,
Orgia Romani dum sua perficiunt.
Sed quid ab antiquis exempla adducere tento?
Bacchica quæ tulerint festa videbo domi.
Hisce meis oculis vidi, meminiq; puellus
Existens patria hæc gesta fuisse mea,
Ebrius in media cursabat rusticus vrbe,
Ambusto frameam cum titione gerens,
Horridus in vultu, vestemq; indutus, ouiclæ
Quæ fuit è nigra ritè parata cute,
Dum furit & pueros Bacchans terrere volebat
Hunc alius minus haud sobrius alloquitur:
Incuteret pueris quare, sine mente, timorem,
Et sua cur larua clauderet ora, latro.

Ille refert contra, mea tu quia gaudia rumpis,
Me qualem dicis, talis es ipse latro.
Bile tumens vltra quæ cùm tolerare nequiret
Alter, eum tentat collaphisare manu,
Sed miser illius præuentus cuspidis ictu
Concidit, & passus vulnere penè necem.
Atq; trium spacio est horarum nulla locutus
Verba sed ex animi corpore mutus erat.
Quas meruit, iustas soluit pro crimine pœnas
Autor, & exemplo pluribus ille fuit.
Talia tu reputans Musis addicta iuuentus
Officij faciens munia, stato domi.
Scilicet ingenuas exercens Palladis artes,
Ocia Bacchorum turpia despiciens.
Spernit & hæc aliquis si forsan, tristia cernat
Tempora in interitum iam quia cuncta ruunt
Vel terram spectes, vel sydera lucida cœli
Vndiq; sunt iræ nil nisi signa DEI.
Luna bis elapso caligine condidit anno
Lumen, & est visus crine cometa nitens.
Quis queat ab nimium lætos assumere vultus:
Thracius in patriæ dum furit hostis agros.
Tempore quo bellum cum pœnis Roma gerebat,
Res fuit innumeris publica pressa malis.
Incola tunc quidam caput ex bipatente fenestra,
Etulit innectens florea serta comis.
Vidit vt hunc, tristi lætantem fortè senatus
Tempore, mox duro carcere strinxit eum.
Collaq; subiecit connexæ ritè cathenæ,
Discat vt hic patriæ condoluisse vicem.
At verò maiora modò accelerare pericla
Cernentes, quam tum martia Roma tulit,

Venturæ

Venturæ memores, cur non pia vota, ruinæ
Quam potius Bacchum concelebrando, damus,
Ergo nihil quanquam lugubri;a tempora curat
Plebs, furit in medio dum modò stulta foro.
Nos tamen istius colimus qui tecta Sareptæ
Artibus & clarijs tempora nostra damus,
Turpè lupercales ludos celebrare putantes
Tractemus vigili pensa diurna manu.
Insuper oremus quo in crimina nostra tonantis
Offensi fiat mitior ira DEI.

AD EGREGIVM DOMINVM NICOLAVM MEDNIENSKI, fratrem consobrinum.

I Puer in molli non lædes puluere plantas,
Ad Dominum tempus nam remeare tuum est.
Huc vbi stant altæ fissis in rupibus arces
Seps vbi cornigeras continet alta feras:
Syrius ingenium perturbat feruidus atq;
Hinc raro nobis Scripta ligata damus,
Ast intermissum scribendi carmine munus,
Idq; licet tardè, iam renouare libet
Vt sterilescit ager fœcundus si benè cultus ,,
Non fuerit bobus, vel peraratus equis, ,,
Sentibus & spinis quoq; sic horrescit acutis ,,
Mens execratio non renouata nouo, ,,
Cur ego difficiles pueriles scriboq; versus,
Sollicitus, causam scis quod amator eram,
Nam mihi non tantum canis Erygoneius æstu
Me quantum flammis noxius vssit amor.
Intima qui facibus præcordia nostra coquebas,
Cognoui flammas dire Cupido tuas:

Efficiam posthac ne me tua tela lacessant,
Astutis capiar non ego blandicijs.
Hæc tibi materies scribendi carminis esto
Quando voles ad me scribere, scribe, vale.

VALERIANVS MADER, ad Egregium Dominum, NICOLAVM MEDNICENVM, fratrem charissimum.

DVm me nescio quem reris NICOLAE Poëtam,
Nostráq; sublimi carmina laude vehis
Non equidem miror nam charus amicus amici
Parua solet magnis facta referre modis,
Inde tamen non sum te sic laudante superbus,
Ingenij nosco paruula dona mei.
Tu quem chare tuo defers mihi, frater honorem
Carmine, iudicio dignus es ipse meo,
Scribere scis longos, cultos scis scribere versus,
Me tua plus (fateor) quam mea Scripta iuuant.
Namq; ego dum varijs rumpor conamine curis
Vix possum doctos promere mente sonos.
Tu nullo captas gratam, turbante, quietem,
In matris recubans, ocia grata, domo
Et quamuis charæ tangat te cura parentis,
Cura tamen studijs nil nocet ista tuis,
Namq; genitrici qui seruit filius almæ,
Huic tribuit vitæ tempora longa DEVS,
„ Omnia succedunt illi felicia nato,
„ Qui nescit matrem deseruisse suam.
Ergo piam, neq; tu, moneo, nunc desere matrem,
Nam sancto pietas hæc quoq; grata DEO est,

Ast

Ast ego subsidium nequeo tibi ferre petenti,
Aeui maturos consule nempè viros,
Qui causas norunt doctè tractare forenses,
Consilium possunt hi tibi ferre bonum,
Litibus his nunquam scis me studuisse nec opto
Talis vt eueniat vita molesta mihi,
Est animus teneram semper docuisse iuuentam,
Quam longos tribuent mitia fata dies,
Aut si legitimè fuero ad maiora vocatus,
Et Domini pastor facta stupenda canam,
Sublimem scandens, altus satis ipse, cathedram,
Semina, quæ paleis, pura, docebo, carent,
Hos DEVS omnipotens in me rogo firmet vt ausus,
Ad bona tam, sanctus me iuuet ipse DEVS,
Cætera de charo quæ scribis carmina fratre,
Carmina sunt votis hæc quoq; grata meis,
Affectu quali te diligo, non minus illum,
Fraterno constans semper amore colam,
Indéq; syncero scio quantulacunq; fauore,
Vt sciat hic operam frater amande, dabo.
Si nequeo nummis illum ditare caducis,
Munera sed nunquam deperitura feram,
Hunc ad nos igitur quo tu vis tempore cunq;
Mitte, tibi semper sit mea certa, fides,
Et iam quod superest felices transige soles
Sit bona, quaq; leges carmina nostra, dies.

IN LIBELLVM MEDICVM, MARSILII FICINI.

Poeonias studio qui vult volitare per artes
Et medicas ægris applicuisse manus,

Herbarum varias multarum noſcere vires,
 Et cupit humanis, pharmaca ferre malis.
Docta terat manibus docti monimenta FICINI
 Quæ ſcripſit Latio ſedulus ille ſtylo.
Eſt vetus ille quidem, quem nos modò diximus author,
 Eius & eſt paucis cognita fama viris,
Attamen antiquis quæ ſunt fabricata ſub annis
 A ſcriptis non ſunt illa minora nouis.
Noſtra etiam multos medicos licet afferat ætas
 Seu Latium ſeu quos Teutonis ora fouet.
Idcirco non eſt hic deſpiciendus ab alto,
 Omnia non vni dat ſua dona DEVS.
Qualia vix alij ſcriptis meminere diſertis
 Horum MARSILIVS multa FICINVS habet.
Ergo cui valetudo placet, longæuaq́; vita,
 Hinc diſcat morbos arte fugare ſuos.
„ Dignus honore, vir eſt medicus medicinaq́;, iuſto,
„ Ergo etiam iuſto eſt dignus honore liber.

DE FILII DEI ADMIRANDA Natiuitate, in honorem & gloriam ipſius dedicata, in Caſſouienſi camera, Cęſareæ Maieſtatis Conſiliario, Domino ANTHONIO THAL.

ANnus vt iſte tibi ſit felix auſpice CHRISTO
N obilis eximia vir pietate, precor.
T eq́; puer vena deductos paupere verſus
H os, rogo, præſenti ſumere mente velis.
O rbe quibus nati cecini cunabula regis,
N oſtra venit cuius munere parta ſalus
I pſe velut circum raro de vimine ſeptam
O dolor, in vilem cogitur ire domum,

Triſtia

T ristia perpessus glacialis frigora brumæ,
H æc adeò puero sors truculenta fuit.
A st tu fortè volens puero succurrere IESV ,,
L argiter ipsius membra relicta iuua. ,,
O Puer Emanuel pueri tu dirige pennam,
Per cunas qui vult laudibus ire tuas.
Namq; dies agitur, celsi qua Rector olympi
Existens, casta virgine natus homo es.
Quæ, mihi cum linguis si plurima guttura dentur,
Laudabo numeris, num tua facta satis?
Non, si Psalmographi tribuatur copia linguæ,
Angelico vel sim præditus eloquio,
Qui sine principio, cui non est terminus vllus,
Hunc elegis breuibus prendere posse putas?
Tu prius, immensi fieret quàm machina mundi,
Cum Patre, cum sacro flamine Nate manes,
Aeterni VERBVM tu diceris esse parentis,
Quo capiunt vitam cuncta creata suam,
Indiuisus vt est Solis cum corpore fulgor, ,,
Sic tu naturam cum Genitore geris, ,,
Immensam veluti perfundit lumine terram,
Sol vbi flagrantes æquore ducit equos,
Sic tuus illustrat mortalia pectora fulgor,
Qui tribui nulli te nisi dante potest.
Iussit ad immundum quæ te descendere mundum
Causa, puerq; DEI linquere tecta Patris?
Cœlestes superant terrestria climata sedes?
Res est in terris maior? an axe poli?
Huc tua te bonitas, huc efficiosa voluntas
Non tulit vllius commoditatis opus.
Nam dedit vt casto te virgo puerpera partu,
Asperior quauis sors tua sorte fuit:

Ver aberat tandem tepidus, non affuit Aestas
Nec fuit Autumnus, sed glacialis Hyems
Irus habet brumæ calfactum tempore tectum
Ast te, Nate DEO frigida tecta tenent,
Sordidior non hac tota locus vllus in æde,
Quam quo declinas CHRISTE fuisset, erat:
Non tibi de molli substernit gramine lectum,
Mater, at ô sanctum stramine ponit, onus.
Stramina quæ bruto pecori substrata fuerunt
Sunt tibi pro molli, sancte puelle thoro.
Non igitur propria spe commoditatis adactus
Nasceris, illius nos tibi causa sumus.
Nempè tuo nobis vt munere vita rediret,
Peccato primus quam violauit homo.
Nec tamen interea sancti tua turba ministri,
Hæc tanta in tacita gaudia mente premunt,
Gloria cœlesti ast aiunt, sit honorq; parenti
Promissum expleuit quod bonitatis opus.
Terricolis verò fiat, pax alma salutis
Quicunq; in Nato spem posuêre DEI,
Angelicus magnum si tantis laudibus effert
Hoc opus, æthereа missus ab arce, chorus,
Nostra quibus verbis, & quo tibi carmine grates
Musa, DEI soboles inclyta CHRISTE, canet?
Laus tibi sit Nato, sit honos, & gloria semper,
Cuius salua manet munere nostra salus.
Rursus vt amissis potiamur sedibus, olim
Excussus quibus est labe notatus homo,
Quin itidem summo, sit honos & gloria Patri,
Cuius tu nobis es bonitate datus.
Nec non Spiritui sit honos & gloria sancto,
Virgine conceptus Filius vnde DEI es

At verò summi IESV puer alme tonantis
 Nomine, nos miseri, poscimus ista tuo:
Per populos, sæuo grassantem comprime Turcam
 Vulnere, qui vera te pietate colunt.
Nam licet hoc æui quodcunq; est nos mala multa
 Crimina flagitijs accumulata manent.
Tu tamen Emanuel facilis vt concipis iras
 Peccato, clemens sic posuisse velis.
Quando tua coram nos maiestate fatemur
 Immersi turpes criminis esse reos,
Est etiam nobis veniæ spes certa futuræ,
 Quòd puer es natus, sontibus atq; datus.
Non ideò vt tumidos propria virtute reducas,
 Sed capiunt prompti qui tua dona, venis.
Haud opus est validis, ægro sed corde Redemptor ,,
 Pœonias miseris suppeditare manus. ,,
Ipse graui cunctos peccati pondere pressos
 Ad tua, si cupiant, regna, venire vocas,
Currentes igitur, clemens quos ante vocasti,
 Ne fuge, sed promptas porrige CHRISTE manus.

AD DOMINVM PATREM NICOLAVM MADER.

VSibus humanis sunt omnia condita, solus ,,
 Vt celebret Dominum laude creatus homo est, ,,
Atq; DEI laudes quò sedulus iret, in illum
 Contulit omnipotens talia dona DEVS:
Frigora pelluntur calida mordentia veste,
 Quam facere ex varia pellio pelle solet:
Quidam mactati gaudent de pellibus agni,
 Astutæ quidam tegmina vulpis habent:

Hic fert exuuias immanis dentibus vrsi,
Alter crudiuori terga præhensa lupi.
Sed te nobilior qua non est corpore Martes,
Non nisi nobilium splendida turba gerit.
Nempè velut facie superas animalia molli,
Sic tibi præcipuè dignus habetur honor.
Vnde suis armis nobis gratissima Martes
Te meruit clarus nobilitate pater.
His homines sæuos hyemis depellere morsus,
Et sua pelliculis membra onerare solent.
Tempore præcipuè brumæ, qui sacra frequentant
Limina, deberent veste decente tegi.
" " Sed fortuna pios exercet semper iniqua,
" " Successum interea mundus iniquus habet,
Ergo chare Pater nato succurre paternam
Qui non ingrato pectore figet opem:
Solus es, immensi post numina sacra parentis,
Spes mea, præsidium, gloria cura decus:
Patria, prosequitur quod tanto clara, fauore,
Me, tuus est tanti causa fauoris, honos:
O prædulce patris prudentis nomen honestum,
Has ego diuitias arbitror esse meas.
At decus, ornatumq; solet quia vestis honesta
Conspicuo qui stant addere nempè, loco:
Fac precor vt pietas tua nostros induat artus,
Pendeat equè humeris vestis honesta meis:
Excitet hoc, hominum, vt facias, te fama bonorum,
Laudibus id factum qui super astra ferent,
Atq; celebrabunt animum sermone paternum,
Maxima quod sobolis sit tibi cura tuæ.
Sit tibi cura tuæ sobolis dum munere vitæ
Fungeris, hoc cœli qui regit astra cupit.

AD EVNDEM DOMINUM, Patrem charissimum.

RAra auis & vario pennas conspersa colore,
Mittitur à nato, quæ tibi, chare Pater.
Est herbas inter, prata atq; virentia, densas,
Ad dextrum curua falce secata latus.
Maternis pullos alis dum protegit, ipsa
Dum pullis vitam præparat, icta cadit.
Est amor in pullos brutis quia tantus auiclis,
Cur sobolem sapiens non redamaret homo,
Symbolon ergo tibi naturæ mitto potentis,
O Pater, vt noster sic quoq; duret amor.

GRATVLATORIVM.

REVERENDO ATQVE PIO VIRO,

Domino NICODEMO SARTORIO, Nouisoliensi, nunc Pastori Veterisoliensi dignissimo, Valerianus Mader.

SCripserunt alij tibi vota propemptica vates,
Dum NICODEME tuas ingredereré vias.
Vota quibus superis nil constat gratius esse,
E vera modò sint illa profecta fide.
Non ita mactatis placantur numina Tauris,
Vlla nec est adeò victima grata DEO. „
Sobria vt ad cœlos tendens oratio mente, „
Vt pia cum vera carmina iuncta fide. „
Atq; Poëtarum laudem mos iste meretur, „
Cui non dissimilem pagina sacra refert.
Paulus enim quoties mittit sua Scripta beatus
Pro ipsius vt fiant vota salute, rogat.
Quiq; voluntatem cœlesti detulit arce
Magna DEI soboles, talia CHRISTVS ait:

Ferte preces alijs sanctas pro fratribus, atq;
Pro cunctis omni tempore, ferte preces
Mandati proprium nobis paradigma reliquit,
Qualia sint supero thura ferenda patri,
Non igitur tractant vatum rem turba prophanam,
Nec nugas, hominum vt pars bona sentit, agunt.
Cum sacra peruigili confingunt carmina cura,
Et meditata prius non nisi verba sonant,
Cum meritos digna iuuenes quoq; laude coronant,
Qui grauibus studijs excoluere caput.
Nec somno longas studuerunt ducere noctes,
Ocia nec media turpia luce sequi.
Sic tua quod meruit virtus NICODEME *dederunt*
Carminis authores carmina digna tibi.
Quorum supplicibus numeris & carmine victi,
Te reducem superi restituere boni.
Ergo quod & saluus, sanctis & honoribus auctus,
Nil quibus est vasto maius in orbe, redis.
Atq; meos vultus vultu lætante reuisis:
Gratulor, atq; hilari gaudia mente gero.
" *Fama boni iucunda nimis solet esse sodalis,*
" *Cuius mellifluo candor in ore sedet.*
" *Sed qui fucato faciunt animo omnia fratres,*
" *Illorum est tristis commeminisse dolor.*
Nil aliud quando loqueris, nisi dulcia narras
Verba, queunt mellis quæ superare fauos.
Sermonemq; studes nunquam tractare prophanum,
Omnis in eloquio est, sed tua cura sacro.
Auguror, haud fallent nostram præsagia mentem,
Auguror in ventos verba nec ista loquor.
Eximios inter numerabere ritè ministros,
Diuini fies gloria magna chori.

Pascua ceu mites ad læta feruntur ouiclæ,
Ad tua concursus dogmata tantus erit.
Quando arcana sacri pandes oracula verbi
Suggesto doctum cùm caput equè feres,
Non insueta rudi propones scita cohorti,
Hæreseosq; malæ nullius author eris.
Si quæ forsan erunt, vt erunt terrentia, dura
(In CHRISTO *cunctis experienda pijs)*
Spiritus infracto donet te robore sanctus,
Vt constans quoduis perpetiare iugum.
Indiuisa manet crux fidos fida ministros,
Quod multi tolerant tu quoq; disce pati.
Victoris populi non falso nomine gaudes,
Sis patiens populi sic quoq; victor eris.
Non tu (ceu multos nostri fert temporis ætas)
Sacra ministerij iura tuenda subis,
Vt cumules summos, amplis cum rebus, honores
Vt paupertatem suffugiasq; grauem.
Id faciunt homines veræ pietatis egentes,
Inscitia & quorum pectora vexat iners,
Non, inquam, tali tu munia fine subisti
Ista, tuo haud cessit sanctus ab ore pudor.
Noui legitima quam sis ratione vocatus,
Ac velut extrusus tam graue, sumis onus.
Nam non voce rudis seductus simplice vulgi es,
Est tua iudicio causa probata bono.
Dignus es à doctis doceas vt & ipse repertus
Et pura claris relligione viris
Omnes quotquot habet iunctos Ecclesia fratres,
Splendida qua BITCZAE *tecta videnda patent.*
Continuos vbi tres heroum chara per annos
Pignora formasti, non sine laude, virûm.

Omnes

Omnes vnanimi testati mente fuerunt,
Quod tibi sit tantus iure ferendus honos.
Nam Paulus dotes quas in pastore requirit,
Ingenio radiant lucida vt astra tuo.
,, Sobrius inuigilans, doctus, paritérq; modestus,
,, Doctrinæq; tenax verbera dira cauens,
Turpis auaritiæ, detestans pectore crimen,
Integer annorum iudicióq; grauis.
Inq; pio maneat constans sermone, boniq;
Perpetuò retinens conscia corda viri.
Id superest dulci vt læteris coniuge tantum,
Pastorem quam vult Paulus habere bonum.
Pace tua sed enim fas sit mihi dicere, debes
Et tu coniugij fœdus inire sacri.
Has propter dotes animi, laudandáq; dona
Ille ministrorum te sacer ordo colit,
Singula quid memorem doctorum nomina? quorum
Prosequitur summus te NICODEME fauor,
Anxia filiolum veluti discere mater,
Dum videt in longas, difficilesq; vias.
Absentis semper luctatur imagine nati,
Siue dies noctis seu venit vmbra nigræ,
Plurima solicita dum cernit mente pericla,
Quorum sæpè miser multa viator habet.
Fatalem metuens obeat ne quandoq; mortem,
Hospes & ignota ne tumuletur humo.
Intereáq; bona spe se sustentat, & illum
Qualibet expectat posse venire die.
Sic ingens tangit COLACINVM cura viarum
Quis status & vitæ sit NICODEME tuæ,
Te comitabatur iuuenum stipante caterua,
Declarans animum signa per ista suum:

Lucida tunc puras tollens ad sydera palmas
Te, affatus superos sic, abeunte, fuit.
Angelici præsens tibi sit custodia cœtus,
Illic saluus eas, saluus & inde redi
Quos igitur plausus & gaudia quanta parenti?
Præceptor similis, te redeunte dabit,
Qui decus hac summum & nomen sibi laude parauit,
Discipulos quod amet ceu Pater ipse bonos.
Nec pater affectu durus sua pignora tanto
Diligit, & natam non ita mater amat.
Quanto prosequeris, præceptor amande, fauore,
Qui præbent aures iussibus vsq; tuis.
Hi sunt maiori vigilantes parte ministri,
Quiq; iuuentuti voce præesse student.
Quæ BERGERE tua celebrabis gaudia mente? Propria descriptio boni viri, nam verè est hospitalis.
Quæ noua læticiæ munera PETRE dabis,
Cùm tua quem letho seruabant tecta propinquum,
Consistet faciem saluus is ante tuam?
Dulcia facturus proprio es conuiuia more,
Optatus fesso portus & hospes eris,
Quid quoq; CVBINIVS proauorum sanguine clarus Christophor⁹ Cubinius iunior, familiaris & à consilijs Magnifici Domini Emerici Forgacz, de Gimes, equitis aurati, &c.
Ingenio clarus, carmine clarus aget.
Qui tibi fraternum testatus corde fauorem est,
Duriter aduersa sorte vbi pressus eras
Istud amicitiæ sanctum & venerabile fœdus
Indicium veræ nobilitatis habet.
Quid dicam reliquos reuerendos ordine patres?
Auspicio hæc quorum munia tanta subis,
Nomina qui partim nobis incognita gestant,
Versibus his partim non benè iuncta sonant,
Hi te iucundis mulcebunt vocibus omnes,
Cùm tua conspicient vultibus ora suis.

Vtere

Vtere concessis felici sydere donis,
Et reliquum à nobis perfice sospes iter.
Vtere (spes superest) spartam quam nactus es orna,
Tu tua fac, præsens cætera CHRISTVS *aget.*

GRATVLATORIVM.

AD GENEROSVM AC EGREGIum Dominum IOANNEM ZALVZKI, de Zaluz, Secretarium Reuerendißimi Domini STEPHANI RADECII, Locumtenentis sacræ Cęsareæ Regiæq; Maiestatis, in Hungaria.

IAmnè tot optatus votis venisse IOANNES
Fertur, in hac aliquam qui trahat vrbe moram.
His ego quem toties oculis spectare volebam,
Ipsius hîc quoties mentio facta fuit.
Nam nostros celebri compleuit nomine fines,
Omnis vt hunc populi cœtus in ore ferat,
Talibus instillans hominum rumoribus aures,
(Eius vt aduentus cognita fama fuit)
Cui secreta solet magnus committere præsul,
Consilia, & sentit quo releuatus opem.
ZALVZKI *patrias ascendere fertur in oras,*
ZALVZKI *propria nobilitate potens:*
Huic non causa fuit tantùm repetisse penates
Aduentus quamuis hæc quoque causa fuit,
Vicinam sed enim quo curet TRENCZINIO *arcem*
Scilicet Oeconomo quæ caret orba suo,
Hic quoq; dum nostras rumor peruenit ad aures
Nuncia mirè animo grata fuere meo.
Nam quis non tanto complaudat amicus amico,
Quo maior non est sanguinitate mihi,

Scilicet

Scilicet eximio superasti solus honore
In nostra quotquot sanguinitate manent.
Attamen obscuros non est fas temnere amicos,
Ipsorum exalto donaq; despicere.
Diuitijs qui sunt amplis opibusq; beati,
Hi tibi ceu par est splendida dona ferant
Non ego cùm maius, dignum te, munus habebam,
En tibi diuitias, carmina mitto meas.
Carmina quæ gratæ testantur gaudia mentis
Multaq; syncero pectore fausta fauent.
Qui non multa potest alijs præstare, precetur "
Præstet vt omnipotens, qui regit astra, DEVS. "

AD EGREGIVM DOMINVM, IOANNEM HALACHI, DE BOBROWnic, Prefectum bonorum arcis Beczko, Patronum suum.

VIuifico Dominus qui prouidet omnia nutu,
Et Dapibus pascit cuncta creata suis.
Præ reliquis cura genus hoc mortale paterna,
Prospicit atq; pij more parentis alit.
Ipsius in primis sed qui reuerenter adorant,
Numen, habent certas ad bona multa manus.
Siue nouem studijs sectantur castra sororum,
Officium quauis seu ratione gerunt,
Ac sacra Pieridum studio qui castra sequuntur,
Per varios Dominus prouehit ipse modos.
Scilicet his tribuens largosq; bonosq; Patronos,
Ad bona qui miseros & pia cœpta iuuent.
Magnificos alijs opibus nummisq; parentes
Dans soboli vt possint consuluisse suæ
His nisi contingat mediantibus ire per artes
Omnis inutilis est & sine fruge labor.

Non opus exemplis hac in re pluribus vti
Docte vir exemplo tu mihi solus eris.
Cui sacra virtutis tendenti ad culmina, diues
Auxilium genitor detulit ipse suum.
Ast ego cum patre sim de paupere natus & ægro
Quem species morbi dira podagra premit.
(Tollere quam possunt medicorum pharmaca nulla,
Vsq; adeò est morbus quem premit iste miser)
Ingenuas nequeo sine Mecœnate per artes
Ire nec Aonidum plus Helicone frui
Est grauis ad doctas, angustaq; semita Musas
Pauperie presso nec gradienda viro
Ergo tuam supplex pietatem, docte IOANNES
Ingenij præstans nobilitate, rogo.
Viginti facili mihi mente numismata soluas
Quippé meo debes quæ numerare patri
Ditior vnde meis factus conatibus assit
Atq; rudem doctos mittat adire viros
Quinq; bis illustris commisit BAMPHIVS heros
Reddere, præfectus cuius es ipse potens
Ast alios reliquis de rebus soluere denos,
Conuenit ab GEORGI CHOTESSOVINE, tuis
Sic tibi successu faueat fortuna secundo,
Nobilis egregia vir pietate vale.

AD GEORGIVM BVLGAR, VALERIANVS MADER.

SI qua parte tui capitis releuare dolorem,
Et possem morbo consuluisse tuo.
O mihi præcipuos inter numerate sodales,
Hunc proprio pro te corpore ferre velim.
Tristia perturbant adeò mihi nuncia mentem
Nuncia quæ nobis littera missa tulit. Tu

Tu verò non es solus qui talia perfers,
Et nostram morbus concutit iste Scholam.
Tres velut exangui decumbunt corpore ephebi,
Inuasit quorum proh dolor iste caput.
Nec capitis tantùm dolor hic, sed corpore toto
Incensi nimio ceu focus igne cremant.
Hos desiderium, nec tangit cura ciborum
Sic miseri tristi corpora peste necant,
Scilicet ingentis facit hoc vis illa caloris,
Lædere qui stomachum cunctaq; membra potest.
In stomacho capitis causam tu quære doloris,
Et stomachi primùm sit tibi cura tui.
Si durus, molles escas tu sumere debes
Dulcia cum prunis iuscula cocta bibe,
Sic malè quod calidus stomachus digessit, abibit,
Et veniet Domino pristina dante salus.

AD PASTOREM BIROVICENSEM.

INter conuiuas, ANDREA chare futuros,
Nunc nequeo præsens hospes adesse, tuos
Tradita cura mihi est à præceptore iuuentæ
Et vespertini tradita cura chori:
Ergo intellectos psallam de pectore Psalmos.
Pectore vult, tantùm non DEVS ore (coli)
Et quia finitos sequitur mox vespera Psalmos
Sol & in æquoreas lumina condit aquas.
Obscura non est tutum de nocte vagari, „
Et nox quod noceat scis benè nomen habet. „
Si nequeo clara conuiua dic tuus esse,
Non etiam sera nocte molestus ero.

Tempore quo tu me non inuitabis amice
Cùm potero, vestræ tecta videbo domus.
Scilicet ignauum veniam non pascere ventrem,
Mentis non ventris tu mihi fercla dabis.
Talis erit tibi nunc conuiua BAROSSIVS, *illum*
Philosophi debes more cibare virum.
Et qui verba DEI *nostris dat ciuibus illum,*
Dignus vt est digno tu quoq; honore cole.
Cum tantis poteris sat lætus viuere amicis,
Viue diu, lætus sis, benè iamq; vale.

AD EGREGIVM DOMINVM NICOLAVM MEDNIENSKI, de vocatione præpositi, responsio Valeriani Mader.

PRæ reliquis positi CASPARIS *verba relegi*
Exornata tuo, mi NICOLAE *stylo.*
Verba quibus sacros defert mihi gratus honores
Adq; DEI *veram pandit quile viam.*
Ipsius officij quo sim collega recentis,
Vt doceam populos qui docui pueros.
Hæc est grata mihi nimium nimiumq; voluntas,
Gratus in hac tuus est & mihi parte labor.
Nostra quod amborum coniungis carmine corda,
Cùm mihi Patroni verba benigna refers,
Arcanos animi sensus & tute recludis,
Ipsi, nempè meo quos ego gesto sinu,
Iam verò quæsit nostræ sententia mentis,
Hæc illi nostro nomine verba refer.
Seria sublimi de re cùm Scripta relegi
Talis eram vultu, corpore talis eram.

Est

Est facies rubro mihi mox suffusa colore,
Elixus qualem cancer habere solet.
Aut veluti flammis flagrantem proximus ignem
Astarem, gelidas calfaceremq; genas,
Cor insperato perculsum munere namq;
Sic terrore graui contremuitq; metu,
Feruidus extrema vt sanguis perfusus in ora,
Cor exangue mihi membraq; desereret.
Hinc valido pulsu pauidum mihi contremuit cor,
Vera tibi frater non ego ficta loquor.
Namq; inopina magis lædunt præcordia tela,
Quam quæ luminibus conspicienda cadunt.
Tantarum rerum securus nil quia rebar,
Me præsens vitæ linquere posse genus.
Talia quin etiam tacito sum corde locutus,
(Quod sentit mea mens id quoq; penna notat)
An rudis accedes doctrinæ ad limina magnæ?
Disce prius, sacros sume deinde gradus,
Candida nam nec adhuc tua scripta PHILIPPE *re-*
Quæ pastor debet quisq; tenere pius *(legi,*
Is pius est pastor doctus pariterq; vocandus,
Qui relegens discit scripta PHILIPPE *tua.*
Maximus hæc magni fertur fecisse LVTHERVS,
Et sic Eulogio concelebrasse suo:
Diceret vt nullum, post BIBLIA *sacra laborem,*
Tantum communes exuperare locos.
Vtq; omnes massam patres agerentur in vnam
Tale tamen fieri posse negabat opus.
Imò suis Scriptis tua, docte PHILIPPE LVTHERVS,
Prætulit & multo iussit honore coli.
Vsq; adeò vt vellet sua mortua, dum modò longæ
Communes posset vita manere locos,

Ergo prius versanda manu sunt scripta PHILIPPI
Aut quæcunq; illis consona ritè docent.
Ordinibus quam suijciar de more verendis,
Ad magniq; procul nominis ibo viros.
Ne rudis hos (vt sum) subitò si forsan adirem,
Nec studio sacro tempora certa darem.
Contemptus nostro vestroq; pudore reuersus
Inscitiæ pœnas, commeritasq; darem.
Fama est, non rudibus sacra committuntur asellis
Dogmata sed possunt qui docuisse viris.
Quiq; salutarem cognorunt relligionem,
Et certi fidei sunt sat in articulis.
Hoc me difficilis modò cur sim commouet, hoc me
Ad sacra ne properem suscipienda monet.
Perplexo, videar sed ne sermone locutus
Perplexo dæmon ceu solet ore loqui.
Hoc siquidem non est mihi tempore tanta facultas
Doctrinæ pleni sed neq; iudicij,
Ac docti iuuenes & idonea turba virorum
Munus vt hoc tradat quod mihi tradit agunt,
Transferat hunc à me, quo non sum dignus, honorem
Qui me ceu natum diligit, oro patrem.
Dum mage cœlesti potabo fonte liquores,
Ora Palæstinis atq; rigabo vadis,
Intereaq; sacri qui sit collega laboris,
Eligat arbitrio quem volet ipse suo.
Seu qui magnifico natam de sanguine prolem
Artibus erudiit magne BALASSA tuam.
Artibus, ingenio iuuenis, pietateq; præstans,
Et suaui linguæ præditus eloquio.
Hu.nobrodæ seu qui cantandi dirigit artem
Et claues simul & Musica sceptra tenens.

Ioannes Guidouicius Pęda gogus magnifici D. Andreæ Balassa filiorum.

Et

Et pietate grauis, pius & grauitate IOANNES
Lanigeram superans pectore mitis ouem,
Ambo præstantes virtutibus, artibus ambo
Ingenuis culti, moribus ambo bonis,
Exuperant gradibus, qui me, me iudice tantis,
Arx imas veluti TRENCZINIANA domos.
In studijs postquam melius profecero sacris
Iudicioq; graui cum magis auctus ero.
Missus ad examen, quo possem lætus abire
Iustaq; quæsitis verba referre datis.
Certa fides illi mea sit, tunc, certa voluntas
Quod mihi vox magni ponderis eius erit:
Quam quoq; nunc grata, ceu debeo mente capesso,
Contigit hoc maior nam mihi nullus honos.
Ergo ne collatum non grato pectore honorem
Acciperem, superi vos prohibite Dij.
Si possem vellem, nunc id præstare sed eheu
Est nostris maius viribus istud onus.
Quare si qua tibi referendi copia fiet,
Hæc illi referes, nomine verba meo.

Post Scripta.

SIc statuit de me siquidem diuina voluntas,
Vt fiam verbi, precoq; duxq;, sacri
Hunc (licet infirmus) non ferre recuso laborem,
Id volo quod summus vultq; iubetq; DEVS.
Ergo, velut par est, & iustus id ordo requirit
Præpositus scriptis me vocet ipse suis.

AD GEORGIVM BVLGAR, VALERIANVS MADER.

DEsine mirari frater dilecte GEORGI,
Quod responsa tuis non ego verba dedi,

In parua magnam charta mihi quando salutem,
Misisti, sanctæ pignus amicitiæ.
Tunc etenim retulit iuuenis ne forte, premebar
Innumerabilibus solicitudinibus.
Tristia tunc duris nostro certamina verbis
Cum pastore nimis namq; fuere mihi.
Quæ neq; commemorare libet, neq; digna relatus
Autumno quin prohibet facta ab vtroq; fides,
Sumserunt lætum certamina turpia finem,
Causaq; iam prorsus nostra sepulta iacet.
Adde quod immodico me torsit Syrius æstu,
Qui facit & mentem corpore languidulam,
Est tua namq; scio simul experientia testis,
Aegra quod & menti corpora sæpè nocent,
Si domus inficitur mala per contagia quæquam:
Hospes ab infecta læditur ipse domo:
Aedibus est hospes, nostro ceu corpore mens est,
Mente gubernantur carnea membra duce,
Sed me non tantum canis Erygoneius æstu,
In studijs quantum noxius vssit amor.
Namq; fatebor enim fido mea fata sodali,
Quod sua me sæuus sub iuga traxit amor.
Sæuus amor nostrum transfixit arundine pectus,
In lucem mater quem Cytherea tulit.
Iupiter has sensit dominante Cupidine flammas,
Vulnus id expertus Mars truculentus erat,
Non igitur mirum si flammis vrimur & nos,
Quas tanti quondam sustinuere Dij
„ *Omnibus est illud rebus commune creatis,*
„ *Coniugij sanctum quo venerentur opus.*
Cuius eram tanto succensus amore puellæ
Huic alium iunxit pronuba Iuno virum.

Nunc In Peste hoc experimur. Nam & hic amic⁹ optimus in Peste expirauit Bannouij 1585.

Diuitijs

Diuitijs multo qui fortunatior est me,
(Nobilitas magnæ sunt modò diuitiæ)
A nostrò sed enim tam longè distat honore
A summo quantum terra remota polo est.
Ipsius hic mater liquidis est mersa sub vndis,
Carnificis forti præcipitata manu.
Lurida quod proprio miscens aconyta marito,
Mergere lethæis hunc cupiebat aquis.
Sed tanto iustas soluit pro crimine pœnas,
Aeternum natis dedecus atq; tulit.
Conqueror infamis quod me superauerit hostis
Deploro casum cumq; dolore meum.
Hinc nostro nullus superest in carmine cultus,
Hinc macies BVLGAR carminis ista mei.
Si mihi, quod spero, præsens erit augur Apollo
Inq; dabit vires carmina nostra nouas,
Exiguum quamuis tamen experiere Poëtam,
Quando tuæ matris facta nefanda canam.
O soboles prauæ matris peruerse Menalca,
Luminibus nunquam conspiciende meis.
Tu siquidem arte vales de nostro scribito casu
Exprime & affectus ceu potes oro meos.
Si quid Mossouia rerum scis vrbe nouarum
Carminibus fiam certior ipse tuis.

AD GEORGIVM BVLGAR,
VALERIANVS MADER.

Bannouiæ Rector legat hæc mea Scripta iuuentæ,
Qui proprium nomen rura colentis habet.
Salue Bannouiæ decus ô Bulgaria proles,
Quo patriæ celebris fama vigente, viget.

Ignea ceu rapido fertur scintilla volatu,
Quam pellit tumido folle premente faber,
Nec mora splendentem volitans amittere lucem,
Cogitur, in cinerem versa repente leuem.
Nostra Cupidineo sic corda accensa furore,
Flagrabant nimio, mons velut Aethna, rogo.
Vt subitò ex arsi sacro succensus amore,
Sic citò conceptus pectore fugit amor.
Qui tepido gelidas de corde recessit in auras
Nec magis excruciat corq; caputq; meum.
Quis faber hos in me quæris commouerit ignes,
Scilicet is mundi qui fabricauit opus,
Non Cytherea tui didici præcepta Magistri
Qui teneri doctus scriptor amoris erat.
Virginei socius nec quoquam tempore cœtus,
Tu mihi testis eris BVLGAR amande fui.
Properti. Ast in amore valet ratio nil, nilq; voluntas,
Naturæ sequimur semina quisq; suæ.
Decoquit appositas natura mulciber vndas
Nec tamen id faciat qua ratione tenet,
Omnes naturæ sic nos parere necesse est,
Qui primo nati de Genitore sumus.
Ne verò doleam quod me solaris amice,
Maxima pars animæ sit quod ademta meæ.
Officium veri præstas fidiq; sodalis
Nam tua me multum carmina blanda iuuant.
Quæ quoties relego, cogor ridere, meæq;
Tristiciæ carmen, pharmacon, illud erit.
Talia quin etiam mihi tu medicamina plura
Ne cessa quæso, mittere, mitte vale.

AD

AD GEORGIVM BVLGAR,
VALERIANVS MADER.

IAm mihi respondes versu, cera, atq; papyro,
Ante quibus semper parcius vsus eras.
Scilicet, ob scriptam, quam non ego respuo, causam
Scribere quod sapiens pauca soletq; loqui.
Docta queunt curta complecti verba papyro "
Et breuiter qui scit scribere multa potest. "
Fallor? Philosophi Zolnæ qui nomen habebas
Anne fuit ratio nominis ista tui?
Quod perpauca loqui, cunctis sed grata solebas,
Philosophos etenim res decet ista viros:
Ante habuit specimen tantum virtutis amatæ,
Nunc habitum BVLGAR sed sapientis habet.
Est aliquid tenero didicisse tacere sub æuo, "
Est aliquid breuibus dicere multa sonis. "
Ergo redargutus breuitatis chare GEORGI,
Fecisse id studio me, mihi crede bono:
Ipse ego si stimulis non extimularer amicis,
Ipsis pauca nimis verba legenda darem.
Sic quoq; ne longa, tua Musa quiete periret,
(Ingenium vitat nobile, longa quies.)
Exhortandus eras, verbis sed amice benignis,
Sæpius vt nobis verba legenda dares.
Non cupio multam perdas scribendo papyrum,
Quæ tibi difficili venditur ære scio.
Sed mihi dic quæso? nuntam preciosa papyrus?
Non obulo vt quiuis ternio detur? ibi
Hanc mercatores vestri mercede reuendunt
Non, puto, maiori, quam mihi emenda venit.

Tu magis es nummis ego quam ditatus auaris
Præmia quod proprij digna laboris habes.
Maior enim toto pars non est, ast mea pars est,
Est igitur maior, pars tua parte mea.
Vnde mihi nimium iam prodigus esse videris
Quod fortuna tibi blanda fauore fauet:
Plurima tam lata clausisti carmina cera,
Publica ceu quando res sua Scripta facit.
Tunc ego, cùm caperem manibus tua Scripta, putabam
Littera quod nobis ære repleta venit.
Et pater ipse meus, tibi qui bona cuncta precatur,
Hanc relegens dixit talia verba mihi:
Sic obsignauit lato sua Scripta sigillo,
Vt putet hæc magni, qui videt, esse ducis.
Ista tibi volui subitò responsa referre
Gratia nam Scripto quod mora tardat abest,
Cætera præsenti coram sermone loquemur,
Cùm veniens nostræ cernere tecta Scholæ
Cùm venies sacra coniugij celebrare sororis,
Exemplo ornauit quæ DEVS ipse suo.
Non, execrandas sed enim ducendo choreas,
Vt malè qui discunt, BIBLIA sacra, docent
Tunc te, si venies, hilari charissime vultu,
Conspiciam, mentis signaq; grata dabo.
Pocula si pleno non gutture multa bibemus
Si non oppiparis te recreabo cibis.
Sed iucunda pijs de rebus verba loquemur,
Miscentes leuibus seria quæq; iocis
Harmonicis etiam te delectabo figuris
Quæ sunt læticiæ maxima causa meæ.
Sic alternatim cantando multa, bibemus
Pauca, sed è longis fortia musta locis.

Quod

Quod superest longos, tibi det DEVS optimus annos
Vt patriæ referas commoda grata tuæ.

IOCVS, AD DOMINVM GEORGIVM CONRADI.

ME quia festiuo cunctantem Marte lacessis,
Carmine proq; tuo Carmen habere cupis,
Quamuis vatidici desit mihi vena liquoris,
Qui fuit & quondam deperit ille vigor,
Ne tamen assuetos desuescam fingere versus
Quæstio responsum tale iocosa ferat:
Vnica demta viro cùm sit tantummodo costa
Vnde creata fuit pulchra virago viro,
Mirum cur plures possimus amare puellas?
Aut viduas, quas tu nubere PAVLE iubes,
Vna sat est tantum naturæ COSTVLA lege,
Cuilibet, ast quosdam scimus habere duas,
Has inter donec Comedia finiet actum,
Est opus ingenio iudicioq; graui
Virginibus mens est stolidis innata superba,
Quælibet vt Paridem poscat habere virum,
Si qua gerit cultos operoso vertice crines
Si qua patris clari nobilitate viget,
Si rubicunda genas, si sit colorata papillas,
Aut picturato si pede calcet humum.
Facundus tali non persuadebit Vlysses,
Quod potuit Circe quodue Calysto tibi,
Primùm diuitias virgo perquirit inanes,
Aeris habet multum diuitis, eius erit
Pendeat ex humeris vestis preciosa deinde,
Trita decus nullum quippè lacerna dabit,

Ingenio

Ingenio iuuenes iam nil confidite docto
Non cernit doctum virgo superba virum,
Scribimus experti hæc experto crede MADERO,
Quem minimè docuit lectio Naso tua.
Sordidus est nobis cerdo quia ditior, ergo
Cerdoni debes nubere, diues eris.
Fabrorum genus est fuluo locupletius auro,
Si poteris fabro nubere, diues eris,
Pinguia quotidiè lanij dat fercula mensa
At poteris lanio nubere, pinguis eris
Diuitijs fulgent præstantes arte Chirurgi,
Culta quibus vestis, culta nitetq; cutis,
Felix cui talem contingit habere maritum
Corpora pœonia qui leuat ægra manu,
Nos verò sexus miseros sic despicit amens,
Virgineus, tanquam non habeamus opes?
Pro crepidis dulces dabimus fortasse libellos?
An penna maior malleus vllus erit?
Et nos mactamus pingues holocausta per aras
Aeterno qui nos pascit alitq; DEO.
Et nos insanas sanamus corpore mentes,
Omnipotens maius qua dedit arte nihil.
I nunc & studium virgo contemnito nostrum,
Et tibi mœchanicum quære superba virum.
Frigidus Autumnus, moneat te, dicis at illum
Atq; sequens cano vertice tristis Hyems,
Et naturali recrees quo membra calore,
Igneus vxorem, ducere cogat amor.
Indidit hos ignes casti DEVS author amoris?
Omnibus, atq; hominum nascitur inde genus.
Coniugij vitam quare sectabor honestam,
Quam primùm grata commoditate fruar.

Nam

Nam quia curarum distentus mole premebar
  Hactenus, officij quas graue pondus habet,
Persensi nullum Cytherei vulnus amoris
  Quod nisi quæ placeat tollere virgo potest.
Cætera præsenti coram sermone loquemur
  Cùm veniam chari cernere tecta patris.
Vosq; (adeò multum charissima turba) sodales
  Sæpè sonat quorum nomen in ore meo.

NVTHETICORVM,

Phocillidis Carminum, aliquot versio, acta Patakini, & publicè recitata.

MVsa Phocillidis hæc Graio dictauerat ore
  Quæ nunc Romanis carmina pando metris.
Hinc breuiter Sophiæ moralis dogmata disces
  Hinc poterit vitam quisq; docere suam.
Ne Cypriæ cupidis tua pollue corpora furtis, 1.
  Turpè Sodomorum neue operere scelus.
Fraus absit, circumuenias non arte dolosa. 2.
  Alterius madeat sanguine dextra caue. 3.
Diuitias iusta quæras ratione, nec vllis 4.
  Vtere quæ non sunt parta labore tuo.
Non aliena tuis asciscere commoda rebus, 5.
  Sed sortem forti pectore ferre velis.
Quandoquidem fures mendacibus æqui parantur, 6.
  Omnia de lingua verba probata fluant.
Primus honos cultusq; DEO debetur, ab illo 7.
  Alter honorari debet vterq; parens.
Iusticiam oblato corruptus munere sanctam 8.
  Ne viola, cunctis sed dato iusta viris.

9. *Diues habet pauperq; D E I de munere vitam,*
Non minor est igitur diuite pauper homo,
10. *Iusticiam cole, nam stabis summi ante tribunal*
Iudicis, iniustos conteret ira D E I.
11. *Conseruare decus casti contende pudoris,*
Promissam fallax, nec temerato fidem,
12. *Ne quatias falsam vendens in pondere lancem,*
Sit modus in rebus iustaq; libra tuis.
13. *Pernitiosa tibi si vis periuria vita,*
Odit periuros nam D E V S ipse viros.
14. *Execranda nimis res est, defossa profunde*
Semina, furaci dirripuisse manu.
Semina furaci nascentia lædere dextra,
Est ea terribili res prohibenda cruce.
15. *Commeriti promtus mercedem pende laboris,*
Pende nec opressum, plus preme, pauperie.
16. *Arcanum tacito sermonem pectore serua,*
Præmeditata prius nec nisi verba refer.
17. *Nec modò tu miseris debes iniurius esse,*
Hoc alio sed enim nec faciente, pati.
18. *Crastina nec precium miseris in tempora differ,*
Nil hodiè qui dat cras minus ille dabit,
Quin tua si rebus gaudet fortuna secundis
Qua potes hac miseros parte leuare leua,
19. *Omnis in ancipiti casu fortuna rotatur*
Nauigio incertum sed magis esse nequit,
Humanas igitur decet hæc miseratio mentes,
Naufragium passos triste dolere viros.
20. *Dæmonis est, hominem risu vexare cadentem,*
Qui facit, hæc similis dæmonis esse solet.
Impia sed veluti res est ridere cadentem,
Tollere collapsum sic pietatis erit.

Nullus adhuc expers fortunæ vixit in orbe, 21.
Sors eadem multos, quam gerit vnus, habet.
Quippè trocho celeri quem gyrat verbere pubes
Dissimilis non est vita caduca virum.
Si non ampla tuo respondent fata labori, 22.
De paucis etiam si potes affer opem.
Omnia communes Dominus fabricauit in vsus,
Alter in alterius commoda natus homo est.
Accinctus valido dependeat ensis ab armo, 23.
Non vt is insidias, sed tibi portet opem.
Quin neq; deuictum crudeli morte necabis, 24.
Qui vitam voluit ferre mucrone tuam.
Victori decus est victis donare salutem, 25.
Qui necat est fusi sanguinis ille reus.
Fraude, tuæ sulcos adiungere desine terræ, 26.
Nec tuus alterius iugera vomer aret,
Est furti species alienos lædere fructus, 27.
Fructiferos igitur ne populemur agros,
Aduena patricio cum ciue meretur honore, 28.
Sic quoq; natura præcipiente, coli.
Nullus adhuc stabilem sedem possedit in orbe, 29.
Omnis in hac exul valle moratur homo.
Pestis auaritiæ vitijs alimenta ministrat, 30.
Cogit in omne scelus pestis auaritiæ.
Immunem quis enim vidit fraudisq; doliq; ?
Quem sic nummorum fœda Cupido tenet.
Hæc rabies sanctos corrumpit & impia mores,
Non alit hoc mundus fœdius iste scelus,
Atq; vtinam natum nunquam genitumq; fuisset
Per quod tot reges tot cecidere duces.
Cognatas inter miscet fera prælia dextras,
Sanguine deuinctis bella necemq; struit,

Multi namq; suos fratresq́; patresq́; trucidant,
Quos tenet hoc cæco, turpè furore scelus.

31. Qui non illa refert quæ sentit pectore verba,
Mendacis verè nomen & omen habet.

32. Si tibi contingat rerum prudentia maior,
Consilio socios dirige sponte tuos.

33. Vnicus est verè diues, sapiensq́; potensq́;,
Hæc tria dans nobis munera magna, DEVS.
Ergo licet doctus, sapiens, robustus, haberis
Authori laus est illa ferenda DEO.

34. Tristia præteritis de rebus corda medullas
Exiccant vitæ parturiuntq́; necem.
Nil iuuat elapsos tristem peruoluere casus
Quod semel est factum fata redire negant.

35. Verbera, præcipiti caueas admittere dextra,
Feruida sæpè grauem suscitat ira necem.

36. Non cadit insanam vesana superbia mentem,
Qui nimis alta sapit desipit ille nimis.

37. Turpis inest rebus luxus plerumq; secundis,
Pauperibus rarum charius ergo bonum est.

38. Ceu tumidi crebris redduntur flatibus vtres
Inflat sic vsus pernitiosus opum.

93. Ne tua concipiant facilem præcordia bilem,
Ira graui nunquam stulta furore caret.

40. Omnia iudicio sano quæcunq; probaris
Perge, nec à cœpta dimoueare via.
Præclaros ausos rebus fortuna tuetur,
Impedit audaces ad mala facta viros:

41. Est decus æternæ virtutis amore teneri:
Dedecus Idaliæ matris amore trahi,

42. Cœlica semideum reddit prudentia ciuem,
Præ reliquis sapiens dignus honore vir est.

Immo-

Immodicis caueas escis distendere ventrem, 43.
Non leuis est animus cum graue ventris onus.
Guttura perpetuo nec sint madefacta liquore, 44.
Pocula cum stulta garrulitate fuge,
Quæ solet in lætis tristari noxia rebus 45.
Effuge ceu pestem qui sapis inuidiam.
An non stelliferum seruat concordia cœlum?
Solis an est radijs æmula luna suis?
Flumina nec pelago, nec tellus inuida cœlo est,
Inuidet alterius commoda solus homo.
Iam dudum supera de sede ruisset Olympus
Corpora si cœli liuor haberet iners
Sobria vita tuo placeat sanctissima cordi, 46.
Vita hominis monstrat, sobria, spurca sues,
Dedita delicijs nunquam est sine crimine vita
Sobria mens placidis est inimica malis.
Sæuiat aduersum vindex non vllus in hostem, 47.
Vltrici gladium corripiatq; manu.
Ista magistratus sint publica munia sancti,
Sontibus vltrices inferat ipse manus,
Vindictam summo vel tu committe tonanti,
Causam legitimo vel tueare foro.
Vincere quam vinci benefactis pulchrior est res, 48.
Ingratus pœnam sentit vbiq; suam.
Quamlibet exigui fit maior gratia doni,
Tempore quam longo quod mora tardat iners,
Si tibi quis debet, nec habet quo soluere possit 49.
Exactor ne sis, tristis, acerbus, atrox.
Impietas volucrum teneros est tollere fœtus 50.
Nidifica prorsus cum genitrice, loco.
Iudicij subeant sapientes munia ciues 51.
Turba rudis recti nescia iudicij est.

Sutores crepidis, cerdones pellibus, assint,
Et iudex artis quilibet esto suæ.
Ignotas quicunq; sibi dijudicat artes
Falsa quidem sed non dicere vera potest.

52. Assentatores ceu nigros effuge coruos
Qui nisi te propter commoda ventris amant.
Prandia qui saltem, cœnas, & fercula quærunt
Est & amicitiæ maxima causa, cibus.

53. Ignis, vulgus, aquæ, certis sunt plena periclis
His temere nullus credere debet homo.

54. Fac tua non laceres ignauis pectora curis,
Ad mortem multos sollicitudo dedit.

AD ELIAM ET BRICcium, Discipulos suos.

ARida si duro secuistis verbere ligna,
Scilicet in paruo ligna cremanda foco.
Mittite nam gelidis (feruentis frigore brumæ)
Tempus aquis ignem supposuisse leuem,
Est animus calido sordes purgare lauacro,
Balneaq; in nostra grata parare domo,
Vitrea depellit maculas à corpore lympha,
Vt baptisma animæ diluit omne scelus,
Vnda iuuat sanos, ægris medicamina præstat,
Commoda fert homini, multa salubris aqua:
Inter at egregias quæ præstant balnea vires,
Carmine vas debet nomen habere meo.
Corpora quo chari semper releuatis amici
Ante sacram quando lux venit orta diem.
Est vas ingenti quod fecit mole vietor,
Tresq; alij magni nominis artifices,

Arte

Arte Mathematicas callens compingere mensas,
Et frangens dura qui premit æra manu.
Et figulus currente rota qui præparat ollas,
Hoc fornace etiam nobile iuuit opus,
Ianua demissos tantum quæ continet artus,
Mobilis angustam præbet aperta viam.
Circulus in medio vitreus dat vase fenestram,
Qua spargit radios clarus Apollo suos.
Hæc oculis præstat quam dicta referre, tueri,
Visa solet certam res habuisse fidem.
Pallida si vultis nobiscum tingere membra
Vos quibus adfertur charta venire velim.

SVPER DICTVM:
Multitudo errantium, non facit errori patrocinium.

ERgonè sacrificios diuino lumine cassos
Idcirco dices fasq; piumq; sequi?
Quod numerosa cohors illorum claustra sequatur,
Plurima ceu sequitur Turcica castra cohors.
Semita lata patet tristem quæ ducit in orcum,
Angusta CHRISTVS sed iubet ire via.
Paruus in immundo, mundo est Ecclesia cœtus,
Historiæ sancti, quod meminere graphi,
Ipse typum sponsæ primus vir gessit amatæ,
Cum consorte pia, pignoribusq; thori.
Exiguus numero cœtus fuit ille, sed in quo
Promissum, summo culmine semen, erat.
Annè, quod hoc verum sit tute fateberis ipse
In medio CHRISTVM velle manere trium,
Eius corde, pio qui nomen & ore fatentur,
Quaq; decet, vera religione, colunt.

Occidit æquoreis hominum pars maxima in vndis
Cœlitus immissi tempore diluuij,
Nauigat in medijs, Ecclesia parua procellis,
At submersorum quanta caterua perit?
Non DEVS immensam nullo discrimine plebem
Eligit ast eius quæ pia iussa facit.
Mœnia quid Sodomæ referam vastata, per ignem
Sulphure magnificas depopulante domos.
Mastu pratorum, iuuenesq;, viriq;, senesq;
Millia quot rutilo sunt iugulata rogo,
Vnde senex tantum multis de millibus vnus
Fœminea eductus, prole superstes abit.
Prostrati statuam multi Babylonis adorant,
Quod iuuenes renuunt tres pietate pares,
" Regia nec curant edicta minantia flammas,
" Mandata humanis sunt grauiora DEI
" Atq; prius flammis vri crudelibus optant,
" Quam statuam flexo poplite, & ore, colant.
Quippè trium tandem puerorum causa triumphat,
Tortoresq; truces flamma repulsa necat.
Sic vos flamma vorax inferni, idola colentes
Si non pœniteat, secula longa premet.
Niliacasq; fame est Iacob compulsus vt oras
Quæreret à patrio regna remota solo,
Hic vbi frumenti sapiens præfectus Ioseph
Aegypti magnas accumularat opes.
Exul in hoc tandem visa est Ecclesia cœtu,
Quæ custos veræ relligionis erat.
Qua regio Aegypti tunc, relligione carebat,
Hanc Patriarcha sua nutrijt ipse domo,
Tempore quo CHRISTVS nostros assumserat artus
Credentum videas quantula turba fuit.

Scilicet

Scilicet abiecti pastores cumq; cohorte
Piscatorum, aliquot tunc modo fœminæ erant.
Infinita rei possunt exempla referri,
Huius at ista sat hoc sit meminisse loco.
Ergo quod istorum seductus, chare Mathee
Sis numero statuas qui & simulachra colunt,
Iamq; tuam à lapsu reuocas erroreq; mentem
Deuia & haud pergis sed meliore via,
Gratulor & toto lætor de pectore, cuius
Symbolon hoc nostri carmen amoris habes.

AD PASTOREM BIROVICENSEM.

EN tibi quæ dudum studio legisse volebas,
BERGERI mitto Scripta polita mei.
Quæ cupio nobis iterum perlecta remitti,
Siue alio quouis tempore, siue statim,
DOROTHEAE verò tortam quoq; mitto rotundam,
Namq; DEI donum talia dona decent,
Diuinum coniunx verè est charissima donum,
Tale mihi donum CHRISTE benigne dato.
Nam mea (sed castis) torquentur pectora flammis,
Inq; meo flagrat corde receptus amor.
Castus amor nostrum transfixit arundine pectus,
Saucius vnde meo vulnera corde gero,
Vulnus at hoc spero tempus mihi tollet & horæ
Gaudia successu temporis ire solent.
Tu tenerum nosti charissime frater amorem
Scis benè quin etiam quod benè pectus amo.
Hæc ad te volui breuibus nunc scribere verbis,
Te quoq; ne pigeat scribere pauca, vale.

AD IOANNEM GRVNDELIVM, VARRALIENSEM, IN REDITU PATAKINO.

ASsumus è celebri venientes vrbe Camœnas
 Bodrogii doctas quæ prope flumen alit
Assumus atq; simul præsens hæc littera nostro
 Aduentu natus quam tibi mittit adest
Hanc tuus effinxit scribendi doctus in arte
 Filius, ardenti sedulitate studens.
Qui licet optatam Scriptis ferat ipse salutem
 Ore tamen nostro dicere fausta iubet.
His etenim verbis saluum precor esse parentem
 Vsus erat, quando iam sequeremur iter,
Ergo tuæ iussi vitæ bona cuncta precamur
 Vir quo Varralia est maius in vrbe nihil
Sic tibi longæuam producant fata senectam
 Grvndeli saluus sic peramande vale.

AD NICOLAVM TOLNENSEM.

NVdus eram tenui texisti corpora lino,
 Pauper & adiuuit me tua larga manus.
O Nicolae quibus tantum pietatis amorem
 Eloquar eloquijs, & tibi gratus ero.
Grata Deo pietas vitæ promissa futuræ
 Accipit & fruitur munere læta suo.
Et tibi nil dubita pro tali munere largus
 Veridicusq; dabit præmia digna Devs.
Ad quem supplicibus pro te suspiro querelis,
 Quæ mea ne careant pondere vota, vale.

AD VALENTINVM N. PASTOREM IN SCHIroka, vltra Varralium.

INclyta Musarum studijs nunc tecta relinquens
Suscepi longum iam pede fessus iter.
Propter, quos mecum debebam ferre, libellos,
Cùm tuus in SCHIROKA *scilicet hospes eram.*
Fructiferæ quando regnabant tempora messis,
Syrius & calidos vsserat igne dies:
Sed tua difficiles pietas me corporis æstus
Ferre dolens, verbis talibus vsa fuit:
Aedibus in nostris quæ portas pondera linque,
Hæc ego transmittam VALERIANE *tibi.*
Sic feci, interea sed magna incommoda sensi,
Dum carui placidis, vtilibusq; libris,
Atq; velut duram nullus proscindit aratro,
Instructus ni sit bobus arator humum.
Sic ego non potui procul existentibus illis,
Officij rectè munia obire mei.
Ergo velim puero tradantur protinus isti,
Iunctus is est fratris sanguinitate mihi.
Nam quia non missi, causam, reor esse, fuerunt
Hactenus, est paucis nunc adhibenda fides.
Nulla fides prauo prorsus dominatur in orbe,
Huic tua sed pietas debet habere fidem.
Quin quoq; susceptæ libet hoc subiungere chartæ
Scribere paupertas quod malè suada iubet,
Admonet atq; tuæ pietatis grata voluntas,
Cuius te memini signa dedisse mihi.
Tempore mercatus dum congrederemur in vnum,
Laurentis quando plebs pia festa, colit,

Hic vbi colloquio multas transegimus horas
ALBERTO tecum res peragente sacras,
Scilicet aduersis pugnans pro partibus ille,
Tu verò quæ sit semita vera docens.
Hic mihi coniunctum te consuetudinis vsu,
Signa voluntatis dico dedisse piæ.
Nil dubitans igitur te supplice quæso libello,
Dat quoq; supplicibus quæ petiere DEVS.
Sunt tibi (namq; scio) sacri bona dona lauacri
Candelæ, matris iam parientis opus.
Et quoq; pergameo dictas de homine chartas
Vsibus ereptas impietatis habes,
Quo potes ergo valens, nil paupertate valentem
Auxilio releua, perpetuoq; vale.

AD DOMINVM MARTINVM MALOBICENVM.

Docte vir, & multum sacris addicte Camœnis
BRODENSEM propria qui regis arte Scholam,
Synceram placida tibi defero mente salutem.
Contingit Domino quæ nisi dante DEO,
Nostra tibi forsan quid portet littera quæris?
Littera pertenui nuncia Scripta stylo?
Est ea causa leuis, causam nec iudico dignam
Quæ meritò ad tantum sit referenda virum.
Vt tamen hoc tenui pateat mihi ianua Scripto
Noticiæ, dudum iam reseranda tuæ.
Quin scribam prorsus res me non vlla moratur,
Parua licet res sit non feret illa moram.
Difficile est alba quenquam caruisse papyro,
Qui cupit Aonio ritè præesse gregi.

Miles

Miles habet veluti vacuum cognomen inermis,
Absq; suo velut est nullus arator agro,
Copia chartarum sic plurima conuenit, vt sit
Huic animi qui vult scribere sensa sui.
Ergo ego quo patria non possum sede potiri
Te precor his supplex vir peramande metris.
Candida rura mihi præsentes mitte per istos,
Quæ niger inficiat candida rura color.
Officijs gratus pro talibus esse studebo,
Teq; iterum studijs demeruisse meis.

AD IOANNEM ET PAVLVM PRVNONES, FRATRES Germanos Galgocienses, doctos & pios viros.

SAlue longinquis doctrina cognite terris
Et patris & patriæ gloria magna tuæ.
Chare DEO, doctisq; viris dilecte IOANNES,
Germaniq; mihi fratris amande loco.
Tuq; adeò consors studiorum, PAVLE, meorum
Lanigeram superans pectore mitis ouem
Ambo præstantes virtutibus, artibus ambo
Eximijs culti, moribus ambo pares
Laudibus ô dignis matrem super astra vehendam,
Talia quæ genuit lumina clara duo.
Rara solet similes mater producere natos,
Vt fiant culti moribus ambo bonis,
Sed plerunq; bonus si sit contingat vt vnus,
Alterius mores degener ardor habet.
Eua velut primo gignit duo pignora patri
Legitimo quamuis pignora nata thoro.

Quorum primus Abel matriq; patriq; placebat
Quo caruit natu maior, amore Cain.
Sic permixta bonis mala sunt & tristia lætis,
Cuncta per alternas dat DEVS ipse vices.
At vos vnanimes, doctissima pectora, fratres,
Quæ peperit tantum gaudia mater habet.
Somnia fallacis fierent si vera Papatus,
Nemo quibus sapiens credere debet homo.
Vestra foret genitrix propria virtute beata,
Cuius vos dulcis munere vita manet.
Sed quibus ad cœlum vos laudibus effero, forsan
Non facio officio sic satis ipse meo,
Ingenio magnis similes heroibus estis,
Ingenium superat nobilitatis opes,
Inclyta quo memorant herorum facta Poëtæ,
Mœonio est virtus vestra canenda modo.
Tale mihi Præses non dictat carmen Apollo,
Difficile inuito est scribere metra DEO.
Hactenus hæc ad vos versu scripsisse sat esto,
Cætera post numeris verba soluta dabo.

STEPHANO RACICENO, VITTEBERGAM pro sacris Ordinibus eunti, Valerianus Mader.

Quisquis diuini vult spargere semina verbi
Ille bonum votis captat & optat opus.
Nec meliora queunt contingere munia vitæ,
Quam sacra cœlestis spargere verba patris,
Qui solet infirmis vires augere ministris,
Soluit & in laudes oratenella suas.

Hic tua mi STEPHANE exopto pia cœpta secundet,
Dum sequeris sanctæ conditionis iter,
Sic tibi Teutonicas liceat transire per oras,
Atq; iterum patriæ cernere rura tuæ.
Sic procedat opus CHRISTO duce, & auspice, faustum,
Sit CHRISTVS capitis pulchra corona tui.
Qui tibi militiæ dignissima præmia sanctæ
Scilicet in cœlis illa reposta dabit.
Perge ergo forti pede, recto tramite perge,
Quo DEVS, & populus, dulcis amice, vocant.
Vana nihil metuens & inania fulmina mundi
Fulmina terribili quæ crepat ore suo
Vicit adhuc semperq; tulit grex ille Triumphum
Qui benè de CHRISTI nomine nomen habet
Humanis sed non vicit conatibus & vi, „
Arma pijs verbum dat præacuta DEI, „
Ipse DEVS dextra defendit vindice causam „
Partibus à veris quæ sua castra locat. „
Miles in his castris Stephane es quia chare futurus,
Tolle crucem CHRISTVM iamq; sequare ducem.

AD DOMINVM STEPHANVM RACICENVM,

Condiscipulum & tanquam Fratrem charissimum.

SEro mihi cupidam dicis RACICENE salutem
Sera licet tamen est hæc mihi grata salus.
Quæ testatur adhuc veteris meminisse sodalis,
Oblitum neq; te nominis esse mei.
Atq; vagus fontes citius vertetur in ipsos,
Huc vbi Carpaticis effluit ille iugis.

Et

Et citius valles nostra arx descendet ad imas,
Vrbs subiecta illi celsaq; saxa petet.
Fana prius, sancti BENEDICTI nomine dicta,
In nostræ salient tecta remota Scholæ,
Quam STEPHANI nostro charum de pectore nomen
Excidet, ô veræ nexus amicitiæ.
Namq; fatebor enim quoties ego cunq; recordor,
Syncerae inter nos vincula amicitiæ,
Aut inopina statim gemitu suspiria duco,
Aut lachrymis subitò lumina nostra madent.
Vera loquor, frater charissime, vera loquenti
Crede mihi, non me ficta referre iuuat.
Vnde sed hic gemitus, suspiria, deniq; luctus
In promtu nostri causa doloris adest:
Sorte ego cùm dura nimium quandoq; premebar,
Tu mihi tristanti dulce leuamen eras.
Inuida conatus nostros cùm turba studebat
Rumpere, languenti tu mihi calcar eras.
Te studio quoties memini defessus adibam
Signa voluntatis quam mihi grata dabas.
Sed modo quis talem præstat mihi quæso fauorem?
Nullus adest verus, nullus amicus adest.
Infinitas cui deferrem fortè querelas,
Arbitrio cuius quæ fero dura darem.
Talia cùm mecum solus benefacta reuoluo,
Discessu doleo dulcis amice tuo.
Idq; magis tanto quod dextram iungere dextræ,
Non potui, à nobis cùm sequereris iter,
Extremumq; vale haud potui tibi dicere saltem,
Vltima nec pleno pocula ferre mero.
Quis scit an his oculis te post aliquando videbo,
An tecum hoc præsens amplius ore loquar.

Mortalis nihil est aliud nisi fabula, vita,
Fabula ceu breuis est sic quoq; vita breuis.
Nostra licet longo sint disita corpora tractu,
Coniunctos animis nos tamen esse decet,
Vsq; adeò firma est sanctæ coniunctio mentis,
Nullus vt hanc possit dissociare locus,
Sic mecum Stephanus, Stephano cùm Valerianus,
Coniuncti donec vita manebit, erunt.
In cœlis etiam sancto potiemur amore, „
In CHRISTO verus quos sociauit amor. „

D. ANDREÆ CARPONENSI, Vitteberga redeunti.

TE mihi Leucorea referebant quando redisse
Vrbe, simulq; huius tecta subisse Scholæ.
ANDREA, reditus salui signata volebam
Quam fuerint animo nuncia grata meo.
Grata nimis fateor, iam longo tempore namq;
Te data cernendi copia nulla fuit:
FABRICIO claram THOMA quo linquimus vrbem, Mentio Barthæ, quæ claruit post Leonhardi Stöckelij obitũ, per Thomam Fabriciũ, virum vndiquaq; doctissimum.
Hausimus Aonij nos vbi fontis aquas.
Tu rebus patriam vnde es, reuocatus onustis,
Ast ego post ignis plurima damna mali,
Ergo quod huc læto remeasti sydere saluus
Emensus longas fessus at ipse, vias,
Gratulor, æternum numen votisq; fatigo
Pectoribus fusas respicit ille preces.
Incolumis charis vt restituare propinquis,
Quos modò dextra Getæ sanguinolenta premit.
Ac velut ore lupus mites infestat ouiclas,
Dicitur (ah) patriam sic lacerare tuam,

Turba

Turba nefanda trahens ad stupra nefanda puellas,
Et quod adhuc multo plus feritatis habet:
Infigens pueros præacutis cuspide palis,
Cuncta quibus belli parcere iura solent.
Horum te rabiem contra defendat, & horum
Eripiat dura de feritate DEVS.
Nec plagiatorum permittat viribus vnum
Vel capitis pilum tollere posse tui.
Id precor esse ratum cœlesti numine CHRISTVS
Id velit omnipotentes rexq; paterq; DEVS.

IN FESTO SIMONIS ET IVDAE APOSTOLORVM, Anno Domini, 1580.

AD EGREGIVM DOMINVM, SIMONEM IASSENSKI, NOTARIum comitatus & ciuitatis Trencziniensis fidelissimum, cuius nomen initia versuum continent.

SAncta diuorum celebremus vnà
Sobrio sed pectore Apostolorum
Festa, quæ tandem reuolutus orbi
Attulit annus.

In DEI laus hæc veniat supremi
Mortuis hi nil faciunt, honores
Non decet Sanctis dare sed benigno
Vota tonanti.

Magna cœlestis documenta patris
Tradidit SIMON pariterq; IVDAS
Hoc die quorum celebratur amplo
Nomen in orbe.

Obq;

Obq́; feruorem pietatis ille
Scilicet SIMON Solymis beatus
Est tuo pro nomine CHRISTE passus
In cruce mortem.

Nulla constantem valuere CHRISTI
Martyrem sic tormina terruisse
Vt mori mallet, preciosè, quam te
CHRISTE, negaret.

Ista fideles decet & ministros, „
Et pios constantia Christianos, „
Quam suo nobis statuit beatus „
Sanguine SIMON. „

Alter at IVDAS socius laborum
Martyr, optatæ sociusq́; mortis
Hac die latum celebratur omni
Laude per orbem.

Scandit, æqualis Deitate patri
Filius virtute potentiaq́;
Aeteris postquam petijtq́; summi
Culmina CHRISTVS.

Scribitur multas docuisse gentes
Atq; Persarum peragrasse terram
Vulnera & IESV documenta CHRISTI
Sacra professus.

Ethnicis illic manibus peremtus
Morte doctrinam propriaq́; firmans
Reddidit nobis quoq; certiorem
Sanguine fuso.

Nos trucem verò doleamus omnes
Corde, sanctorum, pietate, mortem,
Vera, CHRISTI dogmata sic parati
Morte tueri.

Summe

Summme qui clemens animas tuorum
O DEVS, post hanc recipis ruinam
Atq; grassantem in tua membra pœnis
Afficis orbem.

Contere immanis truculenta Turcæ
Arma qui sanctos satagit necare
Quiq; veros persequitur ministros,
Carcere & igne.

Intimis hoc te Pater obsecramus
Pectoris nostri precibus, piaq;,
In fide stantes, patientiaq;
Poscimus, Amen.

AD NICOLAVM TOLNAI, CONDISCIPVLVM suum Patakinij.

NVnc mihi quam verus fueras NICOLAE sodalis
I n cunctis, Schola quos hæc nutrit alma, scio.
C ùm discedo procul tanto cariturus amico
O mihi qui mentis tot monimenta dedit.
L audibus ob sanctæ si quis pietatis amorem
A d cœlos vnquam concelebrandus erat.
V nus eris celebris sanctæ pietatis amore
S aluifica quod sis præditus atq; fide.
T u mihi, quo proprium texisti corpus amictum,
O pietas cœlo retribuenda, dabas.
L argus vt es latum celebris Martine per orbem,
N uda quod abscissa corpora veste tegis.
A ssidua simili celebrabo laude sodalem
I am patriæ repetens dulcia rura meæ.

AD MAGNIFICVM DOMInum, SEBASTIANVM TEKELI, &c.

S Ic tibi perpetuis faueat fortuna quadrigis
E fferat in summum teq; SEBASTE virum.
B landa patrem soboles charum ceu diligit, heros
A lme, colat sic te subdita turba diu.
S ubdita diuino, qui præuidet omnia nutu,
T urba, suum noscat te celebretq; ducem.
I pse DEVS proprij monstret tibi signa fauoris
A eternis ditet te cumuletq; bonis.
N omina castalio celebrent tua carmine vates,
O mni quaq; datur sedulitate, canant:
T u quibus vt studijs possint incumbere cœptis
E x larga, largus, porrigis æra, manu.
C ùm sed pauperies & dura fatiget egestas
E t me, Pieridum qui quoq; castra sequor.
L argæ fac pressus releuer munimine dextræ
I n qua multiplices fers opulentus opes.

AD ANDREAM SAROSIVM.

A Nte quidem verbis blandis testatus amorem es,
N unc in nos pietas iam tua vera patet.
D octrina pietate, grauis vultuuè SAROSI
R ebus ego grates pro quibus vnus ago.
E t tua si potero benefacta referre studebo,
A eternus gratos respicit ipse DEVS.
S cilicet officio pro paruo plurima præstas,
A ttribuens lautos fercula grata cibos,
R ara peregrinos gens nutrit alitq; studentes. „
O mnibus hoc vitium gentibus esse solet. „
S olus es in multis qui spretos diligis, huius
I ndicium missum munus amoris habet.

IN NATALEM SVVM VALERIANVS MADER, QVI natus eſt die aſcenſionis Domini noſtri IESV CHRISTI, Anno 1558.

AD EGREGIVM DOMINVM, IOHANNEM PETRONI, COMPAtrem obſeruandiſſimum, Magnifici Domini, Domini STEPHANI BALASSA, de Gyarmath & in Detrekő, &c. Sacræ Cęſareæ Regięq; Maieſtatis Dapiferi, &c. familiarem & cauſarum directorem.

E *Didit hac, genitrix in lucem me mea, luce,*
G *audens qua* CHRISTVS *cœlica regna petit.*
R *egnat vbi Patris ad dextram ſimul omnipotentis,*
E *t donis homines afficit omnigenis,*
G *ratia me cuius verbi dedit eſſe miniſtrum,*
I *ndignum licet, aſt gratia magna* DEI *eſt,*
O *quam præſentem multis cumulauit in annum,*
D *iuinæ, referam, me pietatis amor,*
O *rtus mane nouo ſum ſexta infantulus hora*
M *ente* DEVM *ſobria fors vt & ore colam*
I *dcirco vt ſuperum celebremus laude parentem*
N *aſcimur, & fruimur munere quiſq; ſuo.*
O *fficium ſcandens ad cœlos hoc mihi* CHRISTVS
I *ndidit, vt doceam dogma ſalubre alios*
O *b finem quoties ſum conſeruatus & iſtum*
H *umano maior res erit ingenio,*
A *rx ſtat in Hungaricis* SINIAVIA *finibus, illa*
N *utritus didici prima elementa, puer.*
N *ondum tranſegi vitæ duo luſtra tenellæ,*
I *urgia non colui, non maledicta dedi,*

Paruula

P arvula, cùm in viridi, ludebam gramine, turbæ
E t nemo aduersum qui metuisset erat
T unc tetro bombarda globo ruit, en prostratum
R es miseranda, meum, corpus & ossa iacent.
O mnes mirantur pollutum sanguine corpus,
N ec qui syncerè non doluisset erat,
I n media qui me seruasti morte Redemptor
O des vt celebrem nomen honore tuum.

EPITAPHIVM.

IN OBITVM ANDREÆ, FILIOLI GEORGII SCHELENDORF.

DEscendens cœlo noster SALVATOR ab alto,
Assumensq; hominis carnea membra DEVS,
Ad se clementi pueros sermone vocabat,
Vt veniant celeri paruula turba pede.
Hæredes vitæ quos dixerat esse futuræ,
Nunc etiam tales ad sua regna vocat.
Infantes etenim translati, funere parui,
Hanc causam subitò cur moriantur habent:
Scilicet ætati non sunt peccata tenellæ,
Quæ proprijs factis & leuitate patrent.
Corporibus teneris turpi sine crimine mens est,
Mens qualem Dominus diligit ipse DEVS.
Vita grauis, grauibus simul est obnoxia culpis,
Plus qui viuit homo plus quoq; peccat homo.
Ergo vocat tenerum DEVS ad sua gaudia cœtum,
Angelici socius qui queat esse chori.
Proptereaq; grauem pueris immittere pestem,
Vult DEVS, vt salui regna beata petant.

Sic infans terra qui condidit ossa sub ista,
Nunc animæ in cœlis gaudia læta capit.
Saluifico ANDREAS nomen baptismate sumsit,
Oblatus primum cùm fuit ipse DEO.
Atq; licet fuerit de sanguine natus equestri
Nobilis & patris nobilitate sui,
Non tamen iccirco cœlestes possidet auras,
Nil genus ante DEVM nobile iuris habet:
Sola via ad superos CHRISTI sacra vulnera IESV,
Quæq; his est omni tempore nixa fides.

IN TVMVLVM STEPHANI CHIRVRGI, præstantissimi.

SEu sacra venisti præsens audire viator,
Verba, sepulchrorum cernere siue locum.
Siste pedem, cognosce quis hac requiescat in vrna,
Atq; meo exemplo tu quoq; disce mori.
Nomen eram STEPHANI nactus baptismate sacro,
Natus vbi vitæ munera prima tuli,
Tunc vbi diuini sum factus pars quoq; cœtus
Et mea sunt CHRISTO nomina scripta DEO
Materno pietatem hausi cum lacte, senexq;
Imbutus simili post pietate fui.
Quâq; inopem viuus potui defendere vitam,
Ars mihi sanandi vulnera nota fuit,
Multis restitui percussis vulnere vitam,
Qui propè iam tristis limina mortis erant
Fatalem sed nemo potest euadere mortem
Cuilibet est mortis meta statuta suæ.
Sic ego qui potui manibus curare peritis,
Aegros, non potui pharmaca ferre mihi,

Donec

Donec fata volunt vitam tibi pharmaca præstant, „
Illa nihil prosunt hora vbi mortis adest: „
Mors nihil est dulcis vitam nisi ianua ad illam, „
Gaudia quæ nunquam deperitura feret. „
Dum vixi varijs angebar pectore curis,
Optata tandem pace, quiete, fruor.
Aetati, leuis est mors sed crux vita, senili, „
Grata quies homini, mors solet esse seni: „
Et natura mihi canos produxerat annos,
Et mihi difficilis pigra senecta fuit.
Ante oculos senibus mors omni tempore oberrat, „
Ante videtur quæ mors minus illa nocet, „
A tergo iuuenes, præter spem corripit, atq; „
Insperata magis lædere tela solent. „
Quisquis es, in CHRISTO vitam tibi pone, viator. „
Qui CHRISTO viuit morte perire nequit. „

EPICEDION.
IN OBITVM GEORGII CABAT, CIVIS TRENCZIniensis prestantissimi atq; grauissimi.

VT rosa Purpurei quæ floret tempore veris,
Cultori referens commoda grata suo.
Post vbi candidulos conspersit sanguine flores,
In terram fato præcipitante cadit.
Sic peragens æui melioris tempora, ponit
Vt rosa maturo tempore corpus humo.
Qui fuerat nostræ flos vrbis splendidus, atq;
Inter honoratos gloria magna viros.
Ingenij propter virtutes gessit habenas
Vrbis, & est functus iudicis officio.

Omnibus in rebus grauis & pius esse studebat,
Huic pupillorum maxima cura fuit
Semper enim lethi memor isthæc verba sonabat:
Causa relictorum cùm peragenda fuit:
Iusticiam miseris par est deferre relictis,
Post obitum fiet nostra relicta domus:
Sciuerat hic vitæ quod sit breuis hora caducæ,
Iusticiæq; sacræ munera danda DEO:
Ergo licet charas mœsta cum coniuge natas,
Deserat, & cœli gaudia mente colat.
Has tamen & lachrymis moriens & voce reliquit
Ac Domini curæ tradidit ipse DEI,
In cuius gremio placidé requiescit, ouansq;
Percipit in cœlis gaudia facta pijs,
Hæc tibi iusta, graui sunt à me facta dolore,
Optimus in viuis qui mihi fautor eras.

EPITAPHIVM.

HONESTISSIMÆ MATRONÆ, ELISABETHAE RELICTAE, quondam ÆGIDII LVCZATINSKI, erectum pietatis filialis ergo à IOANNE LVCZATINSKI, matri dilectißimæ & honorandæ.

HOc tibi chara parens innati pignus amoris
Et statuo fletus hæc monimenta mei
Ne iaceat rigido tua fama inclusa sepulchro,
Munere Musarum nescia fama meri.
Inuiolata sacri seruasti fœdera lecti,
Quinq; suo generans pignora nata viro,
Nempè duo sexus, quæ sunt potiora virilis
Et tria virginei dulcia dona chori,

Quorum nunc etiam post tristia funera matris
  Post mortemq́; piæ, vita caduca manet.
Non equidem duris ereptam casibus (æui
  Cùm matura fores) me doluisse iuuat.
Namq; molesta graui pressit te morte senectus
  Est durum senibus viuere, dulce mori.
Sed meritò querulis implemus vocibus auras
  Equé oculis fletus flumina larga fluunt
Digna quod à nobis tibi gratia reddita nulla est
  Pro meritis in nos mater amanda tuis,
Tu mihi testis eris postrema luce resurgens,
  Hic loculus testis, testis eritq́; cinis,
In te quod fuerit pietas mihi plena fauoris
  Signa voluntatis quod tibi grata dedi.
Clarus in Aegypto Cananæus vixit Ioseph,
  Hic etiam canum nutrijt ipse patrem
Sic procul, ô genitrix, huc à natalibus oris
  Te duxi infirmam quo nutrijsse queam,
Hinc vbi dat rubri ditissima dona metalli
  Nobilis auriferis Pannonis ora iugis.
Si longæua magis numerasses tempora vitæ
  Sensisses gratum me magis atq; magis.
At dum fata volunt fatis parere necesse est,
  Omnibus est mortis certa statuta dies.
Vel citò vel serò vitam mors omnibus aufert,
  Virgo, puer, iuuenis morte caditq́; senex.
Nos quoq; chara parens, te mox fortasse sequemur „
  Nunc improuisam peste minante necem „
Vltima vel mundi nos obruet illa ruina,
  Quæ ventura orbi creditur esse citò.
Omnia quandoquidem sumunt præsagia finem,
  Vatidico CHRISTVS quæ dedit ipse sono.

Luna frequens tetra cœlat caligine vultus
Cynthius & terris lumina clara negat,
Chasmata nulla prius viderunt secula tanta
Apparent supra quam modò multa caput
Cætera prætereo quæ nobis signa minantur
Extremum mundo non procul esse diem.
Hac nos CHRISTE die clementer maxime serua,
Qui colimus cordis nomen honore tuum
Hac iterum, mea te mater charissima, luce
Spes superest, oculis, certa, videbo meis.
Illic maternis DANIEL tibi ludet in vlnis
Qui plorans cunis te moriente fuit
Ingenui DANIEL vultus puer, & pietatis
Et veræ speciem iam probitatis habens.
Forsan & ipse simul iuuenilibus integer annis,
Hæc relegens luctus signa videnda mei,
Et veteris renouans vestigia trita sepulchri,
Docta, parentali, carmina more, dabit.
Desino iam lachrymis exundant flumina fusis,
Tristia flebilibus dum loquor ista modis.
Chara mihi genitrix æterna in tempora chara,
Seu viuam moriar seu quoq; chara, vale.

IN TVMVLVM EGREGIAE BARBARAE ADAMOVSKA, coniugis CASPARI CRIVA, &c.

Mortua cur titulis signantur corpora Scriptis
Vatibus incumbit quæ pia cura sacris
Ne cum corporibus moriatur nomen honestum
Nomen enim viuax, Musa perenne dabit

Corpora

Corpora putrescunt animæ post fata quiescunt
In terris hominum gloria fine caret.
Posteritas quam sera sequi virtute parentum,
Debet & in viuis ad decus omne trahi.
Fœmina sic tumba quæ condidit ossa sub ista
Digna per hos elegos quæ celebretur erat.
BARBARA matronis nomen commune gerebat
Moribus haud sed erat prædita barbaricis
Quamuis egregio de sanguine nata parentum
Aucta tamen proprijs dotibus illa fuit.
Casta, pudica, domus custos, pietatis amatrix,
Fida, sui constans atque in amore viri.
Quo viduata suos cœlebs traduxerat annos
Sic cupiens Domino nempè placere DEO.
Id quod Tharsensis testatur Epistola PAVLI
Nempè Corinthiacis quam dedit ille viris,
Nupta suo tantum vult complacuisse marito
Quæ vidua est Domino si placet illa sat est,
Coniuge fœmineam charoq; superstite prolem
Edidit & matris munere functa piæ est
Nam sibi concessam diuino munere natam
Moribus & monitis imbuit ipsa pijs
Imbuit, & nuptam MARTINO tradidit illam
RACOCIO, quem nunc mœsta relicta gemit
Qui vir in Aonia magnus fuit arte, Poëtas
Laurigeros inter qui numeratus erat
Hunc nisi Musa satis laudasset docta colessi,
Nostra etiam ferret laude Talia pari
Tanto filiolam coniunxit viua marito
Qui quoq; correptus morte tremente iacet
Sic sequimur charos ad cœli gaudia amicos
Omnibus est nobis hæc adeunda via.

PARENTALIA.

PATRI HONORANDISSIMO NOBILI VIRO NICOLAO MADER, CIVI TRENCZINIENSI, qui CHRISTO animam suam commendans, obijt Anno Domini 1585. Die decimoseptimo Martij.

POSITA A FILIIS EIVSDEM, NICOLAO, VALERIANO, & IOSEPHO MADER, FILIALIS OBseruantiæ & memoriæ ergo.

PETRVS BAROSSIVS.

Cum titulis ornas aliorum busta piorum,
  Id decet vt facias VALERIANE patri.
Hoc pietas nati virtusq; paterna requirit,
  Exigit officium mutuus istud amor.

HAc nos care Pater lacrymarum in valle relinquis
  Passus vbi es miseris tu quoq; multa modis.
Artibus informans iuuenes, præerasq; colonis
  Magnatum, functus iudicis officio es.
Cæsar, quanta tibi fuerit facundia, nouit,
  Et vera iussit nobilitate frui.
Gloria sed mundi sumit, licet ardua, finem,
  In Domino demum gloria fine caret.

Symbolon

Symbolon hoc ergo fideiq; speiq; tenebas,
Cum Iobo similes passus & ipse vices:
Credo, quod in supera viuit meus arce, Redemptor,
Viuit: & ipse meus Viuificator erit.
His oculis huius cinctus velamine pellis,
Conspiciam vultus, CHRISTE benigne tuos.
Hæc spes firma manet, nec me frustrabitur, ecce
Non procul est, veniet maximus ille dies.
Hac nos chare Pater lachrymarum in valle relinquis
O patriæ semper fata dolenda meæ:
Pestis acerba viros inopina morte celebres
Prostrauit, quorum nomina clara vigent
Colle sub hoc Colacine, iaces, Præceptor amande
Anthoni, CHRISTI pastor amorq; gregis
Zahorski patriæ decus vrbis dulcis ADAME,
Florere incipiens, peste necante, cadis.
Hac nos chare Pater lachrymarum in valle relinquis
Nos etiam melius te foret vsq; sequi:
Fleuimus extincti, mox post tua funera, fratris
DAVIDIS casum qui tibi charus erat.
Fleuimus extinctum subita quoq; morte IOANNEM,
Austriacis sedes est vbi principibus:
Nunc etiam flores nobis lugemus ademptos
Filiolum charum, filiolamq; simul.
O dulces animas ô dilectissima, CHRISTE
Pectora, des oculis posse videre meis.
Iam cessent lachrymæ, cordis dolor omnis ab esto
In vitam lachrymis non reuocatur homo.
Salue chare cinis matrisq; patrisq; piorum
Et quorum sunt hoc corpora cunq; loco.

IN TVMVLVM IVLIÆ, FILIOLAE MAGNIFICI Domini, Domini LADISLAI POPELII, à Lobkouicz & in Zbyrow, Comitis Comitatus Trencziniensis.

ANte sacram veniens, si nescis, quis iacet aram,
Ista scies, quisquis Carmina pauca leges.
Magnorum solet hic tantum locus esse virorum,
Qui de Magnifico nomine nomen habent.
" *Scilicet hi primum ceu debent Templa tueri*
" *Sic primum debent iure tenere locum.*
" *Principibus primi meritò debentur honores*
" *Sancta quibus pietas relligioue placet.*
IVLIA POPELII *generoso sanguine nata,*
In CHRISTO *moriens, hic tumulata iacet.*
IVLIA, *filiolas inter, postrema, priores:*
Grata, quibus superest, munere, vita, DEI.
Vix benè luciferi conspexit lumina Solis,
Lumina iam claudit, morte premente, sua.
Hinc desiderium maius lachrymasq; parentis
Mouit, & hinc gemitus inclyta mater habet.

EPI-

EPITAPHIVM.

FILIOLIS ET FILIABVS GENEROSI DOMINI, BASILII MAROTHI.

CHRISTVS ad astra vocat pueros ætate tenellos,
Et roseo illorum sanguine membra lauat.
Vtq; sacris illos lætus gestabat in vlnis,
Cùm summo in terras à Patre missus erat.
Credimus illorum simili quod flagret amore,
Nunc vbi tam multas possidet ille domos.
Hac igitur mœsti spe vos releuate parentes
Vos quorum tumulo hoc pignora chara iacent.
Pignora chara iacent tumulo coöperta sub isto,
Bis tria, pestifera quæ cecidere, lue:
Bis duo virginei sexus, duo deinde virilis,
Hæc patris, illa piæ spes genitricis erant.
Sex menses, duo lustra, duos ZVZANNA per annos,
Vixit, virginei gloria magna chori
Pro thalamo tumulum, molli, suscepit, honestum,
Nascimur in thalamis condimur in tumulis.
Castæ CHRISTVS amat fidei mentisq; puellas,
Sola fides castos efficit ante DEVM.
Quæ fuit hac annis natu minor ANNA duobus
Cum chara iacet hic chara sorore soror,
Annos sex, mensesq; duos MAGDOLNA superstes
Hic etiam mortis falce secata iacet
CLARA suas inter natu postrema sorores
Triginta vixit quæ modo quinq; dies
Pestifera sequitur sublatas morte sorores
Atq; harum lateri iunxit & ipsa latus

Sic

Sic vos ad cœli, cœlestis, gaudia, sponsus,
Sunt vbi delicijs omnia plena, vocat.
Sic vos ante DEI *qui crimina transtulit, agnum,*
Angelicus lætas conspicit esse chorus,
Quattuor EMERICVS *vixit* GABRIELq́; *duo-*
Annis, & septem mensibus iste super. *(bus*
Inuida mors, hominumq́; nimis sitibunda cruoris,
Hos etiam pueros peste volante necat,
Sed meliora velim mœsti sperate parentes
Pignora sex quorum hoc sunt tumulata loco,
Illorum gaudent animæ, vos ergo doletis
Lætos flere nihil commoditatis habet.
Cum CHRISTO *viuunt illi, fine fine, beati,*
Creditis hos verè viuere, flete nihil.
Credite dum propriæ cingemur tegmine pellis
Nostraq́; de gremio corpora terra dabit,
His oculis, largis, quos fletibus excæcatis
Cernetis vestri pignora chara thori,
Quin etiam ignotos hic cognoscemus amicos,
Qui capiti CHRISTO *turba dicata sumus.*
Quisquis CHRISTE *tui donatus cognitione est,*
Cernet ibi cunctos, res preciosa, pios.

Versificatio Cantionis:

Dies iræ dies illa, soluet mundum cum fauilla, &c.

QVam metuenda malis fiet lux illa, tonantis
Qua gnatus mundo, fata suprema vehet
Totius in cineres soluetur machina mundi,
Sed faciem rursus induet illa nouam
Vatidicam legimus ceu prædixisse SIBYLLAM
Dauid & in Psalmis occinuisse pium.

Tunc

Tunc tuba terribili clangit per inania, voce,
Dispescens hominum membra sopore graui,
Ad faciem steterint vbi iudicis, ecce legetur
Complectens scelerum millia multa liber.
Vnde suis sumet pro factis impius orbis
Præmia, dum capient gaudia grata pij.
Ergo ego tunc, miser ah, quo vertam lumina, vel quæ
Hoc coram iusto iudice verba feram.
Num quæram sanctos demens, pietatis & expers,
Qui mihi tunc ferrent fortè patrocinium.
Ni proprio fuerit pectore fiducia ducta,
Hac nimium fies tu quoq; luce miser.
Imò etiam propria efficerent quem facta beatum, „
Non aliquis sistet iudicis ante thronum, „
Hic tua non vllus poterit delere piacla „
Innocuus soluit qui mala nostra nisi. „
Te precor ergo mihi præsens sis CHRISTE redemptor,
Pro meritis soluas præmia neue meis.
Sed velut in terris habitans, peccata dolentes
Soluisti scelerum pondere sancte DEVS.
Indignum sic me saluabis maxime IESV
Dum mihi vitalis contrahit ossa calor.
Qui simul ac tenues fuerit resolutus ad auras
Cernere da vultus lumina clara tui.

IN LECTOREM NASVTVM.

Forsitan hæc aliquis Theonino carmina dente
Rosevit, Aonia qui nihil arte valet,
Carminis authorem quod dedecet esse ministrum
Præcipuè vera qui pietate flagret,

Multa ſacris vates tractant contraria Scriptis
Cuncta tamen vatum Scripta profana, nego,
Hæretici ſpargunt etiam mendacia multi
Hæreticus paſtor num gregis omnis erit,
Ingenuos digna ſpoliat qui laude Poetas,
Improbat hic ſummi ſplendida dona DEI,
Totius ipſe vocat fictorem ſe DEVS *orbis*
Nec titulum ſacri vatis habere pudet,
Dicitur eſtq́; DEVS *cunctorum vena bonorum,*
Humanis venam quam dedit ingenijs.
Non igitur modica formidans mente ſuperbum
Qui niſi quæ nouit nulla ſcienda putat.
Sume chelim digitis dulces & concute chordas
Quodq́; iuuet doctos contine Muſa melos.

FINIS.
Libelli Exercitiorum
Poëſeos.

LIBELLVS ADOPTIVVS.

Hoc eſt:

AMICORVM SCRIPTA, QVAE, SICVT LIBERI ADOptiui amantur, ita amore omnium bonorum ſunt digna.

EPGRAMMA.

IN INSIGNIA REVERENDI ET CLARISSIMI VIRI, PIEtate, humanitate, doctrina, morumq; grauitate ornatiſsimi Domini, VALERIANI MADER, &c.

HArpiyas alius, Pardos, vel iactet Echidnas
Terribiles roſtro, dentibus, vnguæ, feras:
SOLEM, atq; alipedem, pura cum VIRGINE, MARTEM,
Pingis in inſigni VALERIANE tuo.

Virtutis fuerant prius hęc monumenta Paternæ,
Sunt hodiè meritis debita dona tuis.
Sol tibi Iusticia est Christus radiante coruscans,
Hoc Sole illustri nil nocet vmbra necis.
Virgo tibi est purum retinens Ecclesia verbum,
Felix Virgo sinu quem fouet ista suo.
At Martes campo quæ currit anhela patenti
Designat Verbi libera lora sacri.
Sic quoq; per populos diductis latius alis,
Verba DEI per te sparsa MADERE, volant.
Macte animi istius Christi venerande Minister,
Voce DEVM & calamo liberiore sones.
Sol Christus rutilet tibi, teq; Ecclesia Virgo,
In gremio foueat VALERIANE suo.

Hieremias Sartorius Aruensis, Pędotriba
in Schola Trencziniensi,
faciebat.

NICOLAVS MADER, AD FILIVM VALERIANVM, in Scholam Bartphensem.

QVæ mihi misisti, Fili charissime, nuper
Carmina, mirè animo grata fuere meo.
Carmina quæ teneræ monstrant documenta iuuentæ,
Et quo sit soboles instituenda modo,
Nec non Pierij testantur culmina montis
Te petere audaci constituisse gradu,
" *A teneris annis (fateor) consuescere multum est,*
" *Fitq; senex talis qualis ephebus erat.*
" *Viribus humanis nescit natura reuelli,*
" *Siue sit illa parens siue nouerca tibi,*

Consue-

Consuetudo tamen creberrima, sæpè potentis
  Vincere naturæ semina firma solet,
Scilicet vsus alit naturam sæpè latentem, „
  Ponere nec facilè est, quæ placuêre diu. „
Sole perustus Arabs niueos prius induet artus,
  Nigrantes plumas induet albus Olor.
Mens opus assuetum quam confirmata relinquet,
  Desinet & stimulis corda ferire suis,
Testa recens calidis quos ignibus hausit odores, „
  Hos seruat donec fracta recumbat humi, „
Ergo necesse probum est, doctumq; adhibere Magi- Quæ requiruntur in bono Præceptore.
  Syncerae qui sit vir pietatis amans, (strum
Qui sciat incautam frenis cohibere iuuentam,
  Ne forsan præceps in scelus omne ruat.
Et cogat molles animos asuescere, honestis
  Exemplis vitam condecoretq; suam.
Talis cùm tibi nunc, ô VALERIANE Magister,
  Contigit, Aonium quo duce capis iter.
Gratulor ex animo tibi, mi charissime Fili, Thomas Faber, & Georgius Radashinus, Barthphenses.
  Atq; precor studijs prospera cuncta tuis.
Ipse DEVS tibi sit cœlesti numine præsens,
  Cursibus & tribuat vela secunda tuis.
Quod superest sacras (hortor) ne desere Musas
  Linque nec Auriconi plectra sonora DEI.
Perge sequi veterum vestigia clara virorum, „
  Perge nec à cœpta dimoueare via. „
Sic insigne feres nomen, sic gloria fontis „
  Pegasus alato quem pede fecit, eris. „
Dignus, & existes patrijs virtutibus, hæres,
  Ornabisq; meam per tua facta domum.
Nunc age, plura tuæ mittas mihi carmina Musæ,
  Carmina si mittes munera nate, feres.

IOANNES PRVNO, VALERIANO MADER.

SAlutem in eo, qui est Salus & Redemptio nostra, Quod tardius, quàm tua vel mea ferebat opinio. Valeriane charissime, ad literas respondeam tuas, ne quęso obliuioni amicitiæ nostræ, sed moli ocupationum, quibus dici non potest quantopere detinear, ascribas. Quanta enim impedimenta, quantæ remoræ, pene quolibet momento offerant se nobis, qui in his vmbraculis, & in isto puluere Scholastico viuimus, tibi qui eiusdem pulueris non parum deuorasti, plus satis notum esse existimo. Itaq; neq; animus scribendi, neq; tabellariorum opportunitas, mihi defuit, imo verò & superfuit, sola temporis quo maximè destituimur, inopia, nos à scribendo retraxit. Sed omissa longiore Apologia ad rem ipsam, ne pręter rem plura quàm oportet. Literæ tuæ duplici nomine nobis gratissimæ atq; exoptatissimæ acciderunt: partim [redacted] quod carmine cultissimo & humanitatis, doctrinæ, officij, & beneuolentiæ plenissimo, fuerint exornatæ, partim verò quod nos de rebus Colacinatis, viri omni genere laudis dignissimi cumulatissimè plenissimè & planissimè edocuerunt. Legimus autem Carmen tuum infrequentia multorum amicorum, & digno cohonestauimus Eulogio, qui & pręclarè de te sentiunt, ac loquuntur, & vt in hoc studio pergas, te hortantur, quibus & ego meam, adiungo cohortationem. Neq; autem tempus patitur neq; tu à nobis id

fortassis

fortaſsis requiris, vt te ad diuiniſsimum Poëſeos ſtudium multis admonitionibus & obteſtationibus inflammemus. Magna eſſe te in expectatione cùm apud omnes, tùm apud nos amicos tuos, non es neſcius, cui vt reſpondeas, tibi annitendum & allaborandum eſt. Ingenium ad omnia ſumma natum & prope diuinum, ac cùm ad alias omnes artes, tùm potiſsimum ad hoc ſtudium naturæ quadam pronitate, propenſum & inclinatum ſitu & rubigine obduci ſi patieris, rem ſanè omnibus deteſtandam committes, ſed bona ſpes eſt, te ea diligentia, qua cœpiſti hęc ſtudia, continuaturum, ad laudem ſanctiſsimi nominis diuini, & emolumentum patriæ tuæ. Satis igitur iam mihi factum fuerit, ſi te currentem breuiter veluti quadam manuum comploſione concitauero. Quod autem ſcribis de rebus Colacinatis Phœnicis illius noſtri, conatus videlicet ipſius pios, in iuuandis bonis literis, varijs fortunæ procellis expoſitos eſſe, eumq́; duriter exerceri in humanitate hominum inhumaniſsimorum, & à literis alieniſsimorum fateor mihi deeſſe verba quibus dolorem meum exprimam, quem concipio ex hoc ipſius afflictiſsimo ſtatu, & ex hoc veluti fatali quodam incendio & ruina bonarum literarum, & Scholarum, quæ cùm maximè efforeſcere debebant, hoc exulceratiſsimo ſeculo, ingratitudine hominum, aut deſertæ ruinam minantur, aut ita frigent, vt parum ſubſidij ab ijs communi ſaluti expectandum ſit. Noſtrum autem eſt qui in hanc moleſtiſsimam ſtationem, à DEO collocati

sumus, labascentibus literis succurrere, & nutantes nostra industria fulcire, nec propter ingratitudinem hominum amusorum, honestum studium propagandæ cœlestis doctrinæ & aliarum liberalium artium deserere, sed quemadmodum hi quorum nauis dubitans, hęsitans, circumspectans, in immenso vehitur mari, nequaquam remittunt laborem, fracti sęuitia tempestatum, sed remos maiore contentione agitant, & à DEO petunt, ne ante in ipso cursu obruantur, quàm portum prospicere atque attingere possint: ita nos in his asperitatibus temporum & difficultatibus rerum, non abijciamus operam studiumq; docendi & discendi. Sed ex fontibus Israël, leuationem dolorum nostrorum hauriamus, & euentum qualiscunq; tandem futurus sit, DEO commendemus, cursumq; nostrum vrgeamus, sancta dicendo, & sancta faciendo, sed hęc fortassis pluribus, quàm oportuit. Quare quod reliquum est, te quam diutissimè, saluum & florentem valere cupio, vtq; squalori & maciei literarum nostrarum parcas oro. Antidoron tibi misissem Versiculos aliquos, quos tamen nobis inuitus dictauit Apollo, nisi festinus vestrorum discessus ad describendum illos tempus mihi eripuisset. Ideoq; & de statu meo scribere iam non licet. Iterum vale, decimoquarto Octobris.

Salutat te Frater meus. Salutem plenam officij & humanitatis ascribo humanissimo viro, Domino PETRO BAROSSIO.

Nicolaus

NICOLAVS COLACINVS, AD DOMINVM NICOLAVM MADER.

ERgo tui Genitor gnati lege credulus ista,
VALERIANI quæ Musa tenella dedit
Ipsius hæc, studij fœtum (teneris licet) esse,
Ipsa etiam faciet nostra Cathedra fidem
Multa, sed haud atro sunt cuncta premenda lapillo,
Qui malè non scripsit, nec benè scribet homo,
Sed ni quis cœptum studeat finire laborem,
Omne quod incepit sponte peribit opus.
Ergo age vir præstans, nati fac prouehe cœpta,
Præstabis veri sic Patris officium.

BRICCIVS FONTICVLVS.

TEndite nubiferas mea pignora missa per alpes
Atq; vias, vagi, carpite, versus aquas,
Adiacet his BAMPHI validis circumdata muris
Vrbs quæ BECZKOVIAE nobile nomen habet,
Hic spargit iuuenis diuini semina verbi,
MADERIVSq; vigil pascit ouile DEI.
Huc vos ire velim, vos hunc inquirere, magnum
Qui decus Aonij, dicitur, estq; chori,
Aligeri, septem consurgunt, Cæsaris vrbes,
Nobile quas iactat Pannonis ora decus
Hic vbi turba graui latitans sub pondere terræ,
Eruit artifici fulua metalla manu.
Hinc tibi MADERII, claro de sanguine creto,
In teneros adsunt verba coacta pedes.
Verba: per aërios montes, huc nobile nomen
Missa salutatum, VALERIANE, tuum:

Ecquid adhuc memori nostrum fers pectore nomen?
Excidit ex animo BRICCIVS annè tuo?
Tempore perpetuo, partos, constanter, amicos,
Pectore Theseo nos coluisse decet.
Ipse prius paribus volitare per aëra pennis
Grande pecus cernas dulcis amice, bouem,
Atq; vagum tepidos sua cornua flectere ad ortus,
Quam, dilecte, tui non memor esse velim.
Sed iam CREMNICII degens ad Cæsaris vrbem
Fortè quid hoc rerum tempore, quæris, agam?
Condo leues quandoq; elegos, puerosq́; tenellos,
Qua fieri, doceo, sedulitate, potest.
Si tamen hac superi vellent me cedere ab vrbe,
Nil animo posset gratius esse meo.
Nam mihi non sacra fas est in Apollinis æde,
CREMNICII studijs incubuisse bonis,
Scilicet ingenuas dum raro prælegat artes,
Atq; magis Bacchi pocula Rector amet.
Hei mihi quam vereor studiorum damna meorum,
Ne accedente breui tempore magna luam.
Quippè sacris, nosti, Musis addictus & ipse,
Ille suis studijs commoda quanta ferat,
In ludo docti qui pendes ab ore Magistri,
Illius & viuos haurit ab ore sonos,
Contra, quanta ferant incommoda sæpè videmus
Qui præceptorum destituuntur ope.
Sed nunc hæc elegis ad te scripsisse sat esto
Præstaret coram dicere plura tibi
Viue valeq́; senis longos in Nestoris annos
Gloria Pierij VALERIANE chori.
Vtq́; sciam nostri memorem te nominis esse,
Cùm poteris rursus scribere, scribe mihi.

VALENTINVS HELNERVS, CORONAEVS.

ECce probe longo fueras mihi cognitus vsu,
Nunc repetis patrios VALERIANE lares.
Diuidimur, nexus nec spes est vlla futuri,
Crede tibi demto, sine carendus ero.
Spes est illa tamen vitæ benè firma futuræ,
Sed nimium longa nititur illa die.
Tunc iterum nostræ cingemur tegmine pellis,
Tunc oculis reddar, VALERIANE tuis.

NICOLAVS MEDNIENSKI.

VALERIANO MADER, NOMIne CASPARIS MRZIGLOD, Misniceni, præpositi Ecclesiæ Wyheliensis, Christiani.

PRæ reliquis positus CASPAR, pastoribus, ille
Hæc tibi me iussit reddere verba metris:
Munia diuini si vis ambire ministri
Te volo sacratos, summere velle, gradus.
Teq; velut par est ad munia tanta vocabo,
Vox hominis fiet, solius illa DEI.
Nil opus est alium te consultare Magistrum,
Tu tibi quod sanum est consuluisse potes,
Est (fateor) fas velle suo parere Magistro,
Sæpè tamen curis lassus inepta monet.
Laude quod est æquum, vel honesto nomine dignum,
Id nisi væsano displicuisse nequit,
Ergo tuus Genitor, quod ego, si suaserit illud,
Illius & monitis te iuuet ire meis.

Testibus his binis legatus habebere verus,
Si criticos, aptus, nos fore, reris, eris
Insuper, vnanimi volet hoc Ecclesia sensu,
Nuper in hac curis vrbe dicata meis.
Cur igitur cupias plures asciscere testes
Nescio, sat binis, aut tribus esse scio,
Diuersi diuersa viri tibi sensa recludent
Si diuersa meis, tunc remouebor, erunt.
Nunc docti iuuenes, & idonea turba virorum
Munus vt his tradam, quod tibi trado, rogant
Sed te præ reliquis nobis adiungere vellem
Hunc animum grata mente repende velim.

ANDREAS WERNER, NOVISOLIENSIS, VALERIANO MADER, TRENCZINIENSI, ad Ministerium verbi diuini confirmato, scripsit tertio Calend. Aprilis, Anno 1582.

VALERIANE mihi cùm sis modò factus amicus,
Qui mihi non oculis ante videndus eras
Iure queas à me quoddam deposcere munus,
Et signum quod te non simulanter amem,
Ast me cœlati non est penes æris aceruus,
Nec mihi donorum copia magna domi est:
Quid tibi si tenui properatum Carmen auena?
In fidæ donem pignus amicitiæ.
Scilicet id faciam, nec enim dubitare necesse est,
Quin facias, hæc sint qualiacunq; boni,
At rude quid quærat Carmen sibi, quærere noli,
Gratari cupio VALERIANE tibi;

Quod

Quòd Devs ad sua te nuper vineta vocârit,
Quorum cultorem te velit esse suum,
Vt sibi voce tua plantaria consita surgant,
Quæ sint in laudes officiosa suas,
Nam Devs hac gaudet nosci ratione coliq́;,
Hoc & conseruat fine ministerium.
Non contemnenda est igitur tibi gloria parta,
Cuius cœlipotens vtitur officio.
Hic tibi concedat sanas in corpore vires,
Et seruum verbi te sinat esse diu.
Successumq́; tuis, clemens, conatibus addat,
Vt per te crescant cœlica regna magis,
Vt fiant plures qui viui, aut funera passi,
Perpetuo laudent nomen honore Dei.
Hoc tibi depromptum fido de pectore votum
Nuncupo, sis memor vt Valeriane mei.

CONDITIONES BONI PASTORIS Ac Ministri Ecclesiae, Ex Divi Pauli Apostoli Epistola ad Timotheum, priore Capite tertio decerptæ, & in gratiam Clarissimi atq; Pijssimi viri, Domini VALERIANI MADER, Trencziniensis initiandi sacris, carmine Phalecio comprehensæ.

AVTHORE PETRO BAROSSIO, à Bellus, Notario ciuitatis Trencziniensis, fidelissimo.

Mores qui deceant pios ministros
Id Paulus breuiter docet beatus,
Dicens: sit sine repræhensione,
Quisquis Christe tuo præest ouili,
Non vitam sibi cœlibem furenter
Proponat, sit at vnius thori vir,

Et munus vigili labore tractet,
Verseturq; loco modestus omni.
Seruans hospitij sacrata iura,
Doctus fiat & aptus ad docendum,
Non vini rapiatur hic furore,
Nec lucris inhiet malis auarus.
Non sit verbero, seruet æquitatem
Disponatq; domum suam decenter
Subiectos sibi liberos habebit,
Omni cum reuerentia atq; cultu.
Sit rerum minimè rudis sacrarum
Cultor relligionis & nouellus,
Inflatusq; superbiam cauebit,
Ne casses cadat in calumniantis.
Hæc sint, VALERIANE, *norma vitæ,*
Hæc sint ceu speculum actuum tuorum,
Hos PAVLVS *serie breui recenset*
Mores qui deceant pios ministros.

Facti & dati domi meæ, die 5. Martij,
Anno 1 5 8 2.

ALIVD.

IN LAVDEM SACRI MINISTERII, SCRIPTVM A NICOLAO MEDNIENSKI, ILLAVEN. Secretario Magnifici Domini, Domini LADISLAI BAMPHI, de Also Lindua, Magistri agazonum Regalium per Hungariam, &c.

„ *VT maneat viuax, tentat sublimia virtus*
„ *Cuius edax, superat secula longa, labor.*

Nobile

Nobile nil adeò, tentat sublimeq́; virtus,
Vt sudore sagax altus ire queat.
Quam si cœlestis doctrinæ munus amabit,
Dignior hac nullus fit statione status.
Ergo tibi talem, frater, gratamur honorem,
Gratus honos, grati quem peperêre viri:
Nam, velut es dignus BAMPHI Generosus amat te, „
Laus est dilectum Principis esse virum. „
Dignus vt es, dignè te laudat nobilis aula,
Nobilibus notus notior esse solet.
Munera te charitum charum fecere quibusq́;,
Namq́; hominem doctum quisq́; fidelis amat.
Charus es ingenij quia polles dotibus amplis,
Charior officio, quod modò sumis, eris
Hoc vt sit felix deuota mente precamur,
Deuotas audi, CHRISTE benigne, preces.
Ac iussu Domini quia debes esse viator,
Carpe DEO felix auspice, frater, iter.
Sacra tibi faustis currat fortuna quadrigis,
Vt saluus nobis ire, redire, queas.

ALBERTVS SICKIVS, VENERANDO VIRO, DOMINO VALERIANO MADER, in sui memoriam scribebat 5. Calend. Aprilis, Anno Christi 1582.

QVi petit officium spargendi semina verbi, „
Cœlitus allati, rem petit ille bonam. „
Nam fons doctrinæ DEVS est cœlestis & author
Doctores fructum quo tribuente ferunt

Ille ministerium seruat, regit ille ministros
  Vt non sint iræ vasa, sed apta DEO.
Humanis quanquam diuina vocatio neruis
  Est impar, facilis fit moderante DEO.
Sed tu funde preces imò de pectore ductas,
  Et præsta officium, VALERIANE, sacrum.
Quem DEVS vt lætis præsens successibus ornet,
  Vota illi supplex, corde gemente, fero:
Sic procedat opus faustum, sic messis opimæ
  Auspicium, felix sic tibi finis eat.

IOANNES IESSENSKI, Vratislauiensis.

IN CHRISTO sanctè qui vult traducere vitam
  Cogitur in mundo multa dolenda pati
Multa pericla velut patitur qui trans mare currit
  Ni reprimat tumidas, nauita CHRISTVS, aquas.
Hoc duce tutus eris, contra MADERE, furorem,
  Et mundi strepitus, hoc duce tutus eris.

GEORGIVS BVLGAR, VALERIANO MADER.

VAde salutum mea litera VALERIANVM
  Qui manet in patria Trenczinij, inq; Schola.
Salue Pieridum decus & pars Trenczinienſium,
  Ex animo semper prospera cuncta precor:
Desine flere tuos infelices hymenæos,
  Desine, mi frater VALERIANE, rogo.
Quod semel est factum, tibi quod semel est & ademtum
  Iam valeat, lachrymis mitte rigare tuis.
Est ea dempta tibi licet optatissima virgo,
  Inuenies aliam, qua potiare, cito.

Alter

Alter habet quod tu voluisti frater habere,
Quare? ni quia tu desidiosus eras?
Nemo potest hominum Dominis seruire duobus, ,,
Alter amat Venerem, Pallada & alter amat. ,,
Pallada quisquis amat, Venerem postponat oportet, ,,
Namq; Venus Musis est inimica bonis. ,,
Qui se clamare volet, non inpallescere chartis,
Non studijs debet se cruciare nimis.
Tu quia commissam tibi formas arte iuuentam,
Instruis & castis moribus vsq; piam.
Haud potes & studijs & amori deditus esse,
Quodq; magis curas negligis alterutrum,
Adde quod in iustis sunt omnibus omnia fatis
Tradita, disponit quæ DEVS ipse potens,
Non DEVS hanc vlli sociabit fœdere lecti,
Quam tibi seruat adhuc, si modò credis ei,
Non paris es cupias HELENAM qui obtingere pul-
Xantipem querulam suscipe Socraticam, (chram,
Hanc vis, quæ non vult, quæ vult hanc respuis, illam
Sed cape te quæ vult, virgo pudica, virum.
Sit pietat amans modò, casta sit, atq; pudica, ,,
Formam ne specta, tu neq; diuitias. ,,
Hæc nunc plura alias, properabat nuncius, his tu,
Obsecro, frater, ne moueare, vale.

GEORGIVS BVLGAR, VALERIANO MADER.

SAlue VALERIANE MADER, quo Trenczimiensis,
Publica res gaudet ritè regente Scholam.
Ad tua responsum tibi quod BVLGARIVS ille
BANNOVII regitur quo Schola mittit, habe.

Grata

Grata tibi quod sint mea carmina dulcis amice,
Accipis & grata quod mea Scripta manu:
Est mihi pergratum, quid enim mihi gratius esse,
Quàm mea laudari, carmina blanda putem?
O mihi præ reliquis vnus memorande sodalis,
Quem candor, studium, quem mihi iunxit amor.
Te reliquos inter colui, te semper amore
Cognoui fratrem me coluisse pari,
Quando meis mihi tu fueras in rebus Asilum,
Aut mea cùm fuerat commoda Musa tibi
Tunc sat vterq; pari respondebamus amore,
Et fuit inter nos par studium, atq; labor.
Alter in alterius veniens Musæola Zolnæ
Aut spaciaturi flumen ad vsq; vagi:
Contulimus varijs de rebus, seria dulces
Miscentes inter quandoq; blanditias
O mihi nunc talem spaciari vespere campum,
Atq; suburbanos cernere fonticulos,
Illis cum socijs studium quos iunxerat vnum
Consuerant mecum qui mala quæq; pati.
Heu mihi distractos quis consociabit amicos,
Vna quibus cordi Lex pietasuè fuit.
Interea quosdam nobis vicinia iunxit,
Disiunxit sed & hos montibus altijugis.
Quos (veluti te cum primis, mi VALERIANE)
Nunc quia non nobis visere posse datur.
Carmina nostra, bonis, nostram testantia mentem
Cùm tibi, tùm reliquis, fratribus, ista damus.
Affuerit istic nostrorum forsitan antè
Pars studiorum, qui pars & amoris, erant
Omnibus his ex me multam refer, oro, salutem
His studium quoq; dic officiumq; meum,

Etsi

Et si fortè mero & poclis certare repletis
Contigerit, lætos, fac meminisse mei.
Præbibo, BVLGARII, dicat tibi nomine, quisq;
Noster BVLGAR adhuc viuat vt ille diu.
Id qui præstiterit fidum mihi semper amicum
Sese, meq́; sibi credat vbiq; fore,
Iamq́; vale longos viuens in Nestoris annos
Et patriæ florens vtilis esto tuæ,
Et reliqui valeant benè nostri semper amici
Inq́; pia positi sint statione viri.
Te rogo, si quid habes rerum perscribe nouarum
Deq́; tuis rebus certior esse velim,
Ad calcem, fac emens mihi mittas pignus amoris,
Fac mercaturæ me quoq; participem.

NICOLAVS MEDNIENSKI, VALERIANO MADER.

HAec mea doctiloquo tradatur charta MADERO,
Hic vbi Trenczinij Mœnia amœna patent.
Tu formas elegos quicquid conscribere mens est,
Te magis haud dubiè, Phocidos vnda iuuat.
Fingere si quicquam conor, sermone soluto
Vix possum iustis reddere verba sonis,
Ergo quod è tenui gignis bona pignora sensu,
Me crasso pudor est (arguis) ore loqui.
Scilicet ex vno quod & hausimus amne liquorem,
Cultius ergo decet me quoq; verba dare,
(Sic meditare scio) sed enim fatearis oportet
Me, te, si possem velle præire, sequor,
Te paribus (fratrem tolera) contingere plantis,
Non valeo, tamen i, sed moderare, cado,

Sollicitis, mea chara parens, obnoxia curis,
In varias præceps labitur ægra vices.
Sospes & hac releuatur, & hac mage mœret in hora,
Ista frequens remeat, rarior illa venit.
Anxius afflictam dum sic dolor occupat, illi
Tristiciæ iubeo ponere signa, facit.
Et monet, assidua lachrymandoq; voce fatigat,
Vt mala qua possem parte leuare, leuem.
Multa, refert, multum me cura domestica torquet,
Nec benè continuus cedit vbiq; labor,
Iudicis iniusti trux me sententia terret,
Vndiq; dum à multis in sua iura trahor,
„ Rarò vides victrix vt inops fora fœmina portet,
„ Non lex iusticiæ iure, sed ære, datur,
Vt queritur, sic condoleo, tu compatiaris
Fertur vt à multis sors ita sæua labat:
Scilicet hic mira depellit vt arte nocentem,
Sic à se remouet baiulus ille grauem,
Si potes ergo meos conatus prouehe, fas est,
Promeret auxilium charus amicus homo.
Heroas placet officijs deuincere, ius est,
Si pius est, dicis, aulicus ipse placet.
His qui me genuêre libet succurrere par est,
Antipelargian dans, bona cuncta tenet,
Tu sed vt optatum liceat pertingere portum,
Fratri qui nimium fluctuat, adfer opem
Conueniens fac vt hanc personam functio tangat,
Nolo, scias, vt iners docta licæa, regam.

Egregia

EGREGIA VIRTVTE, DOCTRINA ET IVDICIO ornatiſsimo viro, Domino NICOLAO MADER, Trenczinij Ciui prudentiſsimo, & ſtudiorum Mecœnati longè humaniſsimo, Patronoq́; ſuo plurimum honorando, GEORGIVS BVLGAR, Bannouienſis.

Salue, doctrina vir præſtans, iudicioq́;
Virtutum nec non dotibus aucte pijs,
Salue, Mecœnas ſtudiorum, ac artis honeſtæ
Laus, & Apollineæ gloria magna domus.
Salue, prima ſuos inter cui gloria Ciues
Debetur, tribui debet abundus honos.
TRENCZINII *quo ciue diu Reſpublica floret,*
O vigeat ſemper talibus illa viris,
Eſt ſed cauſa mihi, vir prudentiſsime, cuius
Ad Dominum cauſa nunc properanter eo,
Ante tamen cogor patronos quærere cauſæ,
Quæ pia, quæ leuis, & non inhoneſta mihi eſt.
Hanc rogo cognoſcat tua vir prudentia primùm,
Et me conſilio, iudicioq́; iuuet:
Siq́; poteſt, Dominum non dedignetur adire,
Atq́; patrocinium quod, ferat, oro, poteſt,
En tibi dextra fidesq́; meæ, dum Spiritus artus
Hos reget, & donec vita ſuperſtes erit,
Noſtra tuas laudes, famam nomenq́; perenne
Carmine Caſtalio caſta Thalia canet.

NOBILI ET EXIMIO VIRO, DOCTRINA, SAPIENTIA, & virtute prestanti Domino, NICOLAO MADER, Ciui Iurato liberæ Ciuitatis Trenczíniensis, in furijs Bacchi morbo articulari correpto, Domino Compatri & Patrono suo officiosè colendo, GEORGIVS CHOTESSOVIVS fecit.

QVando alij cingunt cornutis tempora laruis,
Et choreis aptant pressas sub poplite suras,
Ha quoq; ridentes geminant & pocula siccant,
Tu caput obuoluis pannis, tu crura reuincis,
Sic medica medicans ardentes arte dolores,
Tu reficis tenui sitientia guttura potu
Ingeminans ohe, ohe, & luctibus ora resoluis,
Haud secus atq; iacens ad diuitis ostia pauper,
LAZARVS, ægroto gratantes lumine cernit,
Ipse expers læti, at capitur dulcedine lethi,
Tu quoq; sic alios cernis modò tristis ouare.
Felix ô nimium felix, qui talia passus,
Haud fremis aduersus Dominum, sed talia passus
Agnoscis peccata, tibi credisq; remitti
" *Solius ob dulcis merita & pia vulnera CHRISTI*
" *Corpore in infirmo tua cum fiducia firma est.*
" *Dulcia cœlestis gustat solatia vitæ.*
" *Corpore sic igitur pateris, non mente dolores,*
Viuida mens, ignara mali mens, nescia lethi
Gaudet, & hæc meritò poterit prosperrima dici,
" *Contra at sunt vani vanissima gaudia mundi.*

MORTIS CVM GEORGIO CHOTESSOVIO, forti ac strenuo milite CHRISTI, Colloquium.

Mors.

Mors ego quam toties audebas spernere, tandem
En victrix de te læta trophea fero.

Mortuus.

Desine Grassatrix tibi me victum esse fateri
Is victus? CHRISTO qui caret, atq; fide.

Mors.

Quid prodest docuisse rudem sacra dogmata plebem
Pectora quid studijs excoluisse sacris?

Mortuus.

Exemplis viuaq; DEVM sum voce professus
Iam me, quem docui CHRISTVS ad astra feret.

Mors.

Ipsum te lactas, & spe solaris inani
Cùm tua mox gelidæ membra dabuntur humo.

Mortuus.

Me mea non fallet summe spes fixa tonanti,
Promittit verus non nisi vera DEVS.

Mors.

Dic mihi num velles mundi ad connexa reuerti
Et longos vitæ rursus habere dies?

Mortuus.

Naufragus vt tumidas optat maris ire per vndas
Opto mundana sic ego luce frui.

Mors.

Ergo putas mortem tibi iam non esse timendam
Meq́; in te reris iuris habere nihil?

Mortuus.

Sic puto, nam CHRISTI *roseosum sanguine lotus,*
Qui fregit victor lurida colla tibi.

Mors.

Te ne putas superas venturum rursus ad auras,
Inq; tua summum carne videre DEVM.

Mortuus.

Parta mihi credo per CHRISTVM *gaudia cœli*
Inueni portum, mors Satanasq; vale.

MARTINVS HRABOWSKI, ALIAS DOLEVINA Trencziniensis, suo charissimo Sympatriotæ, VALERIANO MADER, nauigio in Patriam abeunti, Anno 1580.

Marmoreo quoniam committere carbasa Ponto,
Atq; cupis rapidis tradere vela notis,
CHRISTE *precor sæuos Boreæ compescito fluctus,*
Ne pereat nimijs obruta nauis aquis,
Cymodoceq; rati præsit securius astrum,
Dicitur hoc nautis in freta dira potens,
Inijce vincla notis tranquillo vt numine currant,
Tangat & optatos fessa carina sinus
At tu me simili, quo te MARTINVS *amore*
Prosequor, obserues, VALERIANE, *vale.*

Ad eundem.

MARTINVS HRABOWSKI.

INtellexi ex vitrico meo, charissime Valeriane, te ad munus Synergi in Schola patriæ nostræ,

ſtræ, legitimè accitum eſſe, quod cum auditu mihi fuerit iucundiſsimum, non potui intermittere, quin tibi congratularer. Nam ſicut amicorum malis condolere eſt pietatis, ſic lętis illorum congratulari eſt iudicium beneuoli & non fucati animi. Gratulor itaq; tibi optime Valeriane, de hac tua ſtatione, ac ſimul DEVM oro, vt tibi adſit, ſucceſſum donet, deniq; curſum tuæ vocationis feliciter regat, & ad nominis ſui gloriam Eccleſiæ ædificationem labores tuos prouehat. Tu modò da operam, ne ſis aſilos pluros, talentum tibi concreditum diligenter exerce, & ſpartam quam nactus es orna, vide etiam, vt pia inſtitutione iuuentutis, eam ad CHRISTVM adducas, eiq; ex hoc puſillo grege quam plurimos lucrifacias, quod opus omnium miſsificatorum, ſacrificulorum & monachorum omnia opera excedit. Deinde quoniam Pędagogorum fidelitas nunc ferè vbiq; alget, & pauci ſint, qui officij ſui habeant rationem, priuignum meum, qui olim quoq; ſub tua fuit diſciplina, ad te mitto, eumq; in tuam fidem & clientelam commendo, teq; peramanter rogo, vt curam eius geras, in eum animaduertas, ne inaniter tempus, quo nihil prętioſius terat. Mores eius ſunt tibi perſpecti, fac itaq;, vt ferocia eius aut mitigetur, aut omninò ſeueritate excutiatur:

Eſt opus ardentem frenis arcere iuuentam
Nec ſinere in mores luxuriare malos.

Hoc si feceris, sicut iam te facturum vel fecisse credo, ego ipse, me abs te non mediocri affectum beneficio iudicabo, & pro hoc officio mea vicissim studia in te promtissima & paratissima semper constabunt. Pluribus ad te scripsissem, nisi promtitudo animi tui erga me & meos, mihi optimè esset cognita. Dominum parentum tuum, bonum illum & pium senem (cui vtinam nostra Respublica multos habeat pares) meo nomine addictis simul meis officijs, officiosissimè salutabis, quem vt DEVS saturum dierum in æternam Patriam ad se transferat, ardentibus gemitibus oro, vbi omnes DEVM sine fine videbimus, sine fastidio amabimus, sine fatigatione laudabimus. Cum his feliciter vale. In Dubowicz, quinto Aprilis, Anno Domini 1581.

Martinus Hrabowski, aliàs Doleuinus Trenczimiensis, tuus ex animo & sine simulatione.

ECHO GRATVLATORIA.

IN FELIX CONIVGII AVSPICIVM REVERENDI atq; docti viri, Domini VALERIANI MADER.

Authore
NICOLAO MEDNIENSKI,
fratre consobrino.

Euge maritalis quot erunt mihi commoda vitæ
Cœlibe mutata? grande leuamen Echo: Amen.

Ergo

Ergo faues Echo, dic ô resonabilis Echo
  Qualiter hæc dulcis vita fit oro? (Echo) thoro.
Es Dea, fortunatus ero sub iure iugali?
  Nam genus hoc vitæ dulce fateris (Echo) eris,
VALERIANE nouo Dorcæ facieris amore ,,
  Constat amore thorus, tu benè fide (Echo) fide, ,,
Aspice DOROTHEAM facie candente maritam
  Hac ego, dum mœret cor mihi, solor (Echo) olor.
Dornula chara mihi nunc his amplexibus adsis,
  Quisquis es inuidiam ferre caueto (Echo) veto.
Hæc, Echo, mecum sortem portabit eandem
  Siue serenabit, siue tonabit, Echo, abit.

EPITHALAMION EIDEM SCRIPTVM, A REVERENDO DOMINO, GEORGIO BECZKOVIENSI, PRAEPOSITO Wyheliensi dignissimo, Anno 1582.

Ecquid Musa noui? quid quæso iubila dictant?
  Tantaq; lætitiæ quid sibi signa volunt?
Heu quid tam vultu rediit nunc ecce sereno
  MADERIVS, causam dic mihi Musa velim.

Musa ad Authorem.

Læticiæ causam, reuerende Pater, tibi pandam,
  Et repetam plausus dulcia signa noui:
Quapropter tacitas iam iam tu sedulus aures,
  Arrige, namq; tibi nuncia grata fero.
Eximius iuuenis, claro de stemmate natus,
  MADERVM, subiit pignora sacra thori.

Causa nouæ est hæc læticiæ, vultusq; sereni
Postulat hoc præsens hora, diesq; nouus,
Vir venerande tuam frontem vultusq; serenos,
Erige, & hunc sponsum mente foueto, nouum
Excipias lætos, sponsum sponsamq; pudicam,
Vt decet, & manui iunge repente manum
Duc age tendentes hos vestras lætus in ædes,
Atq; hilares vt sint, hos recreato mero,
Hoc sponsi pietas, studium, virtusq; merentur
DOROTHEAE mores, mensq; pudica piæ.

Author ad Sponsum.

Salue VALERIANE mihi venerande Synerga,
Salue inquam fratris semper amate loco.
Gratulor, ô felix meritò iam diceris esse
Quod nunc optatum limen adire licet,
Præ reliquis pariter felix tu diceris esse,
O tam præclaro Dornula iuncta viro.
Belle res cecidit votis quod sæpè petebas,
Intras iam thalamum VALERIANE tuum.
Hic vbi sæpè suum coniunx complexa maritum
Datq; suo raptim basia mille, viro
Felix nunc iterum felix hi diceris esse,
VALERIANE, thori qui noua vincla subis
Viue igitur felix, felicia tempora vitæ
Nestoris atq; annos continuato, precor.
Det vobis CHRISTVS multas numerare Calendas,
Amborum firmus pectora iungat hymen
Lisq; inimicitiæ procul & discordia cædãt,
Atq; sua dulci prole replete domum.

Albertus

ALBERTVS HVSSELIVS, Valeriano Mader.

ET magna petis, mi Valeriane, & subitò. Non est mihi copia Disputationis illius contra choreas, nec tempus recogitandi argumenta precipua. Nam ego cùm viderem eam consuetudinem ducendi choreas adeò iam inualuisse, vt nec meis, nec tuis, nec alterius hominis rationibus prohiberi possent, cùm habeant ingentes Patronos, pessimi Tyranni consuetudini se accommodantes, iam fermè intermisi etiam de his rebus vanè concionari aut rationes vel argumenta contra choreas meditari. Satis est quod ipsimet chorearum Sectatores ore suo testantur eas nihil vtilitatis afferre, quin imò sine praua concupiscentia accidi non posse, sunt enim corruptela iuuentutis & vana oblectamenta carnis, nunquam digna vel competentia viris grauibus, at pueris insensatis, viris ebrijs, & simijs æsopicis, alioqui virum sobrium vix vnquam saltare videbis, nisi sobrius idem de amoribus illicitis & concupiscentiarum flammis ebrius fuerit. Hoc vrge, hoc tuere, nec latum concedas vnguem. Precipuum verò sit hoc argumentum, Quod quecunque incendunt libidinem, non possunt honesta dici, neq; approbari, tanto minus concedi, si quis vrgeat exemplum Dauidis, si virginum, si matronarum choros ducentium in Biblijs, quere de causa efficiente & formali, & finali. Videbis efficientem, leticiam fuisse propter victorias vel alia eximia dona DEI.

For-

Formalem, solas fœminas, Finalem, honorem DEI, modernarum chorearum efficiens causa est, libido & gaudium carnale. Formalis, ex vtroq; sexu periculosa permixtio. Finalis, voluptas ipsa, nequidem semel diuinæ laudis memor, ac planè libidini sensuum se accomodans, quæ auribus, oculis, tactu, &c. sentitur in choreis istis Herodianis. Intelligenti sàtis dictum. Plura si scire voles, ad me in Mercatu proximo Diui Laurentij veni, existimo enim Notarium oppidi nostri copiam, meæ Disputationis habere, cuius copiam tibi tunc daturus est inspiciendam, sed non puto auferendam. Vale ac me ama. Datum Priuidiæ, in crepusculo diei tertio Augusti, Anno 1580.

IOANNES PRVNO, VALERIANO MADER, S. P. D.

Quem nunc Gaigocium Pastorem gaudet habendo.

PLuribus tibi commendarem Valeriane charissime, doctissimum hunc virum, Ioannem Fabriciadem Aruensem, si vel temporis quod ad scribendum conceditur, angustia vel dona ipsius eximia quibus ornatus est, id paterentur, aut à me exquirerent. Vt enim nihil de pietate ipsius singulari dicam, quæ tanta est, vt reuera domicilium & templum Spiritus sancti dici & esse posit, nihil de insigni eius eruditione scribam, quæ tanta est vt mihi persuasum omninò habeam, cum Ecclesiæ DEI emolumento & Patriæ nostræ ornamento futurum, si æternus

Deus

DEVS diuturniorem huius lucis vsuram ipsi concesserit: Vt inquam nihil de his omnibus hîc adijciam, hoc certè fateri possum, quantum ex hac breui conuersatione intelligere licuit, virtutes in ipso excellentes ac prope diuinas esse singulas & vniuersas. Neq; hoc solius meum est iudicium, sed & honestissima inclytæ huius Academiæ testimonia ipsi concessa de his abundè lectorem docere, & ipse de se locupletissimus testis esse poterit, quem tu quidem vel prima fronte, ex mutuo Colloquio facilè vt Leonem ex vngue agnosces. Cùm itaq; de rebus maximis satius sit tacere, vt ille de Carthagine dicebat, quàm pauca loqui, commendationem reuerendi huius viri abrumpo. Nolo enim nimius esse laudum alienarum ebuccinator, cùm & alios commendare sit periculosissimum, & in multiloquio veritas periclitetur. Hoc saltem te oro, & meo & ipsius nomine, vt eum tibi commendatissimum habeas, & in numerum amicorum tuorum cooptes. Ad extremum illud etiam te amanter & vehementer rogo, vt dulcissimum ad me scribendi officium in te iure & meritò desiderari non patiaris, quin potius & me ad scribendum inuites, & si quid fuerit, quod mea intersit scire, me certiorem facias, idq́; quam primùm. Neq; hęc ideò scribo, quod de singulari tua & constanti erga amicos fide addubitem, sed quia ita mos est rogandi. Benè vale, & me tibi commendatum habe. Vittebergæ, quarto Septembris, Anno 1581.

Salu-

Salutem plenam officij & humanitatis ascribo, ornatissimis & amplissimis viris, Domino Parenti tuo, & Domino Simoni Iessenski, item Domino Petro Barossio.

O vtinam nostri proferret temporis ætas
Prunones plures Fabriciosq; pios
Gloria tunc vasto diuini nominis orbe
Cresceret in Templis cresceret inq; Scholis.

MATHIAS CARTHICIVS, VALERIANO MADER.

NE crucient longo vigiles te examine curæ,
Qua patria, aut quo sim de Genitore satus.
" *Non ortus, morum ratio nobis sed habenda est,*
" *Ingenij dotes stemmate pluris erunt.*
Huic decus æternum partum est, Gryneus Apollo,
Pocula cui clariæ plena ministrat aquæ.
His etenim fies toto memorabilis orbe,
Crescit post cineres his quoq; maior honos.
Hinc mea me tibi non commendat Epistola : peccat
Qui commendandum se putat esse suis.
Tu sequeris montem, gemino qui vertice surgit,
Et mihi Castalio fonte bibuntur aquæ.
Sunt Musæ nobis comites, & carminis Author,
Sunt hausti versus Phocidos amne tibi.
Figimus ad decus vt paribus vestigia curis,
Sic virtutis idem calle teramus iter.
Sic virtute pares memori superabimus æuo,
Sic ambos virtus eximat alma rogo.
Vt splendet fratris Latonia lumine tacta ;
Et per nos noster sic tueatur honos.

Lumina ſubtraheret ſi Titan clara ſorori,
Num Phœbe lucem poſſet habere ſuam?
Sic quoq;, ne fiant noſtræ diſpendia famæ,
Nos decet alternis laude præire modis.
Hæc ſunt, quæ noſtra volui te voce monere,
Iam portum teneo, VALERIANE, vale.
Hæc vacuis animis, hæc excute, & exige tecum:
Qui ſim, non quo ſim de Genitore ſatus.

MATHIAS CARTHICIVS, NOVISOLIENSIS, VALERIANO MADER S.

OPto tuis gregibus contingant paſcua læta,
Vt fœti fiant vbera lacte ſacro.
Opto ita lina trahas, ſacris operatus, in altum
In tua quo multus retia piſcis eat.
Carmina, quæ memorant ſacri ſacra munia Myſtæ,
Sunt hodiè nobis nomine miſſa tuo.
Illa notant morum faſtigia ſumma tuorum,
Atq; ſtatus curſum VALERIANE, tui.
Vtpote quæ deceant operatos ſacra miniſtros,
Conueniant capiti quæ tegumenta pio.
Edidit hæc PETRVS BAROSSIVS ore diſerto,
Facundo retinens Myſtica ſacra metro.
VALERIANE, tibi meritas fero carmine grates,
Carmina miſiſti quod prior ipſe mihi.
Nam tua qua ratione magis munuſcula laudem,
Quam ſi pro numeris verba ligata feram?
Quid, recolens Helicona, poteſt tranſmittere maius,
Munera Cyrrhæo quàm perarata lacu?
Ergo DEI numen ſancta inter dona precatus,
Limina conſpergas thuris odore ſacra.

Hinc

Hinc inter populos suggesto nixus eburno,
Agmen suppositum luminis orbe legens,
Verba tona legis, casus rectricis ad omnes,
Vt pietate rudes conscius error agat.
Inde tenax fidei quod sit DEVS ætheris alti,
Ex adytis vatum carmina vera canens,
Quod veniæ indulgens semper sit numen Olympi:
(Parcit, cùm possit lædere iure DEVS.)
Qui vitia abijciunt, & habent à fraude regressum,
In Domino his semper statq; manetq; salus.
Ad normam hanc rediges si tu sacra membra sacerdos
Qui verè ducat callis in astra docens,
Ritè pius rerum cultor potes esse sacrarum,
Contusis animis cœlica iura ferens.
Sic tibi, sicq; tuis producant licia parcæ,
Sic facunda tuo Pallas ab ore fluat.

PROPEMPTICON.

REVERENDO AC VIRtute conspicuo viro, VALERIANO MADER, Pastori animarum in Cripolcz, &c. eunti rerum suarum causa Trenczínium.

SCRIPTVM A MATHIA CARTHICIO Nouisoliensi, amoris ergo, Anno 1586. Die 10. Ianua. in Malaczka.

QVò fugis? aut quænam hæc animo sententia surgit?
VALERIANE sacro non malè note choro,
Vt Consorte thori, cœtu CHRISTIq; relicto,
Frigoribus medijs ingrediare viam?

Quis

Cernis vt excipiat pisces Hyperion aquosus?
Vt gelidum Bacchi munera frigus edat?
Respice, quam densum tacitarum vellus aquarum
Defluat in vultus, defluat inq; sinus?
Aspice rorantem nasum, barbamq; rigentem
Frigore, & in glaciem flumina versa nota,
Annè vides, venti terras vt turbine perflent,
Vt Boreas rigido mugiat ore ferox?
Te tamen oblitum flatus, hyemisq; rigorem,
Non prohibet duram carpere bruma viam.
Heu quid non cogit duris in rebus egestas?
Peruia quæ nobis inuia quæq; facit.
Scilicet est dulce, & iucundum propria habere,
Ipsa ales nidos gaudet habere suos.
Commoda sed tua ne longo sermone moremur,
(Qui spectat fratris commoda, frater is est)
I, ducente DEO, faustus, MADERE, viator,
Hoc duce felici sidere carpe viam.
Est cuicunq; viæ auxilium DEVS ipse petitum
Is tanto felix auspice tanget iter,
Ergo viatorem, CHRISTI te gratia inumbret,
Atq; tuæ præstet cœpta secunda viæ.
Sepserat vtq; viatorem iuuenem ales Olympi,
Sic quoq; te circum castra locare velit.
Aeolus ingentis ventos premat obice molis,
Ne superinducant flamina frigus iners.
Sustineant orbes ferratos flumina tergo,
Suscipiatq; citas orbita plana rotas.
Ad cœlum duplices subnixo poplite palmas
Tendo, tuæ poscens mollia fata viæ.
Sic me iussit amor, sic nostri mutuus ardor,
Sic suasit pietas, sic pietatis amor.

Tutus eas, latus alituum cingente corona,
Te sacra cùm stipent agmina, tutus eas.
Sic vbi dura viæ superabis tædia cœptæ,
Et tanges chari limina chara soli.
BAROSSII cum dextra cohærebit tua dextræ,
Pasceturq; tuus vultus in ore suo:
Illi doctarum Musarum nomine dices,
Viue, vale, flore, sospes in orbe diu,
Tu decus es nostrum, tu Phœbi dulcis alumnus,
Tu laus, tu sacri gloria magna chori.
Nec non NICOLEO MEDNENSKI plurima fausta
CARTHICII prima voce precêre tui.
Hos, aliosq; mihi coniungens fœdere amoris,
Vt mihi rescribant, chare rogato MADER.
Scribere nos quoq; nunc minimè piguisset ad illos,
Non fuerat Scripti sed seges vlla mei.
Illorum subiet postquam mea limina Musa,
Pierijs soluens ora rigata modis.
Tunc nostro ludent faciles in carmine Musæ,
Tunc mihi Gorgoneo fonte bibentur aquæ.
Vade, fauente DEO, & cœli præeunte ministro,
His ducibus felix ire, redire potes.

PROTEVS.

AD MAGNIFICVM DOMINVM, DOMINVM SIMONEM FORGACZ, DE GYMES, SACRAE Cæsareæ Regiæq; Maiestatis Consiliarium, &c.

PRoteus vndifluum primò vertatur in æquor
Hoc mare sit rapidus ventus & aura furens,
Hinc elementorum turpis confusio fiat,
Quale fuisse chaos secula prisca docent.

Ex

Ex his consurgat fuluum referendo colorem,
Aspectu informis terribilisq; Leo.
Post niger & liquidum volitando per aëra coruus,
Horrendumq; fremens tetra sequatur auis.
Huic ales subeat vario distinctus amictu,
Iunonis quondam deliciæ atq; decus.
Inde creetur Olor niueo candore coruscans,
Mox flauus referens cærea terga Draco.
Deniq; cùm fuerit rubro decoratus amictu,
Tunc operis finem totius esse puta.
Pristina namq; DEO species & forma redibit,
Nec sua mutabit membra decora magis.
Sic domitus PROTEVS subtili ænigmate magnum,
Magne Baro, sacræ denotat artis opus,
Illud opus, quo non habet hic præstantius orbis,
Quodq; tegunt meritò turba sacrata Sophi
Illud opus, quod nequicquam plebs improba quærit,
Atq; vltrò præceps in sua damna ruit.

In gratiam eiusdem Domini lusit P. B.
die 13. Iulij, Anno 1586.

IOANNES MARCI.

VIr reuerende, bonis multum virtutibus aucte,
Et mihi perpetuo fratris amande loco.
Etsi sim varia curarum mole grauatus,
Prpter longinquæ tædia magna viæ.
Ne videar tibi synceros tamen inter amicos,
Improbus, & vitæ pars aliena tuæ.
Do desiderio gratus quoq; carmina pauca,
Chare mihi semper VALERIANE, tuo.

PRÆCATIVNCVLA SIMONIS IESSENSKI, NOTArij comitatus & ciuitatis Trencziniensis, in gratiam VALERIANI MADER, scripta manu sua.

ME mihi deme DEVS deduc tibi me DEVS ad (te,
Vt totus valeam deditus esse tibi.
Vtq; tuæ faciam sanctæ dictamina legis,
Teq; pia semper speq; fideq; colam,
Donec in angelicis cantem tibi gloria turbis,
Et præsens vultu perfruar ipse tuo.

EIVSDEM DOMINI SIMONIS IESSENSKI EPITAphium, quod ipse sibi in viuis statuit.

DVm vixi semper studui didicisse quid essem
Nil didici nisi quod puluis & vmbra forem
Puluis & ossa fui, vis nosse? reclude sepulchrum
Corporis id monstrant puluis & ossa mei.
Hæc tibi lector erunt nostri monumenta sepulchri,
Vt cures sortem tu quoq; nosse tuam.

Finis Libelli Adoptiui.

Errores.

ERRORES.

Qui partim Authoris, partim Typographi incuria irrepserunt.

EXTRA NVMERVM.

Versu 4. pro Candidus, lege Candidius.
Versu 8. pro rabido, lege rapido.
Versu 12. pro corde, lege cordi.

Numero 1. Versu 6. pro amen, lege amne.
Num. 4. ver. 17. pro Tursonem, lege Tursonum.
Num. 6. ver. 9. pro pro fanorum, lege profanorum.
Item ver. 14. pro vesanis, lege vesanus.
Item ver. 25. pro Quam vel, lege Quam si vel.
Num. 7. ver. 17. pro vultum, lege vultus.
Num. 10. ver. 17. pro cœcus, lege cœcis.
Num. 11. ver. 22. pro Eripe, lege Eripit.
Num. 12. ver. 26. pro loca, lege locat.
Num. 13. ver. 7. pro pars, lege pares.
Num. 14. ver. 31. pro Florenti, lege Floreni.
Num. 17. ver. 15. pro profundunt, lege perfundunt.
Num. 18. ver. 25. pro maro, lege Maro.
Num. 25. ver. 10. pro Gradibus, lege Grandibus.
Num. 32. ver. 7. pro proferamus, lege perferamus.
Num. 37. ver. 14. pro Hei mihi prodest, lege Hei mihi quid prodest.
Num. 42. ver. 6. pro mille, lege nulla.
Num. 43. ver. 15. pro ad lege at.
Num. 45. ver. 14. pro erat, lege erant.

Num. 47. ver. 12. pro Constituti, lege Constituit.
Num. 48. ver. 12. pro sollicita, lege solicita.
Num. 57. ver. 7. pro naso, lege Naso.
Num. 60. ver. 21. pro velud, lege velut.
Item ver. eodem, pro non est fidelis, lege non est ista fidelis.
Num. 62. ver. 24. pro sunt, lege sint.
Num. 63. ver. 12. pro nullas, lege nullus.
Num. 65. ver. 3. pro libertus, lege liberius.
Ibidem ver. 19. pro puellas, lege puellus.
Ibidem ver. 22. pro ditione, lege titione.
Num. 68. ver. 20. pro tuas, lege tuis.
Num. 74. ver. 5. pro velud, lege velut.
Item ver. 15. pro succurrere, lege succurre.
Num. 76. ver. 15. pro crimine, lege carmine.
Num. 79. ver. 1. pro palmæ, lege palmas.
Item ver. 26. pro iudicium, lege indicium.
Num. 86. ver. 3. pro quem, lege quam.
Item ver. eodem pro suijciat, lege subijciat.
Item ver. 19. pro cocti, lege docti.
Item ver. 28. pro eruditi, lege erudijt.
Item ver. 31. pro Huanobrodæ, lege Hunnobrodæ.
Num. 89. ver. 26. pro propium, lege proprium.
Num. 91. ver. 25. pro non, lege num.
Num. 92. ver. 11. pro quæ, lege qui.
Num. 96. ver. 28. pro dolore, lege dolere.
Num. 98. ver. 17. pro insanam, lege in sanam.
Num. 104. ver. 4. pro quem, lege quam.
Num. 108. ver. 26. pro laudos, lege laudes.
Ibidem ver. eodem pro ore, lege ora.
Num. 117. ver. 25. pro emittere, lege immittere.
Num. 119. ver. 8. pro hominis, lege homini.

Num. 124.

Bonorum rector
Maloy victor
nam ucla genola.
In secundis rebus regendū
In adversis pugnadum.

Előszó a szövegkiadáshoz

A szövegkiadásban különválasztottam Mader verseit és prózai dedikációs levelét a paratextustól, valamint a *Liber adoptivus*ban közölt költeményektől. A verseket megszámoztam, míg a szövegkiadás végén külön appendixekként közöltem minden más szerzőségű szöveget, miközben ezek eredeti helyét is megadtam. Az appendices után a sortörések megtartásával az egyetlen fennmaradt példány két bejegyzését is közöltem a bejegyzés helyének a megadásával. Szögletes zárójelben az 1588-as kiadás oldalszámait is jelöltem, hogy a hasonmás kiadásban könnyebben meg lehessen találni a szövegeket. Mader könyvének szóalakjait klasszikus alakjukra írtam át.[1] A régi nyomtatványokban használatos jeleket, betűket, betűkapcsolatokat szintén átíram: j = i, & = et, ę = ae, ſ = s, aë = ae, oë = oe, ij = ii, u=v (ha v hangot jelöl). Az archaizmusok és neologizmusok ritkák könyvben. Az előbbieket Mader a metrum miatt

[1] *aconyta = aconita, acynaces=acinaces, ademta = adempta, aeteris = aetheris, afferat = adferat, affor = adfor, agrediar = aggrediar, arctum = artum, Athlas = Atlas, caerea = cerea, Camoenae = Camenae, Carpaticis = Carpathicis, cathena = catena, cespite = caespite, charus = carus, chelin = chelyn, coeca = caeca, coelebs = caelebs, coelum = caelum, coruisset = conruisset, Craesus = Croesus, cunque = cumque, demto = dempto, ditio = dicio, Ebraeis = Hebraeis, Erygoneius = Erigoneius, exangui = exsangui, execror = exsecror, exiccans = exsiccans, exolvisse = exsolvisse, extimulo = exstimulo, extincti = exstincti, extruo = exstruo, exulo = exsulo, exuperans = exsuperans, exuperet = exsuperet, foetum = fetum, Hebreus = Hebraeus, hyems = hiems, inclyte = inclite, incoestu = incestu, isthaec = istaec, iusticia = iustitia, lacrymis, lachrymis = lacrimis, laeticia = laetitia, lethum = letum, licaea = lycea, litera = littera, longevae = longaeva, Melanchton = Melanchthon, Moecaenas stb. = Maecenas, moechanicum = mechanicum, moesticiam = moestitiam, moestus = maestus, noticia = notitia, nuncia = nuntia, nunquam = numquam, obulus = obolus, ocium = otium, Partenope = Parthenope, pene = paene, pernitiosa = perniciosa, plerunque = plerumque, poeniteo = paeniteo, praeciosius = pretiosius, praehensa = prehensa, praelo = prelo, praessus = pressus, preciosus = pretiosus, precium = pretium, prophanum = profanum, quanquam = quamquam, quicunque = quicumque, Sathan = Satan, septum = saeptum, solers = sollers, solicita = sollicita, spacior = spatior, stylus = stilus, sumtibus = sumptibus, sydera = sidera, sylva = silva, sylvestris = silvestris, Symilus = Simulus, Syonis = Sionis, Syren = Siren, tanquam = tamquam, teda = taeda, teter = taeter, thorus = torus, tristicia = tristitia, trophea = trophaea, tyrones = tirones, Tyrsigeri = Thyrsigeri, unquam = umquam, vaesano = vesano, viciatur = vitiatur, Virgilius = Vergilius, Xantipe = Xanthippe*

használja, míg az utóbbiakat a kortárs humanista irodalomból meríti (*crudivorus*). A klasszikus változattól eltérő írásmódot akkor hagytam meg, ha a metrum indokolta (*relligio*). Éppígy a metrum miatt használt hibásnak tűnő ragozást is megtartottam: *percelluit* = *percellit*; *cupibam* = *cupiebam*. Azt a kevés görög szót, amit találunk a könyvben, Mader pontosan írja le. Igaz, kapitálissal, ékezés nélkül. Ezeket átírtam ékezetes alakokra. A versekben található grécizmusokat – erudíciójának megcsillantásán túl – szintén sokszor a metrum miatt használja (*sophus = sapiens; sophia = sapientia; ephebos = iuvenes; graphi = scriptores; polymorphus; phasma; cometes*). A nagy kezdőbetűvel írt szavak kezdőbetűjét csak a tulajdonneveknél, vallási felekezeteknél (*Christianitas; Mehometigenas*), a keresztény Istenre utaló fogalmaknál (*Deus; Filius Dei; Redemptor; Dominus; Pater*) és allegorikus alakoknál (*Iustitia*) tartottam meg. Az antik istenekre és istennőkre vonatkozó szavakat mindenhol kisbetűre cseréltem (*dei; dea*). Átírtam mind a megszólításban, mind a megszólító vagy megszólított titulusában, tisztségében használt nagy kezdőbetűket is (*Servitor; Minister; Spectabilis ac Magnifice Domine; Sacrae Regiae Maiestatis Dapifer; Comes Comitatus Trencziniensis*). Ugyanígy a nagy kezdőbetűket kisbetűkre cseréltem, ha a szó intézményt (*ecclesia; aula; schola*), profán fogalmat (*scopus; exemplum; poesis; carmen; versus*), foglalkozást, rangot, tisztséget, kapcsolatot (*author; philosophus; princeps; praeceptor; parens; pater; amicus*) vagy tárgyat (*libellus*) jelöl. Saját olvasatom szerint gyakran eltértem az eredeti központozástól, ahogy a nyilvánvaló nyomdahibákat is megjegyzés nélkül javítottam. A nyomtatványba kézzel beírt javítások esetén a javított szöveget közöltem, és ha nem egy eredetileg értelmetlen alak javításáról van szó, akkor a nyomtatványban olvasható eredeti szövegrészt is megadtam a jegyzetekben. A kézírásos javítások legnagyobbrészt megfelelnek a könyv végén *Errores* címmel közölt jegyzéknek. Az egyetlen ismert példány utolsó lapjai hiányoznak. Az utolsó őrszó szerint a hiányzó rész a 124. lapon végrehajtandó javításokkal kezdődik. Feltételezhető, hogy ez a rész egyezik a kézírásos bejegyzésekkel. A tárgyi magyarázatokat, valamint az azonosított kortárs forrásokat végjegyzetben adtam meg az adott vers számának és verssorainak megjelölésével. A szövegkritikai megjegyzéseket és a klasszikus forrásapparátust lábjegyzetben jeleztem. Azokat a szakaszokat, amelyekre Mader pedagógiai célzattal fel akarta hívni olvasóinak a figyelmét és a margón idézőjelekkel különböztette meg a szöveg többi részétől, az átiratban a verssorok elejére és végére kitett idézőjelekkel írtam át. Az eredeti kiadást követve a marginálákat én is a margón közöltem a vonatkozó sornál kezdve. A szerzőhöz és a műhöz kapcsolódó összefoglaló tanulmány a hasonmás kiadás előtt található.

Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum – Szövegkiadás

[Bejegyzés 1]

Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum, propter tirones artis versificatoriae, ut quomodo ea comparanda, promovenda, amanda et conservanda sit, exemplum capiant, in lucem editus.

Authore Valeriano Mader, Trencziniensi.

(1.)

[[A1r]]

Magna fuit quondam sacri reverentia vatis,
Inque pari pretio carmen et author erant.
Carmina nunc tantum, si non sunt dura, leguntur,
Carminis authori nullus habetur honor.

2.

[A2r]

Epistola dedicatoria.

Spectabilis ac magnifici domini domini Stephani Balassa de Gyarmath et in Detrekő, nec non dapiferi sacrae caesareae regiaeque maiestatis etc. optimae indolis filio magnifico domino domino Melicheori Balassa, Valerianus Mader Trencziniensis gratiam Dei incrementum animi et corporis bonorum ex animo precatur

Sapienter dictum est, spectabilis ac magnifice domine, a Palingenio, nostri temporis philosophorum facile principe: *Spes famae solet ad virtutem impellere multos*. Cum enim rara praemia veram virtutem comitentur, quam consequi labor est omnium maximus, plerosque solius bonae famae studio, quae si cum approbatione bonae conscientiae fit, laudem meretur, ita inflammari videmus, ut sudoris per quem gloriam consequi et culmen illud litterae Pythagoricae conscendere anhelant, obliti nulla difficultate ab ea abstrahi patiantur. Ad eum itaque virtutis et famae scopum, ut magnificentiam vestram per se currentem, veluti complosione manuum concitem, eo fine magnificentiae vestrae hoc libello, a studio cui nunc addicta est magnificentiae vestrae non alieno, donare, et sub nomine eiusdem magnificentiae vestrae in manus scholasticae iuventutis emittere, iudicio et suasu optimorum quorumque admonitus, destinavi. Licet autem vel exemplo maiorum suorum, quorum fama cum totius inclitae Hungariae fines, tum quoque longe dissitarum nationum rumoribus, [A3r] ob victorias super hostes Christianitatis obtentas, complevit, magnificentia vestra ad recte agendum inflammari pos-

1–2 Magna fuit … erant] Ov. fast. 5, 57–58: „magna fuit quondam capitis reverentia cani, / inque suo pretio ruga senilis erat."

sit. Avus enim magnificentiae vestrae magnificus dominus dominus Melicheor Balassa, (cuius nomen utinam feliciter gerat magnificentia vestra) quantus fuerit notum est cum Mahometistis, tum quoque Transsylvanis, contra quos pro caesareae maiestatis, Ferdinandi imperatoris, castris strenue pugnavit et saepius victoriam obtinuit. Avus vero – sanctae memoriae – genitricis magnificentiae vestrae magnificae dominae dominae Helenae Zrini etc. parens, qui fere fuit sui temporis murus et propugnaculum Hungariae, etiam magno ad virtutem consequendam spectaculo magnificentiae vestrae esse potest. Quid vero de superstitis [A3v] ex mera Dei misericordia, magnificentiae vestrae parente, magnifico domino domino Stephano Balassa, dicam virtutibus? Cui in sincera absque hypocrisi, pietate his oculis parem, inter coequales eius ordinis homines – Deum testor – non vidi. Horum, inquam, maiorum magnificentiae vestrae nobilitas et plena famae virtus ad imitationem magnificentiae vestrae sufficerent licet. Nihilominus tamen hoc libello, eo potissimum fine magnificentiae vestrae donare et ornare volui, ut hoc veluti singulari et novo incitamento magnificentiam vestram ad virtutem amplectendam, amandam, fovendam ex officio meo admoneam. Video enim illam aetatem iam magnificentiam vestram ingressam, qua aetate Hercules cum a voluptate et virtute, utram ex duabus [A4r] imitari vellet tentabatur. Aliud est unde motus magnificentiae vestrae hunc scholasticorum exercitiorum libellum dedicatum esse percupiam: singularis et sincerus in me amor magnificentiae vestrae quo me cum privatim studiis in aula paterna magnificentiae vestrae incumberet, una cum domino Mathia Carthicio, praeceptore suo, viro in arte poetica lynce oculatiori, complexa est, et multis benevolentiae signis affecit. Persuasum itaque mihi habeo, magnificentiam vestram eo quo a me proficiscitur animo, hunc studiorum meorum fetum accepturam et suo favore sustentaturam.

Porro rationes propter quas haec mea et amicorum carmina – licet forsitan luce indigna – prelo submittenda iudicabantur sunt istae: [A4v]

1. Experiuntur artis poeticae amatores, quam sit hoc studium nostrae praecipue nationis hominibus laboriosum, adeo ut mirum sit nos simplici oratione vix balbutire posse, respectu eorum qui Latinitatem et solidam eruditionem a parentibus et veluti cum lacte materno hauriunt. Labor autem difficilior, maiorem animi voluptatem parit, ideoque situ obduci, ac minime perire debet.

2. Secunda facti mei ratio est gratitudo erga carissimos parentes, patriam, praeceptores, Maecenates, etc. quorum auxiliis – Deo favente – studia poetices, veluti per manus mihi sunt tradita et sumptibus, fructu paene maioribus aucta.

3. Amor amicorum et personarum, quarum nomina versibus his [A5r] celebrantur. Licet enim quidam eorum iam caelestem patriam occuparint, quidam vero locorum distantia a me disiuncti sint, tamen et alibi degentium et vita hac mortali defunctorum, memoria semper quoadusque vixero, erit mihi gratissima.

4. Ideo commisi mea iuvenilis aetatis studia prelo, ut iuventutem litterariam, praecipue vero liberos et posteros carissimae patriae meae Trenczinienses, paradigmate hoc admoneam, ut hac ingenua poeseos arte et Deum celebrare, et notitiam ac favorem apud optimos quosque sibi conciliare contendant, id quod versibus his fit manifestum:

Fama per ingenuas et gloria ducitur artes,
His favor et regum conciliatur amor.

[A5v] Ex quibus carissimae patriae meae posteris, ut Filius Dei aeternam ecclesiam, aulam ac scholam caelestem sibi colligat, eum veris gemitibus et ex toto pectore precor. Vestrae autem magnificentiae, tamquam patrono dignissimo libellum hunc dedico, dono, consecro. Quam magnificentiam vestram ut Deus optimus maximus in ornamentum illustris familiae Balassianae et reipublicae Christianae, defensionem et sustentationem ab omnibus periculis defendat, sustentet et conservet, dicat mecum omnis pius: amen.

Magnificentiae vestrae
Servitor et Minister verbi
Valerianus Mader

[[A6]]

App. 1.

App. 2.

[[A6]]

App. 3.

App. 4.

[[A7]]

App. 5.

App. 6.

[*]

App. 7.

[*3]

App. 8.

App. 9.

[*3v]

App. 10.

[[*4r]]

[Bejegyzés 2]

3.

[1]

Prosopopoeia in arma reipublicae Trencziniensis

Urbs ego, Trenczinii quae dicor nomine, regum
 Magnifica quondam sum bene structa manu.
Non opus authoris sunt haec mea moenia vilis,
 Quisquis erat, nostri maximus author erat.
Unde fruor primis nunc libertatibus urbes
 Has inter, liquido quas Vagus amne rigat,
Ut merito dici magnorum filia regum,
 Qui modo sunt et qui praeteriere queam.
Horum nunc etiam cura sum clara paterna,
 Praesentem in duris dant mihi rebus opem,
Exstructura novos undoso flumine pontes
 Auxilia a sacris regibus ampla fero,
Fortia dum valido sunt propugnacula muro,
 Secura nobis pace struenda domi.
Aeriae turres et tecta minantia caelo,
 Omnibus his regum dexteritate iuvor.
Hinc mea nobilitas et equestris defluit ordo,
 Hinc titulos claros armaque digna gero:
„Agnus in aprici laetatur gramine campi,
 Inque humeris portat laeta trophaea suis,"
Tartara vincentis quae sunt insignia Christi,
 Qui propria miseras morte redemit oves.
Sed referam prima cur haec ab Origene grata
 Tradita lanigeri sint mihi signa gregis:
Tempus erat nondum cum fundamenta locorum
 Urbis erant, arcis nec quoque nomen erat.
Balantem tunc saepta gregem conclusa tenebant,
 Arx ubi nunc alto conspicienda loco est.
Urbs ubi structa iacet, culti viridaria prati
 Praebebant niveo pascua amoena gregi
Upilio pascebat oves cognomine Trenczin

10 dant mihi rebus opem] Ov. Pont. 4, 3, 25.
19 laetatur gramine campi] Hor. ars 162.

Ut notam fecit conscia fama fidem.
Est igitur sumptus tener, his ab ovilibus agnus,
Trenczinii pavit quem pia cura ducis.
Unde Triumphantis sed habes insignia Iesu?
Quae portas humeris agne tenelle tuis,
Addita signa solent quoque res inducere certas,
Nulla dari frustra splendida signa solent.
Innocui typus est agnus mitissimus agni
Pro nobis passus qui grave legis onus,
Morte sua mortem, tristem devicit et orcum,
Divino frangens colla premenda pede,
Semper in hoc mea laus et gloria constitit agno,
Semper et haec donec vita manebit, erit.
Agne Dei, propria qui crimina morte luisti,
Criminibus clemens sis precor ipse meis.

4.
[1]
Symbolum

Qui patitur vincit, victoria laeta triumphat,
Agnus habens humeris bellica signa notat.

5.
[3]
Gratulatorium ecclesiae reipublicae totiusque communitatis Trencziniensis, in felicem reditum ex arce Dobra magnifici domini domini Ladislai Popelii a Lobkowicz et in Zbyrow, comitis comitatus Trencziniensis

Qualia Romani capiebant gaudia cives,
Grataque laetitiae signa dedere suae.
Cum debellatis intrabant hostibus urbem
Parta quibus laeto gloria Marte fuit.
Talia percipiunt nunc gaudia Trenczinienses
De reditu plaudunt, magne vir, atque tuo,
Qui tibi fortunam metuebant semper iniquam,
Hanc gaudent aequam partibus esse tuis,

44 haec donec vita manebit] Ov. Ib. 43.
1 victoria laeta] cf. Hor. sat. 1, 1, 8.

Omnes gratantur reduci, superosque precantur,
Ut salvus parta pace fruare diu.
Id cupit, id votis ardentibus ampla senatus,
Optat cum tota plebe corona sacri.
Primus in his culti Simon Iessenius oris,
Gaudia cum cara coniuge magna capit.
Et cupit, ut seros vivas feliciter annos
Exsuperans hostes sic sine fine tuos.
„Magna piis vis est precibus de corde profectis,
Crede pii non sunt irrita vota senis,"
Alter ab hoc longo prudens Maderius usu,
Haec reduci supplex vota benigna facit,
Scilicet haud duplices tendens ad sidera palmas,
Iungere quas morbo praepediente nequit,
In caelum lacrimis sed enim manantibus, ista
Et gemitu cordis vota benigna facit:
Sic tibi perpetuos victoria laeta triumphos,
Adferat, et semper sic rediturus eas,
Seu Mahometigenas bello es ruiturus in hostes,
Seu quicumque suas depopulantur opes.
Storcius Aoniis etiam versatus in hortis
Talia gratanti pectore verba facit:
Qui celebres superas heroas nomine claro,
Nomina et officio congrua rite geris,
Ingrederis nostras quod laeto sidera portas,
Pectore concipio gaudia mille meo.
Quique gerit primi nomen de nomine patris
Moribus urbanis cultus Adamus ait:
Inclite virtutes celebris Ladislae per omnes
Fortuna gaudent pectora nostra, tua.
Ante alios autem carus Musisque Deoque
Barosius reduci vota benigna facit.
Femina quae veteri Thursonum nomine gaudet,
Cum reliquis etiam, vota benigna facit,
Quid referam iuvenum coetus, et multa virorum
Quae nequeunt numeris nomina stare meis?
Gaudet ovans pastor, cantans ecclesia gaudet
Et schola te solitum gaudet adisse locum.

21 Scilicet ... palmas] Verg. Aen. 1, 93.
24 gemitu cordis] Vulgata: Zsolt 37, 9.
30 Talia gratanti ... facit] Hor. epist 1, 2, 68.
34 Pectore ... mille meo] Ov. Pont. 2, 7, 16.

Natalemque simul te concelebrare tonantis,
Qui abstulit adventu crimina nostra suo.

6.

[4]

De cometa in aere anno 1577. die nono Novembris conspecto ad egregium dominum Simonem Iessenski, notarium sedis et civitatis Trencziniensis, patronum suum

Hebraeo qui rite geris de nomine nomen,
Auscultanda Dei quod pia iussa monet.
Altaque Iessenski cognomen Fraxinus arbos,
Cui dedit et vocis cum ratione suae,
Accipe Maecenas, crassae modulamina Musae
Parva, sed officio non alieno meo.
Namque ferunt magni praelustria dona barones,
Quale queo, munus me tibi ferre decet
Cum fuero Croesus, Croesi tibi munera mittam.
Irus adhuc cum sim talia dona cape!
Causa, prius gratae quod non τεκμήρια mentis
Exhibui, nimium crassa Minerva fuit.
Quae longos postquam, modicum est exculta per annos,
Non potuit quoque non commeminisse tui.
Namque – fatebor enim – cari post grata parentis
Officia, alter eras tu mihi rite parens.
Bartpha mihi numquam nisi te duce visa fuisset,
Pierii sedes est ubi sacra chori.
Quam memori quoque mente habeo, pueroque recordor,
Te mihi tum largas exhibuisse manus.
Tanta patri me, tanta tibi debere patrono
Testor, ut haud umquam haec exsolvisse queam.
„Attamen est prodire tenus, si non datur ultra,
Rebus in eximiis et voluisse sat est."

tit. *Iessenski*] A nyomtatványban két helyen is a címben *Iassenski* szerepel (lásd még a 63. versben). Okál szerint az, hogy itt Mader a *Iassenski* alakot használja, annak a bizonyítéka, hogy tudott szlovákul, hiszen máskülönben nem játszhatna a kőrisfa jelentéssel: *fraxinus–jaseň* (Okál 1986, 159). Ez biztos így van, azonban a vers harmadik sora éppenséggel a *Iessenski* alakhoz párosítja a szójátékot: *Iessenski cognomen Fraxinus arbos*. Ráadásul a könyvben a hétből csak két helyen használja a *Iassenski* alakot. A többi: *Iessenius* és *Iessenski*. Ezért változtattam meg a két címben is a *Iessenski* alakra.
5 crassae ... Musae] Lásd a „crassa Minerva" toposzt: Hor. sat. 2, 2, 3; Priap. 3, 10.
12 crassa Minerva] Lásd fentebb.

Mensis agebatur gelidi lux nona Novembris,
Sparserat ob longas cum nova stella comas.
Stella comas Graiis quae propter dicta κομήτης,
His quibus aetherei maxima cura poli.
Improprie at stellam vulgo dixere cometen,
Hoc etenim multis res probat ipsa modis.
Materies, motus, duratio, forma colorque *Materia. Duratio.*
Arguit, huic stellae nomina falsa dari.
Stella suum caeli minuit nam lucida numquam
Lumen, at in primo permanet illa statu.
Ast crasso accensus pinguique vapore cometes
Telluris, propria non statione manet.
Phasmatis exemplo velut est spectare moderni,
Quod sit luce modo quam fuit ante minus.
Verborum longa sed omissa ambage, quid orbi
Talia portendant phasmata, pauca canam:
Unde vehat nobis taetro quid crine cometes,
Difficilis scitu non erit iste labor.
Magna profanorum pars aestimat ista virorum
Aerea haud quicquam phasmata ferre mali.
Maior at haec eadem causis putat orta secundis,
Quod speciem veri forsan habere queat.
Nulla sed ut mundo portendant damna maligno,
Id, nisi vesanus, nemo negare potest.
„Vidit enim nullus flagrantem impune cometam,
Qui simul adferret non aliquando malum."
Ille solet terrae steriles portendere fetus , *Fames. Bellum. Pestis.*
Heroum clades ille notare solet.
Hunc etiam saevae comitantur spicula pestis,
Horrenda nunc etiam bella solentque sequi.
Ut solitis tellus careat minus humida succis,
Exsiccans terram, dire cometa, facis.
Denotat hic etiam magnorum funera regum,
Funeris illorum quod mage fama viget.
Quam si vel subita periissent corpora morte,
Plus obscurorum millia multa virum.
Vel quia foedatum tales non aera possunt
Delicias propter sic tolerare suas.
Ergo quid iste novus minitetur crine cometa,

37 Phasmatis] cf. Iuv. 8, 186; Ter. Eun. 9.
57 funera regum] Stat. Theb. 10, 195; Lucan. 5, 201.

Iam satis hinc bene res innotuisse potest.
Nam quia se librans occasum voluit ab ortu,
Hostis erit nobis hinc metuendus atrox,
Aut bellum pestemque famem, vel funera regum,
O tristi nimium crine cometa dabis.
Talia sed metuunt aliquid num saxea corda?
Corda Dei prorsus evacuata metu.
Irrident, temnunt, nugas vanasque putabunt,
Dixeris haec si irae signa tremenda Dei.
Nuper ad hanc quidam veniens ceu forte Sareptam,
Digna fide nobis talia verba tulit:
Quod bipedes quosdam dum verbis, verbere dignos,
Exciperet, cristas vertice cur gererent?
Dixerunt: an non simili ratione cometam
Cristatum cernis carpere, stulte, vias?
Haec Deus immani precor o poena absque relinquet?
Exsolvet iusta haec – crede – lance Deus.
Iste tamen, Dominum metuunt qui corde cometes,
Christe mali quicquam te referente feret
Praecipis erectos qui ad sidera tollere vultus,
Iudicii dicens haec fore signa sui.
Ista secuturae sunt iam τεκμήρια lucis,
Qua veniet mundo praemia ferre Deus.
Ignea depellens homines ad Tartara iniquos,
Atque suo aspersis sanguine regna ferens.
Militat ergo pie faciens sua munia quisquis,
Formidet caeli talia signa nihil.
Namque malis mala signa, piis sed gaudia sunt haec,
Per Christum quibus est accipienda salus.
Nos ergo sacra Musarum quos atria cumque
Herois Derstfi sub dicione tenent.
Extremae quamvis tendant iam fata diei,
Nos modo nil vera plus pietate iuvet.
„Sic demus studiis operam, Musisque vacemus,
Per multos quasi sit vita habitura dies."
Praecipue nitidi cognoscere phasmata caeli
Cura sit, et rutili lucida signa poli
Astrorum bona scita aliis quicumque recludit,

67 Aut bellum ... regum] Hor. carm. 1, 21, 13–14.
86 praemia ferre Deus] Ov. fast. 5, 204; Mart. 1, 25, 6.
100 rutili ... poli] Mart. 9, 71, 8.

Is vere docti nomen habere potest.
„Bruta Deus iussit spectare animalia terram,
Tollere verum hominem iussit ad astra caput,
Nempe quod haec miris sint condecorata figuris
Lumine testantes esse micante Deum."

7.

[8]

Oratio ad Deum pro conservatione parentum

Telluris caelique potens, pie rector, et author
Legis, quae in sancto est, edita monte Deus.
Quique pio cultu mandas ornare parentes,
Perficere ac horum qui pia iussa iubes,
Te precor, et supplex tua numina pronus adoro,
Tu sobolis placida respicito aure preces:
Respicere ut nostros, digneris sancte, parentes,
Utque his eveniat te tribuente salus
Fortunas foveas horum, benedicito et illis,
Nec facias umquam noxia damna pati.
Quo melius studiis possint succurrere nostris,
Nomini et inde tuo gloria fiat, amen.

8.

[8]

Hodoeporicon, sive peregrinatio in Transsylvaniam, ad egregium dominum Nicolaum Mader, patrem carissimum ex schola Patakina

Haec mea Nicolao reddatur epistola Mader,
Qui sua Trenczinii munia clarus agit.
Postque Creatorem quem summe diligo patri,
Solus in hanc clausa non tamen aure legat.

Quod legis Hungaricis tibi mittit carmen ab oris
Tertius a primo filius, alme pater,
Hinc ubi piscosus praeterfluit oppida Bodrog

103 Bruta ... terram] Ov. met. 1, 84.
5 *numina*] Az eredeti *nomina* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
1 *Nicolao*] A nyomtatvány *Nicoleo* alakjából javítva.

Humectans campos, urbs Patakina, tuos.
Accipe (namque scio nostrarum cardine rerum
Anxia quod tristi corda dolore geris),
Qualis nos patriae digressos urbe secuta est
Fortuna, in certo nescia stare gradu.
Et qua post varios huc nos ratione labores
Attulit, Aonidum nunc ubi fama viget.

Nondum complerat quatter sua cornua Phoebe,
Cassovia longas cogimur ire vias.
Cogimur, ast nullo nos extrudente, sed ultro,
Commoda nam longae defuit ansa morae.
Deficiente suos philomela psallere cantus,
An cuculi turpes quis capit aure sonos?
Fertilis interea lustravimus omnia terrae
Climata, quae pendit magna tributa Getae,
Censura liber non est sacer ordo tyranni,
Aut alius, fruitur qui modo lucis ope.
Atque ea – nam caro fas est aperire parenti –
Plena latrociniis, plena metuque via est.
Obvius hic gaudens humano sanguine Turcus
Saepe fit, haec illi subdita terra patet.
Terra patet Mahometigenisque cohortibus ampla,
Hanc celeri miles saepe peragrat equo,
Nec tamen – o factum bene! – casu sensimus isto
Peiorem, modo quem nostra Thalia dabit.
Est mons Hungaricis distinguens finibus, illos
Transalpina mero qui iuga culta tenent,
Altus, ut hunc cernens dicat contingere caelum,
Monte sub hoc vitam Moldavus ater agit.
Hic, postquam aequoreas Phoebus se mersit in undas,
In tenebris longum continuamus iter,
Taedia non ullum capiunt ita longa viarum,
Ut velit hos fessos monte levare pedes.
Antra colunt huius metuendi dentibus apri,
Immanes ursos unguibus iste fovet,
Iam sed ubi longos cursu superavimus Alpes.
Facta fuit lasso villa propinqua pedi,
Latrantis sonat aure canis vox edita, nobis
Spes ea tum primum certa quietis erat.

33 *distinguens*] A nyomtatvány *destinguens* alakjából javítva.

Tendimus ad tuguri congestum caespite culmen,
In tenebris clausas quaerimus atque fores,
Simulus exigui cultor ceu rusticus horti
Vestigasse suum dicitur ipse focum.
Ostia sed caecis manibus sunt obvia facta
In conclave suis quae modo aperta patent,
Haec simul, ut strepitum fuerant reclusa dederunt,
Ingredimur, recte sic fore nempe rati.
Interea excutiens vigili sua lumina somno
Hospes ait: quid vult haec nova causa mali?
Membraque desiliens vili levat impigra lecto,
Mox Cybalem, natum mox vocat atque suum,
Postibus e nigris pendentia corripit arma,
Excitat et crebris flatibus illa focum.
Nos trepidos vitae discrimine luridus horror
Occupat et gelidus concutit ossa tremor.
Egreditur, nobis surgunt horrore capilli,
Nec facit officii munera lingua sui.
Tunc subiere meam, genitor dulcissime, mentem
Qualia migranti dicta paterna dabas:
Nate peregrinas procul hinc abiture per oras,
Obscura noli carpere nocte vias.
Ut iugulent homines surgunt de nocte latrones,
Saepe viatori nox tulit atra necem.
Nocte sub obscura fiunt mala plurima, nocte
Multa latrociniis sunt loca plena malis,
Iamque propinquabat lacrimosae caedis imago,
Acta sed eventu res meliore fuit:
Namque furore brevi correptum vicimus hostem,
Vicimus harmonicis saxea corda sonis.
Et velut aequoreus qui vexit Ariona delphin:

47 tuguri] Az eredeti nyomtatvány *Tugunei* alakja biztos, hogy hibás. A helyes olvasat *Tugur(i)i* lenne. Lásd: Verg. ecl. 1, 68: *et tuguri congestum caespite culmen*.
49 Simulus ... horti] App. Verg. Moret. 3: „Simulus exigui cultor cum rusticus agri."
lumina somno] Verg. Aen. 4, 185; Verg. georg. 4, 414; Ov. met. 1, 714; Ov. epist. 12, 107; Sil. 5, 529; Catull. 64, 122.
58 Cybalem] App. Verg. Moret. 31: „Cybalen", „Scybalen". Habár a forrásszövegben egy afrikai, női szolgáról van szó, Mader itt csak 'szolga' értelemben használja.
60 Excitat ... focum] App. Verg. Moret. 12.
61–62 luridus horror occupat] Ov. met. 14, 198.
69 Ut iugulent ... latrones] Hor. epist. 1, 2, 32.
71 Nocte sub obscura] App. Verg. Eleg. in 1, 29.
77 Ariona delphin] Ov. fast. 2, 79–96; Gell. 16, 19; Hyg. fab. 194. Az eredeti *Oriana* alak elírás. Mader itt Arión és a delfin jól ismert történetére utal.

Carmine sic nostro captus et iste fuit,
Qualiter ingenuas mansuescant corda per artes,
Tunc ego donatus cognitione fui,
Tunc non paenituit voces didicisse coronas,
Ars erit haec ideo semper amata mihi.
In miseris etenim praebet solatia rebus,
Datque peregrinis commoda mille viris.
Qui cupit immodicis sine sumptibus ire per orbem,
Faxit ut hac tinctus linquat is arte domum.
Musica cultori victum procurat alumna,
Eripit mediae faucibus atque necis.
Demodocum media servatum caede procorum,
Inficias hominum numne quis ire potest?
Carmine quod regum dulci cantuque solebat,
Et licet ignoti facta referre Iovis.
Quin quoque prudentem cantus servavit Ulyssem,
Mendicus querulo dum rogat ore cibum,
Musica comparibus septem compacta cicutis
Te mea dum vivens, lingua sonabit, erit.
Te quoque Petre mea celebrabo voce Barossi,
Quo didici dulces praecipiente sonos.

Musicae laus et necessitas, atque utilitas.

Iam loca, iam populi, mores hominumque parenti
Essent carminibus significanda meis.
Sed quia res nimium longi foret ista laboris,
Relligio qualis sit regione canam.
Ethnica multorum coluerunt nomina divum,
Mundus adhuc expers cum pietatis erat.
Subdita Romano siquidem provincia sceptro,
Roma caput mundi quando tenebat, erat,
Nunc quoque fictorum restant simulacra deorum
Vidimus in multis qualia multa locis,
Nomina quin etiam magnorum saepe virorum
Exhibet antiquus conspicienda lapis.
Qualia praecipue vaivodae continet aula,
Hic ubi detinuit nos mora quinque dies.
Olim Romanis fuit haec repleta colonis
Terra, sed hanc Saxo Martis ademit ope.

82 semper amata mihi] Ov. trist. 4, 10, 40.
84 commoda mille] Ov. Pont. 2, 3, 96.
85 ire per orbem] Lucan. 8, 356.
95 comparibus ... cicutis] Verg. ecl. 1, 29.

Saxo rebellantem per multos Carolus annos
    Armis non potuit quem superare suis.
Ac tandem longo belli certamine victum
    Expulit in fines nobilis, Hunne, tuos.
Cuius Marte suo possedit vitibus agros,
    Quos nunc ignota sed prius arte colit.
Nec dum relligio viguit tunc vera per orbem,
    Nam mundus coluit tunc simulacra papae.
Iam sed ubi tenebris lux est exorta fugatis,
    Quae locat in summum spemque fidemque Deum.
Illa suos unde est egressa remittit ephebos,
    Hinc culti redeunt moribus arte domum.
Et qua suscipiunt caelestis semina verbi,
    Hac alios rursus dexteritate docent.
Atque sacramentum specie sub utraque ministrant,
    Cena Redemptoris cum celebratur eis,
Infantesque sacro perfundunt usque lavacro,
    Haeredes regni sunt quia Christe tui:
Ast quoque degeneres habet haec provincia natos,
    Haeresis authores progenuitque graves,
Qualis pestiferae taeterrimus haeresis author,
    Arrius Eumenidum sanguine cretus erat,
Turcarumque pares qui nomen acinace Christi
    Perdere confessos nocte dieque parant.
„Haereticum sed enim maiora incommoda virus,
    Martia quam bellis qui rapit arma,   facit
Vilius est corpus divinae particula aurae
    Turca ferox corpus sed necat ille animam."

Franciscus Davidis et Georgius Blandrata Arrianorum blasphemorum in Transsylvania duces.

Primus et haec ausus Franciscus peste Davidis
    Transsylvana fuit commaculare loca.
Factus ab Italia profugus Blandrata secundus,
    Principis hunc instar numinis aula colit.
Hi duo tot miseros leto immersere profundo,
    Quot solet ingrediens dirus ovile lupus.
Sanctam blasphemo Triadem calamoque negantes
    Oreque, vah, nullo facta piando modo.
Ipse meis quoties blasphemos auribus hausi,
    O veneranda Trias, quos vomuere sonos.
Non ibi baptismi tinguntur fonte puelli,

140 rapit arma] Verg. Aen. 8, 220; Sil. 3, 526.

Incipiunt vitae qui numerare dies.
Sed cito per populos sua desinet ille venena
Spargere, iam docti nam coiere viri,
Hanc ut caelesti configant voce Chimaeram,
Qua sacra relligio damna nocere tulit.
Erroris nisi paeniteat quem forte professi
Mulciber absumet membra cremata sua.
Qui regit hanc, ubi nunc maneo Cormaeus in illo
Concilio praesens cogitur esse, scholam.
Quae caput usque adeo per honestas extulit artes
Non sit ut Hungarico clarior ulla solo.
Fama meas etiam quae cum percrebruit aures
Tecta, statim dixi: vester alumnus ero.
Aspera tentabat paupertas frangere mentem,
Atque ait: hic nullam scis quod habebis opem?
Non tibi repletam mittet pater aere crumenam,
Qui putat a Turcae te periisse manu.
Aut te barbarica peregrinum gente Camenas
Iamque diu cultas deseruisse scholas.
Tunc ego, num clausa est caelestis dextra parentis,
A patre desertum respicit ipse Deus.
Si pater hoc sciret qua sis statione locatus,
Eius adhuc largas experirere manus.
Ecquid in immemorem subeunt oblivia mentem
Ante tuis studiis quam pius ipse fuit.
Quare ne dubita studiis incumbito saltem,
De caelo auxilium deque parente feres,
Sic igitur totum fidei me trado paternae,
Qui paupertati consulet ipse meae.
Non opus est magnos nimium transmittere sumptus,
Te, pater, haec etiam littera fine monet,
Transsylvana dedit mihi multa profectio namque
Commoda, dextra mea est aero reversa gravis,
Nempe salutantes illorum limina cantu,
Quos proprio fovit Calliopea sinu.
Commoda cum nummis animi percepimus, et sic
Nostra fuit nummis dextra reversa gravis.
Floreni (salvo sit dictum iure parentis)

Commendatio scholae Patakiensis.

161 *Cormaeus*] A nyomtatványban a *Cophaeus* alak szerepel, de ez elírás lehet. Cophaeus nevű pataki rektorról nem tudunk, de a vers írásának feltételezhető idején Paksi Cormaeus Mihály vezette az iskolát.
191 *Floreni*] A hibajegyzék szerint *Florenti* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Sufficient nobis tres, quatuorve dati,
Id modo, si poterit fiat – rogo – tempus ut ante,
Quo nive candentes conspicientur agri.
Sic optata tuis contingant omnia votis,
More senis Pylii iam, pater alme, vale.

9.
[15]
Ad doctissimum virum dominum Nicolaum Colacinum, praeceptorem optimum ex schola Patakina

Salve Castalias praeceptor culte per artes,
Immortale tibi quae peperere decus,
Gloria Pieridum, patriae laus inclita terrae,
Sint precor ut vitae tempora longa tuae.
Dignus es aeternos, qui vivas prosper in annos
Atque Sibyllinos Nestoreosque dies,
Ingenii es claris qui tot virtutibus auctus,
Aequora quot pisces, quot polus astra tenet.
Infinita polo ceu lucent sidera picto,
Innumeras sic tu fers quoque mentis opes,
Scilicet a Domino concessi dona talenti
Exercens, fructum nocte dieque facis,
Dulcibus invigilans Musis, ceu lumine Titan
Lustrat humum, noctis seu venit umbra, studes,
Nec studio fructus, nec desunt commoda centum,
Utilis est Domino quem geris iste labor.
Fervida nam docto quae pendet ab ore iuventus,
Eloquii sentit flumina larga tui.
Quae tua demirans facundae carmina Musae
Discit in alternos cogere verba pedes:
Verba Dei, spurcos non fers Colacine poetas,
Exsulat impietas, carmina sacra placent.
Unde ministerii sanctissima iura subire,
Atque rudi poterit voce praeesse gregi,
Impia Romanae contundens somnia plebis,
Somnia pro verbo quae coluere Dei.

2 peperere decus] Sil. 7, 692.
20 in alternos cogere verba pedes] Ov. trist. 3, 7, 10.

Talibus es meritus longaevae praemia vitae
Officiis talem Christe tuere virum,
Sed mihi nescio quae tristissima nuntia fama,
De rebus tulit haec, o Colacine, tuis.
Pro bene non itidem, tibi factis facta referri,
Laetaque iam tristes tecta habitare lupos,
Mansuetam nutriere prius quae tecta iuventam
Fama refert, terrae quod grave pondus alunt,
Quaeque tribus tabulae linguis patuere notatae
Subiicit has lateri turba nefanda suo.
Heu te carminibus decorata cathedra venustis,
Num tua sunt etiam ligna cremata foco.
Te praeacuta ausus quisquis violare securi,
Ille manu dignus qui conruisset, erat,
Ast mihi non tantum pariunt haec parva dolorem,
Quae proprio sensu quae ratione carent.
Est mage flebilibus quod persequar usque querelis,
Est cur ex animo te, Colacine, fleam?
Impius et meritorum ingratus miles habetur,
Quem ducis infelix non movet hora pii,
„Tunc sua cognoscunt homines mala, quando bonorum
Usibus, et dulci commoditate carent."
Hei mihi, quanta novem fecerunt damna sorores,
Ni regis Aonidum, rector, ut ante chorum,
Non ita Zolnenses tollentur ad aethera cives
Laudibus ob doctam, quas meruere scholam,
Non huc longinquus studiorum nomine civis,
Non mittet natos clara Vienna suos.
Quaeque Sepusiacas inter caput extulit urbes,
Leuczovia veniet nullus ab urbe puer.
Semita nobilibus nunc est praeclusa propinquis,
Qua soliti teneros ferre fuere pedes
Ante frequens, nunc iam cessabit adesse Bohemus,
Inclita quem potuit fama vocare scholae.
Vos quoque Zolnenses longis quaeretis in oris
Filioli spretas absque decore deas,
„Felices iuvenes primo sub flore iuventae

29 nuntia fama] Verg. Aen. 9, 474; Ov. epist. 16, 38.
55 caput extulit urbes] Verg. ecl. 1, 24; Sil. 8, 250.
56 ab urbe puer] Mart. 9, 17, 4.
58 teneros ferre fuere pedes] cf. Ov. ars 2, 534.

Dogmata sumserunt qui Colacine, tua."
Sive etenim spectes divini semina verbi
Omnia sunt verbis enucleata tuis.
Sive prius nostris obscuras finibus artes
Eloquio lucem quae peperere tuo.
Plurima grandaevos fugiunt aetate magistros,
Quae didicit parvus te praeeunte puer.
Lingua Palestinae non multis cognita gentis,
Per digitos pueris est recitata manus.
Graecaque cum lingua novit praecepta Latina,
Quae tibi praeceptor subdita turba fuit.
Ergo decet maesto suffundere lumina fletu,
Impius est, qui non corde dolente gemit,
Si qua prius tristem meruerunt tempora luctum,
Convenit his siccas non tenuisse genas.
Rex Macedum cuius celebrant quoque facta prophetae,
Scripsit Aristoteli talia verba sopho,
Grata quidem mentis praeconia reddo tonanti,
Quod sobolem luci prodidit ipse meam.
Sed maiora meum perfundunt gaudia pectus,
Gaudia magnanimo digna parente fero.
Tempore quod dulcis sumpsit primordia vitae
Coepit et hic aevo magne vir esse tuo.
Qui teneri poteris mores inflectere nati,
Et puero sophiam tradere voce sacram.
Rex velut oblato celebrabat magna Philippus
Gaudia, natalis tempore filioli:
Sic vos ablato Zolnenses pectora cives
Tundite, qui sobolem vultis habere bonam.
„Scilicet heroas generoso sanguine cretos
Mansuetis cultos artibus esse decet.
Gratia pro vitae tribuenda parentibus ortu
Est, bene quod vivas sed referenda scholae."
Quae schola si docto careat fraudata magistro,
A vitio turpi nomen et omen habet.
Otia Nicoleo sub praeceptore fuerunt
Sancta, placent studiis qualia nempe sacris
Bacchica dum celebrans cursabat turba per urbem

83 gaudia pectus] Verg. Aen. 1, 502.
84 digna parente] Ov. met. 8, 847; Ov. trist. 4, 2, 40; Ov. Pont. 2, 2, 82; Ov. Pont. 2, 9, 38; Sil. 12, 346.
80–89 Scripsit Aristoteli ... natalis tempore filioli] Plut. Alex. 8, 4, 1–8, 4, 4.

Festa, nihil sana quae ratione gerit.
Turpia Thyrsigeri furias et festa perosus,
Nobiscum studiis deditus ille fuit.
Otia nec tulit huic canis Erigoneius aestu,
Frigida sed studiis templa dedere locum.
Templa nimis parvae quae sunt vicina Sareptae,
Quippe schola templis nil prius esse potest.
Haec dat doctiloquos vicina petita ministros
Pastores Domini non aliunde gregis,
Haec bene prudentes tibi dat respublica cives,
Evehit obscuros cultaque saepe viros.
Ut Maro testis et est Romanae gloria linguae
Tullius, obscuro natus uterque patre.
Atque parentales hac tu ratione penates
Et patris ornasti nobilitate domum.
Excellens proprio populares nomine cunctos,
Dum recolis Musas, pectore, mente, sacras.
Unde geris sancto nactus baptismate nomen
Omina nominibus nam quis inesse neget?
Fallor? Es hoc etiam, quod vincis, nomine dictus,
Omne voluptatum sed utilitate genus.
Sedulitate parem nam longis tractibus ullum
Vera cano, potui non reperire tibi.
Hinc desiderio quoties redisse volebam,
Atque tuae rursus quaerere tecta scholae.
Talia sollicito versanti pectore quadam
Astitit ante meos nocte Minerva pedes.
Atque ita sollicitus iuvenis, cur angeris inquit?
Quando tenebrosae noctis aguntur equi?
An quia sede parum prudentem paenitet alma
In longas peregre sic abiisse vias.
Aut praeceptorem pedibus precibusque petitum
Ereptum – votis – angeris esse tuis:
Desine languidulas cura siccare medullas,
Nil iuvat elapsis cor cruciare malis.
Ecce Patakina, quem luges lector in urbe , *Militia.*
Militiae cuius castra sequaris erit.
Dixerat et tenues mox se subduxit in auras,
Exequor edictum, docta Minerva, tuum.
Ac duodena regit qui signa volubilis anni

105 canis Erigoneius] Ov. met. 6, 125; Ov. met. 10, 450–451; Ov. fast. 5, 723.

Sol caeli totum pene peregit iter,
Ex quo Bodrogii piscosum salvus ad amnem,
Hic procul a patria sede remotus ago.
Hic ubi quem toties optabam cernere, vivit
Caesar Caesareo nomine nomen habens.
Et velut Euryalo tibi iunctus amore Mathias
Qui triplicis linguae cognitione praeest.
Sic igitur, siquidem statuit suprema voluntas,
Hic remanens laeti tempora veris agam.
Inde reversurus cupidos carosque parentes,
Et te, praeceptor care, videbo, vale.

Georgius Caesar Cassoviensis, rector scholae Patakiensis. Vir doctissimus praeceptor meus.

10.

[20]

Iocus ad Valentinum Helnerum Coronensem Transsylvarum

Vergilius tenuem formavit carminis orsum,
A culice incipiens ludere metra levi.
Posterius graviore sed est sermone locutus,
Troiani referens bellica facta ducis.
Ergo celebrati vestigia recta poetae
Aonio debet qui bibit amne sequi
Deque prius levibus conscribere carmina rebus,
Qualia vel culicis pondus habere solent.
Sic ego qui socio sum tecum foedere pactus
(Foedera mortales inviolata decent),
Ut simul alternos secura per otia versus
Accipias nostros, rursus et ipse tuos.
Incipiam brevibus te compellare loquelis,
Festivis miscens seria verba iocis:

Rusticus extremam vitae cum cerneret horam
Quodque foret mortis meta propinqua suae.
Omnia commendans praesentibus aeger amicis
Ambiguum tremulo fudit ab ore sonum:
Batte, tibi carum quem summe diligo Gallum,
Batte, tibi lego iam moriturus ego,

142 Sol ... peregit iter] cf. Ov. trist. 4, 7, 2.
146 nomine nomen habens] Ov. fast. 3, 412; Ov. fast. 6, 26.
147 tibi iunctus amore] Ov. trist. 1, 8, 30; Ov. Pont. 1, 7, 31.
10 Foedera mortales] cf. Sil. 13, 284.

Scilicet huic Gallus lucis praenuntius ales
    Et Galla servus de genetrice fuit.
Fallor? An hic servum vel avem legaverit illi,
    Causa Valentino discutienda datur.
Quem matura senem reddit prudentia, quamvis
    Signet ei teneras parvula barba genas.
Haec ad candelam sero sub vespere lusi,
    Tu quoque respondens, quando licebit, eris.

App. 11.

11.

[24]

Valerianus Mader, Valentino Helnero

Ut tua Pierio conspersa lepore tulisti
    Carmina iudicii dexteritate, valens.
Dulcibus intentus dapibus, duo candida tinxi
    Qua, tuis oculis res ea visa fuit.
Dulce cibus stomacho, sunt dulcia fercla palato,
    Carmine sed non est dulcior ore cibus,
Ergo tuae captus doctae dulcedine Musae,
    Ova procul, dixi, tolle repente puer.
Nunc animum farcire iuvat, quae sola voluptas
    Aonii debet corda levare gregis.
Hic meus ardor erat tua quando poemata vidi,
    Ut legi, sed enim gaudia quanta tuli?
Non ita Thalenses altis in montibus uvae
    Collectae dulces, crede, fuere mihi.
Neque ita suave recens attractum stramine mustum
    E plenis memini dulce fuisse cadis:
Ceu tua quae facili deducis carmina vena,
    Ceu tua disparibus verba ligata modis.
Prima statim doctae monstrant praeludia Musae
    Ingenii quam sit copia larga tui.
Dum tibi carminibus languentia corpora fingis
    E media in vitam morte redisse meis.

21 Gallus] Mart. 3, 81. Lásd még: Szentmártoni Szabó 2010; lucis praenuntius ales] Ov. fast. 2, 767.
12 gaudia quanta tuli] Ov. met. 9, 483.
15 stramine mustum] cf. Sil. 13, 814: *stramine fultum*.

Est bene, quod tantas habeant mea carmina vires,
   Corpora de tumulis ut relevare queant.
Nostra tibi longam producent carmina vitam,
   Fama nec est umquam deperitura tua,
Quin etiam gravibus conspersa modestia verbis,
   Per totum lucet quod mihi scribis opus.
Thesaurum quereris te neglexisse decorum,
   Quem natura dedit mentibus ipsa parens,
Mille bonas tentas quando volitare per artes,
   Et iurista bonus rhetor et esse volens.
Nec tamen optato studiorum fine potitus,
   Semina naturae deperiisse bonae.
Unde fit ut fugias, inquis, consortia vatum,
   Quodque scias solum te modo scire, velis,
Talibus extenuans sed docta poemata verbis.
   Grandibus assurgit tunc tua Musa sonis.
Ac velut unda fluens tenui scaturigine fontis,
   Angustis primum mox spatio a viis:
Sic tua per longam se fundunt carmina chartam,
   Sic ductu placido fluminis instar eunt.
Cum tibi sunt igitur felicia dona sororum,
   Cur ita demiror Martia signa fugis.
Heu cur indoctum, dicens, me Marte lacessis,
   Quid mihi demandas tam grave Martis opus,
Quamvis cristatus movit tibi praelia Gallus:
   Inferior tamen est viribus ille tuis.
Cernis ut elatum collumque et rostra repressit,
   Cernis ut hunc pugnae militiaeque pudet?
Forsitan infelix si praescivisset idipsum
   Venturas pluvias ante videre sciens,
Martia pugnaci numquam cum milite bella
   Tentasset meditans tradere terga fugae.
Nec tamen omnino victor laetare triumpho,
   Ecce meus Gallus rursus ad arma vocat.
Rursus ad arma vocat, strictumque recolligit ensem,
   Audacesque cupit conseruisse manus.

23 quod tantas habeant mea carmina vires] Ov. trist. 1, 6, 29.
42 fluminis instar eunt] Ov. epist. 8, 62.
46 grave Martis opus] Verg. Aen. 8, 516.
56 rursus ad arma vocat] Ov. rem. 282.
58 conseruisse manus] Ov. fast. 3, 282.

Sed satis est hodie pugnatum Marte cruento,
Militibus tacita sit quoque nocte quies.

12.
[26]
In nuptias egregii domini Petri Barossii et honestae virginis Elisabethae Hroncoviae, Trenczinii et Illaviae celebratas

Accipe praeceptor teneros in carmine fetus,
Discipuli taedis quos peperere tuis.
Splendida qui nequeunt tibi munera ferre, rependunt
Pertenui quamvis carmina ducta stilo.
Dent alii nummos, carnes dent atque ferinas,
Sat dabit is, qui dat, quod dare cumque potest.
Carmine dona ferunt pauci meliora vocati,
Crede mihi pondus munera mentis habent.
Sic gener insignis magnique Melanthonis ille
Gloria Pieridum magna Sabinus ait:
„Si quis Erythraeas gemmas donaris et aurum,
Haud meliora tibi carmine dona dabit."
Ergo iuventutis commissae carmina sponsae,
Ista precor vultu candidiore legas,
Pectora qui nivibus fers candidiora lapillo,
Si qua carent cultu, ne preme cuncta nigro:
„Qui nescit teneros criticus tolerare Tyrones,
Non poterit felix ille docere rudes."
Nil nocet in primis pravos confingere versus,
Qui mala nunc, olim carmina docta dabit,
Scilicet haud rigidum nimium decet esse magistrum,
Qui iuvenum turbae rite praeesse cupit.
Ipse ego cum facerem versus puerilibus annis,
Multa licet taetra digna fuere nota,
Omnia sed prudens non pressit verba magister,
Ut studio vires adderet ille meo.
Qui non ulla prius scripserunt carmina, scribunt
En tibi, nam tuus es dignus honore torus.

59 Marte cruento] Sil. 11, 375; Val. Fl. 8, 395; Lucan. 4, 24.
60 nocte quies] Verg. Aen. 12, 909; Tib. 3, 4, 2.
23 puerilibus annis] Ov. epist. 5, 157; Ov. met. 2, 55; Ov. fast. 6, 417; Sil. 11, 145.
28 *torus*] Az eredeti *chorus* alak a nyomtatványban kézzel *thorus*ra javítva.

Virgineas alii ducant celebrentque choreas,
    Nos decet hunc versu concelebrare diem.

13.
[27]
Echo

Montibus et saxis habitans resonabilis Echo
    Proxima quae templo moenia nostra colis,
Dic mihi, namque potes quaesita referre petenti:
    Anne virum virgo nunc Elisabeth? Echo: habet.
Hanc, reor, ardenti Petrus dilexit amore
    Et sociam lecti iam sibi quaerit? Erit.
Est formosa, bonis exultaque moribus, illam
    Barosius semper Petrus amabit, abit.

14.
[27]
Aliud. Honestatem, necessitatem et utilitatem sacri coniugii continens

Dicite, Pierides sponso nova gaudia Musae,
    Dicite, sponsus enim numina vestra colit.
Carminis authorem versu celebrate Camenae,
    Coniugio gaudens dignus honore vir est:
„Coniugii Deus est sancti protector et author,
    Iura tori temnens numina temnit homo."
Quae Deus instituit primo pia gaudia Adamo,
    Gaudia sunt omni percipienda viro.
„Quod Deus instituit, nulli contemnere fas est,
    Omne bonum praestans efficit author opus."
O genus invisum monachi, turpissima pestis,
    Arma Deum contra qui scelerata struunt.
Hi pugnare pia pro virginitate videri,
    Dum servant scortis claustra repleta, volunt.
Usque adeo bellum naturae inferre potenti
    Non pudet insanos consiliique leves.

1 resonabilis Echo] Ov. met. 3, 358.
2 moenia nostra] Verg. Aen. 4, 96; Stat. Theb. 12, 690; Sil. 2, 294.
3 *petenti*] Az eredeti *potenti* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Commoda coniugii quis nescit plurima sancti?
Vix maiora quibis commoda mundus habet.
Per sacra coniugii Domino connubia Christo,
Immenso crescit coetus in orbe pius.
Hinc electa Deo latis ecclesia terris
Laetitia caeli perfruitura venit.
Omnipotens cuius tanto perflagrat amore,
In mortem ut natum traderet ipse suum,
Scilicet est ingens caelestis gratia patris
In genus hoc, vivit quod per amoris opus.

Omnibus auxilio quis non opus esse putabis,
Auxilium caro fert bona nupta viro.
Pinguia pervertit si quando rura colonus,
Venturo reparat sedula sponsa cibum.
Dum tua pervigili faciebas munia cura,
Ingressus vacuam coniuge, Petre, domum.
Ah quoties, carae post tristia fata Brigidae,
Optato agnoscis te caruisse cibo.
Passus es adversos privatus coniuge casus,
Res tibi cum fida coniuge quanta perit?
Quae mala distractos comitentur damna maritos,
Exemplo res est sat manifesta tuo.
Neglectumque pecus domina moriente ministrat
Corvis et canibus pascua crudivoris.
Omnia furantur, nunc hoc nunc deperit illud,
Furibus est vidui quaeque repleta domus.
Sed quid praeteritos tento renovare dolores,
Tristibus exactis carmina laeta canam.
Quae tibi sunt serva, sed quae periere relinque,
Aucupis e manibus missa volucris, ait.
Quem tibi per tumultum peperit Brigida dolorem,
Leniat hunc thalamo dulcis Elisa suo,
Ut prior illa suum dominum constanter amabat
Et redamata pari rursus amore fuit:
Sic nova te placidum redamabit sponsa maritum,
Sic vobis dulcis pectora iunget Hymen.
Rebus in adversis, rebus pariterque secundis,
Sedula promissam praestitit illa fidem.
Sic – nam vera queunt etiam praedicere vates –
Praeclari, similis, nominis uxor erit.
„Virgineos mores clara cognovit in aula,

Quae venit ex aula candida virgo venit."
Moribus egregiis cultas decet esse puellas,
Quaecumque heroum splendida tecta colunt.
Qualis es Illaviae turritas qui regis arces,
Magne vir, ingenio et nobilitate potens.
Turpia cur igitur leve fers mendacia vulgus?
Quando cupis famam dedecorare bonam,
Qui mala de sponsae sunt nomine falsa locuti,
Et male qui dictis cumque dedere fidem,
Ut suspendantur, digna est pro crimine poena
Auribus hi, lingua pars sed iniqua, sua.
„Non hominum linguis fato sociantur amantes,
Nil facit adversus lingua scelesta Deum."
Illi sponsa fuit curae, cum nulla parente
Praesidia aut cara matre reposta forent.
„Vidi ego quam multos opibus caruisse paternis,
Auxilio sed enim non caruere Dei."
„Non est divitiis umquam fas credere fluxis,
Sunt inconstantes quas habet orbis opes."
„Est Deus ipse potens materque paterque rogatus
Divitias, usus si ferat, ille dabit."
Hic tibi nil dubita, plenas exporriget ulnas,
Sponse decus clarii, Pieriique chori.
Hic tibi sponsa suo praesens velut ante solebat
Auxilio, casta mente rogatus erit.

15.

[30]

Ad Georgium Bulgar, Valerianus Mader

Nuper Musaei discendi sede relicta,
Et petii gressu tecta paterna meo.
Doctior ut fiam prudentis ab ore parentis,
Qui mihi praeceptor, qui pater estque simul.
Nam mihi cum moles incumbit magna laborum
Fessus ad hunc semper quo relevarer eo,
Unde gradus nuper referentem, me tua tali
Alloquitur quae vult nubere voce soror.
Siste pedem vicine, meis ac parce loquelis,
Neve velis graviter, quas dabo ferre, preces.
Dixerat, attentis hanc auribus audio, tandem

Virgineis tulit haec mollia verba labris:
Scis bene Bannovii qui sceptra scholastica gestat,
Fraterno quod sit iunctus amore mihi.
Huic rogo quapropter nostro tu nomine scribas
Ad thalami ut veniat sacra colenda mei.
Ista pudibundo postquam dedit ore, puella
Promissis abiit reddita certa meis.
Ad sacra coniugii venias idcirco vocatas,
Non illis quam tu gratior hospes erit.
Frater es, ergo tuae fac sis conviva sororis,
Cum veniet thalami coniugiique dies.
Coniugibus vult nos Christus salvator adesse,
Quod Christus fecit nec tibi turpe puta.

16.

[31]

Carmen sapphicum patriam, parentes, educationem, res gestas et exitum vitae Ioannis Baptistae breviter continens

Si Deus cuius reperitur ore
Nil doli, summo celebrat favore
Elisabethae sobolem, Ioannem
Nomine dictum.

Cur tuos nostrum celebrare carmen
Cessat, o vates pie, sancte, honores
Editus quo non spatioso in orbe
Celsior arte.

Natus est orbis Solymae potentis
Moenibus, sedes fuerat sacrati
Quae Dei verbi pariterque Iesu
Omnipotentis.

Patre lucem Zacharia ministro
Seminis divi, genitricis atque
Hausit ex casta, sterilis fuit quae
Prorsus Elisa.

Vilibus ventrem saturavit ille,
Melle silvestri pariter locustis,

Corporis non hic habitum probavit
Splendidiorem.

Hic Dei prolem digito, abluentem
Sanguine et nostros proprio reatus
Monstrat, atque hunc Iordanis iste vates
Mersit in unda.

Sed quod atrocis scelerosa taxat
Crimina Herodis, iubet ut miselli
Ense praecisum caput adferatur
Lance Ioannis.

Cede crudeli perit hic beatus
Vera qui Christi documenta sparsit,
Sic malus sanctis tribuit ministris
Praemia mundus.

O Deus, vasti fabricator orbis,
Robora nostras pietate mentes,
Ut tuo pro nomine perferamus
Cuncta pericla.

17.
[32]
Ad egregium dominum Ioannem Storcium, sympatriotam carissimum dedicatoria

Civibus ingenuae quos enutriere Camenae,
Debetur duplici nomine dignus honos,
Tum quia consilio prudenti iura gubernant,
Tunc quia res illis publica clara manet.
„Urbibus haud magnam dant splendida moenia laudem,
Quod sensu lapides et ratione carent."
Est neque divitiis respublica clara caducis:
Divitiae pereunt, moenia celsa ruunt.
Si quid habet verae celeberrima patria laudis,
Hoc habet a doctis quos nutrit illa viris.
Storcius in quorum celebratur classe Ioannes,

35 *perferamus*] Az eredeti *proferamus* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Storcius egregio de genitore satus.
Consilio totam qui rexit saepius urbem,
Est neque dissimilis filius ipse patri.
Ergo tua cum sis dignus virtute, Ioannes,
Ut quodque tu versu concelebrare meo.
Accipe sincerum testantia carmina amorem,
Atque eadem placida carmina mente lege.
Versibus his magnus celebratur laude Ioannes,
Quo maior vasto nullus in orbe fuit.
Cuius habes pulchrum quoque tu de nomine nomen,
Omina saepe viris nomina tanta ferunt.
Hac te, Iane, procul graviores pellere curas
Convenit et patrio vivere more die.
Vive diu, longos tibi det Deus optimus annos,
Quae mea ne careant pondere vota, vale.

18.
[33]
De certamine Gallorum, gallinaceorum, lusus scholasticus

Gallorum tenui modulabor arundine pugnam,
Et prima illius fuerit quae causa duelli,
Commodaque hinc tenerae quae debent carpere mentes.

Oblita cum glacie pedibus sit semita nostris,
Qua proni in vicium ruimus, peioraque semper
Insequimur, varios tentati inquirere nervos,
Hi quorum esse solet melior sapientia menti,
Humano ut possent fragili succurrere lapsu.
Ergo alii fictos scripserunt carmine ludos,
Sub specie soliti figmenti abscondere verum,
Et velut extenso monstrarunt indice, vitae
Quod sit iter nobis fugiendum, quodve sequendum.
Nonnulli in brutis exempla imitanda dederunt,
Fecerat ut prudens Lacedaemonis urbe Lycurgus,
Dum populo geminos produxerat ille catellos,
Quanta malae, erudiens vis consuetudinis esset.
Absimilis cui pugna fuit non ista volucrum,
Pergama turritae tulerant exordia Troiae

12–13 Nonnulli ... Lycurgus] Plut. De educatione liberorum, 2F–3B.

Cuius prima, daret vitae ut vestigia rectae.
His male vivendi quibus est nondum impius usus,
Ad nostra hinc longo manavit tempora more.
Ne vero haec animi careant spectacula fructu
Corporis externa et pascamus lumina tantum,
Omnibus haec pariter bis quinque imitanda dabuntur.

I. Cervicem attollit velut in certamine gallus,
Gallus ovansque suos figit cum pondere gressus
Ingenuo vultu, sic te decet esse palaestram
Qui petis hanc, clarias recolis qui rite Camenas.

II. Cominus adversum dum fertur in antagonistam
Innuit is, laqueis tractare haud bella dolosis
Esse pium telis, sed contra opponere frontem.

III. De domitis alas quatiens velut hostibus ille
Gestit et excelsum culmen petit in bene gestis,
Sic decet eximiam rebus gestire iuventam.
Ast victus veluti tenebras inquirit opacas:
Sic quoque devicti capiat confusio vultum.

IV. Viribus at victus ceu mox redit ille renatis,
Rem dubiam rostro tentans decernere acuto,
Haud aliter studii faciet sectator honesti
Intendetque suae summo conamine mentis
Vires, ut socium in cursu praevertere possit.

V. Ceu loca celsa petit cristis circumdatus ales,
Sic alacris tu virtutis fastigia scandas,
Atque tuos semper studeas superare sodales.

VI. Non somno indulget, sed voce silentia turbat
Excubitorque diem mortalibus indicat ales
Plumea, dum silvis repetunt animalia nidos,
Scilicet et tepidas rostrum fixere sub alas.
„Nec tibi fas molli totam requiescere lecto,
Esse putes noctem, Nyphalia sacra colenda
Sunt tibi, continuant alii dum nocte quietem."

48 requiescere lecto] Tib. 1, 1, 43; Prop. 1, 8b, 33.
50 nocte quietem] Sil. 17, 160; Verg. Aen. 7, 414.

VII. Oviparae gaudet gallus velut atque cohorti
Assiduum doctas, sic te qui tendis ad artes
Perpetuumque bonos inter decet esse sodales.

VIII. Pullorum velut esse solet dux, quando parentis
Orbati auxilio certa sine sede vagantur,
Officiis sic ultro piis servire decebit
Auxilium duris poscenti rebus amico,
Praecipue pueris infirma aetate tenellis.

IX. Territat ut dirum gallus clangore leonem
Indomitum silvis animal, quem taetra frementem
Silvae omnes, atque antra tremunt montesque resultant.
Sic durum poteris Satanam saeva arma minantem
Voce Evangelii doctus terrere potenter.
Immanes ipsa voce exanimare tyrannos
Cogitur imperium quorum tolerare colonus.

X. Pura legit verso gallus ceu pulvere grana
Pura ita de scriptis nos carpere grana iuvabit.
„Et modo quid dicam postremum haud esse sequendum,
Scilicet ore fimum fodiens dum quaeritat escam
Inventam spernit gemmam, ac magis expetit hilum,
Nos vero e scriptis effossum iaspida mentis
Egregios inter thesauros condere oportet."

19.
[35]
Paraenesis, ad colendam Auroram

Iam rursus nostris redeunt bona tempora Musis,
Autumni gelidos sole vehente dies,
Umbraque maiores distendit densa tenebras,
Exsuperet longo tempore ut illa diem.
Ergo vigil totam non sterte scholastice noctem,
Membra sed ad lumen saepe levato tua,
Auroram studiis cognosces multa daturam
Commoda, sed Dominus si Deus addet opem.
Ni Deus humano dederit nam augmenta labori,
Irritus et vanus tunc erit ille labor.
Regius in sacro haec testatur codice vates,

Repletus sacro pneumate verba canens:
Quod sine caelesti mortales numine, noctes
Referat insomnes ducere saepe nihil.
Consilium sed quando Deus dat rebus agendis
Tunc faustum, felix, redditur illud opus,
Primo igitur vili demittens membra grabato,
Grata Deo grato pectore vota cane.
Incolumem quod te ad redeuntis tempora lucis
Restituit, Satanae nec dedit in laqueos.
Crura de hinc caligis, corpus circumdato veste,
Hinc faciem puro fonte lavato tuam,
Mox iterum forti caelestia numina voto.
Assiduaque Deum sollicitato prece!
Ut tibi se adiungat Palinurum, ac vela potenter,
Ingenii praesens dirigat ipse tui.

20.
[36]
Ad Nicolaum Mednienski

Nunc ego privatam si nescis transigo vitam,
Invigilans studiis tecta paterna colo.
Nunc rectore caret siquidem mea patria digno,
Suntque rudi puero tradita sceptra scholae.
Thurrius huc ad nos emissus dicitur esse
Praevius adventus, o Colacine, tui.
Hinc mea laetitiam capient praecordia quantam?
Splendida cum caelo fulserit illa dies,
Tunc ego nunc Musae lapsum renovabo vigorem,
Dignaque te culta carmina mente canam.
Fata regunt nostros, sum certo, certior actus:
Sint, o sint Musis mitia fata meis!
Tu quid habes calamo defer mihi quaeso fideli,
Propositi, frater, maxima cura mei.

25 Palinurus] Aeneas kormányosa, aki a tengerbe fulladt. Verg. Aen. 3, 202; 3, 513; 3, 562; 5, 12; 5, 833–871; 6, 337–373.

21.

[37]

Ad carissimum dominum patrem, Nicolaum Mader, offensae deprecatio

Exemplum obedientiae filiorum erga parentes.

Suscipe, nec doctas venientes respue Musas,
Qui colis et Musas qui reverenter amas.
Sive iacens durum sentis per membra dolorem,
Sive – quod optarem – prosperitate vales.
Cum Musis potis es latio certare lepore,
Et Ciceronaeo si cupis ore loqui,
Ergone tam tristem patiar sine fine dolorem?
Qui cor qui mentem laedit ad usque necem?
Nulla mihi superest lapso iam gratia? Nulla
Spes, patris ut cari rursus amore fruar?
Hei mihi, quid prodest patriis quod verser in oris?
Atque oculis cerno tecta paterna meis.
Haec siquidem trepido non ausim tangere gressu,
Offensum verbis nonque domare patrem.
Qui iusta natum peccantem corripit ira,
Discat, ut exiguo cautior esse malo.
„Quem non parva movent nati peccata parentem,
Grandia post frustra prendere facta volet,"
„Exiguos graviter par est, ut conterat ausus,
Qui magnis bene vult consuluisse malis."
Ast ego, qua tanto crucior iam tempore, poenam,
(Quod tensi cari iussa verenda patris),
Aut minui, prorsus vel tolli pectore vellem,
Nam mihi tristitiam res parit ista gravem,
„Et gravis iratum res est habuisse parentem,
Et gravius summo non obedisse Deo."
„Sit modus in poenis iusta quoque sit modus ira,
Nam virtus medium debet habere locum."
Haec te Pieridum per numina sancta sororum
Perque novem, genitor, quas colo posco deas.

3 per membra dolorem] cf. Lucr. 6, 657.
11 *Hei mihi, quid prodest*] A margón kézírással jelezve, hogy erre a helyre beszúrandó a *quid* szó.
28 Nam virtus medium debet habere locum] Lásd: Arist. Nic. eth. 2. könyv.

Apollo.

Nullius est hominum tantos componere motus.
Iratos animos offensaque pectora verbis
Demulcere Deus praecordia flectit at ipse.
Ipse potest duras hominum convertere mentes,
Commotos animos solo compescere nutu,
Ponderi Nestoreis nec sunt tam grandia verbis,
Nec quicquam faciet docti persuasio civis.
Auribus ergo tuis Musae quaecumque loquentur,
Instructae nostris monitis, haec percipe verba,
Quem quondam sacras scimus coluisse Camenas,
Candida cum primum tondenti barba cadebat
Id quod tempus erat fulvo pretiosius auro.

Calliope.

O multis celebris finibus et locis,
   Doctrina simul et consiliis potens,
   Cives praecipuos inter et optimos,
   Qui non exiguum iure tenes locum.

Huc ad te venimus veste novem Deae
   Indutae varia pectore candidae,
   Quod iunxit sacra concordia vinculo,
   Pacis non studium, nos bona mens iuvat.

Sic quicumque colunt numina candida,
   Et nostris studiis pectora molliunt,
   Affecti decet, ut sintque placabiles
   Offensas animo reiiciant suo.

Idcirco numero convenimus novem,
   Ut nostrae valeant quas ferimus preces,
   Et nato facilis des veniam tuo,
   Qui peccata dolet tristitia gravi.

Nostras hic sequitur cum studio vias

41 Candida ... barba cadebat] Verg. ecl. 1, 28.
42 fulvo pretiosius auro] Ov. am. 3, 8, 3.

Pauper, nec refugit culmina scandere
Ad quae difficilis semita sit licet,
Quam per delicias non datur ingredi.

Clio.

Est ingens amor in bonos parentum
Semper filiolos et obsequentes,
Quales qui genuit pater beatus
Felicissimus estque prorsus ille,
Sed paucos nimium solet beare.

Natorum pietas pios parentes,
Nam natura manet prioris omnes,
Peccatrix hominis maligna natos,
Haec contra Dominum Deumque peccat,
Caros saepius haec movet parentes.

Thalia.

Ut Deus mundo facilis maligno
Parcit ingentes miserando culpas,
Si graves deflent, homines dolentque
Pectore lapsus.

Sic iubet nostris etiam remitti
Proximis peccata domesticisque
Nempe laudatam cupientibus iam
Ducere vitam.

Euterpe.

Omnibus est vita sors haec communis in ista
Ut peccata patrent.

Filius offendit pravus saepissime patrem,
Matrem nata piam.

76 Pectore lapsus] Ov. ars. 3, 745.

Raraque germanos est inter gratia fratres
Tentant saepe necem.

In cunctus vicium naturae regnat iniqua
Multos ira gravat.

Erato.

Eros amoris nomen est,
Vates deam sic nominant
Me quod colo concordiam
Et quod quietem diligo.

Contentionem noxiam
Iramque detestor malam
Mites amo, ac iniurias
Quicumque condonant suas.

Amore sincero suum
Amplectitur qui filium
Pater, misertus suscipit
Quando precatur gratiam.

Polymnia.

Multa quod memini bona
Dicor inde Polymnia
Immemor mala negligo.
Mente condo sed optima,
Est pium mala pellere,
Semper ex animo procul.

Melpomene.

Et angeli solent Deo laudem dare,
Laetique concinunt melos cum perditus
Gemendo paenitentiam de crimine
Agit, simulque vult pius iam vivere.

Terpsichore.

Me delectat amans chori,
Et quem musica commovet optima,
Is nostrum sequitur gregem
Flectit cordaque nostris precibus sua.

Urania.

Grata Deo est pietas peccata remittere parva,
Maiora vero gratior est omnibus haec pietas.
Haec breviter Musis mandavit Apollo disertis,
Scilicet ad Dominum verba ferenda patrem.
Sed prius a nobis mansueta voce rogatus,
Nemo nisi implorans sentiet huius opem.
Cur vero doctas ad te, pater optime, Musas
Mitto, nec insignes nobilitate viros.
Id causam facio nimirum propter honestam
Consilii ratio nec reprobanda mei est,
Si quid in his positum est, si verbis gratia, docti
Si locus est precibus nobilis atque viri,
Omnibus his dignas quis non putet esse Camenas.
Omne quibus nostrum statque caditque decus,
Sit locus ergo sacris, reverentia sitque Deabus
Fac, pater, ut Musae quod petiere ferant.

22.
[41]
Ad egregium dominum Petrum Barossium, praeceptorem carissimum

Haec mea Trenczinii portetur littera in urbem.
In patriam redeat littera missa meam,
Barossioque velim tradatur nomine Petro,
Qui tenet excelsae sceptra verenda scholae.
Unde leves elegi missam tibi, Petre, salutem,
Prae reliquis constans, quaeris, amice, ferant?
Hanc tibi Maderius transmittit Valerianus,
Qui te non ficto fidus amore colit.

128 statque caditque decus] Ov. Pont 2, 3, 10; Ov. fast. 1, 18.

Arx ubi Beczkoviae liquidas consurgit ad undas,
    Quas Vagus a rubro vertice tortus agit,
Qui vagus et nostras humectat flumine ripas,
    Saxaque delapsis fluctibus alta secat.
Cur moror hic longo, miraris, tempore? Dicam
    Cur celeres solito non fero more pedes.
Quippe prius quoties quemquam visurus adibam,
    Per tantos tenuit me mora nulla dies.
Regredior sed nunc ob causam tardior istam,
    Sufficiet Petro quae puto causa meo.
Detinet ingenuus pastoris me favor, isto
    Qui rogat ut maneam, ne properemque loco,
Is mihi quotidie convivia lauta ministrat,
    Colloquiis horas transigo saepe leves,
Interdum doceo pueros et carmina condo,
    Quae tempus nobis suppeditatque locus.
Si bene quid de te merui, praeceptor amande,
    Fac, quaeso, pueros huc mihi mitte duos:
Ioannem et tenui cantantem voce Iacobum,
    Georgius his etiam, si volet esto comes.
Dante Deo mecum nullo remorante redibunt,
    Et sua praestabunt munia, dante Deo.
Nam celebraturus sua cras natalia Bamphi ,
    Cum pastore simul iussit adesse chorum.
Qui faceret pulchris laetas contentibus aures,
    Scilicet hunc nostra nil magis arte iuvat.
Quod superest, carum salvere iubeto parentem,
    Tu quoque cum reliquis, candide Petre, vale.

Magnificus dominus Ladislaus Bamphi, in die Ladislai regis.

23.
[42]
Poena adulterii et periurii

Oppida quae rapidis inter populosa pererrat
    Nitra, suis campos fluxibus atque rigat.
Est quoque Baimocii gaudens cognomine pingui
    Det quia ruricolis fertilitate solum.

10 vertice tortus] Ov. Pont 4, 10, 48.
16 *nulla*] Az eredeti *mille* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Namque ferax Cereris tellus dulcisque Lyaei,
Quodque ciet risus, fert humus illa crocum.
Hic fuit incestu furtivo femina corpus
Prostituens, pretium sic male sana merens.
Talia furtivo, nequam sub corde volutans,
Nemo tui facti conscius – inquit – erit.
Ast occulta Deus qui introspicit omnia vindex,
Huius in apricum protulit ipse scelus.
„Fama etenim celeri velocior alite quovis
Mox ad vicini proxima tecta subit."
Parva metu primo, maior sed facta subinde
Protinus accessit iudicis illa domum.
Cuius ubi patulas primum percelluit aures,
Ad faciem iussit sistat ut illa suam.
Sistit at in cassum, nam se scelerosa tuetur,
Non tanti lacrimans, criminis esse ream,
Atque ait: obtestor superos ac fulmina posco,
Ausa fui corpus si maculare meum.
Fugerat illa quidem terreni iudicis iras,
Sed non iudicium fugerat illa Dei.
Nam sua quando metunt sudantes farra coloni
Tempora gramineis nexibus atque ligant,
Conductis mercede cibum messoribus, atque
Cum lupulo coctam forte ferebat aquam.
Quorum epulis ubi pulsa fames mensaeque remotae
Et potu siccam dum pepulere sitim.
Illa suos referens gressus properabat in urbem,
Felicesque opus hoc perficiatis ait.
Interea magno misceri murmurae caelum
Incipit ingenti cumque fragore furit.
In terram fundens pluvias cum grandine mixtas
Messores agris quae pepulere suis.
Quam quoque tempestas et caeli compulit imber
Congestae cumulum forte subire zeae.
Mox ibi terribili postrata est fulmine sanctum
Ausa fuit nomen quod temerare Dei,
Illiusque simul penitus cum corpore flamma
Absum sit magnam triticeamque struem.

5 Namque ferax Cereris tellus dulcisque Lyaei] Sen. Herc. f. 697.
8 male sana] Verg. Aen. 4, 8; Ov. ars 3, 713; Ov. met. 9, 600.
13 Fama ... subit] Verg. Aen. 4, 174–190.
29 epulis ubi ... remotae] Verg. Aen. 1, 216.

Disce tuam alterius poenis disponere vitam,
Periuros summi iudicis ira manet.

24.

[44]

Gratulatorium in adventum sympatriotae sui, egregii domini Adami Maczac, iudicis Trencziniensis

Ceu miranda foret nimium res flumine tractas
Trenczinio Zolnam, posse venire, rates,
Esse videbatur mihi sic mirabilis iste,
Adventus Zolnam, dulcis Adame, tuus.
Et nisi te proprio vidissem lumine, certe
Debebam dubius nulli habuisse fidem.
Ergo quod huc fausto venisti sidere salvus
Exiguo, pando gaudia magna, stilo,
Namque decet grato, gratari carmine, civi
Es qualis patriae, tu quoque Adame, meae
Exornans pulchris illam virtutibus urbem,
Quae nutrit claros nobilitate viros.
Det Deus incolumis redeas quo rursus in aedes,
Atque parentales, limina cara, domos,
Sive per undosum descendes remige Vagum,
Seu curru propriis vectus abibis equis,
Oro Deum precibus puro de pectore fusis,
Ut salvis patriam rebus adire queas.

25.

[45]

Ad egregium iuvenem Nicolaum Mednienski, fratrem consobrinum, Patakino Claudiopolim in Transsylvaniam proficiscentem

Cum tibi stridenti cupio rescribere penna,
In dubium varia sic ego mente trahor.
Nescio metra tibi, vel verba soluta remittam
Ut faciam scriptum, cogit utrumque tuum.
Namque Varadina quam scribis epistola ab urbe,
Dulcia mox prima carmina fronte sonat.

2 mente trahor] Stat. silv. 1, 3, 38.

Carmina fraternum quae contestantur amorem,
    Conspersit quali pectora nostra Deus,
Altera postremo quoque littera missa recessu
    Non minus egregio carmine tincta fluit.
Utraque non sterilis perfragrans mentis odorem,
    Utraque iudicii littera plena boni.
Haec tua pervigili quae pangis carmina cura,
    Scribere cunctanti carmine, calcar erant.
Ergo novem quamvis non sint mihi dona sororum
    In numeros ut vix cogere verba sciam,
Cogo tamen versu tibi respondere laborans,
    Tuque velut longis versibus addo breves.
Desine mirari: non littera certior ulla
    Factus eras a me quod Nicolae diu,
Qui prius ad caros, te contestante, sodales
    Dum potuit semper scripta legenda dedi.
Nam tuus in nostro praesens quasi pectore vultus
    Haeret et oblitum non sinit esse tui.
Plurima qui studiis passus communia mecum,
    Qui condiscipulus, qui mihi frater eras.
Cum nos in lucem genuinae genuere sorores
    Pectore sub memori, te mihi crede gero.
Unicus erudiit siquidem praeceptor utrumque
    Pectore sub memori, te mihi crede gero:
Causa morae sed enim diuturnae, vera fatebor
    Nulla quod a nobis littera missa fuit.
Dividimur vastis terrarum tractibus ambo,
    Invia scis posita est inter utrumque via,
Nomine terribiles propter famaque Valachos
    Transsylvana cupit rarus adire loca.
Nuper Leucorea quidam remeabat ab urbe
    Saxo, notas potuit qui tibi ferre meas.
Sed modo, iam promptas animo quis perferet angor
    Vanus erit noster forsitan iste labor.
Quicquid erit, coeptum tamen exequar usque laborem
    Et responsa prius verba notabo tuis.
Fama peregrinas est divulgata per oras,
    Quae celebrat docti nomen ab arte viri.
Cuius uterque sumus Musarum castra secuti,
    Sic tua principio littera missa sonat.

14 *erant*] Az eredeti *erat* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Unde refers clarum quod propter nomen eundem ,
Claudia percupiat sceptra levare scholae.
Claudia Lascovio gaudens populosa magistro,
Ingenio cuius maius habere nequit.
Ampla quidem vestris non fallor civibus est res
Attalicas superant sed bona mentis opes.
Haec duo quapropter si congrederentur in unum
Lumina, res felix publica nonne foret?
Ne tamen ulla tuam spes mentem fallat inanis
De praeceptoris sic quoque rebus habe.
Ipsius iste scopus, studium, iucunda voluptas,
Aonium propria quo iuvet arte chorum,
Pondera curarum non hic perferre recusat.
Non hunc longinquum carpere taedet iter,
Nec calcare nives piget aeriosque per Alpes,
Plena latrociniis scandere quaeque loca.
Sed thalami consors, sed dulcia pignora lecti
Hunc procul a patriis sedibus ire vetant.
„Adde quod exactum par est ut compleat annum,
Quippe datam credit fallere turpe fidem:"
Denique non ficto cum complectatur amore
A duce Musarum Pieridumque choro.
Quo sacra per populos hunc numina sponte vocarunt,
Constituit cupida vivere pace diu.
Aetherea donec miseratus ab arce creator,
Ut patriae possit voce praeesse, dabit.
Hanc utinam dextro Tithonia sidere coniunx,
Felicem nobis proferat orta diem.
Hic ego nil dubito quam primum certior esses
Quin tua conspicerem vultibus ora meis.
Si te maioris natu reverentia fratris,
Si pietas, matris denique tangit amor.
Et praeceptoris trahit inclita fama fidelis,
Huc ades, haec studiis elige tecta tuis;
Nosse cupis rutili stellas et sidera caeli,
Huc ades, hic habitat caelifer alter Atlas,
Hebraeae neu te capiant oblivia linguae,

Claudiopolis.
Ioannes Lascovius vir eloquentissimus, iam Transsylvanici vaivodae orator.

51–52 res Attalicas] cf. Plin. nat. 7, 126; Plin. nat. 8, 196; Plin. nat. 33, 148.
57 iucunda voluptas] Prop. 1, 10, 3; Lucr. 2, 3.
58 Aonium ... chorum] cf. Ov. rem. 756.
70 *Constituit*] Az eredeti *Constituti* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
73 sidere coniunx] Catull. 64, 329.

Nostra docet recte grammata sancta scholae.
Argolicam melius si vis cognoscere linguam,
Huc misit doctos Graecia docta viros.
Carmina divini modulans decantat Homeri
Unus et Hesiodi concinit alter opus.
Hic quoque naturae fulgent mysteria membra,
Quo finxit Dominus scilicet ista modo.
Quos tibi si dulces pergam pertexere fructus,
Ilias est operis magna futura mei
Corporis hoc etiam mediocris tempore pastus,
Esse solet, ventris si tibi cura tui
Nonnunquam caules coctis cum lentibus assunt.
Hausta solet duram pellere lora sitim,
Si qua dies panem communi farre paratum
Non habet, en pueri plena canistra ferunt.
Pinguia cum lardo farcimina nostra culina
Torreri numquam non videt igne micans.
Indurata mihi nec desunt quandoque pruna
Rustica sollicita quae dedit ipsa manu.
Talibus officiis, si nunc optatus adesses,
Hic animum vellem demeruisse tuum.
Sique serena mihi vultu fortuna favebit
Omnibus in rebus tu mihi frater eris.
Tu modo delicium nostrum cordisque voluptas,
Irrita ne fiant fac mea vota vide.
Nostra duos capiet concordi foedere iunctos
Mensa, locum Burdin si remeabit habet,
Officium missi cui muneris ante rependam,
Non fessos cernam quam retulisse pedes.
Haec quoque carminibus tibi non reticenda putavi,
Scilicet et nummos hic aliquando dari.
„Paupertas etenim quam commoda plurima praestat,
Contentus paucis qui studet esse potest
Dedita deliciis non est me iudice vita
Digna sopho, talem qui fugit, ille sapit."
Viscera difficili esurie mea quando premuntur
Ingenio possum commodiore frui.
Esuriens ieiuna tamen non fecit Homerus,
Sed ieiuna satur carmina quisque facit.

91 pergam pertexere] Lucr. 6, 42.
98 plena canistra] Prop. 3, 13, 28.

Sic inopem nec tu debes postponere vitam,
Nec doctam propter, commoda vana, scholam.
Haec est consilii ratio suadelaque nostri
Fraternus quam me scribere iussit amor.
Caetera digna tua quae cognitione putabo,
Non tam difficili persequar ipse, stilo.
Id superest scripti, poscit bonus ordo probandi,
Ut prece claudatur littera nostra pia.
Sic tibi felicem Ianus pater inchoet annum
Factus qui vitae est ianua vera, precor.
Sic tibi vel venies, vel sede manebis in una
Auxilio praesens adsit ubique Deus.

Verus **A**mor **L**ongos **E**xtet **R**obustus **I**n **A**nnos,
Mutuus **A**rdori **D**editus **E**sto **R**ogo.

26.
[49]
Gratiarum actio pro conservatione a periculo incendii in schola Zolnensi

Quis tuum dignis celebrare nomen
Laudibus, caeli poterit creator?
Nostra quod tristi pie, liberasti
Corpora flamma.

Flamma, quae nostris inimica tectis
Serpere, et pubem teneram severo
Spem gregis Christi laniare ovilis
Coeperat ore.

Spiritus taetri id truculentus Orci
Per suos fecit dubie haud ministros,
Sacra qui sacri documenta verbi
Turbat et odit.

Ni tui nobis famulante coetus
Robore adiutus, fateor, fuisset
Coetus hic atro penitus perisset
Turbine flammae.

126 scribere iussit amor] Ov. epist. 4, 10; Ov. epist. 20, 230.

Ergo supreme, o merito creator
    Solvimus vero tibi corde grates,
    Semper acturi, dum erit hoc in usque
        Corpore sanguis.

27.

[50]

Ad clarissimum virum, dominum Nicolaum Colacinum

Docte vir et nostris quo non est maior in oris,
    Scilicet ingenii nobilitate sui.
Quo nil Trenczinii maius reperitur in urbe,
    Divitiis quamvis clara sit atque viris.
Te dignum valeo nequaquam mittere munus,
    Sed pira filiolo parvula mitto tuo.
Ac rogo pastoris te supplex nomine nostri,
    Qui solet Hungarico rite praeesse gregi.
Imo meis etiam – si quae sunt pondera – verbis,
    Vir pie, vir praestans, vir peramande rogo,
Ut qui parva tuae tradit munuscula dextrae,
    Accipias puerum sub tua sceptra rudem,
Olim doctus erit docto qui pendet ab ore,
    E puero magnus paupere surgit homo.

28.

[50]

Ad eundem dominum, Nicolaum Colacinum

Quae prius obscurum, sine Musis nomen habebant,
    Mossoviae celebres littera quaere domos.
Illic invenies haec cui mea scripta feruntur
    Laude Colacinum, facta per ampla, gravem.
Illius de doctam tanges ubi tradita dextram
    Prospera, dic illi nomine multa meo.
Accipe Pegaseae, praeceptor, munera pennae,
    Scilicet auspicio munera parta tuo.
Te duce quos carpsi puerili tempore flores,

13 pendet ab ore] Ov. epist. 1, 30.
3 scripta feruntur] Mart. 6, 61, 5.

Hos ego constanti nunc quoque mente lego.
Nec solitam versus abieci scribere pennam,
Nec magis est quod me plus Helicone iuvet.
Nunc vero tua me firmat sententia claves,
Has avida capiam ne rudis ipse manu.
„Nam patriae gratus si possem tradita vellem
Dona mihi clemens quae dedit ipse Deus."
Sim licet a populis ad munia sacra vocatus,
Sed superat vires functio tanta meas.
Omnis et officii spes est mihi prorsus adempta.
Quo possem patriam demeruisse meam,
Qualiter? Haec lingua praestat cognosse loquenti
Vox perit at longo tempore scripta manent,
Quare de nostris scitabere rebus ab istis,
Qui repetunt sibi quas proposuere vias.
Interea non segnitiem sectabor inertem,
Non ego desidiam pigritiamque sequar.
Quae docuisse iuvat pueros, ea scita revolvam,
Si dabitur pueros quando docere rudes,
„Solaborque meos, qua possum parte dolores,"
Servire est patriae non potuisse dolor.
Illa dies donec niveis revoluta quadrigis
Ad nos, praeceptor te peramande vehet.
Tunc ego quod dudum precio precibusque cupibam,
Discipulus fiam numine dante tuus,
Quaeque puer, stupidis, ignarus, sensibus, hausi,
Omnibus his fiam certior, ore tuo.
Aureus hanc nobis lucem sol proferat ortu,
Periphrasis civitatis Trencziniensis.
Qua praeceptorem, qua videamque patrem,
Hic ubi sublimes tolluntur ad aethera turres,
Maioresque illis nobilitate viri.
Hic ubi Musarum non est incommoda sedes,
Quae cupiunt altis esse cacuminibus.
Hic ubi collectus longinquis coetus ab oris,
Hospitio posset commodiore frui.
Hic ubi non serpunt dirae contagia pestis,
Usque adeo sani est aeris iste locus.
Hic utinam placidos contempler lumine vultus
Oraque mellitis anteferenda favis.
Porro si qua potest per te mihi ianua pandi

45 contagia pestis] Lucan. 6, 89.

Ad sacra Musarum Pieriamque domum,
Quaeso novenarum per numina sacra sororum,
Magne vir, ut propria me gravitate, iuves
Commendesque meas – mereor si forsan – opellas.
Desertae tradant quo mihi sceptra scholae
Sentibus et spinis ne horrescat prorsus acutis,
Tu donec nobis cultior hospes eas,
Sic tibi quod superest, eat hic feliciter annus
Cum consorte tori, filioloque, vale.

29.

[52]

Ad egregium dominum Simonem Iessenski, etc. Valerianus Mader

Mane novo gradiens lapidosi in littore Vagi
Talia sollicito pectore questus eram.
Post ubi iam celeris transirem fluminis undas,
Qua pons directas ducit ab urbe vias.
Scilicet hic virides cernuntur protinus horti
Materiam menti qui peperere meae.
Hos ego cum proprio conspexi lumine, dixi
In tacito volvens talia verba sinu:
Nulla adeo totos res est lustranda per hortos,
Quae placidos fructus non aliquando daret
Et salices circum virgultis undique saeptae,
Ecce dabunt palos sub sua saepta novos.
Fructiferis niveus candescit in arboribus flos,
Dulcia qui Domino commoda mille dabit.
Quid referam rubos? Et grati germina odoris
Quae dant virgineo florida serta choro.
Aemula purpureum referentia lilia florem
Et violae tepido quae modo vere nitent.
Ruta virens abigit quae saevos ictibus angues,
Et quae mollita gaudet hysopus humo.
Et quae nomen habet Cypridis de nomine cypris,
Forte quod hanc teneri mater amoris amat.
Cuncta dabunt gratos maturo haec tempore fructus
Deciduo latum flore tegente solum.

2 pectore questus] Verg. Aen. 4, 553; Verg. Aen. 5, 780; Val. Fl. 4, 117; Lucan. 1, 247.
3 fluminis undas] Sil. 13, 66; Lucan. 1, 222.

Solus ego nequeo iuvenilibus integer annis
Officiis patriam demeruisse meis?
Quae quoties animo studiis operante subibat,
Crescebat toties sedulitate labor.
Saepe famem duramque sitim perferre coactus
Difficile infracta mente sequebar iter.
Est et amara meo radix gustata palato,
Fine cui dulcis fertur inesse sapor,
Hunc ego non aliter possum contigere finem
Pieriam studiis quam relevando scholam.
Nam nec rastra, graves didici nec ferre ligones,
Astris non rastris cura studere fuit:
„Ingenuas colerem peregre tradebar ut artes,"
(Pauca domi peregre discere plura licet).
Iamque redux partos nequeo conferre labores
In iuvenes patria quos tenet urbe mora.
Qui mihi perpetuo patrone favore favebas,
Ergo velis rebus consuluisse meis.
Ianua doctorum per te mihi aperta virorum est
Currenti ad Musas tu mihi calcar eras.
Non modo me verbis animans ad coepta disertis
Aera sed ad longas dans mihi larga vias,
Qui mihi fautor eras puerilibus optimus annis
Iam mihi, iam iuveni consuluisse velis.
Sic ego consultum rebus tamen expeto nostris
Consilium hoc aliis ne nocuisse queat.
Alterius damnis nolo mea commoda ferre,
Christiadum vetat hoc velle benignus amor.
Si potes atque datur medio rationis honestae
Auxilium praestes vir mihi docte tuum.
Te magni proceres, te totus in urbe senatus,
Instar Apollinei numinis ipse colit,
Scilicet ingenio divino praeditus illum
Arte pari, sano consilioque refers,
Est data magna tuae, facundia, gratia, linguae
Ut superes dulci Nestora voce senem.
Iudicio quaecumque probas sanoque bonoque
Haec eadem cives non aliena probant.
Ergo potes reliquae mea, vir doctissime, turbae,

28 sedulitate labor] Ov. fast. 4, 434.
39 conferre labores] Lucan. 7, 144.

Officia et studium significare bonum.
Quamvis Teutonicas optarim visere terras
Atque rudis doctos quaerere in orbe viros.
„Sed male suada vetat paupertas ista parentum,
Nemo potest longas pauper adire vias.
Hospitis esse gravem fulvo decet aere crumenam,
Aere nihil gratis destituente datur."
Ergo domi vellem residere, docere iuventam
Quaeque scio, tenero tradere voce gregi:
Hanc quia non possum sine te contigere metam,
A te consilium, docte patrone, peto.
Sic tibi felici procedant tramite cuncta,
Sic virtute tua sit tibi dignus honor,
Sic placeas summisque viris et civibus ipsis,
Qui cupiunt vitae tempora longa tuae.

30.

[55]

Ad Michaelem Leporinum, amicum singularem, carmen consolatorium pro iis, quibus patria carendum est

Reddita Pragensi nobis est littera ab urbe,
Scripta fuit manibus quae Leporine tuis.
O lepidis Leporine iocis salibusque referte,
Seu calamo incipias scribere, sive loqui.
Haec mihi te primum coniunxit gratia linguae,
Quod facili mentes scis recreare ioco.
Ingenua est certe res difficilisque iocari,
Gloria perpaucis contigit illa viris,
Nobilis eversor Troiae polymorphus Ulysses,
Talis erat coniunx Icarioti tuus.
Talis erat culto Pelignus carmine vates,
Quo didicit salse Roma iocante loqui.
Hos lepidus sequitur Leporinus tramite recto,
Nec minus hic illi quam placuere placent.
Sunt mihi Nasonis gratissima scripta poetae,
Delectant simili me tua scripta modo.
Ad quae simplicibus numeris tenuique Camena
Iam responsa tibi, mi Leporine, dabo.

78 tempora longa tuae] Ov. Pont. 2, 1, 54.

Quod tua mox prima proponit epistola fronte
Aggrediar coeptis Musa faveto meis.
Instabili fortuna rota quae volvitur, et te
Enumeras miserum qualiter illa premat.
Cum procul a patria maneas tellure remotus,
Nec datur optatis vivere posse locis.
Cum caris nequeas, ceu vis, servire propinquis
Officio nec eos demeruisse suo.
„Pectore nemo fuit tam duro natus in orbe,
Patria quem nullo prorsus amore trahat."
Hunc opifex rerum nobis insaevit amorem,
Splendida cum mundi machina facta foret.
Ergo quod afflicto sentis sub corde dolorem
Indeque tristitiam moestitiamque capis,
Signa pii sunt haec animi documentaque mitis
Ingenii, affectus quod scit habere bonos.
Quamvis durus erat bellique peritus Ulysses,
Ipse tamen patrios optat habere focos.
Quam vel devictae tam pulchra palatia Troiae,
Dulcia vel Circes oscula facta deae,
Non hunc Sirenes tenuerunt voce canorae
Virgineo doctae fallere more viros.
(Tales cum foveat Sirenes terra Boemum,
Illecebris harum ne moveare cave.)
Aequoreas tranavit aquas scopulosque tremendos
Transiit, ut patrios possit adire Lares,
Usque adeo dulcis res est traducere vitam,
Hic ubi quis vitae munera prima tulit.
Quod vero talis te sors affligat iniqua,
Ut plerumque bonos sors inimica gravat.
Non equidem solum te talia fata sequuntur,
Non patria solus, dulcis amice, cares.
Arpinis natus Cicero, nutritus in urbe est *Cicero.*
Orbis quae vasti dicitur esse caput.
Ense caput miseri praecisum deinde cruento,
Exitus heu quantum flebilis iste fuit.
Mantua Vergilium genuit praeclara Maronem, *Vergilius.*
Inclita Parthenope quem tumulavit humo.
Sulmonensis erat Naso facundus alumnus, *Ovidius.*

37 *devictae*] Az eredeti *divictae* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
49 tempora longa tuae] Stat. Theb. 1, 213; Catull. 64, 326.

Qui Scythico vitam finiit exilio.
Comica quid referam scribentem carmina vatem , *Terentius.*
Qui pure Latio nos docet ore loqui.
Primos urbe tulit magna Carthaginis ortus,
Post studiis doctus Roma diserta tuis,
Arcadia corpus posuit regione caducum
Tantum post cineres inclita fama manet.
Hic exempla mihi sacris de fontibus hausta
Et similes casus commemorare libet.
Hortus erat primo praebens habitacula patri
Qualibet hic patria suavior hortus erat,
Non opus hic duros fuerat sufferre labores
Fertilis incultus parturiebat ager,
Frigora non ullas laeserunt corpore partes,
Candida splendebat solis ab orbe cutis.
Humidus autumnus, nec proxima tempora brumae,
Mitia sed semper tempora veris erant.
Cogitur ire tamen iucundo pulsus ab horto *Adam.*
Ignotasque sequi res miseranda vias
Primus homo, vetita quod carpsit ab arbore fructum , *Causa nostrorum exiliorum.*
Sic patris exilii nos quoque poena manet.
Hinc toto certis sine sedibus orbe vagamur,
Praecipue studiis dedita turba sacris,
Fratribus invisus, iusto sine crimine, Ioseph *Ioseph.*
Exiguo Phariis venditur aere viris,
Et Cananaeorum terram carique reliquit
Tecta patris, summo sic statuente Deo.
„Profuit utilius Ioseph nam fratribus exul,
Quam patria pastor si viguisset humo."
Canus in Aegyptum pater hunc cum prole secutus, *Iacob.*
A nato vitae praemia digna tulit.
Extremumque diem peregrinus clausit in oris,
Iusta patri Ioseph perficiente seni.
Haec exempla tibi constanti pectore volve,
Te quoties patriae cura molesta trahit.
„Non patria est tantum, primos quae praebuit ortus,

60 *docet*] Valószínű, hogy az eredetiben álló *decet* sajtóhiba a *docet* helyett.
64 inclita fama manet] Ov. fast. 4, 156.
71 non ullas laeserunt corpore partes] cf. Ov. met. 15, 528.
74 tempora veris erant] Ov. fast. 1, 496.
77 carpsit ab arbore fructum] Prop. 4, 3, 19.
88 praemia digna tulit] Verg. Aen. 1, 605; Ov. ars 2, 702.

Sed quocumque datur vivere dulce loco."
Ipse meae post te convertam vela carinae
Atque peregrinus regna aliena petam,
Et patriae fines et dulcia tecta relinquam,
Tecta quibus semper dulce studere fuit.
Nam mihi communis tecum sors, atque prophetae
In patria nullus prorsus habetur honos.
Non sumus his tantum subiecti casibus, ipsi
Obruit innumeros ista procella viros.
Et qui praeterita celebres aetate fuerunt,
Et quorum nostro tempore fama viget.
Quare damna decet communia ferre decenter,
Nec facile adversis succubuisse malis.
Sed tu quae reputas esse adversantia, nobis
Haec, finem laetum iam peperere, vale.

31.

[58]

Ad dominum Nicolaum Medniensi, rectorem Beczkoviensem

Cras, ubi sol medio libraverit aethere currum
Summa poli, scandent dum loca solis equi,
Ibimus in calidas fumanti sulphure thermas,
Nobiscum dulcis, te rogo, frater eas.
Illaviam tecum nil prorsus adire gravabor,
Tam breve cur tecum nempe gravarer iter?
Oceani extremos cum quo contingere fines
Et vellem liquidas aequoris ire vias.
Exiguam grandi iuveni committe iuventam,
Pastoris venia nec nisi iussus abi.
Qui tibi Germani patris est ratione colendus,
Nam pastor simul est et pater ille tuus.
Est mihi sufficiet, sumptus, communis utrique,
Est gravis aere mihi dextera, bursa gravis,
Tecum dulcisonas, cum fratribus, accipe partes
Nostrae fiet ibi dedita turba scholae.

97 tecta relinquam] cf. Ov. meta. 4, 86; Ov. met. 13, 421.
102 Obruit innumeros ista procella viros] Ov. fast. 1, 488.
10 nec nisi iussus abi] Stat. Ach. 2, 152.

32.

[59]

Ad egregium dominum Ioannem Storcium, sympatriotam carissimum

Languida praestanti relevantur corpora vino,
Vilia vel sanos laedere vina solent.
Atque recens mustum quamvis laudetur ubique,
Antiquo melius non tamen esse potest,
Gratia nam maior vinis solet esse vetustis,
Turbida ventriculo pocula pota nocent.
Ergo mihi cum sit pastor peregrinus et aeger,
Cui foret antiquum grata medela merum,
Te rogo supplicibus Storci clarissime verbis,
Vende vetus nummis quo tibi mitto merum.
Quae pietas ut grata Deo, sic grata petenti
Fiet et est pretium sic habitura suum.

33.

[60]

Ad studiosos Trenczinienses, discipulos suos

Ut bonus assiduo tractatu frangitur arcus,
Ipsius et nullus qui fuit, usus erit:
Ingenium sic saepe bonum vitiatur et artum
Fit, nullum in studiis quod scit habere modum.
Cantoris multo raucescunt guttura cantu,
Quaque prius potuit voce sonare nequit.
Quique laboriferis manibus vult parcere numquam,
Destruet infirmas ille labore manus.
Sic nos cantandi defessi vocibus arte,
Sive docendo rudes seu celebrando Deum.
Amplius a solito cessabimus usque labore,
Dum capiant vires organa nostra novas.
Intereaque graves animus fert linquere Musas,
Atque simul nostrae splendida tecta scholae.
Ibimus ad nostris vicinam moenibus urbem,
Quae stat post montem conspicienda rubrum,
Sobrinum studio visendi ardoreque fratrem,
Pieriam propria qui regit arte scholam.
Nec non divini qui spargit dogmata verbi
Quippe virum sancta relligione gravem,

Sed velut oeconomi res non est ista fidelis
Neglectam prorsus deseruisse domum,
Sic prius haud dictos faciemus nos quoque gressus,
Quam capiat finem res peragenda domi.
Ergo per hos iuvenes numeros per et ista monemus
Carmina, stet faciem quilibet ante meam.
Praesenti praesens et quod cupit ore loquatur,
Propositum dicat quilibet atque suum.
Multos, nescio quo dicunt discedere velle,
Et patrium multos cernere velle solum,
Sed quia nil istis certi de rebus habetur,
Nec mihi quis minimo detulit ista sono.
Quid statuit, pro se, debet mihi quisque referre,
Officii quod ego nomine mando mei.
Haec mihi concessa est a praeceptore facultas,
Non propriis ausis haec ego facta sequor.
Si quis habet iustas, cur hinc discedere causas,
Atque scholae nostrae linquere, tecta velit,
„Non hunc invitum volumus tenuisse scholarem,"
Venatum invito nil iuvat ire cane.
Non carcer, ludus, sed enim schola dicitur esse.
Qualibet ingeniis est schola docta bonis.
Sed qui Trenczinii cum posset discere non vult,
Hunc puto nec Pragae discere posse magis.
Crimine si quisquam me falso damnet iniquus,
Ingrati faciunt quod modo discipuli,
Detestor turpes quod poena vindice mores,
Et quod lurcones non ego ferre queam.
Nil tamen ista meam laedent convicia famam,
Quandoquidem recti conscia corda gero,
„Qui bonus est, studiisque sacris incumbit, honore
Hunc ego quam fratrem non leviore colo.
Et qui mandatis non contradicit honestis
Est etiam iuvenis dignus amore meo."
Non possum durae cervicis ferre latrones,
Saxea qui infracto pectore corda gerunt,
Qui turpes adeunt obscura nocte tabernas,
Inque schola turbas armaque saeva movent.
Tale quis indomitum novit se pectus habere,
Discedat quo vult, nec rediturus eat.

60 nec rediturus eat] cf. Ov. epist. 17, 158.

Hortulus est iuvenum quidam schola culta bonorum,
Pravus in hac nullum debet habere locum.
„Unius impietas corrupti denique mores,
Mille queunt iuvenes commaculare bonos,
Ad mala praecipiti mortales facta feruntur,
Quae bona sunt rarus facta probare solet."
Tales inde procul cedant fugiantque scelesti,
Si caesi nolunt hinc abiisse flagris,
Arbor ut utilibus quae non est fructibus aucta
Scinditur et duro verbere tacta cadit.
Intereaque locum melior plantatur in illum,
Quae fructum domino fert onerosa suo.
Non aliter fucos, fruges consumere natos,
Hinc procul a nostris sedibus esse velim.
Qui non discendi studio Musaea sequuntur,
Sed multum ut comedant absque labore cibum.
Qui, si non plenis aliquando fertur in ollis,
Aut albo si non capsula pane tumet,
Mox alias dicunt, fratres abeamus in oras,
Crescit ubi in studiis docta iuventa magis.
Scilicet hic studium florens his dicitur esse,
Sunt ubi praepingui viscera plena cibo.
Tales si cupiunt abeant ventris studiosi,
Exigua non sint hic maneantque mora,
Fors aderunt fucis hinc discedentibus istis,
Doctrinae et tanget quos pietatis amor.
Non aliis istud Musaeis praefero doctis,
Sunt mage qui nobis nobiliora docent,
Diversis diversa Deus nam munera donat.
Huic Deus eloquii flumina larga dedit,
Ut quodcumque velit facili depromere lingua,
Seu cupiat calamo verba notare, queat,
Illi consilium prudens est pectore robur
Ast aliis maius corporis esse solet.
Corporis alter habet speciosam (res bona) formam,
At lucem mentis corpore turpis habet.
„Vivit at ex omni nullus vir parte beatus,"
Naturae naevos fert homo quisque suae.
Et mihi concessi non desunt dona talenti,
Pro quibus est summo gratia habenda Deo

95–98 Corporis ... quisque suae] Lásd a 37. számú vers 14. sorának jegyzetét.

Et me culpa patris primi circumstat Adami,
Et me prima statim fecit origo malum:
„Scilicet, ante Deum non est homo crimine purus,
Nullus in hoc insons criminis orbe fuit.”
Hoc pietatis at est verorum discipulorum,
Qui optant discipulos post habuisse pares,
Ut praeceptorum tolerent errata suorum,
Ceu tolerat patris filius ipse sui.
Quidam praecipitem mox excandescit in iram,
Quam tamen haud longo tempore corde tenet.
Tales discipuli debent avertere flammas,
Non irae causam sponte suapte dare,
Hunc ego confiteor naturae, agnoscoque naevum,
Me turpis quoties efficit ira ferum.
Contritoque meum detestor pectore lapsum,
Et vehemens quod sim quandoque corde gemo,
Christus ab iratis velut est mala passus Hebraeis,
Sic culpae poenas pertulit ipse meae.
Haec ego dum pecco semper solatia quaero,
Et credo clemens quod mihi Christus erit.
Propositum redeo, sed iam pertexere finem,
Sermo sequens ad vos dicitur iste meus:
Ad vos ingenuae quos enutriere Camenae,
Pectora qui fertis candidiora nive,
Astuta prorsus qui fraude doloque caretis,
Vos istos placida sumite mente sonos.
Non possum vobis multos promittere nummos,
Fercula, nec fluxae prosperitatis opes.
Non lautas etiam praebendas, his ego namque
Destituor, vita est pauper inopsque mea.
Quae vos, haec quoque me paupertas opprimit ingens,
Qui fertur vobis hunc ego sumo cibum.
Omnia sed vestri haec tolero patienter amore
A summo expectans praemia digna Deo.
At quaecumque in me Dominus largusque bonusque
Contulit et larga pro bonitate dedit.
Inque scholis doctis didici quaecumque moratus,
Seu Colacine tua, seu Severine tua,
Illa tibi – multum carissima turba – fideli

104 *Nullus*] Az eredeti *Nullas* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
124 candidiora nive] Ov. am. 3, 7, 8; Catull. 80, 2.

Ceu par est cura, dogmata sancta dabo.
Sive cupis artes dicendi discere, sive
Scripturae sanctos praecipuosque locos,
Seu cupis amplexu compendia digna Philippi
Examen iusto nomine dicta, legi,
Stellati seu te delectant carmina vatis,
Quo non est toto doctior orbe liber.
Crede, mihi pariet tantum res nulla laborem,
Quem non te propter sustinuisse velim.
Insuper et Graecae tradentur grammata linguae
Hactenus in nostra non repetita schola,
Sed praestare iuvat plus quam promittere multa
Promissis certus quilibet esto meis.
Ergo quod admonui subito ad me quisque venite,
Consiliumque mihi voce referte suum.

34.
[65]
Dehortatio a celebratione furiarum Bacchi

Mentis inops sanae, dum cuncta per oppida vulgus
Hisce furens Bacchi festa diebus agit.
Liberius dum quisque suum dissolvit Adamum,
Legibus excussis, dumque pudore vocat.
Nos quorum a puero format Tritonia mores
Nunc decet in sacris convigilare libris:
„Pythia cantantem, Musis pariterque vacantem,
A Bacchi furiis abstinuisse decet."
Multa nefanda quibus patrantur crimina, multa
Crimina iudicium non fugitura Dei.
Scilicet haec nequeunt peragi sine caede cruenta,
Legitimi fieri nec sine labe tori.
Sacra nurus Ciconum peragentes Bacchica, vatem
Orphea, sanguinea morte dedere neci.
Et pia legitimi conspurcant foedera lecti,
Orgia Romani dum sua perficiunt.
Sed quid ab antiquis exempla adducere tento?
Bacchica quae tulerint festa videbo domi.

3 *Liberius*] Az eredeti *Libertus* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
13 nurus Ciconum] Ov. met. 11, 3.

Hisce meis oculis vidi meminique puellus
    Existens patria haec gesta fuisse mea:
Ebrius in media cursabat rusticus urbe,
    Ambusto frameam cum titione gerens,
Horridus in vultu, vestemque indutus, oviclae
    Quae fuit e nigra rite parata cute,
Dum furit et pueros Bacchans terrere volebat,
    Hunc alius minus haud sobrius alloquitur:
Incuteret pueris quare, sine mente, timorem,
    Et sua cur larva clauderet ora, latro?
Ille refert contra: mea tu quia gaudia rumpis,
    Me qualem dicis, talis es ipse latro.
Bile tumens ultra quae cum tolerare nequiret
    Alter, cum tentat collaphisare manu,
Sed miser illius praeventus cuspidis ictu
    Concidit, et passus vulnere pene necem.
Atque trium spatio est horarum nulla locutus
    Verba, sed ex animi corpore mutus erat.
Quas meruit, iustas solvit pro crimine poenas
    Autor et exemplo pluribus ille fuit.
Talia tu reputans Musis addicta iuventus
    Officii faciens munia, stato domi.
Scilicet ingenuas exercens Palladis artes,
    Otia Bacchorum turpia despiciens.
Spernit et haec aliquis si forsan, tristia cernat
    Tempora in interitum iam quia cuncta ruunt,
Vel terram spectes, vel sidera lucida caeli,
    Undique sunt irae nil nisi signa Dei.
Luna bis elapso caligine condidit anno
    Lumen, et est visus crine cometa nitens.
Quis queat ah nimium laetos assumere vultus:
    Thracius in patriae dum furit hostis agros.
Tempore quo bellum cum Poenis Roma gerebat,
    Res fuit innumeris publica pressa malis.
Incola tunc quidam caput ex bipatente fenestra,
    Etulit innectens florea serta comis.
Vidit ut hunc, tristi laetantem forte senatus
    Tempore, mox duro carcere strinxit eum.
Collaque subiecit connexae rite catenae,

37 solvit pro crimine poenas] Val. Fl. 4, 430; Lucan. 8, 781.
54 florea serta comis] Mart. 8, 77, 4.

Discat ut hic patriae condoluisse vicem.
At vero maiora modo accelerare pericla
Cernentes, quam tum Martia Roma tulit,
Venturae memores, cur non pia vota, ruinae
Quam potius Bacchum concelebrando, damus,
Ergo nihil quamquam lugubria tempora curat
Plebs, furit in medio dum modo stulta foro.
Nos tamen istius colimus qui tecta Sareptae
Artibus et clariis tempora nostra damus,
Turpe lupercales ludos celebrare putantes
Tractemus vigili pensa diurna manu.
Insuper oremus, quo in crimina nostra tonantis
Offensi fiat mitior ira Dei.

35.
[67]
Ad egregium dominum Nicolaum Mednienski, fratrem consobrinum

I, puer in molli, non laedes pulvere plantas,
Ad Dominum tempus nam remeare tuum est.
Huc ubi stant altae fissis in rupibus arces
Seps ubi cornigeras continet alta feras:
Syrius ingenium perturbat fervidus atque
Hinc raro nobis scripta ligata damus,
Ast intermissum scribendi carmine munus,
Idque licet tarde, iam renovare libet,
„Ut sterilescit ager fecundus si bene cultus
Non fuerit bobus, vel peraratus equis,
Sentibus et spinis quoque sic horrescit acutis
Mens execratio non renovata novo."
Cur ego difficiles pueriles scriboque versus,
Sollicitus, causam scis, quod amator eram,
Nam mihi non tantum canis Erigoneius aestu,
Me quantum flammis noxius ussit amor.
Intima qui facibus praecordia nostra coquebas,
Cognovi flammas, dire Cupido, tuas.
Efficiam posthac ne me tua tela lacessant,
Astutis capiar non ego blandiciis.
Haec tibi materies scribendi carminis esto,
Quando voles ad me scribere, scribe, vale.

1 pulvere plantas] Sil. 14, 507.

36.

[68]

Valerianus Mader ad egregium dominum Nicolaum Mednicenum, fratrem carissimum

Dum me nescio quem reris, Nicolae, poetam,
Nostraque sublimi carmina laude vehis,
Non equidem miror nam carus amicus amici
Parva solet magnis facta referre modis.
Inde tamen non sum te sic laudante superbus,
Ingenii nosco parvula dona mei.
Tu quem care tuo defers mihi, frater honorem
Carmine, iudicio dignus es ipse meo,
Scribere scis longos, cultos scis scribere versus,
Me tua plus – fateor – quam mea scripta iuvant,
Namque ego dum variis rumpor conamine curis
Vix possum doctos promere mente sonos.
Tu nullo captas gratam turbante quietem
In matris recubans, otia grata, domo
Et quamvis carae tangat te cura parentis,
Cura tamen studiis nil nocet ista tuis,
Namque genitrici qui servit filius almae,
Huic tribuit vitae tempora longa Deus,
Omnia succedunt illi felicia nato,
Qui nescit matrem deseruisse suam.
Ergo piam neque tu moneo nunc desere matrem,
Nam sancto pietas haec quoque grata Deo est,
Ast ego subsidium nequeo tibi ferre petenti.
Aevi maturos consule nempe viros,
Qui causas norunt docte tractare forenses,
Consilium possunt hi tibi ferre bonum,
Litibus his numquam scis me studuisse, nec opto
Talis ut eveniat vita molesta mihi.
Est animus teneram semper docuisse iuventam,
Quam longos tribuent mitia fata dies,
Aut si legitime fuero ad maiora vocatus,
Et Domini pastor facta stupenda canam,
Sublimem scandens, altus satis ipse, cathedram,
Semina, quae paleis, pura, docebo, carent.

16 *tuis*] Az eredeti *tuas* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Hos Deus omnipotens in me rogo firmet ut ausus
    Ad bona tam, sanctus me iuvet ipse Deus,
Caetera de caro quae scribis carmina fratre.
    Carmina sunt votis haec quoque grata meis,
Affectu quali te diligo non minus illum.
    Fraterno constans semper amore colam,
Indeque sincero scio quantulacumque favore,
    Ut sciat hic operam, frater amande, dabo.
Si nequeo nummis illum ditare caducis,
    Munera sed numquam deperitura feram,
Hunc ad nos igitur quo tu vis tempore cumque
    Mitte, tibi semper sit mea certa fides,
Et iam quod superest felices transige soles,
    Sit bona, quaque leges carmina nostra, dies.

37.

[69]

In libellum medicum Marsilii Ficini

Paeonias studio qui vult volitare per artes
    Et medicas aegris applicuisse manus.
Herbarum varias multarum noscere vires,
    Et cupit humanis, pharmaca ferre malis.
Docta terat manibus docti monimenta Ficini,
    Quae scripsit Latio sedulus ille stilo.
Est vetus ille quidem, quem nos modo diximus author,
    Eius et est paucis cognita fama viris,
Attamen antiquis quae sunt fabricata sub annis
    A scriptis non sunt illa minora novis.
Nostra etiam multos medicos licet afferat aetas,
    Seu Latium, seu quos Teutonis ora fovet.
Idcirco non est hic despiciendus ab alto,
    Omnia non uni dat sua dona Deus.
Qualia vix alii scriptis meminere disertis
    Horum Marsilius multa Ficinus habet.
Ergo cui valetudo placet, longaevaque vita,
    Hinc discat morbos arte fugare suos.
„Dignus honore, vir est medicus medicinaque iusto,

2 medicas aegris applicuisse manus] Sulpicia Tib. 3, 10.
14 Omnia non uni dat sua dona Deus] cf. Verg. ecl. 8, 63; Lucan. 2, 146; Liv. 22, 51, 4.

Ergo etiam iusto est dignus honore liber."

38.

[70]

De Filii Dei admiranda nativitate in honorem et gloriam ipsius dedicata, in Cassoviensi Camera, caesareae maiestatis consiliario, domino Anthonio Thal

Annus ut iste tibi sit felix auspice Christo
  Nobilis eximia vir pietate, precor.
Teque puer vena deductos paupere versus
  Hos, rogo, praesenti sumere mente velis.
Orbe quibus nati cecini cunabula regis,
  Nostra venit cuius munere parta salus.
Ipse velut circum raro de vimine septam,
  O dolor, in vilem cogitur ire domum,
Tristia perpessus glacialis frigora brumae,
  Haec adeo puero sors truculenta fuit.
„**A**st tu forte volens puero succurrere Iesu
  Largiter ipsius membra relicta iuva."

O puer Emanuel, pueri tu dirige pennam
  Per cunas qui vult laudibus ire tuas.
Namque dies agitur, celsi qua Rector Olympi
  Existens, casta virgine natus homo es.
Quae, mihi cum linguis si plurima guttura dentur,
  Laudabo numeris, num tua facta satis?
Non, si psalmographi tribuatur copia linguae,
  Angelico vel sim praeditus eloquio,
Qui sine principio, cui non est terminus ullus,
  Hunc elegis brevibus prendere posse putas?
Tu prius, immensi fieret quam machina mundi,
  Cum Patre, cum sacro flamine Nate manes,
Aeterni Verbum tu diceris esse parentis,
  Quo capiunt vitam cuncta creata suam:
„Indivisus ut est solis cum corpore fulgor,
  Sic tu naturam cum Genitore geris."
Immensam veluti perfundit lumine terram,
  Sol ubi flagrantes aequore ducit equos,
Sic tuus illustrat mortalia pectora fulgor,
  Qui tribui nulli te nisi dante potest.
Iussit ad immundum quae te descendere mundum

15 Rector Olympi] cf. Ov. met. 2, 60; Ov. met. 9, 499; Lucan. 2, 4; Lucan. 5, 620.

Causa puerque Dei linquere tecta Patris?
Caelestes superant terrestria climata sedes?
Res est in terris maior? An axe poli?
Huc tua te bonitas, huc efficiosa voluntas
Non tulit ullius commoditatis opus.
Nam dedit ut casto te virgo puerpera partu,
Asperior quavis sors tua sorte fuit:
Ver aberat tandem tepidus, non affuit aestas,
Nec fuit autumnus, sed glacialis hiems.
Irus habet brumae calfactum tempore tectum,
Ast te, Nate Deo, frigida tecta tenent,
Sordidior non hac tota locus ullus in aede.
Quam quo declinas Christe fuisset, erat:
Non tibi de molli substernit gramine lectum,
Mater at o sanctum stramine ponit onus.
Stramina quae bruto pecori substrata fuerunt
Sunt tibi pro molli, sancte puelle toro.
Non igitur propria spe commoditatis adactus
Nasceris, illius nos tibi causa sumus.
Nempe tuo nobis ut munere vita rediret,
Peccato primus quam violavit homo.
Nec tamen interea sancti tua turba ministri,
Haec tanta in tacita gaudia mente premunt,
Gloria caelesti ast aiunt: sit honorque parenti
Promissum explevit quod bonitatis opus.
Terricolis vero fiat, pax alma salutis
Quicumque in Nato spem posuere Dei.
Angelicus magnum si tantis laudibus effert
Hoc opus aetherea missus ab arce chorus,
Nostra quibus verbis et quo tibi carmine grates
Musa, Dei soboles inclita Christe canet?
Laus tibi sit Nato, sit honos et gloria semper,
Cuius salva manet munere nostra salus.
Rursus ut amissis potiamur sedibus, olim
Excussus quibus est labe notatus homo,
Quin itidem summo, sit honos et gloria Patri,
Cuius tu nobis es bonitate datus.
Nec non Spiritui sit honos et gloria sancto,
Virgine conceptus Filius unde Dei es,
At vero summi Iesu, puer alme, tonantis

43 Irus] Hom. Od. 18, 1–13.

Nomine nos miseri poscimus ista tuo:
Per populos, saevo grassantem comprime Turcam
Vulnere, qui vera te pietate colunt.
Nam licet hoc aevi quodcumque est nos mala multa
Crimina flagitiis accumulata manent.
Tu tamen, Emanuel, facilis ut concipis iras
Peccato, clemens sic posuisse velis.
Quando tua coram nos maiestate fatemur
Immersi turpes criminis esse reos,
Est etiam nobis veniae spes certa futurae,
Quod puer es natus, sontibus atque datus.
Non ideo ut tumidos propria virtute reducas,
Sed capiunt prompti qui tua dona, venis.
„Haud opus est validis, aegro sed corde Redemptor
Paeonias miseris suppeditare manus."
Ipse gravi cunctos peccati pondere pressos
Ad tua si cupiant regna venire vocas,
Currentes igitur, clemens quos ante vocasti.
Ne fuge, sed promptas porrige, Christe, manus.

39.
[73]
Ad dominum patrem Nicolaum Mader

„Usibus humanis sunt omnia condita, solus
Ut celebret Dominum laude creatus homo est,"
Atque Dei laudes quo sedulus iret, in illum
Contulit omnipotens talia dona Deus:
Frigora pelluntur calida mordentia veste,
Quam facere ex varia pellio pelle solet.
Quidam mactati gaudent de pellibus agni,
Astutae quidam tegmina vulpis habent.
Hic fert exuvias immanis dentibus ursi,
Alter crudivori terga prehensa lupi.
Sed te nobilior qua non est corpore martes,
Non nisi nobilium splendida turba gerit.
Nempe velut facie superas animalia molli,
Sic tibi praecipue dignus habetur honor.
Unde suis armis nobis gratissima martes
Te meruit clarus nobilitate, pater.
His homines saevos hiemis depellere morsus

Et sua pelliculis membra onerare solent.
Tempore praecipue brumae, qui sacra frequentant
Limina, deberent veste decente tegi.
„Sed fortuna pios exercet semper iniqua,
Successum interea mundus iniquus habet,"
Ergo, care pater nato, succurre paternam
Qui non ingrato pectore figet opem:
Solus es, immensi post numina sacra parentis,
Spes mea praesidium gloria cura decus.
Patria prosequitur quod tanto clara favore,
Me tuus est tanti causa favoris honos:
O praedulce patris prudentis nomen honestum,
Has ego divitias arbitror esse meas.
At decus ornatumque solet quia vestis honesta
Conspicuo qui stant addere nempe loco.
Fac precor ut pietas tua nostros induat artus,
Pendeat eque humeris vestis honesta meis:
Excitet hoc hominum ut facias te fama bonorum,
Laudibus id factum qui super astra ferent,
Atque celebrabunt animum sermone paternum,
Maxima quod sobolis sit tibi cura tuae.
Sit tibi cura tuae sobolis dum munere vitae
Fungeris, hoc caeli qui regit astra cupit.

40.
[75]
Ad eundem dominum patrem carissimum

Rara avis et vario pennas conspersa colore
Mittitur a nato quae tibi, care pater.
Est herbas inter prata atque virentia densas
Ad dextrum curva falce secata latus.
Maternis pullos alis dum protegit, ipsa
Dum pullis vitam praeparat, icta cadit.
Est amor in pullos brutis quia tantus aviclis,
Cur sobolem sapiens non redamaret homo.
Symbolon ergo tibi naturae mitto potentis,
O pater, ut noster sic quoque duret amor.

10 duret amor] Ov. ars 1, 38.

41.
[75]

Gratulatorium reverendo atque pio viro domino Nicodemo Sartorio Novisoliensi, nunc pastori Veterisoliensi dignissimo, Valerianus Mader

Scripserunt alii tibi vota propemptica vates,
  Dum, Nicodeme, tuas ingrederere vias.
Vota quibus superis nil constat gratius esse,
  E vera modo sint illa profecta fide.
Non ita mactatis placantur numina Tauris,
  „Ulla nec est adeo victima grata Deo.
Sobria ut ad caelos tendens oratio mente,
  Ut pia cum vera carmina iuncta fide.
Atque poetarum laudem mos iste meretur,"
  Cui non dissimilem pagina sacra refert.
Paulus enim quoties mittit sua scripta beatus
  Pro ipsius ut fiant vota salute, rogat.
Quique voluntatem caelesti detulit arce
  Magna Dei soboles, talia Christus ait:
Ferte preces aliis sanctas pro fratribus atque
  Pro cunctis omni tempore, ferte preces
Mandati proprium nobis paradigma reliquit,
  Qualia sint supero thura ferenda patri,
Non igitur tractant vatum rem turba profanam,
  Nec nugas, hominum ut pars bona sentit, agunt.
Cum sacra pervigili confingunt carmina cura
  Et meditata prius non nisi verba sonant,
Cum meritos digna iuvenes quoque laude coronant,
  Qui gravibus studiis excoluere caput.
Nec somno longas studuerunt ducere noctes,
  Otia nec media turpia luce sequi.
Sic tua quod meruit virtus, Nicodeme, dederunt
  Carminis authores carmina digna tibi.
Quorum supplicibus numeris et carmine victi,
  Te reducem superi restituere boni.
Ergo quod et salvus, sanctis et honoribus auctus,
  Nil quibus est vasto maius in orbe, redis.
Atque meos vultus vultu laetante revisis:

5 numina Tauris] Hdt. hist. 4, 103.
8 iuncta fide] Ov. trist. 1, 3, 66.

Gratulor atque hilari gaudia mente gero,
„Fama boni iucunda nimis solet esse sodalis,
Cuius mellifluo candor in ore sedet.
Sed qui fucato faciunt animo omnia fratres,
Illorum est tristis commeminisse dolor:"
Nil aliud quando loqueris, nisi dulcia narras
Verba, queunt mellis quae superare favos.
Sermonemque studes numquam tractare profanum,
Omnis in eloquio est, sed tua cura sacro.
Auguror, haud fallent nostram praesagia mentem,
Auguror in ventos verba nec ista loquor.
Eximios inter numerabere rite ministros,
Divini fies gloria magna chori.
Pascua ceu mites ad laeta feruntur oviclae,
Ad tua concursus dogmata tantus erit.
Quando arcana sacri pandes oracula verbi
Suggesto doctum cum caput eque feres,
Non insueta rudi propones scita cohorti,
Haereseosque malae nullius author eris.
Si quae forsan erunt, ut erunt terrentia, dura
(in Christo cunctis experienda piis)
Spiritus infracto donet te robore sanctus,
Ut constans quodvis perpetiare iugum.
Indivisa manet crux fidos fida ministros,
Quod multi tolerant, tu quoque disce pati.
Victoris populi non falso nomine gaudes,
Sis patiens populi, sic quoque victor eris.
Non tu – ceu multos nostri fert temporis aetas –
Sacra ministerii iura tuenda subis,
Ut cumules summos amplis cum rebus honores,
Ut paupertatem suffugiasque gravem.
Id faciunt homines verae pietatis egentes,
Inscitia et quorum pectora vexat iners,
Non, inquam, tali tu munia fine subisti
Ista tuo haud cessit sanctus ab ore pudor.
Novi legitima quam sis ratione vocatus,
Ac velut extrusus tam grave, sumis onus.
Nam non voce rudis seductus simplice vulgi es,
Est tua iudicio causa probata bono.
Dignus es a doctis doceas ut et ipse repertus
Et pura claris relligione viris
Omnes quotquot habet iunctos ecclesia fratres,

Splendida qua Bitczae tecta videnda patent.
Continuos ubi tres heroum cara per annos
Pignora formasti non sine laude virum.
Omnes unanimi testati mente fuerunt,
Quod tibi sit tantus iure ferendus honos.
Nam Paulus dotes quas in pastore requirit,
Ingenio radiant lucida ut astra tuo.
„Sobrius invigilans, doctus, pariterque modestus,
Doctrinaeque tenax verbera dira cavens,"
Turpis avaritiae detestans pectore crimen,
Integer annorum iudicioque gravis.
Inque pio maneat constans sermone bonique
Perpetuo retinens conscia corda viri.
Id superest dulci ut laeteris coniuge tantum,
Pastorem quam vult Paulus habere bonum.
Pace tua sed enim fas sit mihi dicere, debes
Et tu coniugii foedus inire sacri.
Has propter dotes animi, laudandaque dona
Ille ministrorum te sacer ordo colit,
Singula quid memorem doctorum nomina? Quorum
Prosequitur summus te, Nicodeme, favor,
Anxia filiolum veluti discere mater,
Dum videt in longas difficilesque vias.
Absentis semper luctatur imagine nati,
Sive dies noctis, seu venit umbra nigrae,
Plurima sollicita dum cernit mente pericla,
Quorum saepe miser multa viator habet.
Fatalem metuens obeat ne quandoque mortem,
Hospes et ignota ne tumuletur humo.
Intereaque bona spe se sustentat et illum
Qualibet expectat posse venire die.
Sic ingens tangit Colacinum cura viarum
Quis status et vitae sit, Nicodeme, tuae,
Te comitabatur iuvenum stipante caterva,
Declarans animum signa per ista suum:
Lucida tunc puras tollens ad sidera palmas
Te, affatus superos sic abeunte fuit.
Angelici praesens tibi sit custodia coetus,
Illic salvus eas, salvus et inde redi,
Quos igitur plausus et gaudia quanta parenti?

97 *discere mater*] interlineáris *de*: *discede mater*?

Praeceptor similis, te redeunte dabit,
Qui decus hac summum et nomen sibi laude paravit,
Discipulos quod amet ceu pater ipse bonos.
Nec pater affectu durus sua pignora tanto
Diligit, et natam non ita mater amat.
Quanto prosequeris, praeceptor amande, favore,
Qui praebent aures iussibus usque tuis.
Hi sunt maiori vigilantes parte ministri,
Quique iuventuti voce praeesse student.
Quae Bergere tua celebrabis gaudia mente?
Quae nova laetitiae munera, Petre, dabis,
Cum tua quem leto servabant tecta propinquum,
Consistet faciem salvus is ante tuam?
Dulcia facturus proprio es convivia more,
Optatus fesso portus et hospes eris,

Propria descriptio boni viri, nam vere est hospitalis.

Quid quoque Cubinius proavorum sanguine clarus ,
Ingenio clarus, carmine clarus aget.
Qui tibi fraternum testatus corde favorem est,
Duriter adversa sorte ubi pressus eras,
Istud amicitiae sanctum et venerabile foedus
Indicium verae nobilitatis habet.

Christophorus Cubinius iunior, familiaris et a consiliis magnifici domini Emerici Forgacz de Gimes, equitis aurati, etc.

Quid dicam reliquos reverendos ordine patres?
Auspicio haec quorum munia tanta subis,
Nomina qui partim nobis incognita gestant,
Versibus his partim non bene iuncta sonant,
Hi te iucundis mulcebunt vocibus omnes,
Cum tua conspicient vultibus ora suis.
Utere concessis felici sidere donis,
Et reliquum a nobis perfice sospes iter.
Utere – spes superest – Spartam quam nactus es orna,
Tu tua fac, praesens caetera Christus aget.

42.
[80]
Ad generosum ac egregium dominum Ioannem Zaluzki de Zaluz, secretarium reverendissimi domini Stephani Radecii, locumtenentis sacrae caesareae regiaeque maiestatis in Hungaria

Iamne tot optatus votis venisse Ioannes
Fertur, in hac aliquam qui trahat urbe moram.
His ego quem toties oculis spectare volebam,

Ipsius hic quoties mentio facta fuit.
Nam nostros celebri complevit nomine fines,
Omnis ut hunc populi coetus in ore ferat,
Talibus instillans hominum rumoribus aures
(Eius ut adventus cognita fama fuit),
Cui secreta solet magnus committere praesul,
Consilia et sentit quo relevatus opem.
Zaluzki patrias ascendere fertur in oras,
Zaluzki propria nobilitate potens.
Huic non causa fuit tantum repetisse penates
Adventus quamvis haec quoque causa fuit,
Vicinam sed enim quo curet Trenczinio arcem,
Scilicet oeconomo quae caret orba suo,
Hic quoque dum nostras rumor pervenit ad aures,
Nuntia mire animo grata fuere meo.
Nam quis non tanto complaudat amicus amico,
Quo maior non est sanguinitate mihi,
Scilicet eximio superasti solus honore
In nostra quotquot sanguinitate manent.
Attamen obscuros non est fas temnere amicos,
Ipsorum ex alto donaque despicere.
Divitiis qui sunt amplis opibusque beati,
Hi tibi ceu par est splendida dona ferant
Non ego cum maius, dignum te, munus habebam,
En tibi divitias, carmina mitto meas.
Carmina quae gratae testantur gaudia mentis
Multaque sincero pectore fausta favent.
„Qui non multa potest aliis praestare, precetur
Praestet ut omnipotens, qui regit astra, Deus."

43.

[81]

Ad egregium dominum Ioannem Halachi de Bobrownic, praefectum bonorum arcis Beczko, patronum suum

Vivifico Dominus qui providet omnia nutu
Et dapibus pascit cuncta creata suis.
Prae reliquis cura genus hoc mortale paterna,

17 pervenit ad aures] Ov. ars 2, 449; Ov. met. 5, 256; Ov. met. 7, 694; Ov. met. 9, 8; Ov. fast. 3, 661; Stat. Ach. 1, 728.

Prospicit atque pii more parentis alit.
Ipsius in primis sed qui reverenter adorant
Numen, habent certas ad bona multa manus.
Sive novem studiis sectantur castra sororum,
Officium quavis seu ratione gerunt,
Ac sacra Pieridum studio qui castra sequuntur,
Per varios Dominus provehit ipse modos.
Scilicet his tribuens largosque bonosque patronos,
Ad bona qui miseros et pia coepta iuvent.
Magnificos aliis opibus nummisque parentes
Dans soboli ut possint consuluisse suae,
His nisi contingat mediantibus ire per artes
Omnis inutilis est et sine fruge labor.
Non opus exemplis hac in re pluribus uti,
Docte vir, exemplo tu mihi solus eris.
Cui sacra virtutis tendenti ad culmina, dives
Auxilium genitor detulit ipse suum.
Ast ego cum patre sim de paupere natus et aegro,
Quem species morbi dira podagra premit.
(Tollere quam possunt medicorum pharmaca nulla,
Usque adeo est morbus quem premit iste miser.)
Ingenuas nequeo sine Maecenate per artes
Ire, nec Aonidum plus Helicone frui,
Est gravis ad doctas, angustaque semita Musas
Pauperie presso nec gradienda viro,
Ergo tuam supplex pietatem, docte Ioannes,
Ingenii praestans nobilitate rogo.
Viginti facili mihi mente numismata solvas,
Quippe meo debes quae numerare patri
Ditior unde meis factus conatibus assit,
Atque rudem doctos mittat adire viros
Quinque bis illustris commisit Bamphius heros
Reddere, praefectus cuius es ipse potens
Ast alios reliquis de rebus solvere denos.
Convenit, ah Georgi Chotessovine, tuis
Sic tibi successu faveat fortuna secundo,
Nobilis egregia vir pietate, vale.

44.
[82]
Ad Georgium Bulgar, Valerianus Mader

Si qua parte tui capitis relevare dolorem
  Et possem morbo consuluisse tuo.
O mihi praecipuos inter numerate sodales,
  Hunc proprio pro te corpore ferre velim.
Tristia perturbant adeo mihi nuntia mentem,
  Nuntia quae nobis littera missa tulit.
Tu vero non es solus qui talia perfers
  Et nostram morbus concutit iste scholam.
Tres velut exsangui decumbunt corpore ephebi,
  Invasit quorum, proh dolor, iste caput.
Nec capitis tantum dolor hic, sed corpore toto
  Incensi nimio ceu focus igne cremant.
Hos desiderium, nec tangit cura ciborum,
  Sic miseri tristi corpora peste necant,
Scilicet ingentis facit hoc vis illa caloris,
  Laedere qui stomachum cunctaque membra potest.
In stomacho capitis causam tu quaere doloris
  Et stomachi primum sit tibi cura tui.
Si durus, molles escas, tu sumere debes
  Dulcia cum prunis iuscula cocta bibe,
Sic male quod calidus stomachus digessit, abibit,
  Et veniet Domino pristina dante salus.

45.
[83]
Ad pastorem Birovicensem

Inter convivas, Andrea care, futuros
  Nunc nequeo praesens hospes adesse tuos.
Tradita cura mihi est a praeceptore iuventae
  Et vespertini tradita cura chori:
Ergo intellectos psallam de pectore psalmos.
  Pectore vult, tantum non Deus ore – coli –
Et quia finitos sequitur mox vespera psalmos
  Sol et in aequoreas lumina condit aquas.
„Obscura non est tutum de nocte vagari,

Et nox quod noceat scis bene nomen habet."
Si nequeo clara conviva die tuus esse,
Non etiam sera nocte molestus ero.
Tempore quo tu me non invitabis amice
Cum potero, vestrae tecta videbo domus.
Scilicet ignavum veniam non pascere venerem,
Mentis non vestris tu mihi fercla dabis.
Talis erit tibi nunc conviva Barossius, illum
Philosophi debes more cibare virum.
Et qui verba Dei nostris dat civibus illum,
Dignus ut est digno tu quoque honore cole.
Cum tantis poteris sat laetus vivere amicis,
Vive diu, laetus sis, bene iamque vale.

46.

[84]

Ad egregium dominum Nicolaum Mednienski de vocatione praepositi, responsio Valeriani Mader

Prae reliquis positi Casparis verba relegi
Exornata tuo, mi Nicolae, stilo.
Verba quibus sacros defert mihi gratus honores
Adque Dei veram pandit ovile viam.
Ipsius officii quo sim collega recentis,
Ut doceam populos qui docui pueros.
Haec est grata mihi nimium nimiumque voluntas,
Gratus in hac tuus est et mihi parte labor.
Nostra quod amborum coniungis carmine corda,
Cum mihi patroni verba benigna refers,
Arcanos animi sensus et tute recludis.
Ipsi, nempe meo quos ego gesto sinu,
Iam vero quaesit nostrae sententia mentis,
Haec illi nostro nomine verba refer.
Seria sublimi de re cum scripta relegi
Talis eram vultu, corpore talis eram.
Est facies rubro mihi mox suffusa colore,
Elixus qualem cancer habere solet.
Aut veluti flammis flagrantem proximus ignem
Astarem, gelidas calfaceremque genas,
Cor insperato perculsum munere namque

Sic terrore gravi contremuitque metu,
Fervidus extrema ut sanguis perfusus in ora,
Cor exsangue mihi membraque desereret.
Hinc valido pulsu pavidum mihi contremuit cor,
Vera tibi, frater, non ego ficta loquor.
Namque inopina magis laedunt praecordia tela,
Quam quae luminibus conspicienda cadunt.
Tantarum rerum securus nil quia rebar,
Me praesens vitae linquere posse genus.
Talia quin etiam tacito sum corde locutus,
(Quod sentit mea mens id quoque penna notat)
An rudis accedes doctrinae ad limina magnae?
Disce prius, sacros sume deinde gradus,
Candida nam nec adhuc tua scripta, Philippe, relegi,
Quae pastor debet quisque tenere pius,
Is pius est pastor doctus pariterque vocandus,
Qui relegens discit scripta, Philippe, tua.
Maximus haec magni fertur fecisse Lutherus,
Et sic Eulogio concelebrasse suo:
Diceret ut nullum, post Biblia sacra laborem,
Tantum communes exuperare locos.
Utque omnes massam patres agerentur in unam
Tale tamen fieri posse negabat opus.
Imo suis scriptis tua, docte Philippe, Lutherus
Praetulit et multo iussit honore coli.
Usque adeo ut vellet sua mortua, dum modo longae
Communes posset vita manere locos.
Ergo prius versanda manu sunt scripta Philippi,
Aut quaecumque illis consona rite docent.
Ordinibus quam subiiciar de more verendis
Ad magnique procul nominis ibo viros.
Ne rudis hos – ut sum – subito si forsan adirem,
Nec studio sacro tempora certa darem.
Contemptus nostro vestroque pudore reversus
Inscitiae poenas commeritasque darem.
Fama est, non rudibus sacra committuntur asellis
Dogmata, sed possunt qui docuisse viris.
Quique salutarem cognorunt relligionem,
Et certi fidei sunt sat in articulis.

22 contremuitque metu] Val. Fl. 7, 80.
51 *quam*] Az eredeti *quem* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Hoc me difficilis modo cur sim commovet, hoc me
    Ad sacra ne properem suscipienda monet.
Perplexo, videar sed ne sermone locutus,
    Perplexo daemon ceu solet ore loqui.
Hoc siquidem non est mihi tempore tanta facultas
    Doctrinae pleni sed neque iudicii,
Ac docti iuvenes et idonea turba virorum
    Munus ut hoc tradat quod mihi tradit agunt,
Transferat hunc a me, quo non sum dignus, honorem
    Qui me ceu natum diligit, oro patrem,
Dum mage caelesti potabo fonte liquores,
    Ora Palaestinis atque rigabo vadis,
Intereaque sacri qui sit collega laboris,
    Eligat arbitrio quem volet ipse suo.
Seu qui magnifico natam de sanguine prolem
    Artibus erudiit, magne Balassa, tuam.
Artibus ingenio iuvenis pietateque praestans
    Et suavi linguae praeditus eloquio.
Hunnobrodae seu qui cantandi dirigit artem
    Et claves simul et Musica sceptra tenens.
Et pietate gravis, pius et gravitate Ioanne,
    Lanigeram superans pectore mitis ovem,
Ambo praestantes virtutibus, artibus ambo
    Ingenuis culti, moribus ambo bonis,
Exuperant gradibus, qui me, me iudice tantis,
    Arx imas veluti Trencziniana domos.
In studiis postquam melius profecero sacris
    Iudicioque gravi cum magis auctus ero.
Missus ad examen, quo possem laetus abire
    Iustaque quaesitis verba referre datis.
Certa fides illi mea sit, tunc certa voluntas
    Quod mihi vox magni ponderis eius erit:
Quam quoque nunc grata, ceu debeo mente capesso,
    Contigit hoc maior non mihi nullus honos.
Ergo ne collatum non grato pectore honorem
    Acciperem, superi vos prohibite Dii.
Si possem vellem, nunc id praestare, sed eheu,
    Est nostris maius viribus istud onus.
Quare si qua tibi referendi copia fiet,
    Haec illi referes, nomine verba meo.

Ioannes Guidovicius paedagogus magnifici domini Andreae Balassa filiorum.

79 *Hunnobrodae*] Magyarbród (Uherský Brod, CZ). A nyomtatvány *Huanobroadae* alakjából javítva.

Post scripta.

Sic statuit de me siquidem divina voluntas,
Ut fiam verbi, precoque duxque sacri
Hunc – licet infirmus – non ferre recuso laborem,
Id volo quod summus vultque iubetque Deus.
Ergo velut par est et iustus id ordo requirit
Praepositus scriptis me vocet ipse suis.

47.
[87]
Ad Georgium Bulgar, Valerianus Mader

Desine mirari, frater dilecte Georgi,
Quod responsa tuis non ego verba dedi,
In parva magnam charta mihi quando salutem,
Misisti sanctae pignus amicitiae.
Tunc etenim retulit iuvenis ne forte, premebar
Innumerabilibus sollicitudinibus.
Tristia tunc duris nostro certamina verbis
Cum pastore nimis namque fuere mihi.
Quae neque commemorare libet, neque digna relatus
Autumno quin prohibet facta ab utroque fides,
Sumserunt laetum certamina turpia finem,
Causaque iam prorsus nostra sepulta iacet.
Adde quod immodico me torsit Syrius aestu,
Qui facit et mentem corpore languidulam,
Est tua namque scio simul experientia testis,
Aegra quod et menti corpora saepe nocent.
Si domus inficitur mala per contagia quaequam,
Nunc in peste hoc experimur.
Hospes ab infecta laeditur ipse domo:
Aedibus est hospes , nostro ceu corpore mens est,
Mente gubernantur carnea membra duce,
Nam et hic amicus optimus in peste expiravit Bannovii 1585.
Sed me non tantum canis Erigoneius aestu,
In studiis quantum noxius ussit amor.
Namque fatebor enim fido mea fata sodali,
Quod sua me saevus sub iuga traxit amor.
Saevus amor nostrum transfixit arundine pectus,
In lucem mater quem Cytherea tulit.

4 pignus amicitiae] Mart. 9, 99, 6.

Iupiter has sensit dominante Cupidine flammas,
  Vulnus id expertus Mars truculentus erat,
Non igitur mirum si flammis urimur et nos,
  Quas tanti quondam sustinuere dii
„Omnibus est illud rebus commune creatis,
  Coniugii sanctum quo venerentur opus."
Cuius eram tanto succensus amore puellae,
  Huic alium iunxit pronuba Iuno virum.
Divitiis multo qui fortunatior est me,
  (Nobilitas magnae sunt modo divitiae)
„A nostro sed enim tam longe distat honore
  A summo quantum terra remota polo est."
Ipsius hic mater liquidis est mersa sub undis,
  Carnificis forti praecipitata manu.
Lurida quod proprio miscens aconita marito,
  Mergere Lethaeis hunc cupiebat aquis.
Sed tanto iustas solvit pro crimine poenas,
  Aeternum natis dedecus atque tulit.
Conqueror infamis quod me superaverit hostis,
  Deploro casum cumque dolore meum.
Hinc nostro nullus superest in carmine cultus,
  Hinc macies Bulgar carminis ista mei.
Si mihi, quod spero, praesens erit augur Apollo
  Inque dabit vires carmina nostra novas,
Exiguum quamvis tamen experiere poetam,
  Quando tuae matris facta nefanda canam.
O soboles pravae matris perverse Menalca,
  Luminibus numquam conspiciende meis.
Tu siquidem arte vales de nostro scribito casu
  Exprime et affectus ceu potes oro meos.
Si quid Mossovia rerum scis urbe novarum
  Carminibus fiam certior ipse tuis.

43 Sed tanto ... pro crimine poenas] Mart. epigr. 10, 3. Lásd még: Val. Fl. 4, 430.

48.

[89]

Ad Georgium Bulgar, Valerianus Mader

Bannoviae rector legat haec mea scripta iuventae,
  Qui proprium nomen rura colentis habet.
Salve Bannoviae decus, o Bulgaria proles,
  Quo patriae celebris fama rigente viget.
Ignea ceu rapido fertur scintilla volatu,
  Quam pellit tumido folle premente faber.
Nec mora splendentem volitans amittere lucem,
  Cogitur, in cinerem versa repente levem.
Nostra Cupidineo sic corda accensa furore
  Fragrabant nimio mons velut Aetna rogo.
Ut subito ex arsi sacro succensus amore,
  Sic cito conceptus pectore fugit amor.
Qui tepido gelidas de corde recessit in auras
  Nec magis excruciat corque caputque meum.
Quis faber hos in me – quaeris – commoverit ignes,
  Scilicet is mundi qui fabricavit opus,
Non Cytherea tui didici praecepta magistri
  Qui teneri doctus scriptor amoris erat.
Virginei socius nec quoquam tempore coetus,
  Tu mihi testis eris, Bulgar amande, fui.
Ast in amore valet ratio nil, nilque voluntas, *Propertius.*
  Naturae sequimur semina quisque suae.
Decoquit appositas natura Mulciber undas
  Nec tamen id faciat qua ratione tenet,
Omnes naturae sic hos parere necesse est,
  Qui primo nati de Genitore sumus.
Ne vero doleam quod me solaris amice,
  Maxima pars animae sic quod adempta meae.
Officium veri praestas fidique sodalis
  Nam tua me multum carmina blanda iuvant.
Quae quoties relego, cogor ridere, meaeque
  Tristitiae carmen pharmacon illud erit.
Talia quin etiam mihi tu medicamina plura
  Ne cessa quaeso, mittere, mitte vale.

2 *proprium*] Az eredeti *propium* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
10 succensus amore] Verg. Aen. 7, 496; Ovid. epist. 15, 167.
13 recessit in auras] Verg. Aen. 2, 791.
25 parere necesse est] Lucan. 6, 494; Iuv. 3, 290.

49.

[91]

Ad Georgium Bulgar, Valerianus Mader

Iam mihi respondes versu, cera atque papyro
Ante quibus semper parcius usus eras.
Scilicet ob scriptam quam non ego respuo causam
Scribere quod sapiens pauca soletque loqui.
„Docta queunt curta complecti verba papyro
Et breviter qui scit scribere multa potest."
Fallor? Philosophi Zolnae qui nomen habebas
Anne fuit ratio nominis ista tui?
Quod perpauca loqui, cunctis sed grata solebas,
Philosophos etenim res decet ista viros:
Ante habuit specimen tantum virtutis amatae,
Nunc habitum Bulgar, sed sapientis habet.
„Est aliquid tenero didicisse tacere sub aevo,
Est aliquid brevibus dicere multa sonis."
Ergo redargutus brevitatis, care Georgi,
Fecisse id studio me mihi crede bono:
Ipse ego si stimulis non exstimularer amicis,
Ipsis pauca nimis verba legenda darem.
Sic quoque ne longa tua Musa quiete periret,
(Ingenium vitat nobile, longa quies),
Exhortandus eras, verbis sed amice benignis,
Saepius ut nobis verba legenda dares.
Non cupio multam perdas scribendo papyrum,
Quae tibi difficili venditur aere, scio.
Sed mihi dic quaeso! Num tam pretiosa papyrus?
Non obolo ut quivis ternio detur? Ibi
Hanc mercatores vestri mercede revendunt,
Non, puto, maiori quam mihi emenda venit.
Tu magis es nummis ego quam ditatus avaris
Praemia quod proprii digna laboris habes.
Maior enim toto pars non est, ast mea pars est,
Est igitur maior, pars tua parte mea.
Unde mihi nimium iam prodigus esse videris,
Quod fortuna tibi blanda favore favet:
Plurima tam lata clausisti carmina cera,
Publica ceu quando res sua scripta facit.
Tunc ego cum caperem manibus tua scripta, putabam
Littera quod nobis aere repleta venit.

Et pater ipse meus, tibi qui bona cuncta precatur,
Hanc relegens dixit talia verba mihi:
Sic obsignavit lato sua scripta sigillo,
Ut putet haec magni, qui videt, esse ducis.
Ista tibi volui subito responsa referre
Gratia nam scripto quod mora tardat abest,
Caetera praesenti coram sermone loquemur,
Cum veniens nostrae cernere tecta scholae,
Cum venies sacra coniugii celebrare sororis,
Exemplo ornavit quae Deus ipse suo.
Non execrandas sed enim ducendo choreas,
Ut male qui discunt, Biblia sacra, docent
Tunc te si venies hilari carissime vultu,
Conspiciam, mentis signaque grata dabo.
Pocula si pleno non gutture multa bibemus,
Si non oppiparis te recreabo cibis.
Sed iucunda piis de rebus verba loquemur,
Miscentes levibus seria quaeque iocis,
Harmonicis etiam te delectabo figuris
Quae sunt laetitiae maxima causa meae.
Sic alternatim cantando multa, bibemus
Pauca, sed e longis fortia musta locis.
Quod superest longos tibi det Deus optimus annos,
Ut patriae referas commoda grata tuae.

50.
[93]
Iocus ad dominum Georgium Conradi

Me quia festivo cunctantem Marte lacessis,
Carmine proque tuo carmen habere cupis,
Quamvis vatidici desit mihi vena liquoris,
Qui fuit et quondam deperit ille vigor,
Ne tamen assuetos desuescam fingere versus
Quaestio responsum tale iocosa ferat:
Unica demta viro cum sit tantummodo costa
Unde creata fuit pulchra virago viro,
Mirum cur plures possimus amare puellas?

39 *qui*] Az eredeti *quae* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
44 Gratia nam scripto quod mora tardat abest] Ov. Pont. 3, 4, 52.

Aut viduas, quas tu nubere, Paule, iubes,
Una sat est tantum naturae costula lege,
Cuilibet, ast quosdam scimus habere duas,
Has inter donec comedia finiet actum
Est opus ingenio iudicioque gravi.
Virginibus mens est stolidis innata superba,
Quaelibet ut Paridem poscat habere virum,
Si qua gerit cultos operoso vertice crines,
Si qua patris clari nobilitate viget,
Si rubicunda genas, si sit colorata papillas,
Aut picturato si pede calcet humum.
Facundus tali non persuadebit Ulysses,
Quod potuit Circe quodve Calypso tibi,
Primum divitias virgo perquirit inanes,
Aeris habet multum divitis, eius erit.
Pendeat ex humeris vestis pretiosa deinde,
Trita decus nullum quippe lacerna dabit.
Ingenio iuvenes iam nil confidite docto!
Non cernit doctum virgo superba virum.
Scribimus experti haec experto crede Madero,
Quem minime docuit lectio Naso tua.
Sordidus est nobis cerdo quia ditior, ergo
Cerdoni debes nubere, dives eris.
Fabrorum genus est fulvo locupletius auro,
Si poteris fabro nubere, dives eris;
Pinguia quotidie lanii dat fercula mensa,
Ut poteris lanio nubere, pinguis eris.
Divitiis fulgent praestantes arte chirurgi,
Culta quibus vestis, culta nitetque cutis.
Felix cui talem contingit habere maritum
Corpora Paeonia qui levat aegra manu.
Nos vero sexus miseros sic despicit amens
Virgineus, tamquam non habeamus opes?
Pro crepidis dulces dabimus fortasse libellos?
An penna maior malleus ullus erit?
Et nos mactamus pingues holocausta per aras
Aeterno qui nos pascit alitque Deo.
Et nos insanas sanamus corpore mentes,
Omnipotens maius qua dedit arte nihil.

22 *Calypso*] Az eredetiben *Calysto* szerepel, de annak nincs értelme Odüsszeusszal kapcsolatban. Valószínűleg nyomdahiba.

I nunc et studium virgo contemnito nostrum
Et tibi mechanicum quaere superba virum.
Frigidus autumnus moneat te dicis at illium
Atque sequens cano vertice tristis hiems,
Et naturali recrees quo membra calore
Igneus uxorem ducere cogat amor.
Indidit hos ignes casti Deus author amoris?
Omnibus atque hominum nascitur inde genus.
Coniugii vitam quare sectabor honestam,
Quam primum grata commoditate fruar.
Nam quia curarum distentus mole premebar
Hactenus, officii quas grave pondus habet,
Persensi nullum Cytherei vulnus amoris,
Quod nisi quae placeat tollere virgo potest.
Caetera praesenti coram sermone loquemur
Cum veniam cari cernere tecta patris.
Vosque – adeo multum carissima turba – sodales
Saepe sonat quorum nomen in ore meo.

51.

[93]

Nutheticorum Phocillidis carminum, aliquot versio acta Patakini et publice recitata

Musa Phocillidis haec Graio dictaverat ore,
Quae nunc Romanis carmina pando metris.
Hinc breviter Sophiae moralis dogmata disces
Hinc poterit vitam quisque docere suam.
Ne Cypriae cupidis tua pollue corpora furtis, 1.
Turpe Sodomorum neve operere scelus.
Fraus absit, circumvenias non arte dolosa. 2.
Alterius madeat sanguine dextra cave. 3.
Divitias iusta quaeras ratione, nec ullis 4.
Utere quae non sunt parta labore tuo.
Non aliena tuis assciscere commoda rebus, 5.
Sed sortem forti pectore ferre velis.
Quandoquidem fures mendacibus aequi parantur, 6.
Omnia de lingua verba probata fluant.

61 vulnus amoris] Ov. epist. 7, 190.
66 nomen in ore meo] Ov. epist. 19, 40; Mart. 3, 5, 4.

Primus honos cultusque Deo debetur, ab illo 7.
Alter honorari debet uterque parens.
Iustitiam oblato corruptus munere sanctam 8.
Ne viola, cunctis sed dato iusta viris.
Dives habet pauperque Dei de munere vitam, 9.
Non minor est igitur divite pauper homo,
Iustitiam cole, nam stabis summi ante tribunal 10.
Iudicis iniustos conteret ira Dei.
Conservare decus casti contende pudoris, 11.
Promissam fallax, nec temerato fidem.
Ne quatias falsam vendens in pondere lancem, 12.
Sit modus in rebus iustaque libra tuis.
Perniciosa tibi si vis periuria vita, 13.
Odit periuros nam Deus ipse viros.
Exsecranda nimis res est defossa profunde 14.
Semina furaci diripuisse manu.
Semina furaci nascentia laedere dextra
Est ea terribili res prohibenda cruce.
Commeriti promptus mercedem pende laboris, 15.
Pende nec oppressum plus preme pauperie.
Arcanum tacito sermonem pectore serva, 16.
Praemeditata prius nec nisi verba refer.
Nec modo tu miseris debes iniurius esse, 17.
Hoc alio sed enim nec faciente, pati.
Crastina nec pretium miseris in tempora differ, 18.
Nil hodie qui dat eras minus ille dabit,
Quin tua si rebus gaudet fortuna secundis
Qua potes hac miseros parte levare, leva.
Omnis in ancipiti casu fortuna rotatur 19.
Navigio incertum sed magis esse nequit,
Humanas igitur decet haec miseratio mentes,
Naufragium passos triste dolere viros.
Daemonis est, hominem risu vexare cadentem, 20.
Qui facit, haec similis daemonis esse solet.
Impia sed veluti res est ridere cadentem,
Tollere collapsum sic pietatis erit.
Nullus adhuc expers fortunae vixit in orbe, 21.
Sors eadem multos quam gerit unus habet.
Quippe trocho celeri quem gyrat verbere pubes
Dissimilis non est vita caduca virum.
Si non ampla tuo respondent fata labori, 22.
De paucis etiam si potes affer opem.

Omnia communes Dominus fabricavit in usus,
Alter in alterius commoda natus homo est.
Accinctus valido dependeat ensis ab armo, 23.
Non ut is insidias, sed tibi portet opem.
Quin neque devictum crudeli morte necabis, 24.
Qui vitam voluit ferre mucrone tuam.
Victori decus est victis donare salutem, 25.
Qui necat est fusi sanguinis ille reus.
Fraude, tuae sulcos adiungere desine terrae, 26.
Nec tuus alterius iugera vomer aret.
Est furti species alienos laedere fructus, 27.
Fructiferos igitur ne populemur agros.
Advena patricio cum cive meretur honore, 28.
Sic quoque natura praecipiente coli.
Nullus adhuc stabilem sedem possedit in orbe, 29.
Omnis in hac exul valle moratur homo.
Pestis avaritiae vitiis alimenta ministrat, 30.
Cogit in omne seclus pestis avaritiae.
Immunes quis enim vidit fraudisque dolique?
Quem sic nummorum foeda Cupido tenet.
Haec rabies sanctos corrumpit et impia mores,
Non alit hoc mundus foedius iste scelus,
Atque utinam natum numquam genitumque fuisset
Per quod tot reges tot cecidere duces.
Cognatas intermiscet fera praelia dextras,
Sanguine devinctis bella necemque struit,
Multi namque suos fratresque patresque trucidant,
Quos tenet hoc caeco, turpe furore scelus.
Qui non illa referi quae sentit pectore verba, 31.
Mendacis vere nomen et omen habet.
Si tibi contingat rerum prudentia maior, 32.
Consilio socios dirige sponte tuos.
Unicus est vere dives sapiensque potensque 33.
Haec tria dans nobis munera magna Deus.
Ergo licet doctus, sapiens, robustus, haberis
Authori laus est illa ferenda Deo.
Tristia praeteritis de rebus corda medullas 34.
Exiccant vitae parturiuntque necem.
Nil iuvat elapsos tristem pervolvere casus,
Quod semel est factum fata redire negant.
Verbera praecipiti caveas admittere dextra, 35.
Fervida saepe gravem suscitat ira necem.

Non cadit in sanam vesana superbia mentem, 36.
Qui nimis alta sapit desipit ille nimis.
Turpis inest rebus luxus plerumque secundis, 37.
Pauperibus rarum carius ergo bonum est.
Ceu tumidi crebris redduntur flatibus vires 38.
Inflat sic usus perniciosus opum.
Ne tua concipiant facilem praecordia bilem, 39.
Ira gravi numquam stulta furore caret.
Omnia iudicio sano quaecumque probaris, 40.
Perge, nec a coepta dimoveare via.
Praeclaros ausos rebus fortuna tuetur,
Impedit audaces ad mala facta viros:
Est decus aeternae virtutis amore teneri, 41.
Dedecus Idaliae matris amore trahi.
Caelica semideum reddit prudentia civem, 42.
Prae reliquis sapiens dignus honore vir est.
Immodicis caveas escis distendere ventrem, 43.
Non levis est animus cum grave ventris onus.
Guttura perpetuo nec sint madefacta liquore, 44.
Pocula cum stulta garrulitate fuge,
Quae solet in laetis tristari noxia rebus.
Effuge, ceu pestem qui sapis invidiam! 45.
An non stelliferum servat concordia caelum?
Solis an est radiis aemula luna suis?
Flumina nec pelago nec tellus invida caelus est,
Invidet alterius commoda solus homo.
Iam dudum supera de sede ruisset Olympus,
Corpora si caeli livor haberet iners.
Sobria vita tuo placeat sanctissima cordi, 46.
Vita hominis monstrat, sobria, spurca sues,
Dedita deliciis numquam est sine crimine vita,
Sobria mens placidis est mimica malis.
Saeviat adversum vindex non ullus in hostem, 47.
Ultrici gladium corripiatque manu.
Ista magistratus sint publica munia sancti,
Sontibus ultrices inferat ipse manus,
Vindictam summo vel tu committe tonanti,
Causam legitimo vel tueare foro.
Vincere quam vinci benefactis pulchrior est res, 48.
Ingratus poenam sentit ubique suam.
Quamlibet exigui fit maior gratia doni,
Tempore quam longo quod mora tardat iners.

Si tibi quis debet, nec habet quo solvere possit, 49.
Exactor ne sis tristis acerbus atrox.
Impietas volucrum teneros est tollere fetus 50.
Nidifica prorsus cum genitrice loco.
Iudicii subeant sapientes munia cives 51.
Turba rudis recti nescia iudicii est.
Sutores crepidis cerdones pellibus assint,
Et iudex artis quilibet esto suae.
Ignotas quicumque sibi diiudicat artes
Falsa quidem, sed non dicere vera potest.
Assentatores ceu nigros effuge corvos, 52.
Qui nisi te propter commoda ventris amant.
Prandia qui saltem coenas et fercula quaerunt,
Est et amicitiae maxima causa cibus.
Ignis, vulgus, aquae, certis sunt plena periclis, 53.
His temere nullus credere debet homo.
Fac tua non laceres ignavis pectora curis, 54.
Ad mortem multos sollicitudo dedit.

52.
[100]
Ad Eliam et Briccium discipulos suos

Arida si duro secuistis verbere ligna,
Scilicet in parvo ligna cremanda foco.
Mittite nam gelidis – ferventis frigore brumae –
Tempus aquis ignem supposuisse levem,
Est animus calido sordes purgare lavacro,
Balneaque in nostra grata parare domo,
Vitrea depellit maculas a corpore lympha,
Ut baptisma animae diluit omne scelus,
Unda iuvat sanos, aegris medicamina praestat,
Commoda fert homini, multa salubris aqua:
Inter at egregias quae praestant balnea vires,
Carmine vas debet nomen habere meo.
Corpora quo cari semper relevatis amici
Ante sacram quando lux venit orta diem.
Est vas ingenti quod fecit mole vietor,
Tresque alii magni nominis artifices,
Arte mathematicas callens compingere mensas,
Et frangens dura qui premit aera manu.

Et figulus currente rota qui praeparat ollas,
    Hoc fornace etiam nobile iuvit opus,
Ianua demissos tantum quae continet artus,
    Mobilis angustam praebet aperta viam.
Circulus in medio vitreus dat vase fenestram,
    Qua spargit radios clarus Apollo suos.
Haec oculis praestat quam dicta referre, tueri,
    Visa solet certam res habuisse fidem.
Pallida si vultis nobiscum tingere membra
    Vos quibus adfertur charta venire velim.

53.

[101]

Super dictum: Multitudo errantium, non facit errori patrocinium

Ergone sacrificos divino lumine cassos
    Idcirco dices fasque piumque sequi?
Quod numerosa cohors illorum claustra sequatur,
    Plurima ceu sequitur Turcica castra cohors.
Semita lata patet tristem quae ducit in orcum,
    Angusta Christus sed iubet ire via.
Parvus in immundo, mundo est ecclesia coetus
    Historiae sancti, quod meminere graphi,
Ipse typum sponsae primus vir gessit amatae
    Cum consorte pia pignoribusque tori.
Exiguus numero coetus fuit ille, sed in quo
    Promissum summo culmine semen, erat.
Anne, quod hoc verum sit tute fateberis ipse
    In medio Christum velle manere trium,
Eius corde, pio qui nomen et ore fatentur,
    Quaque decet, vera religione, colunt.
Occidit aequoreis hominum pars maxima in undis
    Caelitus immissi tempore diluvii.
Navigat in mediis, ecclesia parva procellis,
    At submersorum quanta caterva perit?
Non Deus immensam nullo discrimine plebem
    Eligit, ast eius quae pia iussa facit.
Moenia quid Sodomae referam vastata per ignem
    Sulphure magnificas depopulante domos.

iubet ire via] Val. Fl. 4, 371.

Mastupratorum iuvenesque virique senesque
Millia quot rutilo sunt iugulata rogo,
Unde senex tantum multis de millibus unus
Feminea eductus prole superstes abit.
Prostrati statuam multi Babylonis adorant,
Quod iuvenes renuunt tres pietate pares,
„Regia nec curant edicta minantia flammas,
Mandata humanis sunt graviora Dei.
Atque prius flammis uri crudelibus optant,
Quam statuam flexo poplite et ore colant."
Quippe trium tandem puerorum causa triumphat,
Tortoresque truces flamma repulsa necat.
Sic vos flamma vorax inferni, idola colentes
Si non paeniteat, secula longa premet.
Niliacasque fame est Iacob compulsus ut oras
Quaereret a patrio regna remota solo,
Hic ubi frumenti sapiens praefectus Ioseph
Aegypti magnas accumularat opes.
Exul in hoc tandem visa est ecclesia coetu,
Quae custos verae relligionis erat.
Qua regio Aegypti tunc relligione carebat,
Hanc patriarcha sua nutriit ipse domo,
Tempore quo Christus nostros assumserat artus
Credentum videas quantula turba fuit.
Scilicet abiecti pastores cumque cohorte
Piscatorum, aliquot tunc modo feminae erant.
Infinita rei possunt exempla referri,
Huius at ista sat hoc sit meminisse loco.
Ergo quod istorum seductus, care Mathaee,
Sis numero statuas qui et simulacra colunt,
Iamque tuam a lapsu revocas erroreque mentem
Devia et haud pergis, sed meliore via,
Gratulor et toto laetor de pectore, cuius
Symbolon hoc nostri carmen amoris habes.

54.

[103]

Ad pastorem Birovicensem

En tibi quae dudum studio legisse volebas,
Bergeri mitto scripta polita mei.
Quae cupio nobis iterum perlecta remitti,
Sive alio quovis tempore, sive statim,
Dorotheae vero tortam quoque mitto rotundam,
Namque Dei donum talia dona decent,
Divinum coniunx vere est carissima donum,
Tale mihi donum Christe benigne dato.
Nam mea – sed castis – torquentur pectora flammis,
Inque meo flagrat corde receptus amor.
Castus amor nostrum transfixit arundine pectus,
Saucius unde meo vulnera corde gero,
Vulnus at hoc spero tempus mihi tollet et hora
Gaudia successu temporis ire solent.
Tu tenerum nosti, carissime frater, amorem,
Scis bene quin etiam quod bene pectus amo.
Haec ad te volui brevibus nunc scribere verbis,
Te quoque ne pigeat scribere pauca, vale.

55.

[104]

Ad Ioannem Grundelium Varraliensem, in reditu Patakino

Assumus e celebri venientes urbe Camenas
Bodrogii doctas quae prope flumen alit;
Assumus atque simul praesens haec littera nostro
Adventu natus quam tibi mittit adest.
Hanc tuus effinxit scribendi doctus in arte
Filius, ardenti sedulitate studens.
Qui licet optatam scriptis ferat ipse salutem
Ore tamen nostro dicere fausta iubet.
His etenim verbis salvum, precor, esse parentem.
Usus erat quando iam sequeremur iter,
Ergo tuae iussi vitae bona cuncta precamur

9 pectora flammis] Sil. 17, 294.
4 *quam*] Az eredeti *quem* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Vir quo Varralia est maius in urbe nihil,
Sic tibi longaevam producant fata senectam
Grundeli salvus sic peramande, vale.

56.
[104]
Ad Nicolaum Tolnensem

Nudus eram tenui texisti corpora lino,
Pauper et adiuvit me tua larga manus.
O Nicolae, quibus tantum pietatis amorem
Eloquar eloquiis et tibi gratus ero.
Grata Deo pietas vitae promissa futurae
Accipit et fruitur munere laeta suo.
Et tibi nil dubita pro tali munere largus
Veridicusque dabit praemia digna Deus.
Ad quem supplicibus pro te suspiro querelis,
Quae mea ne careant pondere vota, vale.

57.
[105]
Ad Valentinum N. pastorem in Schiroka ultra Varralium

Inclita Musarum studiis nunc tecta relinquens
Suscepi longum iam pede fessus iter.
Propter quos mecum debebam ferre libellos,
Cum tuus in Schiroka scilicet hospes eram.
Fructiferae quando regnabant tempora messis,
Syrius et calidos usserat igne dies.
Sed tua difficiles pietas me corporis aestus
Ferre dolens, verbis talibus usa fuit:
Aedibus in nostris quae portas pondera linque,
Haec ego transmittam, Valeriane, tibi.
Sic feci interea sed magna incommoda sensi,
Dum carui placidis utilibusque libris,
Atque velut duram nullus proscindit aratro
Instructus, ni sic bobus arator humum.
Sic ego non potui procul existentibus illis,
Officii recte munia obire mei.
Ergo velim puero tradantur protinus isti,

Iunctus is est fratris sanguinitate mihi.
Nam quia non missi, causam, reor esse, fuerunt
Hactenus, est paucis nunc adhibenda fides.
Nulla fides pravo prorsus dominatur in orbe,
Huic tua sed pietas debet habere fidem.
Quin quoque susceptae libet hoc subiungere chartae
Scribere paupertas quod male suada iubet,
Admonet atque tuae pietatis grata voluntas,
Cuius te memini signa dedisse mihi.
Tempore mercatus dum congrederemur in unum,
Laurentis quando plebs pia festa colit,
Hic ubi colloquio multas transegimus horas
Alberto tecum res peragente sacras,
Scilicet adversis pugnans pro partibus ille,
Tu vero quae sit semita vera docens.
Hic mihi coniunctum te consuetudinis usu,
Signa voluntatis dico dedisse piae.
Nil dubitans igitur te supplice quaeso libello,
Dat quoque supplicibus quae petiere Deus.
Sunt tibi – namque scio – sacri bona dona lavacri
Candelae, matris iam parientis opus.
Et quoque Pergameo dictas de homine chartas
Usibus ereptas impietatis habes,
Quo potes ergo valens, nil paupertate valentem
Auxilio releva, perpetuoque vale.

58.
[106]
Ad dominum Martinum Malobicenum

Docte vir et multum sacris addicte Camenis
Brodensem propria qui regis arte scholam,
Sinceram placida tibi defero mente salutem.
Contingit Domino quae nisi dante Deo,
Nostra tibi forsan quid portet littera quaeris?
Littera pertenui nuntia scripta stilo?
Est ea causa levis, causam nec iudico dignam
Quae merito ad tantum sit referenda virum.
Ut tamen hoc tenui pateat mihi ianua scripto
Notitiae dudum iam referenda tuae.
Quin scribam prorsus res me non ulla moratur,

Parva licet res sit non feret illa moram.
Difficile est alba quemquam caruisse papyro,
Qui cupit Aonio rite praeesse gregi.
Miles habet veluti vacuum cognomen inermis,
Absque suo velut est nullus arator agro,
Copia chartarum sic plurima convenit, ut sit
Huic animi qui vult scribere sensa sui.
Ergo ego quo patria non possum sede potiri,
Te precor his supplex, vir peramande, metris.
Candida rura mihi praesentes mitte per istos,
Quae niger inficiat candida rura color.
Officiis gratus pro talibus esse studebo,
Teque iterum studiis demeruisse meis.

59.

[107]

Ad Ioannem et Paulum Prunones, fratres Germanos Galgocienses, doctos et pios viros

Salve longinquis doctrina cognite terris
Et patris et patriae gloria magna tuae.
Care Deo doctisque viris, dilecte Ioannes,
Germanique mihi fratris amande loco.
Tuque adeo consors studiorum, Paule, meorum
Lanigeram superans pectore mitis ovem.
Ambo praestantes virtutibus, artibus ambo
Eximiis culti, moribus ambo pares.
Laudibus o dignis matrem super astra vehendam,
Talia quae genuit lumina clara duo.
Rara solet similes mater producere natos,
Ut fiant culti moribus ambo bonis,
Sed plerumque bonus si sit contingat ut unus,
Alterius mores degener ardor habet.
Eva velut primo gignit duo pignora patri
Legitimo quamvis pignora nata toro.
Quorum primus Abel matrique patrique placebat,
Quo caruit natu maior amore Cain.
Sic permixta bonis mala sunt et tristia laetis,
Cuncta per alternas dat Deus ipse vices.
At vos unanimes, doctissima pectora fratres,
Quae peperit tantum gaudia mater habet.

Somnia fallacis fierent si vera papatus,
Nemo quibus sapiens credere debet homo.
Vestra foret genitrix propria virtute beata,
Cuius vos dulcis munere vita manet.
Sed quibus ad caelum vos laudibus effero, forsan
Non facio officio sic satis ipse meo,
Ingenio magnis similes heroibus estis,
Ingenium superat nobilitatis opes,
Inclita quo memorant heroum facta poetae,
Maeonio est virtus vestra canenda modo.
Tale mihi praeses non dictat carmen Apollo,
Difficile invito est scribere metra Deo.
Hactenus haec ad vos versu scripsisse sat esto,
Caetera post numeris verba soluta dabo.

60.
[108]
Stephano Raciceno Vittebergam pro sacris ordinibus eunti, Valerianus Mader

Quisquis divini vult spargere semina verbi,
Ille bonum votis captat et optat opus.
Nec meliora queunt contingere munia vitae,
Quam sacra caelestis spargere verba Patris,
Qui solet infirmis vires augere ministris,
Solvit et in laudes ora tenella suas.
Hic tua, mi Stephane, exopto pia coepta secundet,
Dum sequeris sanctae conditionis iter,
Sic tibi Teutonicas liceat transire per oras,
Atque iterum patriae cernere rura tuae.
Sic procedat opus Christo duce et auspice faustum,
Sit Christus capitis pulchra corona tui.
Qui tibi militiae dignissima praemia sanctae,
Scilicet in caelis illa reposta dabit.
Perge ergo forti pede, recto tramite perge,
Quo Deus et populus, dulcis amice, vocant,
Vana nihil metuens et inania fulmina mundi,
Fulmina terribili quae crepat ore suo.
Vicit adhuc semperque tulit grex ille triumphum,
Qui bene de Christi nomine nomen habet.

6 *ora*] Az eredeti *ore* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

„Humanis sed non vicit conatibus et vi,
Arma piis verbum dat praeacuta Dei,
Ipse Deus dextra defendit vindice causam
Partibus a veris quae sua castra locat."
Miles in his castris, Stephane, es quia care futurus,
Tolle crucem Christum iamque sequare ducem.

61.
[109]
Ad dominum Stephanum Racicenum, condiscipulum et tamquam fratrem carissimum

Sero mihi cupidam dicis, Racicene, salutem,
Sera licet tamen est haec mihi grata salus.
Quae testatur adhuc veteris meminisse sodalis,
Oblitum neque te nominis esse mei.
Atque Vagus fontes citius vertetur in ipsos,
Huc ubi Carpathicis effluit ille iugis.
Et citius valles nostra arx descendet ad imas,
Urbs subiecta illi celsaque saxa petet.
Fana prius Sancti Benedicti nomine dicta
In nostrae salient tecta remota scholae,
Quam Stephani nostro carum de pectore nomen
Excidet, o verae nexus amicitiae.
Namque fatebor enim quoties ego cumque recordor,
Sincerae inter nos vincula amicitiae,
Aut inopina statim gemitu suspiria duco,
Aut lacrimis subito lumina nostra madent.
Vera loquor, frater carissime, vera loquenti
Crede mihi, non me ficta referre iuvat.
Unde sed hic gemitus suspiria, denique luctus
In promptu nostri causa doloris adest:
Sorte ego cum dura nimium quandoque premebar,
Tu mihi tristanti dulce levamen eras.
Invida conatus nostros cum turba studebat
Rumpere, languenti tu mihi calcar eras.
Te studio quoties memini defessus adibam
Signa voluntatis quam mihi grata dabas.
Sed modo quis talem praestat mihi, quaeso, favorem?

3 meminisse sodalis] Ov. Pont. 3, 6, 11.

Nullus adest verus, nullus amicus adest.
Infinitas cui deferrem forte querelas,
Arbitrio cuius quae fero dura darem.
Talia cum mecum solus benefacta revolvo,
Discessu doleo dulcis amice tuo.
Idque magis tanto quod dextram iungere dextrae
Non potui a nobis cum sequereris iter,
Extremumque vale haud potui tibi dicere saltem,
Ultima nec pleno pocula ferre mero.
Quis scit an his oculis te post aliquando videbo,
An tecum hoc praesens amplius ore loquar.
Mortalis nihil est aliud nisi fabula vita,
Fabula ceu brevis est sic quoque vita brevis.
Nostra licet longo sint dissita corpora tractu,
Coniunctos animis nos tamen esse decet,
Usque adeo firma est sanctae coniunctio mentis,
Nullus ut hanc possit dissociare locus,
Sic mecum Stephanus, Stephano cum Valerianus,
Coniuncti donec vita manebit, erunt.
„In caelis etiam sancto potiemur amore,
In Christo verus quos sociavit amor."

62.
[111]
Domino Andreae Carponensi, Vitteberga redeunti

Te mihi Leucorea referebant quando redisse
Urbe simulque huius tecta subisse scholae.
Andrea, reditus salvi signata volebam,
Quam fuerint animo nuntia grata meo.
Grata nimis fateor, iam longo tempore namque
Te data cernendi copia nulla fuit:
Fabricio claram Thoma quo linquimus urbem,
Hausimus Aonii nos ubi fontis aquas.
Tu rebus patriam unde es revocatus onustis,
Ast ego post ignis plurima damna mali,
Ergo quod huc laeto remeasti sidere salvus
Emensus longas fessus at ipse vias,
Gratulor, aeternum numen votisque fatigo

Mentio Bartphae, quae claruit post Leonhardi Stöckelii obitum per Thomam Fabricium, virum undiquaque doctissimum.

9 *es*] Az eredeti olvashatatlan alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Pectoribus fusas respicit ille preces.
Incolumis caris ut restituare propinquis,
Quos modo dextra Getae sanguinolenta premit.
Ac velut ore lupus mites infestat oviclas,
Dicitur – ah! – patriam sic lacerare tuam,
Turba nefanda trahens ad stupra nefanda puellas,
Et quod adhuc multo plus feritatis habet:
Infigens pueros praeacutis cuspide palis,
Cuncta quibus belli parcere iura solent.
Horum te rabiem contra defendat et horum
Eripiat dura de feritate Deus.
Nec plagiatorum permittat viribus unum,
Vel capitis pilum tollere posse tui.
Id precor esse ratum caelesti numine Christus,
Id velit omnipotentes rexque paterque Deus.

63.
[112]
In festo Simonis et Iudae apostolorum anno Domini 1580. Ad egregium dominum Simonem Iessenski notarium comitatus et civitatis Trencziniensis fidelissimum, cuius nomen initia versuum continent

Sancta divorum celebremus una
Sobrio sed pectore apostolorum
Festa, quae tandem revolutus orbi
Attulit annus.

In Dei laus haec veniat supremi
Mortuis hi nil faciunt, honores
Non decet sanctis dare, sed benigno
Vota tonanti.

Magna caelestis documenta patris
Tradidit Simon pariterque Iudas,
Hoc die quorum celebratur amplo
Nomen in orbe.

tit. *Iessenski*] Lásd a 6. vers jegyzetét.
8 Vota tonanti] Stat. Theb. 11, 209.
12 Nomen in orbe] Ov. epist. 15, 28; Ov. ars 2, 740.

Obque fervorem pietatis ille
Scilicet Simon Solymis beatus
Est tuo pro nomine Christe passus
In cruce mortem.

Nulla constantem valuere Christi
Martyrem sic tormina terruisse,
Ut mori mallet pretiose, quam te
Christe, negaret.

„Ista fideles decet et ministros,
Et pios constantia Christianos,
Quam suo nobis statuit beatus
Sanguine Simon."

Alter at Iudas socius laborum
Martyr, optatae sociusque mortis
Hac die latum celebratur omni
Laude per orbem.

Scandit aequalis deitate patri
Filius virtute potentiaque
Aetheris postquam petiitque summi
Culmina Christus.

Scribitur multas docuisse gentes
Atque Persarum peragrasse terram
Vulnera et Iesu documenta Christi
Sacra professus.

Ethnicis illic manibus peremptus
Morte doctrinam propriaque firmans
Reddidit nobis quoque certiorem
Sanguine fuso.

Nos trucem vero doleamus omnes
Corde, sanctorum, pietate, mortem,
Vera, Christi dogmata sic parati
Morte tueri.

Summe, qui clemens animas tuorum,
O Deus, post hanc recipis ruinam

Atque grassantem in tua membra poenis
Afficis orbem.

Contere immanis truculenta Turcae
Arma, qui sanctos satagit necare
Quique veros persequitur ministros
Carcere et igne.

Intimis hoc te, Pater, obsecramus
Pectoris nostri precibus piaque
In fide stantes patientiaque
Poscimus, amen.

64.
[114]
Ad Nicolaum Tolnai, condiscipulum suum Patakinii

Nunc mihi quam verus fueras, Nicolae, sodalis
In cunctis, schola quos haec nutrit alma, scio.
Cum discedo procul tanto cariturus amico,
O mihi, qui mentis tot monimenta dedit.
Laudibus ob sanctae si quis pietatis amorem
Ad caelos umquam concelebrandus erat.
Unus eris celebris sanctae pietatis amore
Salvifica quod sis praeditus atque fide.
Tu mihi, quo proprium texisti corpus amictum,
O pietas caelo retribuenda, dabas.
Largus ut es latum celebris Martine per orbem,
Nuda quod abscissa corpora veste tegis.
Assidua simili celebrabo laude sodalem
Iam patriae repetens dulcia rura meae.

65.
[115]
Ad magnificum dominum Sebastianum Tekeli, etc.

Sic tibi perpetuis faveat fortuna quadrigis
Efferat in summum teque, Sebaste, virum.
Blanda patrem soboles carum ceu diligit, heros
Alme, colat sic te subdita turba diu.

Subdita divino qui praevidet omnia nutu
Turba, suum noscat te celebretque ducem.
Ipse Deus proprii monstret tibi signa favoris
Aeternis ditet te cumuletque bonis.
Nomina castalio celebrent tua carmine vates,
Omni quaque datur sedulitate, canant:
Tu quibus ut studiis possint incumbere coeptis
Ex larga, largus, porrigis aera, manu.
Cum sed pauperies et dura fatiget egestas
Et me, Pieridum qui quoque castra sequor.
Largae fac pressus relever munimine dextrae
In qua multiplices fers opulentus opes.

66.
[115]
Ad Andream Sarosium

Ante quidem verbis blandis testatus amorem es,
Nunc in nos pietas iam tua vera patet.
Doctrina pietate, gravis vultuve Sarosi
Rebus ego grates pro quibus unus ago.
Et tua si potero benefacta referre studebo,
Aeternus gratos respicit ipse Deus.
Scilicet officio pro parvo plurima praestas,
Attribuens lautos fercula grata cibos,
„**R**ara peregrinos gens nutrit alitque studentes,
Omnibus hoc vitium gentibus esse solet."
Solus es in multis qui spretos diligis, huius
Indicium missum munus amoris habet.

67.
[116]
In natalem suum Valerianus Mader, qui natus est die ascensionis Domini nostri Iesu Christi, anno 1558. Ad egregium dominum Iohannem Petroni, compatrem observandissimum, magnifici domini domini Stephani Balassa de Gyarmath et in Detrekő, etc. sacrae caesareae regiaeque maiestatis dapiferi, etc. familiarem et causarum directorem

Edidit hac genitrix in lucem me mea luce,
Gaudens qua Christus caelica regna petit.

Regnat ubi Patris ad dextram simul omnipotentis
Et donis homines afficit omnigenis.
Gratia me cuius verbi dedit esse ministrum,
Indignum licet, ast gratia magna Dei est.
O quam praesentem multis cumulavit in annum,
Divinae, referam, me pietatis amor,
Ortus mane novo sum sexta infantulus hora
Mente Deum sobria fors ut et ore colam:
„**I**dcirco ut superum celebremus laude parentem
Nascimur, et fruimur munere quisque suo."
Officium scandens ad caelos hoc mihi Christus
Indidit, ut doceam dogma salubre alios,
Ob finem quoties sum conservatus et istum
Humano maior res erit ingenio.
Arx stat in Hungaricis Sintavia finibus, illa
Nutritus didici prima elementa puer.
Nondum transegi vitae duo lustra tenellae,
Iurgia non colui, non maledicta dedi,
Parvula cum in viridi ludebam gramine turba
Et nemo adversum qui metuisset erat.
Tunc taetro bombarda globo ruit, en prostratum
Res miseranda meum, corpus et ossa iacent.
Omnes mirantur pollutum sanguine corpus,
Nec qui sincere non doluisset erat,
In media qui me servasti morte, Redemptor,
O des ut celebrem nomen honore tuum.

68.
[117]
Epitaphium in obitum Andreae, filioli Georgii Schelendorf

Descendens caelo noster Salvator ab alto,
    Assumensque hominis carnea membra Deus
Ad se clementi pueros sermone vocabat,
    Ut veniant celeri parvula turba pede.
Haeredes vitae quos dixerat esse futurae,
    Nunc etiam tales ad sua regna vocat.
Infantes etenim translati, funere parvi,
    Hanc causam subito cur moriantur habent:
Scilicet aetati non sunt peccata tenellae,
    Quae propriis factis et levitate patrent.

Corporibus teneris turpi sine crimine mens est,
Mens qualem Dominus diligit ipse Deus.
„Vita gravis, gravibus simul est obnoxia culpis,
Plus qui vivit homo, plus quoque peccat homo."
„Ergo vocat tenerum Deus ad sua gaudia coetum
Angelici socius qui queat esse chori."
Proptereaque gravem pueris immittere pestem,
Vult Deus, ut salvi regna beata petant.
Sic infans terra qui condidit ossa sub ista,
Nunc animae in caelis gaudia laeta capit.
Salvifico Andreas nomen baptismate sumsit,
Oblatus primum cum fuit ipse Deo.
Atque licet fuerit de sanguine natus equestri
Nobilis et patris nobilitate sui.
Non tamen idcirco caelestes possidet auras,
Nil genus ante Deum nobile iuris habet:
Sola via ad superos Christi sacra vulnera Iesu,
Quaeque his est omni tempore nixa fides.

69.

[118]

In tumulum Stephani Chirurgi praestantissimi

Seu sacra venisti praesens audire viator,
Verba, sepulchrorum cernere sive locum,
Siste pedem, cognosce quis hac requiescat in urna,
Atque meo exemplo tu quoque disce mori.
Nomen eram Stephani nactus baptismate sacro,
Natus ubi vitae munera prima tuli,
Tunc ubi divini sum factus pars quoque coetus
Et mea sunt Christo nomina scripta Deo.
Materno pietatem hausi cum lacte senexque
Imbutus simili post pietate fui.
Quaque inopem vivus potui defendere vitam,
Ars mihi sanandi vulnera nota fuit,
Multis restitui percussis vulnere vitam,
Qui prope iam tristis limina mortis erant.
Fatalem sed nemo potest evadere mortem,
Cuilibet est mortis meta statuta suae.
Sic ego qui potui manibus curare peritis
Aegros, non potui pharmaca ferre mihi.

„Donec fata volunt vitam tibi pharmaca praestant,
    Illa nihil prosunt hora ubi mortis adest:
Mors nihil est dulcis vitam nisi ianua ad illam,
    Gaudia quae numquam deperitura feret."
Dum vixi, variis angebar pectore curis,
    Optata tandem pace quiete fruor.
Aetati levis est mors, sed crux vita senili:
    „Grata quies homini mors solet esse seni."
Et natura mihi canos produxerat annos,
    Et mihi difficilis pigra senecta fuit.
„Ante oculos senibus mors omni tempore oberrat,
    Ante videtur quae mors minus illa nocet,
A tergo iuvenes praeter spem corripit atque
    Insperata magis laedere tela solent.
Quisquis es in Christo vitam tibi pone, viator,
    Qui Christo vivit morte perire nequit."

70.

[119]

Epicedion in obitum Georgii Cabat, civis Trencziniensis praestantissimi atque gravissimi

Ut rosa purpurei quae floret tempore veris,
    Cultori referens commoda grata suo.
Post ubi candidulos conspersit sanguine flores,
    In terram fato praecipitante cadit.
Sic peragens aevi melioris tempora, ponit
    Ut rosa maturo tempore corpus humo.
Qui fuerat nostrae flos urbis splendidus, atque
    Inter honoratos gloria magna viros.
Ingenii propter virtutes gessit habenas
    Urbis et est functus iudicis officio.
Omnibus in rebus gravis et pius esse studebat,
    Huic pupillorum maxima cura fuit.
Semper enim leti memor istaec verba sonabat:
    Causa relictorum cum peragenda fuit.
Iustitiam miseris par est deferre relictis,
    Post obitum fiet nostra relicta domus:
Sciverat hic vitae quod sit brevis hora caducae,

26 *homini*] Az eredeti *hominis* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Iustitiaeque sacrae munera danda Deo.
Ergo licet caras maesta cum coniuge natas,
Deserat et caeli gaudia mente colat.
Has tamen et lacrimis moriens et voce reliquit
Ac Domini curae tradidit ipse Dei,
In cuius gremio placide requiescit, ovansque
Percipit in caelis gaudia facta piis.
Haec tibi iusta, gravi sunt a me facta dolore,
Optimus in vivis qui mihi fautor eras.

71.

[120]

Epitaphium honestissimae matronae Elisabethae relictae, quondam Aegidii Luczatinski, erectum pietatis filialis ergo a Ioanne Luczatinski, matri dilectissimae et honorandae

Hoc tibi cara parens in nati pignus amoris
Et statuo fletus haec monimenta mei,
Ne iaceat rigido tua fama inclusa sepulchro,
Munere Musarum nescia fama meri.
Inviolata sacri servasti foedera lecti,
Quinque suo generans pignora nata viro,
Nempe duo sexus, quae sunt potiora virilis
Et tria virginei dulcia dona chori,
Quorum nunc etiam post tristia funera matris
Post mortemque piae, vita caduca manet.
Non equidem duris ereptam casibus (aevi
Cum matura fores) me doluisse iuvat.
Namque molesta gravi pressit te morte senectus,
Est durum senibus vivere, dulce mori.
Sed merito querulis implemus vocibus auras
Eque oculis fletus flumina larga fluunt.
Digna quod a nobis tibi gratia reddita nulla est
Pro meritis in nos mater amanda tuis,
Tu mihi testis eris postrema luce resurgens,
Hic loculus testis, testis eritque cinis,
In te quod fuerit pietas mihi plena favoris
Signa voluntatis quod tibi grata dedi.
Clarus in Aegypto Cananaeus vixit Ioseph,

1 pignus amoris] Verg. Aen. 5, 538; Verg. Aen. 5, 572; Ov. epist. 4, 100; Ov. epist. 11, 113; Ov. ars 2, 248; Ov. met. 3, 283; Ov. met. 8, 92; Sil. 8, 149; Stat. Theb. 9, 62; Stat. silv. 3, 2, 81.

Hic etiam canum nutriit ipse patrem.
Sic procul, o genitrix, huc a natalibus oris
Te duxi infirmam quo nutriisse queam,
Hinc ubi dat rubri ditissima dona metalli
Nobilis auriferis Pannonis ora iugis.
Si longaeva magis numerasses tempora vitae,
Sensisses gratum me magis atque magis.
At dum fata volunt, fatis parere necesse est,
Omnibus est mortis certa statuta dies.
Vel cito, vel sero vitam mors omnibus aufert,
Virgo, puer, iuvenis morte caditque senex.
„Nos quoque, cara parens, te mox fortasse sequemur
Nunc improvisam peste minante necem."
Ultima vel mundi nos obruet illa ruina,
Quae ventura orbi creditur esse cito.
Omnia quandoquidem sumunt praesagia finem,
Fatidico Christus quae dedit ipse sono.
Luna frequens taetra celat caligine vultus,
Cynthius et terris lumina clara negat,
Chasmata nulla prius viderunt secula tanta
Apparent supra quam modo multa caput
Caetera praetereo quae nobis signa minantur
Extremum mundo non procul esse diem.
Hac nos Christe die clementer maxime serva,
Qui colimus cordis nomen honore tuum.
Hac iterum, mea te mater carissima, luce
Spes superest oculis certa videbo meis.
Illic maternis Daniel tibi ludet in ulnis,
Qui plorans cunis te moriente fuit.
Ingenui Daniel vultus puer et pietatis
Et verae speciem iam probitatis habens.
Forsan et ipse simul iuvenilibus integer annis,
Haec relegens luctus signa videnda mei,
Et veteris renovans vestigia trita sepulchri,
Docta parentali carmina more dabit.
Desino iam lacrimis exundant flumina fusis,
Tristia flebilibus dum loquor ista modis.
Cara mihi genitrix aeterna in tempora cara,
Seu vivam moriar, seu quoque cara, vale.

40 *Fatidico*] Eredetileg a nyomtatványban a *Vatidico* alak szerepel.

72.

[122]

In tumulum egregiae Barbarae Adamovska, coniugis Caspari Criva, etc.

Mortua cur titulis signantur corpora scriptis
Vatibus incumbit quae pia cura sacris,
Ne cum corporibus moriatur nomen honestum,
Nomen enim vivax, Musa perenne dabit.
Corpora putrescunt, animae post fata quiescunt,
In terris hominum gloria fine caret.
Posteritas quam sera sequi virtute parentum,
Debet et in vivis ad decus omne trahi.
Femina sic tumba quae condidit ossa sub ista
Digna per hos elegos quae celebretur erat.
Barbara matronis nomen commune gerebat,
Moribus haud sed erat praedita barbaricis.
Quamvis egregio de sanguine nata parentum,
Aucta tamen propriis dotibus illa fuit.
Casta, pudica, domus custos, pietatis amatrix,
Fida, sui constans atque in amore viri.
Quo viduata suos caelebs traduxerat annos,
Sic cupiens Domino nempe placere Deo.
Id quod Tarsensis testatur epistola Pauli
Nempe Corinthiacis quam dedit ille viris,
Nupta suo tantum vult complacuisse marito
Quae vidua est Domino si placet illa sat est,
Coniuge femineam caroque superstite prolem
Edidit et matris munere functa piae est.
Nam sibi concessam divino munere natam
Moribus et monitis imbuit ipsa piis.
Imbuit et nuptam Martino tradidit illam
Racocio, quem nunc maesta relicta gemit,
Qui vir in Aonia magnus fuit arte, poetas
Laurigeros inter qui numeratus erat.
Hunc nisi Musa satis laudasset docta colesci,
Nostra etiam ferret laude Thalia pari.
Tanto filiolam coniunxit viva marito,
Qui quoque correptus morte tremente iacet.
Sic sequimur caros ad caeli gaudia amicos,
Omnibus est nobis haec adeunda via.

19–20 testatur epistola Pauli nempe Corinthiacis...] 1Kor 7, 8.
32 *laude Thalia*] Az eredeti *lauda talia* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

73.

[124]

Parentalia patri honorandissimo nobili viro Nicolao Mader civi Trencziniensi, qui Christo animam suam commendans obiit anno Domini 1585. die decimoseptimo Martii.

Posita a filiis eiusdem Nicolao, Valeriano et Iosepho Mader, filialis observantiae et memoriae ergo

App. 12.

Hac nos, care pater, lacrimarum in valle relinquis
   Passus ubi es miseris tu quoque multa modis.
Artibus informans iuvenes praeerasque colonis
   Magnatum, functus iudicis officioses.
Caesar quanta tibi fuerit facundia novit
   Et vera iussit nobilitate frui.
Gloria sed mundi sumit licet ardua finem,
   In Domino demum gloria fine caret.
Symbolon hoc ergo fideique speique tenebas,
   Cum Iobo similes passus et ipse vices:
Credo, quod in supera vivit meus arce, Redemptor,
   Vivit et ipse meus Vivificator erit.
His oculis huius cinctus velamine pellis,
   Conspiciam vultus, Christe benigne, tuos.
Haec spes firma manet, nec me frustrabitur, ecce
   Non procul est, veniet maximus ille dies.
Hac nos, care pater, lacrimarum in valle relinquis,
   O patriae semper fata dolenda meae:
Pestis acerba viros inopina morte celebres
   Prostravit, quorum nomina clara vigent.
Colle sub hoc, Colacine, iaces, praeceptor amande;
   Anthoni, Christi pastor amorque gregis;
Zahorski patriae decus urbis dulcis Adame,
   Florere incipiens peste necante cadis.
Hac nos, care pater, lacrimarum in valle relinquis,
   Nos etiam melius te foret usque sequi:

1 lacrimarum in valle] Zsolt 84, 7. (A Vulgata fordítja „könnyek völgyének”, vagyis siralomvölgynek ezt a részt: *In valle lacrimarum, in loco quem posuit*.)

Flevimus exstincti, mox post tua funera, fratris
Davidis casum qui tibi carus erat.
Flevimus exstinctum subita quoque morte Ioannem,
Austriacis sedes est ubi principibus.
Nunc etiam flores nobis lugemus ademptos
Filiolum carum filiolamque simul.
O dulces animas, o dilectissima, Christe
Pectora, des oculis posse videre meis.
Iam cessent lacrimae, cordis dolor omnis abesto,
In vitam lacrimis non revocatur homo.
Salve care cinis matrisque patrisque piorum
Et quorum sunt hoc corpora cumque loco.

74.
[126]
In tumulum Iuliae, filiolae magnifici domini domini Ladislai Popelii a Lobkovicz et in Zbyrow comitis comitatus Trencziniensis

Ante sacram veniens, si nescis, quis iacet aram,
Ista scies, quisquis carmina pauca leges.
Magnorum solet hic tantum locus esse virorum,
Qui de Magnifico nomine nomen habent.
„Scilicet hi primum ceu debent templa tueri,
Sic primum debent iure tenere locum.
Principibus primi merito debentur honores
Sancta quibus pietas relligiove placet."
Iulia Popelii generoso sanguine nata
In Christo moriens, hic tumulata iacet.
Iulia, filiolas inter postrema priores:
Grata, quibus superest, munere, vita, Dei.
Vix bene luciferi conspexit lumina solis,
Lumina iam claudit, morte premente, sua.
Hinc desiderium maius lacrimasque parentis
Movit et hinc gemitus inclita mater habet.

35 *abesto*] A nyomtatvány *ab esto* alakjából javítva.

75.

[127]

Epitaphium filiolis et filiabus generosi domini Basilii Marothi

Christus ad astra vocat pueros aetate tenellos
Et roseo illorum sanguine membra lavat.
Utque sacris illos laetus gestabat in ulnis,
Cum summo in terras a Patre missus erat.
Credimus illorum simili quod flagret amore,
Nunc ubi tam multas possidet ille domos.
Hac igitur maesti spe vos relevate parentes,
Vos quorum tumulo hoc pignora cara iacent.
Pignora cara iacent tumulo cooperta sub isto,
Bis tria pestifera quae cecidere lue:
Bis duo virginei sexus, duo deinde virilis,
Haec patris, illa piae spes genitricis erant.
Sex menses, duo lustra, duos Zuzanna per annos,
Vixit, virginei gloria magna chori.
Pro thalamo tumulum, molli, suscepit honestum,
Nascimur in thalamis condimur in tumulis.
Castae Christus amat fidei mentisque puellas,
Sola fides castos efficit ante Deum.
Quae fuit hac annis natu minor Anna duobus,
Cum cara iacet hic cara sorore soror,
Annos sex mensesque duo Magdolna superstes.
Hic etiam mortis falce secata iacet
Clara, suas inter natu postrema sorores,
Triginta vixit quae modo quinque dies,
Pestifera sequitur sublatas morte sorores,
Atque harum lateri iunxit et ipsa latus.
Sic vos ad caeli, caelestis, gaudia, sponsus,
Sunt ubi deliciis omnia plena, vocat.
Sic vos ante Dei qui crimina transtulit, agnum,
Angelicus laetas conspicit esse chorus;
Quattuor Emericus vixit Gabrielque duobus
Annis et septem mensibus iste super.
Invida mors hominumque nimis sitibunda cruoris,
Hos etiam pueros peste volante necat,
Sed meliora velim maesti sperate parentes.
Pignora sex quorum hoc sunt tumulata loco,
Illorum gaudent animae, vos ergo doletis
Laetos flere nihil commoditatis habet.

Cum Christo vivunt illi, sine fine, beati,
   Creditis hos vere vivere, flete nihil.
Credite dum propriae cingemur tegmine pellis
   Nostraque de gremio corpora terra dabit,
His oculis, largis, quos fletibus excaecatis
   Cernetis vestri pignora cara tori,
Quin etiam ignotos hic cognoscemus amicos,
   Qui capiti Christo turba dicata sumus.
Quisquis, Christe, tui donatus cognitione est,
   Cernet ibi cunctos res pretiosa pios.

76.

[128]

Versificatio cantionis: Dies irae dies illa, solvet mundum cum favilla, etc.

Quam metuenda malis fiet lux illa, tonantis
   Qua gnatus mundo, fata suprema vehet
Totius in cineres solvetur machina mundi,
   Sed faciem rursus induet illa novam.
Vatidicam legimus ceu praedixisse Sibyllam,
   David et in Psalmis occinuisse pium.
Tunc tuba terribili clangit per inania voce
   Dispescens hominum membra sopore gravi
Ad faciem steterint ubi iudicis: ecce legetur
   Complectens scelerum millia multa liber.
Unde suis sumet pro factis impius orbis
   Praemia, dum capient gaudia grata pii.
Ergo ego tunc, miser ah, quo vertam lumina, vel quae
   Hoc coram iusto iudice verba seram.
Num quaeram sanctos demens, pietatis et expers,
   Qui mihi tunc ferrent forte patrocinium.
Ni proprio fuerit pectore fiducia ducta,
   Hac nimium fies tu quoque luce miser.
„Imo etiam propria efficerent quem facta beatum,
   Non aliquis sistet iudicis ante thronum,
Hic tua non ullus poterit delere piacla,
   Innocuus solvit qui mala nostra nisi."
Te precor ergo mihi praesens sis, Christe, Redemptor,
   Pro meritis solvas praemia neve meis.
Sed velut in terris habitans, peccata dolentes
   Solvisti scelerum pondere sancte Deus.

Indignum sic me salvabis, maxime Iesu,
Dum mihi vitalis contrahit ossa calor.
Qui simul ac tenues fuerit resolutus ad auras
Cernere da vultus lumina clara tui.

77.
[129]
In lectorem nasutum

Forsitan haec aliquis Theonino carmina dente
Roserit, Aonia qui nihil arte valet.
Carminis authorem quod dedecet esse ministrum
Praecipue vera qui pietate flagret,
Multa sacris vates tractant contraria scriptis,
Cuncta tamen vatum scripta profana nego.
Haeretici spargunt etiam mendacia multi,
Haereticus pastor num gregis omnis erit,
Ingenuos digna spoliat qui laude poetas?
Improbat hic summi splendida dona Dei,
Totius ipse vocat fictorem se Deus orbis,
Nec titulum sacri vatis habere pudet,
Dicitur estque Deus cunctorum vena bonorum,
Humanis venam quam dedit ingeniis.
Non igitur modica formidans mente superbum,
Qui nisi quae novit nulla scienda putat.
Sume chelyn digitis dulces et concute chordas,
Quodque iuvet doctos concine Musa melos!

Finis libelli exercitiorum poeseos.

1 Theonino dente] Hor. epist. 1, 18, 82. Horatius utalását vette át az egyébként ismeretlen, gonosz nyelvű és mindent kritizáló Augustus-korabeli Theónról.

[131]

Libellus adoptivus.
Hoc est: amicorum scripta, quae, sicut liberi adoptivi amantur, ita amore omnium bonorum sunt digna.

App. 13–43.

Appendices

Appendix 1.
[A6]
Ioannes Philomates in insignia Valeriani Mader

Arma tibi sol sunt pulchra cum virgine, martes
Conveniunt rebus saepius arma suis.
Nam fulgens radiis circumdata solis imago
Candidius reliquis inter ut astra micat,
Sic micet ut virtus tua, Valeriane, labores
Prae reliquis, aetas quos facit esse pares?
Et ceu virgineus iuvenes ad se allicit ardor,
Dum rapido fibras igne Cupido coquit.
Virginei sic alliciat te gloria coetus
Nomen ab Aonio qui bene fonte gerit,
Et veluti martes magnatibus, omnia praeter,
Bruta magis cordi scilicet esse solet,
Sic quoque doctrina placeas magnatibus, ut tu
Des operam quovis, Valeriane, modo.

Appendix 2.
[A6]
Vel sic

Artibus ingenuis, quorum dulcedine, dura
Pectora mollescunt, doctus Apollo praeest.
Virgo dein Pallas belli moderatur habenas,
Et belli varias haec facit esse vices.
Martes agricolis curae est, ut vendere captum

4 *Candidius*] Az eredeti *candidus* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
8 *rapido*] Az eredeti *rabido* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
12 *cordi*] Az eredeti *corde* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Rite queant, domui crescat et inde lucrum.
Fallor an? Haec vobis non sint absque omine quodam,
Arma datat et tantis omen inesse solet.
Aut igitur quondam magno sudore docebis,
Aulicus aut fies, aut bene rura coles.
Sol etenim virgoque simul cum marte videntur,
Haec signare tibi, Valeriane, vale.

Appendix 3.
[A6]
Nicolaus Tolnensis

Impetus ille sacer, superum de sede peritus,
Quo recolis doctos, Valeriane, viros,
Arguit, ingenii sollers industria, tandem
Qua foret illustri laude beanda tui.
Nempe ut fama vigens te tollat ad aethera sursum,
Sitque senectutis dulcis alumna tuae.

Appendix 4.
[A6]
Ioannes Nagy Transsylvanus

Quod mihi misisti, iuvenis doctissime, carmen,
Perpetui semper pignus amoris erit.
Dum calidus sanguis spirantia membra fovebit,
Artus virales dum reget aura meos.
Dum mare turgebit, dum sol fulgebit Olympo,
Nilus in aequoreas dum vada volvet aquas,
Vivet honos nomenque tuum praeclaraque fama
Et grates toto pectore semper agam.
Semper agam grates, nobis dum verba manebunt,
Atque tuum vivet nomen in ore meo.
Semper ero memor absentis, memor esto sodalis,
Tu quoque dum vives, Valeriane, tui.
Ergo vale aeternum, Mader, vale et hospita tellus,
Urbsque iuventutis, dulcis alumna, meae.

Appendix 5.

[A7]

Ioachimus Hynconius

Ingenuas coluisse deas non ultima laus est,
Omne quibus nostrum statque vigetque decus.
Dum datur ergo tibi Musarum amplexibus uti,
Utere et accepta non moveare via.
Ut per te tandem resonet Parnassia rupes,
Et Maderi ornetur per tua plectra domus.

Appendix 6.

[A7]

Matthias Zeybigius Chemnicensis Bohemus

Volvitur ingenio: nullo discrimine habentur
Caetera, mors aeque sub sua iura trahit.
Quae fata Aeneas, quae bella exhausta canebat,
Nil tamen ista brevi ne moreretur agunt.
Magna quidem pietas humeris subiisse parentem
Longaevum, ut tali flamma det ipsa viam.
Ni tamen ingenium carmenque fuisset Homeri
Nominis ista sui fama sepulta foret.
Sola immortali vita donare, morique
Dignum laude virum Musa vetare valet.
Hoc quoque vir Macedo voluit rex magnus Achivum,
Cum te praeconem quaerit, Homere,
Usque adeo felix volitare per ora poetae,
Cui datur innumeris anteferenda bonis.
Ergo tibi gratare domus Trenczina Maderum
Praeconem doctae mentis adepta virum,
Quem non paenituit Parnassi ascendere culmen
Et de Castalio fonte levare sitim,
Ut decus et nomen per posteritatis alumnos
Ornatum possit carmine ferre tuum.

Appendix 7.

[*]

Elegia in Libellum exercitiorum poeseos scholasticorum reverendi viri, domini Valeriani Mader, etc. in gratiam eiusdem. Scripta a Hieremia Sartorio Arvensi, iam rectore scholae Trencziniensis

Cui sincera sedet culto sub pectore virtus,
   Quique boni nomen gaudet habere viri:
Perdius et per nox ad publica commoda rerum
   Excubat arte, manu, sedulitate, fide.
Tu quoque cuius agit bonitas sub pectore regnum,
   Virtutisque geris, Valeriane, decus.
Non sat habes cultas pro te retinere Camenas,
   Nec premere ingenii vis monimenta tui:
Omnia sed potius communes promis ad usus,
   „Qui sibi quique aliis scit sapere ille sapit."
Tu sacra verbigeni rimatus tesqua Sionis
   Pergis ad clarios, docte Madere, greges.
Huc ubi laurigeri stipatus Apollo deabus
   Plena caballinae pocla propinat aquae.
Quae facili dum mente et dextra haud deside sumis,
   Affatim totum pectus et ora rigas.
Hinc est quod sacri caelestia dogmata verbi,
   Ingenii tanta dexteritate doces.
Et certa ad caeli monstras compendia portam,
   „Munere quo nullum maius habere potes."
Hinc nitor in verbis in rebus forma relucet,
   Seu calamo cupias, seu magis ore loqui.
Sive sonos Tullii gaudes depromere labris,
   Sermo tibi laxo syrmate liber abit.
Sive cies suetas modulari carmina Musas,
   Sponte fluunt teneris verba ligata modis.

Sed quia non tantum bonus esse, Madere, poeta,
   Sed vis – quae magis est – vir simul esse bonus:
En Deus ipse tuo hos motus in pectore fingit,
   „Usibus ut vitae commoda scripta seras.
Illustrare aliqua nostro aevo luce Camenas,
   Est stabulum Augiae sorde levare sua.
Sic iam tota prope heu sordescit Cyrrha Mephiti,"
   Sic iam Castaliae concidit artis honos.
Ante latex purus Clario de fonte fluebat,

Nunc latus et tantum turpis amurca scatet.
Si quid adhuc retinent Pimplae nemora alta viroris
Mundi desidies hunc violabit iners.
„Haec sors cum tristes exerceat undique Musas
In primis patriae fata dolenda tamen:
Quae dum Bistonio misere populatur ab hoste,
Cogitur Aonius vertere terga chorus.
Dumque ferox passim ferro grassatur et igne,
Secum barbariem barbatus hostis agit."
Ergo si laus est hosti se opponere ferro
Et pacem patriis asseruisse focis,
Laus quoque barbariem docta perstringere penna,
Atque hanc a patrio rure fugare procul.
Et quanto magis haec hoste illo noxia pestis,
Haec illa tanto laus celebranda magis.
Fortunas corpusque immanis ubi abstulit hostis,
Amplius hic nil quod tollere possit, habet.
Sed cum barbaries laxat sibi lora furoris
Hic animae aeternam saevit ad usque necem.
Inficit et stygia caecas prurigine mentes
Confunditque uno fasque nefasque loco.
Dum sacra scita Dei taetra loligine fucat,
Et sic haereseon plurima monstra parit.
„Est via perpetuae in verbo quaerenda salutis
Promit et in verbo se Deus ipse suo.
Sed verbi assequitur nemo pia sensa sacrati,
Barbaries tristi quem ditione premit."

Ergo salutiflua bene de pietate mereris
Et laus debetur, Valeriane, tibi.
Dum tibi scire tuum, non soli scire, sed esse
Publica doctrinae vis monimenta tuae.
Privata exultas non claudis in aede Camenas,
Sed sinis has passim plectra ciere foris.
Nunc age barbaries procul hinc inculta facesse,
Turpeque continuo pone supercilium.
En inde a puero quam Valerianus amabat,
Intendit resonam Calliopea chelym.

At tu iam Icaros sub pectore concipe motus
Ardua quae Phoebi claustra iuvenda colis.
Namque tibi pius ingenii bonitate Maderus

Aonidum facilem pandit ad antra viam.
Culta cito ascendes nemorosae culmina Pimplae,
Si modo suscipias quod tibi monstrat iter.
„Tutius est aliena sequi vestigia, quam si
Arripias nullo te praeeunte viam.
Qui ductore carent, Phoebe delubra sequentes,
Saepius in salebras praecipitanter eunt."
Immo suo tales nutrit Trophonius antro
Conspurcans taetris pectus et ora notis.
Si sapis ergo, cupisque cito super ardua Cynthi
Doctus in offensos culmina ferre pedes.
Excipe Maderi tersissima carmina vatis,
Illaque non segni volve revolve manu.
Non laudem propriam sed publica commoda quaerit,
In lucem ingenii dans monimenta sui.
Non igitur stringas violentos, Zoile, morsus,
Invidiae non te flamma perurat iners.
Aut meliora scholae, quod si potes, affer in usus,
Aut noli iambos ingeminare truces.

Interea viridi cingas tua tempora lauro
Sollicitaque tuam, Valeriane, chelym.
„Cantus avem prodit de fructu noscitur arbos,
Authorem sapiunt carmina, vina cados."
Tu quoque dum facili promis tua carmina plectro,
Ingenii qualis sit tibi vena doces.
Hinc laudis numquam moriturae insigne reportas,
Atque tuum nomen fama loquetur anus.
Perge – precor – sacris lucem addere perge Camenis,
Perge tuo ingenio commodus esse scholis!
Perge sacros etiam plures emittere libros,
Utque diu possis pergere, vive diu, amen.

Appendix 8.

[*3]

Ad authorem poematis epigramma

Ut genitor patrii storeas declarat amoris
In sobolem et sobolis germina cara suae.
Sic mihi ceu nostro soboles enixa labore,
Dilectum ingenium est, Valeriane, tuum.

Sed nunc ingenii qui prodit fetus in auras,
Ille loco cari – crede – nepotis erit.
Interea cultos generas dum pectore fetus,
Vive – precor – longos cara propago dies.
Ingenii ut possis gaudere nepotibus, atque
Laudibus a sera posteritate vehi.

P. B. fecit.

Appendix 9.

[*3]

Christophorus Mazurkius Teutolipchensis, synerga scholae Trencziniensis

Multum, crede mihi, debent iuvenesque senesque
Seraque posteritas, Valeriane, tibi.
Qui memori Musa condis monimenta virorum,
Non secus ac succum sedula condit apis.
Te doctum fidumque virum cui sedulitate
Iam decus et virtus lausque parata manent,
Non nostrum est spreto et tenui modulamine laudis
Commendare omnibus atque malis.
Surge cito, Colacine – precor – tu carmine lauda
Discipulum, qui sic te et tua scripta colit.
Surge cito, venerande parens, fac carmine nato,
Cuius virtutis pectore regnat amor.
Iam celeri cursu transibunt cuncta, sed horum
Quae liber hic servat, fama perennis erit.

Appendix 10.

[*3]

Georgius Fabricius Chemnicensis

Dicebat puero, clarus pietate Melanchthon:
Disce bona imparibus iungere verba modis.
His Domino grates ut possis dicere Christo, 1.
Et sanctas dulci voce referre preces. 2.
Neve mali studiis possint impune nocere, 3.
Ingenii ut timeant libera tela tui. 4.

14 fama perennis erit] Ov. am. 1, 10, 62; Verg. Aen. 9, 79.

Appendix 11.

[21]

Valentini Helneri, ad quaestionem Valeriani Mader iocosam

Aeger eram, dextro stillans mihi nare catarrhus
  Insanis mentem praecipitarat aquis.
Non animo sensus nec erant in corpore vires,
  Parte mei vivus, parte sepultus eram,
Cum mihi docta tuae defertur littera Musae,
  Docta Sabinis littera pota vadis.
Quid dicam? Subito fugit de corpore languor,
  Et redit ingenio sensus, ut ante, meo.
Tunc animo sensus et erant in corpore vires,
  Parte mei tota, res bona, vivus eram.
Sint tibi perpetuae laudes, aeternaque facti
  Gratia, sit duplici nomine dicta tibi.
Tum quia vesani relevasti tormina morbi,
  Quem Deus Aonia vix relevasset ope.
Tum quia carminibus felici flumine fusis
  Exagitas nostrae dissona plectra lyrae,
Est aliquid magnis naturae excellere donis,
  Maius naturae semina velle sequi,
Me quoque quid taceam? Natura benigna bearat
  Legibus et sanctis iungere verba metris.
Saepius invitum memini me scribere carmen
  Et retuli pleno nescius ore modos,
Sed demens alias studio dum prosequor artes,
  Ingenii negligens insita dona mei,
Et quas optavi nec quicquam consequor artes,
  Et quae neglexi diriguere bona.
Hinc mihi nulla venus, quicquid vel scribere tento,
  Dicere quod tento gratia nulla subest.
Hinc odi lucem, fugio consortia vatum,
  Quodque scio solum me modo scire velim.
Iamque pudet nostri, pudet indulsisse labori,
  Si quid composui, composuisse pudet.
Heu cur indoctum tam docto Marte lacessis,
  Cur mihi demandas tam grave Martis opus?
Cur quae celavi luci me prodere cogis
  Et bene quod latuit non latuisse sinis?
Quid faciam? Pugnemne, vel hosti terga relinquam,
  Mens iubet hoc, illud iusque fidesque iubet.

Quicquid agam neutrum certe sine crimine possum,
   Si pugno pereo, ast fallere turpe fidem.
Alea iacta iacet, satius succumbere leto,
   Sobria quam fidei fallere pacta datae,
Quo res cumque cadet, sum respondere paratus.
   Si bene non potui, sit voluisse satis!
Dexter ades, Paean, nostrae tutela Thaliae,
   Dirige scribentis docta virago manum.
Incipiam, duplicem referunt tua carmina Gallum,
   Alter Gallus homo, Gallus et alter avis.
Gallus ut alter homo, morientis in aede manebat:
   Mansit in hac ipsa, sic quoque Gallus avis.
Ambigua quaeris quem voce notaverit ille,
   Dicendo Gallum suscipe Batte meum.
Gallum, quo non est mihi carior ulla supellex,
   Hunc quaeso resequi, Batte, favore velis.
Ardua res, dubia trahor in contraria mente,
   Haec tamen ut vero pars magis apta placet?
Scilicet hunc nec avem, nec servum nomine Gallum,
   Sed potius Gallam voce notasse senem.
In plano res est, nam quilibet illa libenter
   Tuta cupit, quorum flagrat amore magis.
Quilibet et rursum sibi deligit illud amandum,
   Quod mage delectans commoda plura parit,
Iam certe nostrum Gallus non alter et alter,
   Sic delectavit quam bona Galla senem.
Dulcior hac etenim non dicitur esse voluptas,
   Quae venit in dulci iure petita toro.
Nec, si vera ferunt, amor est vehementior ullus,
   Quam qui de dulci Cypridos igne micat.
Nec minus agricolae nostro fuit utilis illa,
   Duxit ab hac vitam Gallus uterque suam,
Haec peperit Gallum nutriitque haec semine Gallum.
   Huius erat Gallus, Gallus et huius erat,
Nil igitur Galla, nil Galla suavius ipsa,
   Hanc igitur Batto credidit ille suo.
Cur dicis Gallum Gallae pro nomine dixit?
   Cur falso falsos protulit ore sonos?
Accipe, nil Galla differt a nomine Galli,
   Saepe ego cum Gallam de noto Gallo loquor,

41 Alea iacta iacet] Suet. Iul. 33, 1, 1.

Promptius est Gallum senibus quam dicere Gallam
   A iuvenes, o, sed curva senecta potest.
Anne quod et senii vitium commune loquendi,
   Pro Galla facile dicere Galle dedit.
Nonne vides, canum quoties adfaris amicum,
   Quam depravatos cogat ab ore sonos.
Quam quoque non iustum moveat tibi saepe coachinum,
   Dum tonat impressis manca susurra labris,
Quo magis hic medio perfusus frigore leti,
   Pro Galla potuit dicere Galle, miser.
Haec igitur nostrae stabit sententia menti,
   Dum me non contra fortior hostis eat.
Si tibi non vafro placet assentire sophismo
   Impete, nos certe nulla movebit hiems.

Appendix 12.
[124]
Petrus Barossius

Cum titulis ornas aliorum busta piorum,
   Id decet ut facias, Valeriane, patri.
Hoc pietas nati virtusque paterna requirit,
   Exigit officium mutuus istud amor.

Appendix 13.
[131]
Epigramma in insignia reverendi et clarissimi viri, pietate, humanitate, doctrina morumque gravitate ornatissimi domini Valeriani Mader, etc.

Harpyias alius, pardos, vel iactet echidnas
   Terribiles rostro, dentibus, ungue, feras:
Solem atque alipedem, pura cum virgine, martem,
   Pingis in insigni, Valeriane, tuo.
Virtutis fuerant prius haec monumenta paternae,
   Sunt hodie meritis debita dona tuis.
Sol tibi Iustitia est Christus radiante coruscans,
   Hoc sole illustri nil nocet umbra necis.

85 *coachinum*] Értelmetlen szó, amellyel a metrum sem jön ki. Talán a *cachinnum* torzult alakja. (Az ötletért Petneházi Gábornak tartozom köszönettel.)

Virgo sic est purum retinens ecclesia verbum,
Felix virgo sinu quem fovet ista suo,
At martes campo quae currit anhela patenti
Designat verbi libera lora sacri.
Sic quoque per populos diductis latius alis,
Verba Dei per te sparsa, Madere, volant.
Macte animi istius Christi venerande minister,
Voce Deum et calamo liberiore sones.
Sol Christus rutilet tibi, teque ecclesia virgo
In gremio foveat, Valeriane, suo.

Hieremias Sartorius Arvensis, paedotriba in schola Trencziniensi, faciebat.

Appendix 14.

[132]

Nicolaus Mader ad filium Valerianum in scholam Bartphensem

Quae mihi misisti, fili carissime, nuper
Carmina, mire animo grata fuere meo.
Carmina quae tenerae monstrant documenta iuventae
Et quo sit soboles instituenda modo,
Nec non Pierii testantur culmina montis
Te petere audaci constituisse gradu.
„A teneris annis – fateor – consuescere multum est,
Fitque senex talis qualis ephebus erat.
Viribus humanis nescit natura revelli,
Sive sit illa parens sive noverca tibi,"
Consuetudo tamen creberrima, saepe potentis
Vincere naturae semina firma solet,
„Scilicet usus alit naturam saepe latentem,
Ponere nec facile est quae placuere diu."
Sole perustus Arabs niveos prius induet artus,
Nigrantes plumas induet albus olor.
Mens opus assuetum quam confirmata relinquet,
Desinet et stimulis corda ferire suis,
„Testa recens calidis quos ignibus hausit odores,
Hos servat donec fracta recumbat humi,"
Ergo necesse probum est, doctumque adhibere magistrum
Sincerae qui sit vir pietatis amans,

Quae requiruntur in bono praeceptore.

9 *sic est*] Az eredeti *si est* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Qui sciat incautam frenis cohibere iuventam,
Ne forsan praeceps in scelus omne ruat.
Et cogat molles animos assuescere, honestis
Exemplis vitam condecoretque suam.
Talis cum tibi nunc, o Valeriane, magister,
Contigit, Aonium quo duce capis iter.
Gratulor ex animo tibi, mi carissime fili,
Atque precor studiis prospera cuncta tuis.
Ipse Deus tibi sit caelesti numine praesens,
Cursibus et tribuat vela secunda tuis.
Quod superest sacras – hortor – ne desere Musas
Linque, nec auricomi plectra sonora Dei.
„Perge sequi veterum vestigia clara virorum,
Perge nec a coepta dimoveare via!
Sic insigne feres nomen, sic gloria fontis
Pegasus alato quem pede fecit, eris."
Dignus et existes patriis virtutibus, haeres
Ornabisque meam per tua facta domum.
Nunc age, plura tuae mittas mihi carmina Musae,
Carmina si mittes munera nate, feres.

Thomas Faber et Georgius Radashinus, Bartphenses.

Appendix 15.
[134]
Ioannes Pruno, Valeriano Mader

Salutem in eo qui est salus et redemptio nostra, quod tardius, quam tua vel mea ferebat opinio. Valeriane carissime, ad litteras respondeam tuas, ne quaeso oblivioni amicitiae nostrae, sed moli occupationum, quibus dici non potest quantopere destinear, ascribas. Quanta enim impedimenta, quantae remorae, pene quolibet momento offerant se nobis, qui in his umbraculis et in isto pulvere scholastico vivimus, tibi qui eiusdem pulveris non parum devorasti, plus satis notum esse existimo. Itaque neque animus scribendi, neque tabellariorum opportunitas, mihi defuit, imo vero et superfuit, sola temporis quo maxime destituimur, inopia, nos a scribendo retraxit. Sed omissa longiore apologia ad rem ipsam, ne praeter rem plura quam oportet. Litterae tuae duplici nomine nobis gratissimae atque exoptatissimae acciderunt: partim quod carmine cultissimo et humanitatis, doctrinae, officii et benevolentiae plenissimo, fuerint exornatae, partim vero quod nos de rebus Colacinatis, viri omni genere laudis dignissimi cumulatissime plenissime et planissime edocuerunt. Legimus autem carmen tuum infrequentia multorum amicorum et digno cohonestavimus eulogio, qui et

25 *animos*] Az eredeti *animus* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

praeclare de te sentiunt ac loquuntur et ut in hoc studio pergas te hortantur, quibus et ego meam, adiungo cohortationem. Neque autem tempus patitur neque tu a nobis id [135] fortassis requiris, ut te ad divinissimum poeseos studium multis admonitionibus et obtestationibus inflammemus. Magna esse te in expectatione cum apud omnes, tum apud nos amicos tuos, non est nescius, cui ut respondeas, tibi annitendum et allaborandum est. Ingenium ad omnia summa natum et prope divinum ac cum ad alias omnes artes, tum potissimum ad hoc studium naturae quadam pronitate, propensum et inclinatum situ et rubigine obduci si patieris, rem sane omnibus detestandam committes, sed bona spes est, te ea diligentia, qua coepisti haec studia continuaturum ad laudem sanctissimi nominis divini et emolumentum patriae tuae. Satis igitur iam mihi factum fuerit, si te currentem breviter veluti quadam manuum complosione concitavero. Quod autem scribis de rebus Colacinatis Phoenicis illius nostri, conatus videlicet ipsius pios in iuvandis bonis litteris, variis fortunae procellis expositos esse, eumque duriter exerceri in humanitate hominum inhumanissimorum et a litteris alientissimorum fateor mihi deesse verba quibus dolorem meum exprimam, quem concipio ex hoc ipsius afflictissimo statu et ex hoc veluti fatali quodam incendio et ruina bonarum litterarum et scholarum, quae cum maxime efflorescere debebant, hoc exulceratissimo seculo, ingratitudine hominum, aut desertae ruinam minantur, aut ita frigent, ut parum subsidii ab iis communi saluti expectandum sit. Nostrum autem est qui in hanc molestissimam stationem, a Deo collocati [136] sumus, labescentibus litteris succurrere et nutantes nostra industria fulcire, nec propter ingratitudinem hominum amusorum, honestum studium propagandae caelestis doctrinae et aliarum liberalium artium deserere, sed quemadmodum hi quorum navis dubitans, haesitans, circumspectans in immenso vehitur mari, nequaquam remittunt laborem, fracti saevitia tempestatum, sed remos maiore contentione agitant et a Deo petunt, ne ante in ipso cursu obruantur, quam portum prospicere atque attingere possint: ita nos in his asperitatibus temporum et difficultatibus rerum, non abiiciamus operam studiumque docendi et discendi. Sed ex fontibus Israel, levationem dolorum nostrorum hauriamus et eventum qualiscumque tandem futurus sit, Deo commendemus cursumque nostrum urgeamus, sancta dicendo et sancta faciendo, sed haec fortassis pluribus, quam oportuit. Quare quod reliquum est, te quam divitissime, salvum et florentem valere cupio, utque squalori et maciei litterarum nostrarum parcas oro. Antidoron tibi misissem versiculos aliquos, quos tamen nobis invitus dictavit Apollo, nisi festinus vestrorum discessus ad describendum illos tempus mihi eripuisset. Ideoque et de statu meo scribere iam non licet. Iterum vale, decimoquarto Octobris.

Salutat te frater meus. Salutatem plenam officii et humanitatis ascribo humanissimo viro domino Petro Barossio.

Appendix 16.
[137]
Nicolaus Colacinus ad dominum Nicolaum Mader

Ergo tui genitor gnati lege credulus ista,
Valeriani quae Musa tenella dedit
Ipsius haec, studii fetum – teneris licet – esse,
Ipsa etiam faciet nostra cathedra fidem
Multa, sed haud atro sunt cuncta premenda lapillo,
Qui male non scripsit, nec bene scribet homo.
Sed ni quis coeptum studeat finire laborem,
Omne quod incepit sponte peribit opus.
Ergo age vir praestans, nati fac provehe coepta,
Praestabis veri sic patris efficium.

Appendix 17.
[137]
Briccius Fonticulus

Tendite nubiferas mea pignora missa per Alpes
Atque vias, vagi, carpite, versus aquas,
Adiacet his Bamphi validis circumdata muris
Urbs, quae Beczkoviae nobile nomen habet,
Hic spargit iuvenis divini semina verbi,
Maderiusque vigil pascit ovile Dei.
Huc vos ire velim, vos hunc inquirere, magnum
Qui decus Aonii dicitur, estque chori
Aligeri, septem consurgunt Caesaris urbes,
Nobile quas iactat Pannonis ora decus.
Hic ubi turba gravi latitans sub pondere terrae,
Eruit artifici fulva metalla manu.
Hinc tibi Maderii, claro de sanguine creto,
In teneros adsunt verba coacta pedes.
Verba per aerios montes, huc nobile nomen
Missa salutatum, Valeriane, tuum:
Ecquid adhuc memori nostrum fers pectore nomen?
Excidit ex animo Briccius anne tuo?
Tempore perpetuo partos constanter amicos
Pectore Theseo nos coluisse decet.
Ipse prius paribus volitare per aera pennis
Grande pecus cernas, dulcis amice, bovem,

Atque vagum tepidos sua cornua flectere ad ortus,
    Quam dilecte, tui non memor esse velim.
Sed iam Cremnicii degens ad Caesaris urbem
    Forte quid hoc rerum tempore, quaeris, agam?
Condo leves quandoque elegos puerosque tenellos,
    Qua fieri, doceo, sedulitate, potest.
Si tamen hac superi vellent me cedere ab urbe,
    Nil animo posset gratius esse meo.
Nam mihi non sacra fas est in Apollonis aede
    Cremnicii studiis incubuisse bonis,
Scilicet ingenuas dum raro praelegat artes,
    Atque magis Bacchi pocula rector amet.
Hei mihi quam vereor studiorum damna meorum,
    Ne accedente brevi tempore magna luam.
Quippe sacris nosti Musis addictus et ipse,
    Ille suis studiis commoda quanta ferat,
In ludo docti qui pendes ab ore magistri,
    Illius et vivos haurit ab ore sonos.
Contra, quanta ferant incommoda saepe videmus
    Qui praeceptorum destituuntur ope.
Sed nunc haec elegis ad te scripsisse sat esto,
    Praestaret coram dicere plura tibi.
Vive valeque senis longos in Nestoris annos
    Gloria Pierii, Valeriane, chori!
Utque sciam nostri memorem te nominis esse,
    Cum poteris rursus scribere, scribe mihi.

Appendix 18.
[139]
Valentinus Helnerus Coronaeus

Ecce probe longo fueras mihi cognitus usu,
    Nunc repetis patrios, Valeriane, Lares.
Dividimur, nexus nec spes est ulla futuri,
    Crede tibi dempto, sine carendus ero.
Spes est illa tamen vitae bene firma futurae,
    Sed nimium longa nititur illa die.
Tunc iterum nostrae cingemur tegmine pellis,
    Tunc oculis reddar, Valeriane, tuis.

Appendix 19.

[139]

Nicolaus Mednienski Valeriano Mader, nomine Casparis Mrziglod Misniceni praepositi ecclesiae Wyheliensis christiani

Prae reliquis positus Caspar pastoribus, ille
Haec tibi me iussit reddere verba metris:
Munia divini si vis ambire ministri,
Te volo sacratos, summere velle, gradus.
Teque velut par est ad munia tanta vocabo,
Vox hominis fiet, solius illa Dei.
Nil opus est alium te consultare magistrum,
Tu tibi quod sanum est consuluisse potes,
Est – fateor – fas velle suo parere magistro,
Saepe tamen curis lassus inepta monet.
Laude quod est aequum, vel honesto nomine dignum,
Id nisi vesano displicuisse nequit,
Ergo tuus genitor, quod ego, si suaserit illud,
Illius et monitis te iuvet ire meis.
Testibus his binis legatus habebere verus,
Si criticos, aptus, nos fore, reris, eris
Insuper, unanimi volet hoc ecclesia sensu,
Nuper in hac curis urbe dicata meis.
Cur igitur cupias plures asciscere testes
Nescio, sat binis, aut tribus esse scio,
Diversi diversa viri tibi sensa recludent,
Si diversa meis removebor, erunt.
Nunc docti iuvenes et idonea turba virorum
Munus ut his tradam, quod tibi trado, rogant,
Sed te prae reliquis nobis adiungere vellem
Hunc animum grata mente repende velim.

Appendix 20.

[140]

Andreas Werner Novisoliensis, Valeriano Mader Trencziniensi, ad ministerium verbi divini confirmato, scripsit tertio Calendas Aprilis anno 1582

Valeriane mihi cum sis modo factus amicus,
Qui mihi non oculis ante videndus eras,
Iure queas a me quoddam deposcere munus
Et signum quo te non simulanter amem,

Ast me caelati non est penes aeris acervus,
Nec mihi donorum copia magna domi est:
Quid tibi si tenui properatum carmen avena?
In fidae donem pignus amicitiae.
Scilicet id faciam, nec enim dubitare necesse est,
Quin facias, haec sint qualiacumque boni,
At rude quid quaerat carmen sibi, quaerere noli,
Gratari cupio, Valeriane, tibi:
Quod Deus ad sua te nuper vineta vocarit,
Quorum cultorem te velit esse suum,
Ut sibi voce tua plantaria consita surgant,
Quae sint in laudes officiosa suas,
Nam Deus hac gaudet nosci ratione colique,
Hoc et conservat fine ministerium.
„Non contemnenda est igitur tibi gloria parta,
Cuius caelipotens utitur officio."
Hic tibi concedat sanas in corpore vires
Et servum verbi te sinat esse diu.
Successumque tuis, clemens, conatibus addat,
Ut per te crescant caelica regna magis,
Ut fiant plures qui vivi, aut funera passi
Perpetuo laudent nomen honore Dei.
Hoc tibi depromptum fido de pectore votum
Nuncupo, sis memor ut Valeriane mei.

Appendix 21.

[141]

Conditiones boni pastoris ac ministri ecclesiae, ex divi Pauli apostoli epistola ad Timotheum priore capite tertio decerptae, et in gratiam clarissimi atque piissimi viri, domini Valeriani Mader Trencziniensis initiandi sacris carmine Phalecio compraehensae.

Authore Petro Barossio a Bellus, notario civitatis Trencziniensis fidelissimo

Mores qui deceant pios ministros
Id Paulus breviter docet beatus,
Dicens: sit sine repraehensione,
Quisquis Christe tuo praeest ovili,
Non vitam sibi caelibem furenter
Proponat, sit at unius tori vir.

tit. *fidelissimo*] Az eredeti *fidelissimi* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Et munus vigili labore tractet,
Verseturque loco modestus omni.
Servans hospitii sacrata iura,
Doctus fiat et aptus ad docendum,
Non vini rapiatur hic furore,
Nec lucris inhiet malis avarus.
Non sit verbero, servet aequitatem
Disponatque domum suam decenter
Subiectos sibi liberos habebit
Omni cum reverentia atque cultu.
Sit rerum minime rudis sacrarum
Cultor relligionis et novellus,
Inflatusque superbiam cavebit,
Ne casses cadat in calumniantis.
Haec sint, Valeriane, norma vitae,
Haec sint ceu speculum actuum tuorum,
Hos Paulus serie brevi recenset
Mores qui deceant pios ministros.

Facti et dati domi meae, die 5. Martii anno 1582.

Appendix 22.

[142]

Aliud. In laudem sacri ministerii scriptum a Nicolao Mednienski Illavensis, secretario magnifici domini domini Ladislai Bamphi de Also Lindua, magistri agazonum regalium per Hungariam, etc.

Ut maneat vivax, tentat sublimia virtus
Cuius edax, superat secula longa, labor.
Nobile nil adeo, tentat sublimeque virtus,
Ut sudore sagax altus ire queat.
Quam si caelestis doctrinae munus amabit,
Dignior hac nullus sit statione status.
Ergo tibi talem, frater, gratamur honorem,
Gratus honos, grati quem peperere viri:
„Nam, velut es dignus Bamphi generosus amat te,
Laus est dilectum principis esse virum."
Dignus ut es, digne te laudat nobilis aula,
Nobilibus notus notior esse solet.
Munera te charitum carum fecere quibusque,
Namque hominem doctum quisque fidelis amat.

Carus es ingenii quia polles dotibus amplis,
Carior officio, quod modo sumis, eris.
Hoc ut sit felix devota mente precamur,
Devotas audi, Christe benigne, preces.
Ac iussu Domini quia debes esse viator,
Carpe Deo felix auspice, frater, iter.
Sacra tibi faustis currat fortuna quadrigis,
Ut salvus nobis ire, redire, queas.

Appendix 23.
[143]
Albertus Sickius venerando viro domino Valeriano Mader in sui memoriam scribebat 5. Calendas Aprilis anno Christi 1582

„Qui petit officium spargendi semina verbi,
Caelitus allati, rem petit ille bonam."
Nam fons doctrinae Deus est caelestis et author
Doctores fructum quo tribuente ferunt
Ille ministerium servat, regit ille ministros
Ut non sint irae vasa, sed apta Deo.
Humanis quamquam divina vocatio nervis
Est impar, facilis fit moderante Deo.
Sed tu funde preces imo de pectore ductas,
Et praesta officium, Valeriane, sacrum.
Quem Deus ut laetis praesens successibus ornet,
Vota illi supplex, corde gemente, fero:
Sic procedat opus faustum, sic messis opima
Auspicium, felix sic tibi finis eat.

Appendix 24.
[144]
Ioannes Iessenski Vratislaviensis

In Christo sancte qui vult traducere vitam
Cogitur in mundo multa dolenda pati.
Multa pericla velut patitur qui trans mare currit,
Ni reprimat tumidas navita Christus aquas.
Hoc duce tutus eris contra, Madere, furorem
Et mundi strepitus, hoc duce tutus eris.

Appendix 25.
[144]
Georgius Bulgar, Valeriano Mader

Vade salutum mea littera Valerianum,
Qui manet in patria Trenczinii, inque schola.
Salve Pieridum decus et pars Trencziniensium
Ex animo semper prospera cuncta precor:
Desine flere tuos infelices hymenaeos,
Desine, mi frater Valeriane, rogo.
Quod semel est factum, tibi quod semel est et ademptum,
Iam valeat, lacrimis mitte rigare tuis.
Est ea dempta tibi licet optatissima virgo,
Invenies aliam qua potiare cito.
Alter habet quod tu voluisti, frater, habere.
Quare? Ni quia tu desidiosus eras?
„Nemo potest hominum dominis servire duobus,
Alter amat Venerem, Pallada et alter amat.
Pallada quisquis amat, Venerem postponat oportet,
Namque Venus Musis est inimica bonis."
Qui se amare volet, non inpallescere chartis,
Non studiis debet se cruciare nimis.
Tu quia commissam tibi formas arte iuventam,
Instruis et castis moribus usque piam.
Haud potes et studiis et amori deditus esse,
Quodque magis curas negligis alterutrum.
Adde quod in iustis sunt omnibus omnia fatis
Tradita, disponit quae Deus ipse potens,
Non Deus hanc ulli sociabit foedere lecti,
Quam tibi servat adhuc, si modo credis ei.
Non Paris es, cupias Helenam qui obtingere pulchram,
Xanthippem querulam suscipe Socraticam!
Hanc vis, quae non vult, quae vult hanc respuis, illam
Sed cape te quae vult virgo pudica virum.
Sit pietatis amans modo, casta sit atque pudica,
Formam ne specta, tu neque divitias.
Haec nunc plura alias properabat nuntius, his tu
Obsecro, frater, ne moveare, vale.

7 *Quod*] Az eredeti *quo* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
13–14 Nemo potest ... amat] Bibliai eredetű közmondás: „Nemo potest duobus dominis servire. Aut enim unum odio habebit et alterum diliget, aut unum sustinebit et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mamonae." (Mt6, 24).
31 *pietatis*] Az eredeti *pietas* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Appendix 26.
[145]
Georgius Bulgar, Valeriano Mader

Salve, Valeriane Mader, quo Trencziniensis
  Publica res gaudet rite regente scholam.
Ad tua responsum tibi quod Bulgarius ille
  Bannovii regitur quo schola mittit habe.
Grata tibi quod sint mea carmina, dulcis amice,
  Accipitis et grata quod mea scripta manu.
Est mihi pergratum, quid enim mihi gratius esse,
  Quam mea laudari carmina blanda putem?
O mihi prae reliquis unus memorande sodalis,
  Quem candor, studium quem mihi iunxit amor.
Te reliquos inter colui, te semper amore
  Cognovi fratrem me coluisse pari,
Quando meis mihi tu fueras in rebus asilum,
  Aut mea cum fuerat commoda Musa tibi,
Tunc sat uterque pari respondebamus amore
  Et fuit inter nos par studium atque labor.
Alter in alterius veniens Musaeola Zolnae,
  Aut spatiaturi flumen ad usque Vagi:
Contulimus variis de rebus, seria dulces
  Miscentes inter quandoque blanditias.
O mihi nunc talem spatiari vespere campum,
  Atque suburbanos cernere fonticulos,
Illis cum sociis studium quos iunxerat unum,
  Consuerant mecum qui mala quaeque pati.
Heu mihi distractos quis consociabit amicos,
  Una quibus cordi lex pietasve sue fuit.
Interea quosdam nobis vicinia iunxit,
  Disiunxit sed et hos montibus altiiugis.
Quos – veluti te cum primis, mi Valeriane –
  Nunc quia non nobis viscere posse datur.
Carmina nostra, bonis nostram testantia mentem
  Cum tibi, tum reliquis fratribus ista damus.
Affuerit istic nostrorum forsitan ante
  Pars studiorum qui pars et amoris erant.
Omnibus his ex me multam refer, oro, salutem
  His studium quoque dic officiumque meum,
Etsi forte mero et poclis certare repletis
  Contigerit, laetos, fac meminisse mei.

Praebibo, Bulgarii, dicat tibi nomine, quisque
Noster Bulgar adhuc vivat ut ille diu.
Id qui praestiterit fidum mihi semper amicum
Sese, meque sibi credat ubique fore,
Iamque vale longos vivens in Nestoris annos
Et patriae florens utilis esto tuae,
Et reliqui valeant bene nostri semper amici
Inque pia positi sint statione viri.
Te rogo, si quid habes rerum perscribe novarum
Deque tuis rebus certior esse velim.
Ad calcem, fac emens mihi mittas pignus amoris,
Fac mercaturae me quoque participem.

Appendix 27.
[147]
Nicolaus Mednienski, Valeriano Mader

Haec mea doctiloquo tradatur charta Madero,
Hic ubi Trenczinii moenia amoena patent.
Tu formas elegos quicquid conscribere mens est,
Te magis haud dubie, Phocidos unda iuvat.
Fingere si quicquam conor, sermone soluto
Vix possum iustis reddere verba sonis,
Ergo quod e tenui gignis bona pignora sensu,
Me crasso pudor est – arguis – ore loqui.
Scilicet ex uno quod et hausimus amne liquorem,
Cultius ergo decet me quoque verba dare,
(Sic meditare scio) sed enim fatearis oportet
Me, te, si possem velle praeire, sequor.
Te paribus (fratrem tolera) contingere plantis,
Non valeo, tamen i, sed moderare, cado.
Sollicitis, mea cara parens, obnoxia curis
In varias praeceps labitur aegra vices.
Sospes et hac relevatur, et hac mage moeret in hora,
Ista frequens remeat, rarior illa venit.
Anxius afflictam dum sic dolor occupat, illi
Tristitiae iubeo ponere signa, facit.
Et monet, assidua lacrimandoque voce fatigat,
Ut mala qua possem parte levare, levem.
Multa, refert, multum me cura domestica torquet,
Nec bene continuus cedit ubique labor:

Iudicis iniusti trux me sententia terret,
Undique dum a multis in sua iura trahor,
„Raro vides victrix ut inops fora femina portet,
Non lex iustitiae iure, sed aere, datur,"
Ut queritur, sic condoleo, tu compatiaris
Fertur ut a multis sors ita saeva labat:
Scilicet hic mira depellit ut arte nocentem,
Sic a se removet baiulus ille gravem.
Si potes ergo meos conatus provehe, fas est,
Promeret auxilium carus amicus homo.
Heroas placet officiis devincere, ius est,
Si pius est, dicis, aulicus ipse placet.
His qui me genuere libet succurrere par est,
Antipelargian dans, bona cuncta tenet,
Tu sed ut optatum liceat pertingere portum,
Fratri qui nimium fluctuat, adfer opem.
Conveniens fac ut hanc personam functio tangat,
Nolo, scias, ut iners docta lycea regam.

Appendix 28.

[149]

Egregia virtute, doctrina et iudicio ornatissimo viro domino Nicolao Mader, Trenczinii civi prudentissimo et studiorum Maecenati longe humanissimo patronoque suo plurimum honorando, Georgius Bulgar Bannoviensis

Salve, doctrina vir praestans iudicioque,
Virtutum nec non dotibus aucte piis!
Salve, Maecenas studiorum ac artis honestae,
Laus et Apollineae gloria magna domus!
Salve, prima suos inter cui gloria cives
Debetur, tribui debet abundus honos.
Trenczinii quo cive diu respublica floret,
O vigeat semper talibus illa viris,
Est sed causa mihi, vir prudentissime, cuius
Ad Dominum causa nunc properanter eo,
Ante tamen cogor patronos quaerere causae,
Quae pia, quae levis et non inhonesta mihi est.
Hanc rogo cognoscat tua vir prudentia primum
Et me consilio iudicioque iuvet:
Sique potest Dominum non dedignetur adire,
Atque patrocinium quod ferat, oro, potest.

En tibi dextra fidesque meae, dum spiritus artus
    Hos reget et donec vita superstes erit,
Nostra tuas laudes, famam nomenque perenne
    Carmine Castalio casta Thalia canet.

Appendix 29.

[150]

Nobili et eximio viro, doctrina, sapientia et virtute praestanti domino Nicolao Mader, civi iurato liberae civitatis Trencziniensis in furiis Bacchi morbo articulari correpto, domino compatri et patrono suo officiose colendo Georgius Chotessovius fecit

Quando alii cingunt cornutis tempora larvis
Et choreis aptant pressas sub poplite suras,
Hae quoque ridentes geminant et pocula siccant.
Tu caput obvolvis pannis, tu crura revincis,
Sic medica medicans ardentes arte dolores.
Tu reficis tenui sitientia guttura potu
Ingeminans ohe, ohe, et luctibus ora resolvis,
Haud secus atque iacens ad divitis ostia pauper,
Lazarus, aegroto gratantes lumine cernit,
Ipse expers laeti, at capitur dulcedine leti,
Tu quoque sic alios cernis modo tristis ovare.
Felix o nimium felix, qui talia passus,
Haud fremis adversus Dominum, sed talia passus
Agnoscis peccata, tibi credisque remitti:
„Solius ob dulcis merita et pia vulnera Christi
Corpore in infirmo tua cum fiducia firma est.
Dulcia caelestis gustat solatia vitae.
Corpore sic igitur pateris, non mente dolores,"
Vivida mens, ignara mali mens, nescia leti
Gaudet et haec merito poterit prosperrima dici,
Contra at sunt vani vanissima gaudia mundi.

Appendix 30.

[151]

Mortis cum Georgio Chotessovio, sorti ac strenuo milite Christi, colloquium

Mors:
Mors ego quam toties audebas spernere, tandem
    En victrix de te laeta trophaea fero.

Mortuus:
Desine Grassatrix tibi me victum esse fateri
   Is victus? Christo qui caret atque fide.

Mors:
Quid prodest docuisse rudem sacra dogmata plebem
   Pectora quid studiis excoluisse sacris?

Mortuus:
Exemplis vivaque Deum sum voce professus
   Iam me, quem docui Christus ad astra feret.

Mors:
Ipsum te lactas et spe solaris inani,
   Cum tua mox gelidae membra dabantur humo.

Mortuus:
Me mea non fallet summe spes fixa tonanti,
   Promittit verus non nisi vera Deus.

Mors:
Dic mihi num velles mundi ad connexa reverti
   Et longos vitae rursus habere dies?

Mortuus:
Naufragus ut tumidas optat maris ire per undas
   Opto mundana sic ego luce frui.

Mors:
Ergo putas mortem tibi iam non esse timendam
   Meque in te veris iuris habere nihil?

Mortuus:
Sic puto, nam Christi roseo sum sanguine lotus,
   Qui fregit victor lurida colla tibi.

Mors:
Te ne putas superas venturum rursus ad auras,
   Inque tua summum carne videre Deum.

4 *caret*] Az eredeti *cares* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
14 *longos*] Az eredeti *longas* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Mortuus:
Parta mihi credo per Christum gaudia caeli
Inveni portum, mors Satanasque vale.

Appendix 31.
[152]
Martinus Hrabowski, alias Dolevina Trencziniensis suo carissimo sympatriotae, Valeriano Mader navigio in patriam abeunti anno 1580

Marmoreo quoniam committere carbasa ponto,
Atque cupis rapidis tradere vela notis,
Christe precor saevos Boreae compescito fluctus,
Ne pereat nimiis obruta navis aquis,
Cymodoceque rati praesit securius astrum,
Dicitur hoc nautis in freta dira potens,
Iniice vincla notis tranquillo ut numine currant,
Tangat et optatos fessa carina sinus
At tu me simili, quo te Martinus amore
Prosequor, observes, Valeriane, vale.

Appendix 32.
[152]
Ad eundem, Martinus Hrabowski

Intellexi ex vitrico meo, carissime Valeriane, te ad munus synergi in schola patriae nostrae, [153] legitime accitum esse, quod cum auditu mihi fuerit iucundissimum, non potui intermittere, quin tibi congratularer. Nam sicut amicorum malis condolere est pietatis, sic laetis illorum congratulari est iudicium benevoli et non fucari animi. Gratulor itaque tibi, optime Valeriane, de hac tua statione ac simul Deum oro, ut tibi adsit, successum donet denique cursum tuae vocationis feliciter regat et ad nominis fui gloriam ecclesiae aedificationem labores tuos provehat. Tu modo da operam, ne sis asilos pluros, talentum tibi concreditum diligenter exerce et Spartam, quam nactus es orna, vide etiam, ut pia institutione iuventutis, eam ad Christum adducas, eique ex hoc pusillo grege quam plurimos lucrifacias, quod opus omnium missificatorum, sacrificulorum et monachorum omnia opera excedit. Deinde quoniam paedagogorum fidelitas nunc fere ubique alget, et pauci sint, qui officii sui habeant rationem, privignum meum, qui olim quoque sub tua fuit disciplina, ad te mitto, eumque in tuam fidem et clientelam commendo, teque peramanter rogo, ut curam eius geras in eum animadversas, ne inaniter tempus, quo nihil pretiosius terat. Mores eius sunt tibi perspecti, fac itaque ut ferocia eius aut mitigetur, aut omnino severitate excutiatur:

Est opus ardentem frenis arcere iuventam,
    Nec sinere in mores luxuriare malos.

[154] Hoc sic feceris, sicut iam te facturum vel fecisse credo, ego ipse, me abs te non mediocri affectum beneficio iudicabo, et pro hoc officio mea vicissim studia in te promptissima et paratissima semper constabunt. Pluribus ad te scripsissem, nisi promptitudo animi tui erga me et meos, mihi optime esset cognita. Dominum parentum tuum, bonum illum et pium senem (cui utinam nostra respublica multos habeat pares) meo nomine addictis simul meis officiis, officiosissime salutabis, quem ut Deus saturum dierum in aeternam patriam ad se transferat, ardentibus gemitibus oro, ubi omnes Deum sine fine videbimus, sine fastidio amabimus, sine fatigatione laudabimus. Cum his feliciter vale. In Dubowicz, quinto Aprilis, anno Domini 1581.

Martinus Hrabowski, alias Dolevina Trencziniensis tuus ex animo et sine simulatione.

Appendix 33.

[154]

Echo gratulatoria in felix coniugii auspicium reverendi atque docti viri, domini Valeriani Mader. Authore Nicolao Mednienski fratre consobrino

Euge maritalis quot erunt mihi commoda vitae
    Caelibe mutata? Grande levamen /Echo/: amen.
Ergo faves, Echo, dic o resonabilis Echo:
    Qualiter haec dulcis vita fit? Oro: /Echo/ toro.
Es Dea, fortunatus ero sub iure iugali?
    Nam genus hoc vitae dulce fateris: /Echo/ eris.
„Valeriane, novo Dorcae facieris amore,
    Constat amore torus, tu bene fide /Echo/ fide."
Aspice Dorotheam facie candente maritam!
    Haec ego, dum moeret cor mihi, solor /Echo/ olor.
Dornula cara mihi nunc his amplexibus adsis,
    Quisquis es, invidiam ferre caveto, /Echo/ veto.
Haec, Echo, mecum sortem portabit eundem,
    Sive serenabit, sive tonabit, Echo, abit.

Appendix 34.

[155]

Epithalamion eidem scriptum a reverendo domino Georgio Beczkoviensi, praeposito Wyheliensi dignissimo, anno 1582

Ecquid Musa novi? Quid quaeso iubila dictant?
  Tantaque laetitiae quid sibi signa volunt?
Heu quid tam vultu rediit nunc ecce sereno
  Maderius, causam dic mihi Musa velim.

Musa ad authorem:

Laetitiae causam, reverende Pater, tibi pandam,
  Et repetam plausus dulcia signa novi:
Quapropter tacitas iam iam tu sedulus aures,
  Arrige, namque tibi nuntia grata fero.
Eximius iuvenis, claro de stimmate natus,
  Maderum, subiit pignora sacra tori.
Causa novae est haec laetitiae vultusque sereni
  Postulat hoc praesens hora diesque novus,
Vir venerande, tuam frontem vultusque serenos.
  Erige et hunc sponsum mente foveto, novum
Excipias laeto, sponsum sponsamque pudicam,
  Ut decet et manui iunge repente manum.
Duc age tendentes hos vestras laetus in aedes,
  Atque hilares ut sint, hos recreato mero,
Hoc sponsi pietas, studium virtusque merentur
  Dorotheae mores mensque pudica piae.

Author ad sponsum:

Salve Valeriane mihi venerande synerga!
  Salve, inquam, fratris semper amate loco.
Gratulor, o felix merito iam diceris esse,
  Quod nunc optatum limen adire licet,
Prae reliquis pariter felix tu diceris esse,
  O tam praeclaro Dornula iuncta viro.
Belle res cecidit votis, quod saepe petebas,
  Intras iam thalamum Valeriane tuum.
Hic ubi saepe suum coniunx complexa maritum
  Datque suo raptim basia mille, viro.
Felix nunc iterum, felix hi diceris esse,

Valeriane, tori qui nova vincla subis.
Vive igitur felix, felicia tempora vitae
Nestoris atque annos continuato, precor.
Det vobis Christus multas numerare calendas,
Amborum firmus pectora iungat Hymen
Lisque inimicitiae procul et discordia caedant,
Atque dulci prole replete domum.

Appendix 35.
[157]
Albertus Husselius, Valeriano Mader

Et magna petis, mi Valeriane, et subito. Non est mihi copia disputationis illius contra choreas, nec tempus recogitandi argumenta praecipua. Nam ego cum viderem eam consuetudinem ducendi choreas adeo iam invaluisse, ut nec meis, nec tuis, nec alterius hominis rationibus prohiberi possent, cum habeant ingentes patronos, pessimi tyranni consuetudini se accommodantes, iam ferme intermisi etiam de his rebus vane concionari aut rationes vel argumenta contra choreas meditari. Satis est quod ipsimet chorearum sectatores ore suo testantur eas nihil utilitatis afferre, quin imo sine prava concupiscentia accidi non posse, sunt enim corruptela iuventutis et vana oblectamenta carnis, numquam digna vel competentia viris gravibus at pueris insensatis, viris ebriis, et simiis Aesopicis, alioqui virum sobrium vix umquam saltare videbis, nisi sobrius idem de amoribus illicitis et concupiscentiarum flammis ebrius fuerit. Hoc urge, hoc tuere, nec latum concedas unguem. Praecipuum vero sit hoc argumentum, quod quaecumque incendunt libidinem, non possunt honesta dici, neque approbari, tanto minus concedi, si quis urgeat exemplum Davidis, si virginum, si matronarum choros ducentium in Bibliis, quaere de causa efficiente et formali et finali. Videbis efficientem, laetitiam fuisse propter victorias vel alia eximia dona Dei. [158] Formalem, solas feminas, finalem, honorem Dei, modernarum chorearum efficiens causa est, libido et gaudium carnale. Formalis ex utroque sexu periculosa permixtio. Finalis, voluptas ipsa, nequidem semel divinae laudis memor, ac plane libidini sensuum se accomodans, quae auribus, oculis, tactu, etc. sentitur in choreis istis Herodianis. Intelligenti satis dictum. Plura si scire voles, ad me in mercatu proximo divi Laurentii veni, existimo enim notarium oppidi nostri copiam, meae disputationis habere, cuius copiam tibi tunc daturus est inspiciendam, sed non puto auferendam. Vale ac me ama. Datum Prividiae, in crepusculo diei tertio Augusti, anno 1580.

Appendix 36.

[158]

Ioannes Pruno, Valeriano Mader salutem plurimam dicit

Quem nunc Galgocium pastorem gaudet habendo.

Pluribus tibi commendarem, Valeriane carissime, doctissimum hunc virum, Ioannem Fabriciadem Arvensem, si vel temporis quod ad scribendum conceditur, angustia vel dona ipsius eximia quibus ornatus est, id paterentur, aut a me exquirerent. Ut enim nihil de pietate ipsius singulari dicam, quae tanta est, ut revera domicilium et templum Spiritus Sancti dici et esse possit, nihil de insigni eius eruditione scribam, quae tanta est ut mihi persuasum omnino habeam, cum ecclesiae Dei emolumento et patriae nostrae ornamento futurum, si aeternus [159] Deus diuturniorem huius lucis usuram ipsi concesserit: Ut, inquam, nihil de his omnibus hic adiiciam, hoc certe fateri possum, quantum ex hac brevi conversatione intelligere licuit, virtutes in ipso excellentes ac prope divinas esse singulas et universas. Neque hoc solius meum est iudicium, sed et honestissima inclitae huius academiae testimonia ipsi concessa de his abunde lectorem docere, et ipse de se locupletissimus testis esse poterit, quem tu quidem vel prima fronte, ex mutuo colloquio facile ut leonem ex ungue agnosces. Cum itaque de rebus maximis satius sit tacere, ut ille de Carthagine dicebat, quam pauca loqui, commendationem reverendi huius viri abrumpo. Nolo enim nimius esse laudum alienarum ebuccinator, cum et alios commendare sit periculosissimum, et in multiloquio veritas periclitetur. Hoc saltem te oro, et meo et ipsius nomine, ut eum tibi commendatissimum habeas, et in numerum amicorum tuorum cooptes. Ad extremum illud etiam te amanter et vehementer rogo, ut dulcissimum ad me scribendi officium in te iure et merito desiderari non patiaris, quin potius et me ad scribendum invites, et si quid fuerit, quod mea intersit scire, me certiorem facias, idque quam primum. Neque haec ideo scribo, quod de singulari tua et constanti erga amicos fide addubitem, sed quia ita mos est rogandi. Bene vale et me tibi commendatum habe. Vittebergae, quarto Septembris, anno 1581. [160]

Salutem plenam officii et humanitatis ascribo ornatissimis et amplissimis viris, domino parenti tuo et domino Simoni Iessenski, item domino Petro Barossio.

O utinam nostri proferret temporis aetas
   Prunones plures Fabriciosque pios,
Gloria tunc vasto divini nominis orbe
   Cresceret in templis, cresceret inque scholis.

Appendix 37.
[160]
Mathias Carthicius, Valeriano Mader

Ne crucient longo vigiles te examine curae,
Qua patria, aut quo sim de genitore satus.
„Non ortus, morum ratio nobis sed habenda est,
Ingenii dotes stemmate pluris erunt."
Huic decus aeternum partum est, Gryneus Apollo,
Pocula cui clariae plena ministrat aquae.
His etenim fies toto memorabilis orbe,
Crescit post cineres his quoque maior honos.
Hinc mea me tibi non commendat epistola: peccat
Qui commendandum se putat esse suis.
Tu sequeris montem, gemino qui vertice surgit
Et mihi Castalio fonte bibuntur aquae.
Sunt Musae nobis comites et carminis author,
Sunt hausti versus Phocidos amne tibi.
Figimus ad decus ut paribus vestigia curis,
Sic virtutis idem calle teramus iter.
Sic virtute pares memori superabimus aevo,
Sic ambos virtus eximat alma rogo,
Ut splendet fratris Latonia lumine tacta
Et per nos noster sic tueatur honos.
Lumina subtraheret si Titan clara sorori,
Num Phoebe lucem posset habere suam?
Sic quoque, ne fiant nostrae dispendia famae,
Nos decet alternis laude praeire modis.
Haec sunt, quae nostra volui te voce monere,
Iam portum teneo, Valeriane, vale.
Haec vacuis animis, haec excute et exige tecum:
Qui sim, non quo sim de genitore satus.

5 Gryneus Apollo] Verg. Aen. 4, 345. Lásd még: Ov. met. 12, 260; Ov. met. 12, 268.

Appendix 38.

[161]

Mathias Carthicius Novisoliensis, Valeriano Mader salutem

Opto tuis gregibus contingant pascua laeta,
  Ut feti fiant ubera lacte sacro.
Opto ita lina trahas, sacris operatus, in altum
  In tua quo multus retia piscis eat.
Carmina, quae memorant sacri sacra munia mystae,
  Sunt hodie nobis nomine missa tuo.
Illa notant morum fastigia summa tuorum,
  Atque status cursum, Valeriane, tui.
Utpote quae deceant operatos sacra ministros,
  Conveniant capiti quae tegumenta pio.
Edidit haec Petrus Barossius ore diserto,
  Facundo retinens mystica sacra metro.
Valeriane, tibi meritas fero carmine grates,
  Carmina misisti quod prior ipse mihi.
Nam tua qua ratione magis munuscula laudem,
  Quam si pro numerus verba ligata feram?
Quid, recolens Helicona, potest transmittere maius,
  Munera Cyrrhaeo quam perarata lacu?
Ergo Dei numen sancta inter dona precatus,
  Limina conspergas thuris odore sacra.
Hinc inter populos suggesto nixus eburno,
  Agmen suppositum luminis orbe legens,
Verba tona legis, casus rectricis ad omnes,
  Ut pietate rudes conscius error agat.
Inde tenax fidei quod sit Deus aetheris alti,
  Ex adytis vatum carmina vera canens,
Quod veniae indulgens semper sit numen Olympi,
  (Parcit, cum possit laedere iure Deus).
Qui vitia abiiciunt et habent a fraude regressum,
  In Domino his semper statque manetque salus.
Ad normam hanc rediges si tu sacra membra sacerdos,
  Qui vere ducat callis in astra docens,
Rite pius rerum cultor potes esse sacrarum,
  Contusis animis caelica iura ferens.
Sic tibi, sicque tuis producant licia parcae,
  Sic facunda tuo Pallas ab ore fluat.

Appendix 39.

[162]

Propempticon reverendo ac virtute conspicuo viro Valeriano Mader pastori animarum in Cripolcz, etc. eunti rerum suarum causa Trenczinium, scriptum a Mathia Carthicio Novisoliensi, amoris ergo, anno 1586. die 10. Ianuarii in Malaczka

Quo sugis? Aut quaenam haec animo sententia surgit?
Valeriane sacro non male note choro,
Ut consorte tori, coetu Christique relicto
Frigoribus inediis ingrediare viam?
Cernis ut excipiat pisces Hyperion aquosus?
Ut gelidum Bacchi munera frigus edat?
Respice, quam densum tacitarum vellus aquarum
Defluat in vultus, defluat inque sinus?
Aspice rorantem nasum barbamque rigentem
Frigore et in glaciem flumina versa nota,
Anne vides, venti terras ut turbine perflent,
Ut Boreas rigido mugiat ore ferox?
Te tamen oblitum flatus hiemisque rigorem,
Non prohibet duram carpere bruma viam.
Heu quid non cogit duris in rebus egestas?
Pervia quae nobis invia quaeque facit.
Scilicet est dulce et iucundum propria habere,
Ipsa ales nidos gaudet habere suos.
Commoda sed tua ne longo sermone moremur,
(Qui spectat fratris commoda, frater is est).
I, ducente Deo, faustus, Madere, viator,
Hoc duce felici sidere carpe viam.
Est cuicumque viae auxilium Deus ipse petitum
Is tanto felix auspice tanget iter,
Ergo viatorem, Christi te gratia inumbret,
Atque tuae praestet coepta secunda viae.
Sepserat utque viatorem iuvenem ales Olympi,
Sic quoque te circum castra locare velit.
Aeolus ingentis ventos premat obice molis,
Ne superinducant flamina frigus iners.
Sustineant orbes ferratos flumina tergo,
Suscipiatque citas orbita plana rotas.
Ad caelum duplices subnixo poplite palmas
Tendo, tuae poscens mollia fata viae.
Sic me iussit amor, sic nostri mutuus ardor,

Sic suasit pietas, sic pietatis amor.
Tutus eas, latus alituum cingente corona,
Te sacra cum stipent agmina, tutus eas.
Sic ubi dura viae superabis taedia coeptae,
Et tanges cari lumina cara soli.
Barossii cum dextra cohaerebit tua dextrae,
Pasceturque tuus vultus in ore suo:
Illi doctarum Musarum nomine dices,
Vive, vale, flore, sospes in orbe diu;
Tu decus es nostrum, tu Phoebi dulcis alumnus,
Tu laus, tu sacri gloria magna chori.
Nec non Nicoleo Mednenski plurima fausta
Carthicii prima voce precere tui.
Hos, aliosque mihi coniungens foedere amoris,
Ut mihi rescribant, care rogato Mader.
Scribere nos quoque nunc minime piguisset ad illos,
Non fuerat scripti, sed seges ulla mei.
Illorum subiet postquam mea limina Musa,
Pieriis solvens ora rigata modis.
Tunc nostro ludent faciles in carmine Musae,
Tunc mihi Gorgoneo fonte bibentur aquae.
Vade, favente Deo, et caeli praeeunte ministro,
His ducibus felix ire, redire potes.

Appendix 40.

[164]

Proteus.

Ad magnificum dominum dominum Simonem Forgacz de Gymes, sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliarium, etc.

Proteus undifluum primo vertatur in aequor
Hoc mare sit rapidus ventus et aura furens,
Hinc elementorum turpis confusio fiat,
Quale fuisse chaos secula prisca docent.
Ex his consurgat fulvum referendo colorem,
Aspectu informis terribilisque leo.
Post niger et liquidum volitando per aera corvus,
Horrendumque fremens taetra sequatur avis.
Huic ales subeat vario distinctus amictu,
Iunonis quondam deliciae atque decus.
Inde creetur olor niveo candore coruscans,

Mox flavus referens cerea terga draco.
Denique cum fuerit rubro decoratus amictu,
Tunc operis finem totius esse puta.
Pristina namque Deo species et forma redibit,
Nec sua mutabit membra decora magis.
Sic domitus Proteus subtili aenigmate magnum,
Magne Baro sacrae denotat artis opus,
Illud opus, quo non habet hic praestantius orbis,
Quodque tegunt merito turba sacrata sophi
Illud opus, quod nequiquam plebs improba quaerit,
Atque ultro praeceps in sua damna ruit.

In gratiam eiusdem domini lusit P. B. die 13. Iulii, anno 1586.

Appendix 41.
[165]
Ioannes Marci

Vir reverende, bonis multum virtutibus aucte
Et mihi perpetuo fratris amande loco.
Etsi sim varia curarum mole gravatus,
Propter longinquae taedia magna viae.
Ne videar tibi sinceros tamen inter amicos,
Improbus et vitae pars aliena tuae.
Do desiderio gratus quoque carmina pauca,
Care mihi semper Valeriane tuo.

Appendix 42.
[166]
Praecatiuncula Simonis Iessenski, notarii comitatus et civitatis Trencziniensis in gratiam Valeriani Mader scripta manu sua

Me mihi deme Deus, deduc tibi me Deus ad te,
Ut totus valeam deditus esse tibi.
Utque tuae faciam sanctae dictamina legis,
Teque pia semper speque fideque colam,
Donec in angelicis cantem tibi gloria turbis
Et praesens vultu perfruar ipse tuo.

1 *deme*] Az eredeti *de me* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
4 *pia*] Az eredeti *via* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

Appendix 43.

[166]

Eiusdem domini Simonis Iessenski epitaphium, quod ipse sibi in vivis statuit

Dum vixi semper studui didicisse quid essem,
  Nil didici nisi quod pulvis et umbra forem.
Pulvis et ossa sui, vis nosse? Reclude sepulchrum
  Corporis id monstrant pulvis et ossa mei.
Haec tibi, lector, erunt nostri monumenta sepulchri,
  Ut cures sortem tu quoque nosse tuam.

Bejegyzések

[Bejegyzés 1]

Az egyetlen ismert példány az Österreichische Nationalbibliothekben (*35.X.164) Hieremias Sartorius példánya volt, amelyet 1588. június 14-én adott oda egy olvashatatlan nevű orvosnak. A bejegyzés a kötés belső oldalán található.

<...>
Medicinae Licenciato d[omino] d[omino]
hunc libellum, amicitiae
ergo Hieremias Sartorius
jam Scholae Trenchinii Rector
14 Junij: Anno D[omini] 1588.

[[*4]]

[Bejegyzés 2]

Némiképp megváltoztatott szöveg: Tacitus, *Dialogus de oratoribus* 5, 4, 1–5, 5, 1.

Exercitiûm illius artis tutum, utilissimumque
est, qua armati semper praesidium
amicis, opem alienis, salutem periclitan-
tibus, invidis verò et inimicis metum
et terrorem ultrò inferimus, ipsi autem
securi, velut perpetua quadam potentia ac
potestate muniti sumus. Tacitus
in Dialogo de Oratore.

2 pulvis et umbra sumus] Hor. carm. 4, 7, 16. Később proverbium.

Jegyzetek

1.

Mader címlapverse Petrus Lotichius Secundus Ioachim Camerariusnak írt versének a 11–14. sora (Lotichius 1586, 95).

2.

Palingenio] Valamikor a 15. század vége és a 16. század eleje között született szerző, aki a Zodiacus vitae 1531-es első kiadásának címlapján Marcello Palingenio Stellatóként szerepel. Palingenio 1531. A nápolyi Pier Angelo Manzolival (Manzolli) való azonosításáról lásd: Palumbo 2007. Legújabb magyar nyelvű szakirodalmi összefoglalóját és a régi magyar irodalommal való kapcsolatát, lásd: Knapp 2018.

Spes famae … multos] Palingenio, Zodiacus vitae 1, 29.

litterae Pythagoricae] A „Herkules a válaszúton" topossal összefüggésbe hozható „Y" betű, amely az ember életútja során a szabad akaratból történő választásokat szimbolizálja. Ezzel függ össze a „széles út, keskeny út" bibliai motívuma is (Mt7, 13–14).

Melicheor Balassa] (I.) Balassa Menyhárt (1511–1568), honti és barsi főispán, dunáninneni országos főkapitány.

Stephano Balassa] (I.) Balassa Menyhárt fia (lásd a névjegyzékben).

Helenae Zrini] Zrínyi Ilona (1546–1577 előtt) a szigetvári hős Zrínyi Miklósnak a leánya, aki Balassa István első felesége volt.

Hercules cum a voluptate et virtute] A Herkules a válaszúton toposzra céloz Mader.

Mathia Carthicio] Mathias Carthicius Novisoliensis (lásd a névjegyzékben).

Fama per ingenuas ... amor] Georg Sabinus Luxemburgi Zsigmondról (1368–1437) írott verséből két sornak (45–46. sor) szinte szó szerinti átvétele (parafrázisa?): „Fama per ingenuas et gloria quaeritur artes, / His favor ac regum conciliatur amor." SABINUS 1563, Q2r.

3.

22 *morte redemit oves*] cf. Johann Stigel „Dominica II. Ioan. 10." című disztichonjának második sora: „Ille sua miseras morte redemit oves." STIGEL 1566, B2r.

23 *Origene*] Órigenész (kb. 184–254).

4.

Trencsén városának címeréről.

1 *Qui patitur vincit*] Lásd a mottót: „Vincit qui patitur."

5.

tit. *Zbyrow*] Zboró (Zborov, SK).

1 *Qualia Romani capiebant gaudia cives*] Georg Sabinus 11. elégiájának a kezdő sora: „Qualia Dardanii capiebant gaudia cives" (SABINUS 1563, N3v).

2 *Grataque ... dedere suae*] Nathan Chyträus egyik sorára utal: „Gramina, laetitiae signa dedere suae." (CHYTRÄUS 1579, Bb3v).

9 *Omnes ... precantur*] Matteo Gribaldi „Physionomachiae"-jának egyik sora: „Omnes gratantur reduci, faustumque precantur" (GRIBALDI 1556, Gr).

17 *Magna ... profectis*] Johannes Clajusnál (1535–1592) többször is felbukkanó szófordulat: „precibus de corde profectis" (CLAJUS 1575, 87, 136, 628).

19 *Alter ... Maderius*] Mader apja: Nicolaus Mader (lásd a névjegyzékben).

29 *Storcius*] Ioannes Storcius (lásd a névjegyzékben).

Aoniis] Aonius: A görög mitológiában Poszeidón egyik fia Aón, akit főleg Boiótiában tiszteltek leszármazottai az aónok. És mivel itt található a Helikón hegység, a múzsáknak is az egyik megnevezése: *Aonides*, vagy *Aoniae sorores*, amelyből származik a szó jelzői – 'múzsai' – értelme is.

30 *Talia gratanti ... facit*] Lásd még SABINUS 1563, F5r: „Talia gratanti pectore verba dabas."

36 *Adamus*] Adam Maczak (Macák) trencséni polgármester (lásd a névjegyzékben).

40 *Barosius*] Petrus Barossius (lásd a névjegyzékben).

41 *Thursonum*] A Thurzó család.

6.

tit. *De cometa ... novembris*] Az 1577-es nagy üstökös, amelyet Tycho Brahe (1546–1601) írt le részletesen.

5 *crassae ... Musae*] Lásd még Erasmus, Adagium 37.

7–10 *Namque ferunt ... cape*] Gyakori toposz, amely szerint a szegény költő nem adhat drága kincseket, csak verset, de az múlhatatlan értékkel bír, nem úgy, mint az arany.

10 *Irus*] Arnaeus (Ἀρναῖος) ithakai koldus (Hom. Od. 18, 1–13). Devecseri Gábor fordításában: „Koldus jött közibük, ki a nép közt járt Ithakában / koldulgatva a városon át, és kapzsi hasával / tűnt ki: csak enni meg inni akart örökös-szakadatlan; / nem volt izmos-erős, de a termete szemre magas volt. /Arnaiosz - legalább így hívta az anyja, az úrnő, / már születésétől: de az ifjak mind csak eképen: / Írosz, mert hordozta a hírt, ha ki küldte közűlük. / Jött s el akarta saját házából űzni Odüsszeuszt, / és vele csúfolkodva, ilyen szárnyas szavakat szólt: »Menj ki, öreg, mert még lábadnál fogva kihúzunk./ Nem veszed észre: az ifjak mind hunyorítanak énrám, / hogy vonszoljalak innét el. Csak fékez a szégyen. / Hát takarodj, mielőtt a kezünk is kezd civakodni.«”

49–50 *Vidit ... malum*] cf. Melanchthon az 1556-os üstökösről: „Nulla aetas vidit flagrantem impune Cometen / Non leve venturum nuntiat ille malum.” (Melanhcthon 1579, S4[v]).

67 *Aut bellum ... regum*] Lásd a latin közmondást: „Bellum famem pestemque mortalibus affert, est igitur bellum peius utroque malum.” (A háború éhínséget és pestist hoz a halandókra, a háború tehát rosszabb mindkettőnél.)

73 *Sareptam*] Sarepta: tengerparti föníciai város volt a mai Libanon területén. Illés próféta története miatt emlékezetes (1Rg17, 8–24).

94 *Herois Derstfi*] A Dersffy családra, azon belül pedig (II.) Dersffy Miklós, később honti főispánra és Dersffy Ferenc későbbi főpohárnokra és sárosi főispánra utalhat.

7.

5 *tua numina pronus adoro*] Cf. Eobanus 1548, 74: „Ad te confugio, tua numina pronus adoro.” Az eredeti *nomina* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

8.

5 *Quod legis ... ab oris*] Cf. Janus Pannonius, Ad Galeottum Narniensem: „Haec tibi Pannonicis, epigrammata mittit, ab oris.”

8 *urbs Patakina*] Sárospatak.

16 *Cassovia*] Kassa.

22 *Getae*] A törökök.

26 *plena latrociniis*] Sabinus 1563, [D7[v]].

32 *Thalia*] Thaleia (Θάλεια) Zeusz és Mnémoszüné leánya; a komédia és a pásztorének múzsája. Attribútumai a vidám álarc, a pásztorbot és a repkénykoszorú.

36 *Monte ... agit*] A Kárpátokra utal.

41 *metuendi dentibus apri*] Sabinus 1563, [S6[v]].

51 *caecis*] Az eredeti *caecus* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
56 *nova causa mali*] Sabinus 1563, B2^{v}.
74 *Acta sed eventu res meliore fuit*] Sabinus 1563, B3^{r}.
79 *ingenuas mansuescant corda per artes*] Lotichius 1586, 6.
89 *Demodocum*] Démodokosz az Odüsszeiából ismert (8, 62–67), szeretett múzsájától megvakított phaiák énekes.
97 *Barossi*] Mader trencséni tanára (lásd a névjegyzékben).
104 *Mundus adhuc expers cum pietatis erat*] Sabinus 1563, D5^{v}.
111 *vaivodae … aula*] Gyulafehérvár (püspöki palota?).
114 *Saxo*] Szászok. De az az állítása, hogy a rómaiak által odatelepített földműveseket fegyverrel űzték volna el a szászok később, nem igaz.
115 *Carolus*] Valószínűleg I. Károlyra, vagyis Károly Róbertre gondol, aki ellen ismeretlen okokból 1323-ban fellázadnak a szászok.
118 *Hunne*] Itt a hunokon székelyek értendők.
136 *Arrius*] Arius (250/256–336) presbiter az arianizmus keresztény mozgalom szellemi atyja; *Eumenidum*] Eumenides, a fúriák. Itt Mader a korabeli Erdély unitárius mozgalmára utal.
Arrius Eumenidum sanguine cretus erat] Sabinus 1563, E5^{v}.
143 *Franciscus peste Davidis*] Dávid Ferenc (ca. 1520–1579).
145 *Blandrata*] Giorgio Blandrata/Biandrata (1515–1588).
196 *senis Pylii*] Nesztór, bölcs és magas életkort megélt püloszi király. Lásd például Ov. met. 8, 365–366.

9.

2 *peperere*] Az eredeti *properere* alak a nyomtatványban kézzel javítva.
4 *vitae tempora longa tuae*] Battista Mantovano, Epigrammata iuvenilia, 15. eiusdem ad quendam amicum, 98. sor: *Non erunt vitae tempora longa suae*.
6 *Nestoreosque dies*] Lásd fentebb, Nesztór.
19 *facundae carmina Musae*] Sabinus 1563, F2^{v}.
38 *ligna cremata foco*] Sabinus 1563, [V6^{v}].
49 *Hei mihi, quanta novem fecerunt damna sorores*] Sabinus 1563, F5^{v}. De Sabinus forrása Johannes Sapidus (1490–1561), aki Erasmus halálára Andreas Criciusnak (Andrzej Krzycki, 1482–1537) írt versében ugyanezt olvashatjuk a 39. sorban.
55 *Sepusiacas … urbes*] Szepesi városok.
56 *Leuczovia*] Az eredetiben hibásan *Leiczovia* áll Lőcse latin neve helyett: *Leutschovia, Leutsovia, Leuchovia*. Mivel a bevett latin alakok sokfélesége miatt nem akartam átírni teljesen az eredeti alakot, ezért csak az „i” magánhangzót cseréltem ki a szóban, mert az minden névváltozat alapján is félreírás lehet.
63 *primo sub flore iuventae*] Sabinus 1563, [C8^{r}].
71 *Lingua Palestinae*] Héber.

93 *heroas generoso sanguine cretos*] Sabinus 1563, O^r^.

97–98 *Quae schola ... nomen et omen habet*] Itt valószínűleg a zsolnai iskola felszámolására és Colacinus elűzésére céloz.

103 *Thyrsigeri*] A thyrsushordozó Bacchusra vonatkozik.

105 *canis Erigoneius*] Az érigonéi kutyával Ikariosz (latinul *Icarus*, vagyis könnyen összekeverhető Ikarosszal) leányának, Érigonének (Ἠριγόνη) a történetére utal. Ikhariosz attikai földműves volt, aki vendégül látta Dionüszoszt. Jutalmul megtanította a bortermelésre és borostömlőket adott neki ajándékba. Meg akarta ismertetni és kóstoltatni az isteni nedűt mindenkivel. Azonban a részeg parasztok, mert azt hitték, megmérgezte őket, agyonverték husángokkal, és egy kiszáradt kútba hajították. Érigoné kutyájával, Mairával találta meg. Bánatában felakasztotta magát. Az istenek az égre helyezték őket: Érigonéból lett a Szűz csillagkép, Ikarioszból az Ökörhajcsár és Maira a Canis minor csillagkép legfényesebb csillaga, a Procyon.

107 *Sareptae*] Sarepta: tengerparti föníciai város volt a mai Libanon területén. Illés próféta története miatt emlékezetes (1Rg17, 8–24).

130 *Quando tenebrosae noctis aguntur equi*] Sabinus 1563, V3^v^.

143–144 *Ex quo Bodrogii ... remotus ago*] Sabinus 1563, G2^v^: *Ex quo Danubii gelidum flaventis ad amnem, / Hic procul a patria sede remotus ago.*

146 *Georgius Caesar Cassoviensis*...] Kassai Császár György (1550–1586) Kassán született, majd Sárospatakon tanult, ahol wittenbergi tanulmányai után 1578–1579-ben rektor lett, ahol 1586-os haláláig tanított és a sárospataki egyháznak lelkipásztora is volt. (Szombathi, Soltész 1864, 407–411.)

147 *Euryalo ... amore*] Euryalus (Εὐρύαλος) és Nisus (Νῖσος) barátságára utal. Lásd például: Verg. Aen. 5, 9; *Mathias*] Matthias Thoraconymus Breznóbányán (Brezno, SK) született. Bártfán, majd Jihlaván kezdte meg tanulmányait, aztán 1569-ben beiratkozott a wittenbergi egyetemre. 1570–1571-ben ismét Bártfán lektor Thomas Faber mellett. 1572-től 1578-ig a késmárki iskola rektora. 1579-ben Sátoraljaújhelyen lelkész, majd nyáron Sárospatakon tanít is. Dobó Ferenc közbenjárására, 1580-tól Kassai Császár György mellett a sárospataki iskola rektora. 1586. június 22-én halt meg Sárospatakon (Szombathi, Soltész 1864, 412–420).

149 *Sic igitur, siquidem statuit suprema voluntas*] Sabinus 1563, [C6^r^]: *Sed quia sic rerum statuit suprema voluntas.*

10.

1–2 *Vergilius ... metra levi*] Mader az Appendix Vergiliana *Culex* című darabjára céloz. Sokáig Vergiliusnak tulajdonított komikus kiseposz a szúnyogról.

17 *Omnia commendans praesentibus aeger amicis*] Sabinus 1563, B3^r^: *Omnia commemorans praesentibus aeger amicis.*

25–26 *Quem matura senem reddit prudentia, quamvis / signet ei teneras parvula barba genas.*] Sabinus 1563, M4^{r}: *Te matura senem reddit prudentia, quamvis / signet adhuc teneras vix tibi barba genas.*

11.

13 *Thalenses*] Valószínűleg a tokaj-hegyaljai borvidék településére, Tállyára gondol, és így a tállyai édes borra. Lásd még Bocatius versét a tállyai borról, amelyben a Tállya, Tália, Thalia nevekkel játszik: Bocatius, szerk. Csonka 1990, 243–244 (no. 187).

17 *Ceu tua quae facili deducis carmina vena*] Eobanus 1539, 283^{v}: *Quod bona tam facili deducis carmina vena.*

18 *Ceu tua disparibus verba ligata modis*] Reusner 1593, 136 (4. könyv 2. elégia): *Imparibus iungo verba ligata modis.*

32 *iurista bonus rhetor*] cf. *Nemo bonus iurista nisi bartolista* közismert középkori szállóigéjével, amely az itáliai jogász Bartolus de Saxoferrato (1313–1357) műveire és tudására vonatkozik.

33 *Nec tamen optato studiorum fine potitus*] Seidel 1555, 72: *Optato iam sum studiorum fine potitus.*

43 *Cum tibi sunt igitur felicia dona sororum*] Sabinus 1563, F3^{r}: *Sunt mihi Pieridum felicia dona sororum.*

53 *Martia pugnaci*] Sabinus 1563, [L6^{v}].

12.

1–8 *Accipe ... habent*] Gyakran felbukkanó toposz: a költő drága ajándékok helyett csak tollát és versét adhatja. Lásd például Andrea Alciati Konrad Peutingerhez (1465–1547) szóló praefatióját. Alciati 1531, A2^{r}.

10–12 *Sabinus ait: ... dabit*] Sabinus 1563, [A6^{r}], 5–6. sor.

14.

9–10 *Quod Deus ... opus*] cf. Decretum Gratiani I, D. 26 c. 3: „*Uxorem ducere crimen est, an non est crimen? Si crimen est, ergo (ut prefata uenia dixerim) erit auctor in culpa, qui, ut crimina committerentur, in paradiso precepit, cum ipse eos benedixit. Si vero non est crimen, quia quod Deus instituit nefas est crimen appellari, et Salomon addidit: »Etenim a Deo preparatur viro uxor,« quomodo creditur inter crimina esse dimissum quod Deo auctore legitur consummatum?*”

46 *Aucupis e manibus missa volucris*] Érdemes megjegyezni ennek a szexuális szimbólumát is. Lásd: Grieco 2010.

59 *cultas decet esse puellas*] Vesd össze Makó Pál (1723–1793) soraival: *Quid facis? Aiebam; cultus decet iste puellas.* Makó, szerk. Szádoczki 2018, 107, 148.

18.

49 *Nyphalia sacra*] Szent józanság: *sacra sobria*. „*Sobrium, graecum Nyphaleon etiam vigilantem, perspicacem et rebus suis attentum significat, sed non ita proprie: et Nyphalia dicebantur sacra sobria, in quibus aqua pro vino bibebatur.*" Bottens 1703, 306.

19.

19 *redeuntis tempora lucis*] Stigel 1577, 12r.

20.

5 *Thurrius*] Nem ismerünk Thúri nevű rektort. Lásd: Okál 1986, 150.

10 *carmina mente canam*] Stigel 1577, 12r.

12 *mitia fata meis*] Lásd a *Mitia fata mihi* jelmondatot.

21.

A vers mintája Johann Stigel epithalamiuma lehet, amit Georg Sabinusnak írt. Ezt is közli Sabinus a kötetében: Sabinus 1563, a7v–b8r.

16 *cautior esse malo*] Sabinus 1563, T7v.

22 *cari iussa verenda patris*] Sabinus 1563, D3r.

46 *Qui non exiguum iure tenes locum*] Sabinus 1563, bv.

22.

9–10 *Arx ubi Beczkoviae liquidas consurgit ad undas / Quas Vagus a rubro vertice tortus agit*] Sabinus 1563, L3v: *Regius algentes ubi mons consurgit ad undas / Bregela quas crebro vortice tortus agit*.

31 *in die Ladislai regis*] Június 27.

23.

2 *Nitra*] Nyitra, a Vág mellékfolyója.

3 *Baimocii*] Bajmóc (Bojnice, SK).

25.

33 *Dividimur vastis terrarum tractibus ambo*] Sabinus 1563, G3r.

37 *Leucorea*] Wittenberg.

47 *Ioannes Lascovius*] Laskay János (†1599) 1579 novemberétől 1580 nyaráig lektor a kolozsvári unitárius iskolában (Gálfi 2011, 8–17; Szabó 2014; Szabó 2017, 182–183; Gálfi 2015, 59–62).

48 *Claudia*] Claudiopolis, Claudianapolis: Kolozsvár.

51–52 *res Attalicas*] Pergamon utolsó királyának, III. Attalosz Philometor Euergetésznek (Kr. e. 171–Kr. e. 133) a gazdagságára utal, vagyis itt Kolozsvár gazdagságára.

60–64 *Non hunc longinquum carpere taedet iter ... sedibus ire vetant*] Sabinus 1563, G3[r]: *Non me longinquum carpere taedet iter: / nec calcare nives piget: aeriasque per Alpes invia praeruptis scandere saxa iugis. / Sed thalami consors, sed dulcia pignora lecti, / Me procul a patriis sedibus ire vetant.*

73 *Tithonia*] Aurora, vagy görögül Éósz (Hajnal), aki szeretőjévé tette Tithónosz trójai királyfit.

73–74 *Hanc utinam dextro Tithonia sidere coniunx ... orta diem*] Sabinus 1563, F2[r]: *O utinam dextro Tithonia sidere coniunx, /Hunc mihi felicem proferat orta diem*.

103–104 *Talibus officiis ... demeruisse tuum*] Sabinus 1563, F3[v]: *O quibus officiis, si nunc optatus adesses, / Hic animum vellem demeruisse tuum*.

121–122 *Esuriens ieiuna ... quisque facit*] Sabinus 1563, V5[v]: *Esuriens ieiuna tamen non fecit Homerus, / Tu ieiuna satur carmina Plute facis*.

135–136 *Verus ... Rogo*] Akrosztichon: VALERIAN MADER.

28.

2 *Mossoviae*] Mosóc (Mošovce, SK).

23 *Quare de nostris scitabere rebus ab istis*] Sabinus 1563, [F8[r]]: *Caetera de nostris scitabere rebus ab isto*.

33 *precio*] Itt a szójáték miatt hagytam meg a *precio* alakot.

44 *Hospitio posset commodiore frui*] Sabinus 1563, [G6[v]]: *Hospitio poterant commodiore frui*.

46 *sani est aeris*] A korabeli hiedelem szerint a pestis kórokozója a levegőben terjed, ezért gondolták, hogy a járvány elkerülését a fertőzetlen levegőnek köszönhetik.

29.

19 *Ruta ... angues*] Cf. Plin. nat. 20, 133, 6–20, 134, 1.

69 *Hospitis esse gravem fulvo decet aere crumenam*] Sabinus 1563, A5[v].

30.

10 *Icarioti*] Apjára, Ikariosz spártai királyra utalva: Pénelopé.

11 *Pelignus vates*] Ovidius. Ezzel kapcsolatban lásd Alciati *Inviolabiles telo Cupidinis* című emblémáját.

56 *Parthenope*] Nápoly. Vergilius valójában Brindisiben halt meg, bár Mantovától mindkét város messze van.

57 *Naso*] Az eredeti *naso* alak a nyomtatványban kézzel javítva.

58 *Scythico ... exilio*] A Fekete-tenger menti Tomiban (Constanța, RO) halt meg.

73 *Humidus autumnus*] cf. Sabinus 1563, [N8[v]]: *Humidus autumnus, vento turbataque caeli...*

79 *Hinc toto certis sine sedibus orbe vagamur*] Sabinus 1563, C2[v]: *Incertae toto sine sedibus orbe vagamur.*

93–94 *Non patria ... dulce loco*] Lotichius 1586, 40: *Non patria est tantum, primos quae praebuit ortus, / Sed quocumque loco vivere dulce fuit*.

95 *convertam vela carinae*] Sabinus 1563, [F6^{v}].

31.

1 *Cras, ubi sol medio libraverit aethere currum*] Sabinus 1563, L5^{r}: *Cras, ubi sol medio libraverit aethere currum*.

33.

33 *Officii quod ego nomine mando mei*] Sabinus 1563, [L6^{v}]: *Omnibus officii nomine mando mei*.

143 *compendia ... Philippi*] *Compendia Philippi*: Melanchthon dialektikai, grammatikai és retorikai összefoglalói a 16–17. században a protestáns iskolarendszer legelterjedtebb tankönyvei közé tartoztak.

90 *flumina larga dedit*] Sabinus 1563, H3^{v}.

34.

2 *Hisce furens Bacchi festa diebus agit*] Sabinus 1563, [L7^{v}]: *Hisque furens Bacchi festa diebus agit*.

3 *Liberius*] Liber istenségre utalhat, ami aztán később egyszerűen ’bort’ jelentett.

5 *Tritonia*] Minerva.

7 *Pythia*] A delphoii templom papnője.

13 *Ciconum*] A kikonok ókori trák nép. Eurüdiké és Orpheusz történetére céloz, akit végül kikon bacchánsnők tépték szét (Ov. met. 11). Odüsszeusz kalandját velük, lásd: Hom. Od. 9, 39–165.

39–42 *Musis addicta iuventus ... Otia Bacchorum turpia despiciens*] Sabinus 1563, [L6^{r-v}]: *Unde recognoscat musis addicta iuventus, / Expleat officium qua ratione suum. / Scilicet ingenuas ut naviter excolat artes, / Ocia nec studio Palladis anteferat*.

48 *Luna bis ... visus crine cometa nitens*] A két holdfogyatkozás és az üstökös miatt (ezt a Tycho-féle üstököst Mader megénekelte egy másik versében is) az 1577-es évre utalhat.

53 *ex bipatente fenestra*] Sabinus 1563, E2^{v}.

67 *lupercales ludos*] Lupercus istenre és az őt tisztelő papi rendre utalás, amelynek ünnepe, a Lupercalia február 15-én volt Rómában. Az ünnep megtisztulási rítus volt, amely során a papi rend tagjai – 20 és 40 év közötti fiatal férfiak – állatbőrökből készített szíjakkal fedve, szinte meztelenül futottak végig a városon. Ilyenkor a férjes asszonyok eléjük járulván szíjakkal verették magukat, hogy megtisztuljanak, és házasságuk áldott legyen. A terhes nőket is segítette. Később a bujaság szinonimája is.

70 *Offensi fiat mitior ira Dei*] Lotichius 1586, 242: *Fiet et irati mitior ira Dei*.

35.

4 *Seps*] Szepesvár.

15 *canis Erigoneius*] Lásd 9. vers jegyzetében.

37.

1–4 *Paeonias ... malis*] Lásd Homérosz *Iliász*ának 5. könyvét, ahol maga a gyógyító isten, Παιήων orvosolta Hadész és Arész sebesülését. Lásd még az iskolás célra készült *Ilias Latiná*t is (350–351): *quem doctus ab arte paterna Paeoniis curat iuvenis Podalirius herbis*).

2 *medicas aegris applicuisse manus*] A közvetlen forrás: Sabinus 1563, [M6r], 6 sor: *Et medicas aegris aplicuisse manus*. Sabinus Dorothea von Preußen, dán hercegnő halálára írta az epitaphiumot, amelyet a königsbergi dóm síremlékére is felvéstek.

14 *Omnia non uni dat sua dona Deus*] Hom. Od. 8.167–177. A jelenetben Odüsszeusz a phaiákok földjén azt magyarázza az őt ócsárló Eurüalosznak, hogy „nem kaphatunk meg minden jót az istenektől”: οὕτως οὐ πάντεσσι θεοὶ χαρίεντα διδοῦσιν ἀνδράσιν, οὔτε φυὴν οὔτ᾽ ἂρ φρένας οὔτ᾽ ἀγορητύν („így hát az istenek nem adnak minden embernek jó alakot, észt és ékesszólást is”). Vagyis Eurüalosznak hiába adatott fenséges külső, ha emellé bárgyú elmét (νόος ἀποφώλιος) kapott. Lásd még: Luther *De servo arbitrio*-jának az elejét, amely a homéroszin kívül a Lucanus- és Vergilius-féle latin változatokat is megemlíti kiegészítve Pál szavaival (1Kor12, 4): *non uni dat cuncta deus, nec omnia possumus omnes, seu ut Paulus ait, distributiones donorum sunt, idem autem spiritus*.

38.

1–12 *Annus ... iuva*] Akrosztichon: ANTHONIO THAL.

43 *Irus*] Arnaeus (Ἀρναῖος) ithakai koldus (Hom. Od. 18, 1–13).

65 *Laus tibi sit Nato, sit honos et gloria semper*] Sabinus 1563, [K7v].

41.

5 *numina Tauris*] A tauroszok istenségeivel arra a Hérodotosznál olvasható történetre utal, amely szerint ez a mai Krím félszigeten (Cherronesus, Chersonesus Taurica) élő nép a hajótörötteket, vagy eltévedt vándorokat feláldozta Iphigeneiának, vagy Dianának. Fejbe verték őket egy bunkósbottal, levágott fejüket póznára tűzték és testüket a tengerbe dobták. Hdt. hist. 4, 103.

38 *Illorum est tristis commeminisse dolor*] cf. Sabinus 1563, Hv.

75 *Bitczae*] Nagybiccse.

125 *Bergere ... mente*] Valószínűleg Petrus Bergerus biccsei lelkészre utal, aki Breznóbányán iskolamester is volt. Lásd az 54. vers jegyzetében.

131 *Christophorus Cubinius iunior*] Ifjabb Kubinyi Kristóf: Kubinyi László unokaöccsének, Kubinyi Kristófnak a fia; *Emerici Forgacz de Gimes*] Gimesi Forgách Imre, trencséni gróf. Életét lásd: Szabó 1987, főleg 8–12.

145 *Spartam ... orna*] Erasmus, *Adagium* 1401: „*Spartam nactus es, hanc orna.* Ἣν ἔλαχες, Σπάρταν κόσμει, *id est Spartam, quam nactus es, orna (sive administra).*" Lásd még Kis-Viczay 1713, 488: „*Spartam quam nactus es orna.* Hogyha tisztet nyertél 's becsületre mentél járj-el igazán (tisztessen) benne."

46.

1 *Casparis*] Caspar Mrziglod (Marciglodius).

26 *Vera tibi, frater, non ego ficta loquor*] Sabinus 1563, B5r: *Aspice, vera tibi, non ego ficta loquor.*

47.

33 *succensus amore puellae*] Lotichius 1586, 180: *Pastor erat tenerae succensus amore puellae.*

52 *Quando tuae matris facta nefanda canam*] Apollo anyja Létó volt. De itt Mader mintha inkább Vénuszra célozna.

53 *Menalca*] Menalcas: Vergilius eclogáinak pásztor szereplője.

48.

2 *nomen rura colentis habet*] Sabinus 1563, E5v: *Militis, an nomen rura colentis habet?*

12 *pectore fugit amor*] Sabinus 1563, Bv: *Longus an e vestro pectore fugit amor?*

17 *Non Cytherea ... amoris erat*] Ovidiusra céloz.

22 *Naturae sequimur semina quisque suae*] Prop. 3, 9, 20.

49.

2 *Caetera praesenti coram sermone loquemur*] Sabinus 1563, E5v.

45 *pingues holocausta per aras*] Eobanus 1548, 116.

51.

tit. *Phocillidis*] Phocylides (Phókülidész), Kr. 560 körül született milétoszi gnómaköltő, akinek a művét Ποίημα νουθετικόν cím alatt többször kiadták a 16. században.

53.

tit. *Multitudo errantium, non facit errori patrocinium*] Latin proverbium. Kis-Viczay 1713, 318 így adja vissza magyarul: „Ha mindenek tűzben szaladnának, ebben bele mennél-é te is?"

5–6 *Semita ... via*] Jól ismert latin szentencia. A „széles út, keskeny út" motívumának parafrázisa. WANDER 1867–1880, III, 15. Hasonló mondás: *Non est a terris mollis ad astra via!*

27 *senex*] Lót.

54.

2 *Bergeri*] Petrus Berger: Zólyomlipcsén született. 1563-tól Breznóbányán iskolamester. 1571. október 25-én szentelték fel Briegben. Ettől az évtől 1579-ig Breznóbányán, majd 1583-tól 1595-ig Biccsén lelkész, és 1583-tól felső-trencséni esperes is. (*ELEM I/1*, szerk. CSEPREGI 2014, 145.) Lásd ehhez még: OKÁL 1986, 154–155.

57.

39 *de homine Pergameo*] Homérosz Iliaszára utalhat.

58.

2 *Brodensem*] Magyarbród (Uherský Brod, CZ).

59.

7 *Ambo praestantes virtutibus, artibus ambo*] LOTICHIUS 1586, 229: *Insignes ambo virtutibus, artibus ambo*

61.

9 *Fana prius Sancti Benedicti nomine dicta*] Valószínűleg Zoborhegyi Szent Benedek vágsziklási (Skalka nad Váhom, SK) zarándokhelyére utal.

62.

1 *Leucorea*] Wittenberg.

7 *Leonhardi Stöckelii*] A bártfai születésű humanista pedagógus és teológus Leonhard Stöckel (1510–1560), aki 1539-től haláláig vezette a bártfai iskolát (*ELEM I/3*, szerk. CSEPREGI 2016, 213); *Thomam Fabricium*] A Besztercebányán született Thomas Faber († 1592) Stöckel tanítványa volt Bártfán, ahol 1558-tól haláláig tanított és Stöckel után vezette a bártfai iskolát. 1561-ben feleségül vette Stöckel leányát, Annát (*ELEM I/1*, szerk. CSEPREGI 2014, 481).

15–16 *Incolumis ... dextra Getae ... premit*] 1578. július 7-én 1500 török támadta meg Korponát. A belvárosba nem tudtak betörni, de a külvárosból sok embert és jószágot elhajtottak.

63.

Az apostolok történetét a *Vitae sanctorum* alapján dolgozta fel.

1–56 Akrosztichon: SIMON IASSENSCI.

64.

1–14 Akrosztichon: NICOLAUS TOLNAI.

14 *repetens dulcia rura*] Lotichius 1586, 34.

65.

1–16 Akrosztichon: SEBASTIANO TECELI.

66.

1–12 Akrosztichon: ANDREA SAROSI.

67.

1–28 *Edidit ... honore tuum*] Akrosztichon: EGREGIO DOMINO IOHANNI PETRONIO.

17 *Sintavia*] Sempte (Šintava, SK).

71.

40 *Fatidico*] A nyomtatványban a *Vatidico* alak szerepel.

42 *Cynthius*] A Künthosz hegyre utal, vagyis künthoszi. Mader itt Artemiszre gondol.

72.

tit. *Barbara Adamovska*] Barbara Adamovska Martin Rakowski anyósa. Rakowski Dorothea Crivát vette feleségül, akinek az apja a címben jelzett Caspar Criva.

19 *Tarsensis*] Tarsus, Tarszosz: Pál apostol szülővárosa.

27–28 *Martino ... Rakocio*] Martin Rakowski (ca. 1535–1579), vagy régiesen Rákóczi Márton jelentősnek mondható neolatin költő. Életművét Miloslav Okál adta ki (Rakowski 1974). Nincs köze a Rákóczi családhoz. Humanista neve (Martinus Rakocius) születési helyére, Nagyrákóra (Rakovo, SK) utal.

73.

21 *Colacine*] Nicolaus Colacinus.

App. 7.

32 *stabulum Augiae*] Herkules történetére utal a mondás. Megtisztítani Augeiasz istállóját, vagyis rendet tenni a nagy rendetlenségben.

33 *Cyrrha*] Delphoi kikötője, vagyis egyszerűen a város: Delphoi.

Mephiti] Mephitis (vagy Mefitis) szamnisz eredetű istennő, aki a föld jellemzően vulkanikus, vagy mocsarakból felszálló ártalmas kigőzölgéseit űzi el.

35 *Clario*] Az ióniai Klarosz, ahol Apollónnak volt temploma és orákuluma. Ebből nyerte egyik epithetonját is *Apollo Clarius*.

37 *Pimplae*] Sartorius a metrum miatt kihagy egy magánhangzót. Helyesen *Pimpleae* lenne, amely Pimpleiára, Orpheusznak és a múzsáknak szentelt egykori településre utal az Olümposzon. Innen jön a múzsák egyik jelzője is: Πιμπληίδες, és ebből következik 'múzsa' jelentése is.

83 *Trophonius antro*] Trophóniosz boiótiai hős. Trophóniosz barlangjába alászállni annyit jelent, hogy hatalmas félelem lesz úrrá valakin. Az Apollónhoz szóló homéroszi himnusz szerint Trophóniosz és Agamédész építették Apollón templomát Delphoiban.

85 *Cynthi*] Cynthius: a déloszi Künthosz (Κύνθος) hegyhez tartozó, ahol Apollón és Artemisz/Diana is született. Itt ismét Apollónra vonatkozik.

91 *Zoile*] Zoilus (Ζωΐλος) görög grammatikus (Kr. e. kb. 400–320). Később a Homéroszt is túlzó kritikával illető munkája miatt elnyerte a „Homéroszt ostorozó" (*Homéromasztix*) nevet. A humanista irodalomban a mindent kritizáló és gáncsoskodó olvasóra használt közismert név.

App. 10.

tit. *Georgius Fabricius Chemnicensis*] Lásd a névjegyzékben.

App. 11.

68 *Cypridos*] Grécizmus: Κύπρις genitivusa. Vénuszra vonatkozik.

App. 13.

1 *Harpyias*] A nyomtatvány eredeti alakja olvashatatlan. A kézzel írt javítás viszont hibás: *Harpiyas*.

App. 14.

34 *auricomi Dei*] Az aranyhajú isten: Apollón.

App. 15.

Antidoron] Viszontajándék: ἀντίδωρον.

App. 29.

tit. *Bacchi morbo*] Kiszáradással járó betegség.

App. 31.

5 *Cymodoceque*] Kümodoké, tengeri nimfa. A néreidák egyike.

App. 32.

Spartam, quam nactus es orna] Lásd 41. vers 145. sor jegyzetét.

Est opus ... malos] Baptista Mantuanus *Contra poetas impudice loquentes* című költeményének a 113–114. sora.

App. 35.

Intelligenti satis dictum] A *Sapienti sat* latin közmondás különböző változatokban ismert. Az idézett megfogalmazással pontosan megegyező hely: Thomas a Kempis, *De imitatione Christi,* 34, 1. (Deus meus et omnia. Intelligenti satis dictum est, et saepe repetere iucundum est amanti.)

Prividiae] Privigye (Prievidza, SK).

App. 36.

Ioannem Fabriciadem Arvensem] Johannes Fabricius (Fabritius): Árva vármegyében született. 1581-ben felsőszerdahelyi (Horná Streda, SK), 1581 és 1586 között galgóci lelkész és esperes (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 464).

App. 37.

5 *Gryneus Apollo*] A kis-ázsiai Grüneion város Apollónnak szentelt templomról és jóshelyről volt híres.

14 *versus Phocidos*] A delphoii orákulumokra utal.

19 *Latonia*] Létó leánya, vagyis Diana.

App. 39.

22 *carpe viam*] A *carpe diem* frázissal játszik.

App. 40.

tit. *Simonem Forgacz de Gymes*] Forgách Simon (1527–1598), dunántúli főkapitány.

A Mader-könyv verseinek címzettjei és szerzői

Az ábécésorrendbe szedett lista azon személyek életrajzi adatait foglalja össze, akik felbukkannak Mader könyvében. (A magyar irodalomtörténetben már jól ismert személyeknek csak a nevét adtam meg.) A felekezeti és nemzeti viták elkerülése miatt is jobbnak láttam a neveket latin alakjukban szerepeltetni. (Így aztán mindenki oda húzza be magának, vagy másnak, ahova akarja.) A nevek mögött szögletes zárójelben jeleztem a versek számát, amelyekben az említett személyek szerepelnek.

Adamovska, Barbara [72]: Martin Rakowski anyósa és Caspar Criva felesége.

Balassa István, (II.) (1548–1590) [2]: (I.) Balassa Menyhárt és Thurzó Anna fia. Feleségei: Zrínyi Ilona, Bebek István leánya és Devecseri Csoron Anna. Bornemisza Péter pártfogója. (Nagy 1857, 119, 123.)

Barossius, Andreas [45, 54]: lelkész Kisbirócon (Malé Birovce, SK) és Ádámfalván (Adamovce, SK).

Barossius, Petrus [12, 13, 14, 22; app. 8, app. 12, app. 21, app. 40]: A Trencséntől 30 kilométerre lévő Bellusban (Beluša, SK) született. Először Németlipcsén tanított, majd Trencsénben (Trenčín, SK), ahol Mader tanára is volt. Ugyanitt jegyző is volt. Első felesége, Brigitta halála után vette feleségül Elisabetha Hroncovát. Róla részletesen lásd: Okál 1971.

Beczkoviensis, Georgius [app. 34]: beckói származású lelkész 1579–1580-ban Apátszentmihályon, majd 1586-ban Vágújhelyen. (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 112.) De a Madernek írt vers címe alapján 1582-ben már prépost is ugyanitt: *a [...] praeposito Wyheliensi [...], anno 1582*. És akkor Caspar Mrziglod volt a hivatalban az elődje. Okál szerint viszont a Georgius Beczkoviensis név Georgius Chotessoviusra utal (Okál 1986, 155). Ám ha Chotessovius meghalt 1578 előtt, akkor nem írhatta meg epithalamiumát 1582-ben.

Bulgar (Balgar), Georgius (†1585) [15, 44, 47, 48, 49; app. 25, app. 26, app. 28]: Bánban született. Mader zsolnai iskolatársa. Selmecbányán, Zsarnócán, Késmárkon és Bánban is tanult. 1584. december 15-én ordinált Wittenbergben. 1580-tól tanár, majd 1584–1585-ben lelkipásztor is Bánban. (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 76.)

Cabat, Georgius [70]: trencséni bíró. Mader a fautorának nevezi.

Carponensis (Crupinius), Andreas [62]: Korponai (Krupina, SK) András. Mader bártfai iskolatársa. Krupinai András 1571-től 1575-ig tanult Bártfán. 1575 és 1576 között iskolamester Korponán. 1576. november 3-án iratkozott be a wittenbergi egyetemre, ahonnan 1578. október 15-ei felszentelése után tért haza Korponára, ahol szlovák prédikátor lett. (Okál 1986, 151; *ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 297.)

Carthicius Novisoliensis, Mathias [app. 37, app. 38, app. 39]: neve alapján besztercebányai (Banská Bystrica, SK). Balassa István fiának, (II.) Menyhártnak a házi praeceptora. Egy Madernek írt verse alapján 1586 januárjában Malackán (Malacky, SK) tartózkodik.

Chotessovius, Georgius [app. 29, app. 30]: kotessói származású tanár Trencsénben (1577) és Vágújhelyen (1578), ahol 1578-tól prépost is, de 1578. december 15-e előtt meghalt. (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 250.)

Colacinus (Colacinates), Nicolaus (†1583) [9, 27, 28; app. 16]: Mader zsolnai tanára. 1570-től Privigyén tanított, 1572-től 1579-ig a zsolnai (Žilina, SK) iskola rektora, amit Dersffy Ferenc számol fel 1579. december 2-án. Ekkor Biccsére (Nagybiccse, Bytča, SK), 1582-ben Mosócra (Mošovce, SK), majd Trencsénbe ment, ahol az iskola rektoraként halt meg 1583-ban – Mader egyik verse szerint (no. 73) – pestisben. (Keveházi 1989, 29–30.)

Conradi, Georgius [51]: besztercebányai születésű tanár Klobusicban. Trencsénben és Zsolnán tanult. Majd 1578 és 1587 között Illavában rektor.

1587. október 11-ei wittenbergi felszentelése után az év végétől gallyasi, 1591-től beckói, majd 1601 és 1604 között vágújhelyi lelkész. (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 270.)

Criva, Caspar (Krivai Gáspár) [72]: Trencsén városi tanácsának a tagja, 1558 és 1561 között a város bírója volt. Felesége Barbara Adamovska. Leányukat, Dorothea Crivát (Krivai Dorottyát) Rakovszky Márton vette feleségül. Bernátová 2005, 93.

Elias [52]: Mader tanítványa Trencsénben.

Fabricius, Georgius [app. 10]: neve alapján chemnitzi származású. Talán azonos azzal a turócszentmihályi (Turčiansky Michal, SK) lelkésszel (1580–1610), majd 1602-ig turóci esperessel, aki Prágában tanult. (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 459.)

Fonticulus, Briccius [52; app. 17]: Mader tanítványa Trencsénben. Amikor Mader már Beckóban él, akkor Fonticulus Körmöcbányán tanít. Talán ő az, akit Fontanus (Fontani) néven ismerünk és később lelkipásztor Svábfalván (Švábovce, SK). (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 509.)

Grundelius Varraliensis, Ioannes [55]: a neve minden bizonnyal Szepesváraljára utal. Fia, Mader pataki iskolatársa volt, akitől Mader levelet vitt neki. Talán rokona az a Szepes vármegyei Benjamin Grundelius, aki 1574 januárjában iratkozott be a wittenbergi egyetemre. (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 608.)

Halachi de Bobrownic, Ioannes [43]: a neve Bobrovnikra utal. A beckói vár birtokainak prefektusa. Mader a patrónusának nevezi.

Helnerus, Valentinus [10, 11; app. 11, app. 17]: Mader brassói (Brașov, RO) származású sárospataki iskolatársa.

Hrabowski (Hrabovsky), Martinus [app. 31, app. 32]: Trencsénben született. A sziléziai Brzegben (Brieg) ordinált 1570. május 13-án, majd ezután Késmárkon szlovák diakónus. (*ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 724.)

Hroncovia, Elisabetha [12, 13]: Petrus Barossius felesége Illavából, aki az illavai kastély urának családjában (Ostrošič) nevelkedett (Okál 1986, 158).

Husselius (Hussel), Albertus [app. 35]: 1554-ben született Privigyén (Prievidza, SK). 1564 és 1568 között Turócszentmártonon, 1569–1570 között Körmöc-

bányán tanult, majd 1572-ben Hájon (Áj, SK) tanít. 1573 és 1575 között jegyző Privigyén. 1576–1577-ben ismét tanult, de Lőcsén. 1577–1589-ben Zsolnán (kántorként is), 1580–1583 között Privigyén, majd 1583-tól 1584-ig Mosócon tanít. 1584. december 15-én ordinált Wittenbergben, majd 1584-től 1593-ig Privigyén lelkész, miközben 1587-ben bajmóci esperes is. 1593 és 1596 között Biccsén udvari prédikátor, de közben 1593-ban báni, majd 1594 és 1596 között felső-trencséni esperes. 1596 februárjában halt meg Biccsén. (Keveházi 1989, 27; *ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 738.)

Hynconius, Ioachimus [app. 5]: a csehországi Pacovban született. Elemi tanulmányait Jihlavában kezdte meg. 1575. szeptember 5-én szerezte meg baccalaureusi fokozatát Prágában. 1577 legelejétől Trencsénben, majd később 1580-ban Selmecbányán tanított. 1583-ban katolikus hitre tért. 1585-től a csehországi Mikulovicében plébános. (*Rukověť* 1966, 376–378; Okál 1986, 154.)

Jessenius (Jeszenszky, Jesensky), Simon [6, 29, 63; app. 24, app. 42, app. 43]: a mai Turócjeszenen (Turčianske Jaseno, SK) született 1529-ben Stephanus Jessenius és Barbara Rakovská fiaként. Bártfán (Bardejov, SK), majd 1555. május 31-én iratkozott be Wittenbergben (*AAV*, ed. Foerstemann, 307). Hazatérve Turócszentmártonban (Martin, SK) és Németlipcsén (Partizánska Ľupča, SK) volt tanár. Ezután trencséni várnagy és alispán, valamint jegyző és a trencséni költői kör tagja. Mader trencséni és bártfai tanulmányai mecénásának nevezi. A Mader-kötetben lévő három versén kívül ismert még egy 1560 körüli (inc. *Quem pietas Domino gratum virtusque decora*) és egy későbbi verse unokatestvérének Rakowski Mártonnak (inc. *Pulchra Magistratus tua dum ornamenta relegi*), valamint egy 1577-es költeménye Koppay György kötetében Miksa császár halálára (inc. *Maximus Imperii Rector, quo sospite nunquam*) ajánlva. (*Rukověť* 1966, 443; Okál, Koppay 1980, 96–97.)

Leporinus, Michael [30]: Wrocławban és Rostockban tanult körmöcbányai származású tanár, aki Prágában, majd Selmecbányán tanított. 1584. április 22-én ordinált Wittenbergben. 1584-től a tescheni hercegség-beli Puńcówban (Punzau), majd 1605-ben a csehországi Kunštátban lelkész. (Okál 1986, 151; *ELEM I/1*, szerk. Csepregi 2014, 973.)

Luczatinski, Aegidius [71]: a neve Lucatőre (Lučatín, SK) utal.

Luczatinski, Ioannes [71]: Aegidius Luczatinski fia. Anyja egy bizonyos Elisabeth.

Maczac (Macák), Adam [24]: trencséni bíró és polgármester.

Mader, Nicolaus (Mikuláš) [8, 21, 39, 40, 73; app. 14]: Valerian Mader apja. Befolyásos trencséni polgár. Először főúri családok intézője, majd polgármester (Okál 1986, 160).

Malobicenus, Martinus [58]: Prágai tanulmányai befejezése után 1574 és 1582 között rektor Magyarbródon (Uherský Brod, CZ), majd Vizovicében és különböző kelet-morvaországi falvakban volt lelkész. 1588 körül Magyarbródon esperes volt. (*Rukověť* 1969, 253; Okál 1986, 149.)

Marci, Ioannes [app. 41]: galgóci tanulmányainak 1588-tól van nyoma. 1608-ban Bábaszéken (Babiná, SK) lelkész. (*ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 23.)

Marothius, Basilius [75]

Mazurkius Teutolipchensis, Christophorus [app 9]: Németlipcsén született. 1588 elején Trencsénben segédtanító (a Madernek írt vers címe alapján). Radványon kántor, később tanár Galgócon, Lipnikben és Prerauban. 1590. február 22-én ordinált Wittenbergben. 1590-től Domaželicében, 1597-től Přerovban és 1599–1600 között Németlipcsén lelkész. 1604 és 1610 között liptói esperes. (*ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 52.)

Mednienski, Nicolaus (Mednyánszky Miklós?) [20, 25, 31, 35, 36, 46; app. 19, app. 22, app. 27, app. 33]. Illavában született, régi Trencsén vármegyei nemesi család sarja. Mader unokatestvére és trencséni iskolatársa, később a beckói iskola rektora és Bánffy László titkára. Talán ő az, aki 1601-ben Trencsén vármegye főjegyzője. (Nagy 1860, 382–387.)

Mrziglod (Marciglodius), Caspar [app. 19]: 1580 és 1588 között vágújhelyi lelkész és prépost. (*ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 27.)

N., Valentinus [57]: sirokai lelkész (Široké, SK).

Nagy Transsylvanus, Ioannes (Nagy János) [app. 4]: Mader – talán – sárospataki iskolatársa.

Petroni, Iohannes (Petron János, 1537–1613) [67]: Balassa István familiárisa és a Balassa család uradalmainak jószágigazgatója. 1608-ban prefektus Malackán (Malacky, SK). 1613. november 27-én halt meg, Széleskúton (Sološnica, SK) temették el Nagy 1862, 846; Deák 1885, 54–56; Szentmártoni Szabó 2022, 208–210.

Philomates, Ioannes [app. 1, app. 2]: Privigyén született. 1578 és 1583 között Rózsahegyen (Ružomberok, SK) tanít. 1583–1587-ben Szentandráson (Liptovský Ondrej, SK), majd 1588 és 1591 között Bazinban (Pezinok, SK) lelkész. (*ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 292.)

Popelius (Poppel) a Lobkowicz, Julia [74]: Ladislaus Popelius (Poppel) a Lobkowicz fiatalon elhunyt kislánya.

Popelius (Popel, Poppel) a Lobkowicz (Lobkovic, Lobkovicz, Lobkowitz), Ladislaus [5, 74]: idősebb Ladislaus a Lobkowicz és Johanna Berková z Dubé fia. 1563-ban feleségül vette Magdalena a Salmist. Négy leányukat a Kurzbach, Solm, Trčka és Batthyány családba házasították be (Koltai 2012, 65–71). 1576-tól Trencsén zálogjogát bírja felerészben Ernfried von Ortenburghgal. Trencsén vármegye főispánja és királyi főkapitány is. 1582 és 1587 között a cseh kamara elnöke volt, de 1594-ben kegyvesztett lett, ezért magyarországi birtokaira menekült. 1583-ban a vár zálogjogát eladta Gimesi Forgách Imrének (Kenyeres 1995, 21–22). Genealógiai táblázatot lásd: Sommersberg 1730, 46–47.

Prunonus (Pruno, Bruno), Ioannes [59; app. 15, app. 36]: 1560-ban született Galgócon. 1577–1578-ban Zsolnán, Iglauban, Jénában és Lipcsében tanult, majd 1579. január 9-én a wittenbergi egyetemre iratkozott be. 1581-től tanár és 1582-től lelkész Galgócon, majd Colacinus halála után 1583-tól 1586. március 23-ai haláláig Trencsénben tanár. Thurzó György nevelője és a lutheri Kis káté első szlovák fordítója. (Okál 1986, 149; *ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 358.)

Prunonus, Paulus [59]: német polgár Galgócról (Hlohovec, SK), Ioannes Prunonus bátyja és Mader – valószínűleg – zsolnai iskolatársa. (Okál 1986, 149.)

Racicenus (Osvaldi), Stephanus [60, 61]: 1560 körül született Rákosvölgyben (Račice, SK) (Okál 1985, 155 szerint viszont a morvaországi Račicében). Nyitradivéken, majd 1574-től Körmöcbányán és 1576-tól Trencsénben tanult. Okál szerint Mader iskolatársa Zsolnán (Okál 1986, 155). 1578-tól Bánon iskolamester. 1580. május 11-én ordinált Wittenbergben. 1580-tól Bánon, majd Beckón és Vágújhelyen, 1599-től Ószombaton (Sobotište, SK) és 1611-ben Szakolcán lelkész. (*ELEM I/2*, szerk. Csepregi 2015, 214.)

Sarosius (Sárosi), Andreas [66]: A neve Nagysárosra (Veľký Šariš, SK) utal. Sárosi 1581. április 26-án iratkozott be wittenbergi egyetemre. (Okál 1986, 153.)

Sartorius, Hieremias Arvensis [app. 7, app. 13]: az Árva (Orava, SK) melletti Nagyfaluban (Veličná, SK) született. 1584. március 4-én iratkozott be a wittenbergi egyetemre. 1588 és 1593 között Trencsénben tanár, de a Madernek írt vers és a könyvben olvasható ajánlás szerint az iskola rektora is. 1593-tól Nagyfaluban, 1594-től 1604-es haláláig Trencsénben lelkész. (*ELEM I/3*, szerk. Csepregi 2016, 16)

Sartorius, Nicodemus [41]: Besztercebányán született, Jihlavában (Iglau) tanult, majd a trencséni iskola tanára lett. Később besztercebányai diakónus és 1588–1595 között zólyomi (Zvolen, SK) lelkész. Mader verse szerint bicscsei lelkész is volt három évig, valószínűleg zólyomi szolgálata előtt, vagyis 1585 és 1588 között. 1595. január 21-én halt meg. (*ELEM I/3*, szerk. Csepregi 2016, 21)

Schelendorf, Andreas [68]: Georgius Schelendorf kisfia.

Schelendorf, Georgius [68]: trencséni nemes. (Lásd: Österreichisches Staatsarchiv, Hoffinanz-Ungarn RN 33. Konv. 1576. október fol. 44–58.)

Sickius (Sick), Albertus [app. 23]: wrocławi születésű. (Okál 1986, 153)

Storcius, Ioannes [17, 32]: Mader verse szerint a „földije". Trencséni polgár, valószínűleg jogi végzettséggel a városi tanács tagja.

Thal, Anthonius [38]: a Szepesi Kamara császári tanácsosa.

Thököly Sebestyén (†1607) [65]: Róla lásd: Oláh 2018, 518–520.

Tolnai Katona Miklós (Nicolaus Tolnensis) [56, 64; app. 3]: Mader sárospataki iskolatársa, később mezőtúri tanár és elsőpap. (Szabó 1986, 493.)

Werner Novisoliensis, Andreas [app. 20]: besztercebányai.

Zaluzki de Zaluz, Ioannes [42]: Neve talán a ma már Vágbeszterce településrészének számító Zálužra utal. Radéczy István, egri püspök titkára.

Zeybigius Chemnicensis, Matthias [app. 6]: neve alapján chemnitzi származású cseh személy. (Okál a *Chemnicensis*t *Cremnicensis*nek olvasta, ami miatt körmöcbányainak írja: Okál 1986, 154.)

Incipitmutató

Irodalomjegyzék

AAV, ed. Foerstemann
Album Academiae Vitebergensis, I, 1502–1560, ed. Karl Eduard Foerstemann (Leipzig: Karl Christian Philipp Tauchnitz, 1841).

Adattár 11, 1983
A magyar könyvkultúra múltjából: Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11), szerk. Herner János, Monok István (Szeged: JATE, 1983).

Adattár 12, 1984
A Dernschwam-könyvtár: Egy magyarországi humanista könyvjegyzéke (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 12), szerk. Keveházi Katalin, Monok István (Szeged: JATE, 1984).

Adattár 12/2, 1992
A Zsámboky-könyvtár katalógusa (1587): Gulyás Pál olvasatában (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 12/2), szerk. Monok István (Szeged: Scriptum Kft., 1992).

Adattár 13/2, 1992
Magyarországi magánkönyvtárak II: 1588–1721 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13/2), szerk. Monok István (Szeged: Scriptum Kft., 1992).

Adattár 13/4, 2009
Magyarországi magánkönyvtárak IV: 1552–1740 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13/4), szerk. Monok István (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2009).

Adattár 13/5, 2010
Magyarországi magánkönyvtárak V: 1643–1750 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 13/5), szerk. Monok István (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2010).

Adattár 14, 1988
Partiumi könyvesházak 1623–1730 (Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Zilah) (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 14), szerk. Fekete Csaba, Kulcsár György, Monok István, Varga András (Budapest–Szeged: MTA Könyvtára, 1988).

Adattár 16/2, 1994
Erdélyi könyvesházak II. Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/2), szerk. Monok István (Szeged: Scriptum Kft., 1994).

Adattár 16/3, 1994
Erdélyi könyvesházak III. 1563–1757. A Bethlen-család és környezete. Az Apafi-család és környezete. A Teleki-család és környezete. Vegyes források (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/3), szerk. Monok István (Szeged: Scriptum Kft., 1994).

Adattár 17/1, 1990
Magyarországi jezsuita könyvtárak 1711-ig, I, Kassa, Pozsony, Sárospatak, Turóc, Ungvár (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 17/1), szerk. Monok István, Varga András (Szeged: Scriptum Kft., 1990).

Adattár 17/2, 1997
Magyarországi jezsuita könyvtárak 1711-ig, II, Nagyszombat, 1632–1690 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 17/2), szerk. Farkas Gábor Farkas, Monok István, Varga András (Szeged: Scriptum Kft., 1997).

Adattár 19/1, 2001
Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon, 1526–1726, Jegyzékszerű források (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 19/1), szerk. Monok István, Zvara Edina (Szeged: Scriptum Kft., 2001).

Adattár 19/3, 2008
Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon: Ferences könyvtárak, 1681–1750 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 19/3), szerk. Monok István, Zvara Edina (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2008).

Adattár 33/1, 1992
Szamosközy István (Stephanus Zamosius), *Analecta lapidum vetustorum et nonullarum in Dacia antiquitatum, 1593. Inscriptiones Romanae in lapidibus antiquis Albae Iuliae et circa locorum, 1598* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 33/1), szerk. Balázs Mihály, Monok István (Szeged: Scriptum, 1992).

Alciati 1531
Viri clarissimi D. Andreae Alciati Iurisconsultiss. Mediol. ad D. Chonradum Peutingerum Augustanum, Iurisconsultum Emblematum liber (Augsburg: Henricus Steynerus, 1531), (VD16 A 1641).

Almási 2022
Almási Gábor, *Astrology in the crossfire: the stormy debate after the comet of 1577 = Annals of Science* 79 (2022), 137–163.

Bărbulescu 1995
Mihai Bărbulescu, *Az „Inscriptiones Romanae" felirattani vonatkozásai* = Szamosközy István (Stephanus Zamosius), *Analecta lapidum vetustorum et nonullarum in Dacia antiquitatum, 1593. Inscriptiones Romanae in lapidibus antiquis Albae Iuliae et circa locorum, 1598* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 33/1), szerk. Balázs Mihály, Monok István (Szeged: Scriptum, 1992), 9–23.

Bernátová 2005
Viera Bernátová, *Rakovszky Borbála élete = Archivum Sala: a Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevéltárának évkönyve*, II. (Vágsellye – Šala: Pozsonyi Állami Levéltár Vágsellyei Fióklevéltár, 2005), 93–103.

Bocatius, szerk. Csonka 1990
Ioannes Bocatius, *Opera quae exstant omnia: Poetica*, edidit Franciscus Csonka (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990).

Borsa 1964
Borsa Gedeon, *XVI. századi magyarországi nyomtatványok a bécsi Nationalbibliothekban = Magyar Könyvszemle* 80 (1964), 162–166.

Bottens 1703
Fulgentius Bottens, *Commentaria in omnes epistolas B. Pauli Apostoli quibus hae omnes breviter et clare quantum Deus dedit, fere de verbo ad Verbum Explicantur ac dilucidantur* [...] (Brugge: Franciscus van Heurck, 1703).

Chyträus 1579
Nathan Chyträus, *Poematum Nathanis Chytraei praeter sacra omnium libri septendecim* (Rostock: Stephanus Myliander, 1579).

Clajus 1575
Johannes Clajus, *Explicationum anniversariorum evangeliorum lib. quatuor* [...] (Leipzig: Johann Steinmann, 1575).

Deák 1885
Deák Farkas, *Forgách Zsuzsánna: 1582–1632* (Budapest: Mehner, 1885).

Dienes, Ugrai 2013
Dienes Dénes, Ugrai János, *A Sárospataki Református Kollégium története* (Sárospatak: Hernád Kiadó, 2013).
Disticha Catonis 1626 *Dionysii Catonis disticha de moribus ad filium* (Leiden: Andreas Cloucquius, 1626).

Dudith 1579
Andreae Duditii *viri clarissimi de cometarum significatione commentariolus. In quo non minuus eleganter, quam docte et vere mathematicorum quorundam in ea re vanitas refutatur. Addidimus D. Thomae Erasti eadem de re sententiam* (Bázel: Pietro Perna, 1579.)

ELEM I/1, szerk. Csepregi 2014
Csepregi Zoltán, *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM). Proszopográfiai rész I, A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610) I/1: A–L* (Budapest: MEDiT, 2014).

ELEM I/2, szerk. Csepregi 2015
Csepregi Zoltán, *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM). Proszopográfiai rész I, A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610) I/2: M–R* (Budapest: MEDiT, 2015).

ELEM I/3, szerk. Csepregi 2016

Csepregi Zoltán, *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM). Proszopográfiai rész I, A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610) I/3: S–Z* (Budapest: MEDiT, 2016).

ELEM II/3, szerk. Csepregi 2021

Csepregi Zoltán, *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM). A zsolnai zsinattól (1610) a soproni országgyűlésig (1681), II/3: Kelet-Magyarország (az ötvárosi egyházkerület és az erdélyi magyar evangélikus gyülekezetek)* (Budapest: MEDiT, 2021).

Eobanus 1539

Operum Helii Eobani Hessi *Farragines duae* [...] (Schwäbisch Hall: [Peter Braubach], 1539).

Eobanus 1548

Eobanus Hessus, *Psalterium Davidis carmine redditum* [...] (Leipzig: Valentin Papa, 1548), (VD16 B 3190).

Farkas 2010

Farkas Gábor Farkas, *Az 1577-es üstökös és Szenci Molnár Albert = "...mint gyümölczös termett szölöveszszöc..." Tanulmanyok P. Vásárhelyi Judit tiszteletére*, szerk. Stemler Ágnes, Varga Bernadett (Budapest: OSZK–Balassi, 2010), 57–60.

Farkas 2014

Farkas Gábor Farkas, *Stars or comets. Celestial phenomena in early modern prints = Kniha* 40 (2014), 251–261.

Filiczki 1614

Johannes Filiczki de Filefalva, *Carminum liber primus; Carminum liber secundus, sive miscella epigrammata* (Basileae: Typis Johannis Schroeteri, 1614), (RMK III 1130).

Gálfi 2011

Gálfi Emőke, *Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504–1518)* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011)

Gálfi 2015

Gálfi Emőke, *A gyulafehérvári hiteleshely levélkeresői (1556–1690)* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015).

Genette 2001

Gérard Genette, *Paratexts: thresholds of interpretation*, tr. Jane E. Lewin, foreword by Richard Macksey (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).

Gribaldi 1556
Matthaeus Gribaldi Mophae, *De methodo ac ratione studendi libri tres* [...] (Lyon: Ioannes Frellonius, 1556).

Grieco 2010
Allen J. Grieco, *From roosters to cocks: Italian Renaissance fowl and sexuality = Erotic Cultures of Renaissance Italy*, ed. Sara F. Matthews-Grieco (London – New York: Routledge, 2010), 89–140.

Gyulaffi 1894
Gyulafy Lestár följegyzései, közli Szilágyi Sándor (Monumenta Hungariae Historica – Magyar Történelmi Emlékek, 33), (Budapest: Akadémia, 1894).

Hellmann 1977
C. Doris Hellmann, *The comet of 1577: Its place in the history of astronomy* (New York: AMS Press, 1977).

Holuby 1910
Holuby József, *A régi zsolnai ág. hitv. evang. egyházközség történetének rövid vázlata*, ford. Krizsan Zsigmond (Budapest: Hornyánszky Viktor, 1910).

Iványi 1926
Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése [M. and the Hung. Corpus Juris]. Bp., 1926

Jakó 2004
Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez II. 1301–1339, közzéteszi Jakó Zsigmond (Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2004).

Jankovits 2018
Jankovits László, *A könnyező orvos. Rimay János Ilona-verse = Irodalomtörténeti Közlemények* 122 (2018), 785–802.

Kathona 1974
Kathona Géza, *Fejezetek a török hódoltsági reformáció történetéből* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974).

Kenyeres 1995
Kenyeres István, *A trencséni vár a XVI. században = Fons* 2 (1995), 5–72.

Keveházi 1989
Keveházi Katalin, *Az Evangélikus Országos levéltár V. 1. jelzetű levélgyűjteménye* = *Lymbus* 1 (1989), 23–35.

Kiss 2018
Kiss Farkas Gábor, *Istvánffy Miklós Oláh-panegyricusa* = *„A magyar történet folytatója" : Tanulmányok Istvánffy Miklósról*, szerk. Ács Pál, Tóth Gergely (Budapest: MTA BTK TTI, 2018), 207–224.

Kis-Viczay 1713
Petrus Kis Viczay, *Selectiora adagia Latino-Hungarica in gratiam et usum scholasticae juventutis collecta, et in alphabeti seriem concinnata* (Bártfa: Typis civitatis, 1713).

Knapp 2018
Knapp Éva, *Palingenius Zodiacus vitae-je a régi magyar irodalomban* = *Irodalomtörténeti Közlemények* 122 (2018), 127–144.

Koltai 2012
Koltai András, *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén* (Győr: Győri Egyházmegye Levéltár, 2012).

Kovács 1995
Kovács András, *Humanista epigráfusok adalékai Gyulafehérvár közép- és koraújkori helyrajzához* = Szamosközy István (Stephanus Zamosius), *Analecta lapidum vetustorum et nonullarum in Dacia antiquitatum, 1593. Inscriptiones Romanae in lapidibus antiquis Albae Iuliae et circa locorum, 1598* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 33/1), szerk. Balázs Mihály, Monok István (Szeged: Scriptum, 1992), 25–35.

Kristeller 1973
Paulus Oskarius Kristeller, *Supplementum ficinianum*, 2 vol. (Firenze: Olschki, 1973).

Kubinyi 2009
Kubinyi András, *A városi rend kialakulásának előfeltételei és a főváros kereskedelme a 15. század végén* = Kubinyi András, *Tanulmányok Budapest középkori történetéről,* I. (Budapest: Budapest Főváros Levéltára, 2009).

Lotichius 1586
Petri Lotichii Secundi opera omnia [...] (Leipzig: Hans Steinmann, 1586), (VD16 L 2856).

Lovas 2022
Lovas Borbála, *Egy ismeretlen ismerős: Dávid Ferenc prédikációgyűjteménye = Dávid Ferenc és a kortárs prédikációirodalom: A reformáció első generációi*, szerk. Lovas Borbála, Szigeti Molnár Dávid (Budapest: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2022), 27–61.

Mader 1588
Valerianus Mader, *Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum, propter tyrones artis versificatoriae, ut quomodo ea comparanda, promovenda, amanda, et conservanda sit, exemplum capiant, in lucem editus* (Galgócz: Typis Valentini Mantskovit, 1588), (RMNy 611).

Makó, szerk. Szádoczki 2018
Makó Pál *költői munkái*, sajtó alá rendezte, bevezetést és jegyzeteket írta Szádoczki Vera (Budapest: MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2018).

Melanchthon 1579
Philipp Melanchthon, *Epigrammatum libri sex*, ed. Petrus Vincentius (Wittenberg: haeredes Iohannis Cratonis, 1579), (VD16 M 3179).

Menander 1981
Menander Rhetor, ed., tr., com. by Donald Andrew Russell, Nigel Guy Wilson (Oxford: Clarendon Press, 1981).

Mészáros 1981
Mészáros István, *XVI. századi városi iskoláink és a „studia humanitatis”* (Budapest: Akadémiai, 1981).

Miholcsa 2022
Miholcsa Gyula, *Jön az üstökös!* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2022).

Minárik 1967
Jozef Minárik, *Latinská humanistická príležitostná poézia od začiatkov do druhej polovice 17. storočia = Humanismus a renesancia na Slovensku v 15–16. storočí*, eds. Ľudovít Holotík, Anton Vantuch (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967), 234–269.

Mišianik 1967
Ján Mišianik, *Vývin humanizmu na Slovensku = Humanismus a renesancia na Slovensku v 15–16. storočí*, eds. Ľudovít Holotík, Anton Vantuch (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967), 198–233.

Misocacus 1578
Prognosticon. Prognosticon, az wy cometa felöl valo jövendülés, mely ez el múlt 1577. esztendöben Sz. András havában tetzet meg jövendöltetöt Dantzkába az Vilhelmus Misocakus *mester által, és dedicáltatot az felséges és hatalmas István királynac, Lengyel ország kirallyánac* (Kolozsvár: Heltainé, 1578), (RMNy 414).

Molnár 2021a
Molnár Dávid, *Eius est paucis cognita fama viris : Janus Pannonius és Valerian Mader verse Marsilio Ficinóról = Irodalomtörténeti Közlemények* 125 (2021), 26–36.

Molnár 2021b
Molnár Dávid, *In Hungaria vero dementis est quaerere Ficinum? : Valerian Mader's poem about Marsilio Ficino = Studi Finno-ugrici: annali dell'istituto universitario orientale di Napoli* 1 (2021), 1–24.

Molnár 2024
Molnár Dávid, *Versőrlő malomkőnek korpája? Filefalvi Filiczki János költői életműve* (Budapest – Sárospatak: L'Harmattan – Tokaj-Hegyalja Egyetem, 2024).

Nagy 1857
Nagy Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal.* I. (Pest: Friebeisz István, 1857).

Nagy 1860
Nagy Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal.* VII. (Pest: Ráth Mór, 1860).

Nagy 1862
Nagy Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal.* IX. (Pest: Ráth Mór, 1862).

Okál 1971
Miloslav Okál, *Peter Baroš, člen trenčianského básnického krúžku = Auriga* 13 (1971), 118–136.

Okál 1986
Miloslav Okál, *Život a dielo Valeriána Mádera = Literárnomúzejný letopis* 20 (1986), 144–176.

Okál, Koppay 1980
Georgii Koppay opera omnia – Juraj Koppay Zobrané spisy, ed. Miloslav Okál (Bratislava: Slovenská Akadémia Vied, 1980).

Oláh 2018
Miskolci Csulyak István késmárki kapcsolatai = Reformácia v strednej Európe: Reformáció Közép-Európában: Reformation in Mittel-Europa, eds. Annamária Kónyová, Peter Kónya (Eperjes: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018), 517–532.

Pach 1978
Pach Zsigmond Pál, *A levante-kereskedelem erdélyi útvonala a 15–16. század fordulóján = Századok* 112 (1978), 1005–1038.

Pálfy 1965
Pálfy Miklós, *Katalog der Handschriftensammlung der Hallenser Ungarischen Bibliothek* (Halle-Saale: Max Niemeyer, 1965).

Palingenio 1531
Zodiacus vitae. Pulcherrimum opus atque utilissimum, Marcelli Palingenii Stellati poetae ad illustrissimum Ferrariae ducem Herculem secundum foeliciter incipit (Venezia: B. Vitalis, 1531?).

Palumbo 2007
Margherita Palumbo, *Manzoli, Pier Angelo = Dizionario Biografico degli Italiani*, Vol. 69 (Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 2007).

Panofsky 1930
Erwin Panofsky, *Hercules am Scheidewege* (Leipzig – Berlin: Teubner, 1930).

Rakowski 1974
Martini Rakovský a Rakov Opera omnia, ed. Miloslav Okál (Bratislava: Slovenská akadémia ved, 1974).

Reusner 1593
Nicolaus Reusner, *Opera, pars prima continens elegiarum libros VI. Elegorum Graecanicorum I. Heroidum fragmenta* (Jena: Tobias Steinmann, 1593).

Ritoókné Szalay 1984
Ritoókné Szalay Ágnes, *Hortus musarum: Egy irodalmi társaság emlékei* (Budapest: Magyar Iparművészeti Főiskola, 1984).

Ritoókné Szalay 2021
Ritoókné Szalay Ágnes, *„Ob pietatem soli". Megyericsei János tanúságtévő római köveiről* = Arte et ingenio: Tanulmányok Kovács András hetvenötödik születésnapjára, szerk. Gálfi Emőke, Kovács Zsolt, P. Kovács Klára (Kolozsvár–Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 1984).

Rukověť 1966
Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě: Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, 2, Č-J, eds., Opus ab Antonio Truhlář et Carolo Hrdina inchoatum, Josef Hejnic et Jan Martínek continuaverunt (Praha: Academia, 1966).

Rukověť 1969
Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě: Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, 3, K-M, eds., Opus ab Antonio Truhlář et Carolo Hrdina inchoatum, Josef Hejnic et Jan Martínek continuaverunt (Praha: Academia, 1969).

Rukověť 2011
Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě: Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, 6, Supplementa A-Ž, eds. Josef Hejnic, Jan Martínek (Praha: Academia, 2011).

Sabinus 1563
Georg Sabinus Brandeburgensis, *Poemata* (Leipzig: Ernst Vögelin, 1563) (VD16 S 135).

Scaliger 1561
Julius Caesar Scaliger, *Poetices libri septem: I. Historicus, II. Hyle, III. Idea, IIII. Parasceve, V. Criticus, VI. Hypercriticus, VII. Epinomis, ad Sylvium filium* ([Lyons]: Apud Antonium Vincentium, 1561).

Schulek 1939
Schulek Tibor, *Bornemisza Péter : 1535–1584* (Sopron – Budapest – Győr: Keresztyén Igazság, 1939).

Sebők 2007
Sebők Marcell, *Humanista a határon. A késmárki Sebastian Ambrosius története (1554–1600)* (Budapest: L'Harmattan, 2007).

Sebők 2017
Sebők Marcell, *Félúton az átmenetek közt. Dudith András értelmezése az 1577-es üstökösről, és a korabeli tudományosság kontextusai = Scientiarum miscellanea. Latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15–18. században* (Convivia Neolatina Hungarica 2.), szerk. Kasza Péter, Kiss Farkas Gábor, Molnár Dávid (Szeged: Lazi Könyvkiadó, 2017), 95–113.

Seidel 1555
Brunonis Seidelii Querfurdensis *poematum libri septem* [...] (Basel: Ioannes Oporinus, 1555).

Sommersberg 1730
Friedrich Wilhelm de Sommersberg, *Silesiacarum rerum scriptores aliquot adhuc inediti, quibus historia ab origine gentis ad obitum usque D. Imperatoris Rudolphi II. Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regis potentissimi speciatim recensetur, accedunt tabulae genealogicae* [...] (Leipzig: Michael Hubertus, 1730).

Stigel 1566
Poematum Ioannis Stigelii liber I. continens sacra (Jena: Donatus Ritzenhayn, Thomas Rebart, 1566), (VD16 S 9092).

Stigel 1577
Poematum Io. Stigelii *Gothani, ex recension Adami Siberi. Volumen primum* (Ienae: Donatus Ritzenhayn, 1577).

Szabó 1986
Szabó András, *Melanchthontól Lipsiusig: Tanárok, diákok és prédikátorok Sárospatakon 1562–1598 = Irodalomtörténeti Közlemények* 90 (1986), 483–506.

Szabó 1987
De Sigetho Hungariae propugnaculo. Zrínyi album, kiad. Kőszeghy Péter, tan. Szabó András (Budapest: MTA Irodalomtudományi Intézet–Akadémiai Kiadó, 1987 (Bibliotheca Hungarica Antiqua, XV), 8–12.

Szabó 2004
Szabó András, *A késő humanizmus irodalma Sárospatakon (1558–1598)* (Debrecen: Hernád Kiadó, 2004).

Szabó 2008
Szabó András, *Kassai magyar lelkészek és tanárok a 16. század második felében = Urbs – Magyar várostörténeti évkönyv 3.* (Budapest: Budapest Főváros Levéltára, 2008), 179–191.

Szabó 2014
Szabó András, *Laskai János debreceni tanár és Aesopus életéről szóló munkája = Az irodalomoktatás új kihívásai – A Selye János Egyetem Tanárképző Karának tudományos közleményei* (Budapest: Gondolat, 2014), 225–253.

Szabó 2017
Szabó András, *Coetus Ungaricus: a wittenbergi magyar diáktársaság, 1555–1613* (Budapest: Balassi, 2017).

Szenci Molnár, kiad. Szabó 2003
Szenci Molnár Albert naplója, kiad. Szabó András (Budapest: Universitas, 2003).

Szentmártoni Szabó 2010
Szentmártoni Szabó Géza, *Janus Pannonius és a szekszárdi apátúr* = *Parthenope veszedelme. Újdonságok a Janus Pannonius-filológia köréből* (Budapest: Cédrus Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, 2010), 152–167.

Szentmártoni Szabó 2022
Szentmártoni Szabó Géza, *Balassa Istvánné Zrínyi Ilona (1546–1570) párbeszédes epitáfiuma a széleskúti templomban* = *Antikvitás & Reneszánsz, Ünnepi különszám Lázár István Dávid 60. születésnapjára*, főszerk. Vígh Éva, szerk. Máté Ágnes, Kasza Péter (Szeged: SZTE Antikvitás és Reneszánsz – Források és Recepció Kutatóközpont, 2022), 197–221.

Szerémi 1890
Szerémi [Odescalchi Artúr], *A gróf Draskovich-család levéltárában talált XVII-ik századbeli feljegyzés* = Történelmi Tár 13 (1890), 370–377.

Székely 1982
Székely Júlia, *Justus Lipsius ismeretlen levelezőpartnere: Koppay György* = *Irodalomtörténeti Közlemények* 86 (1982), 649–652.

Szombathi, Soltész 1864
Szombathi János, *A sárospataki főiskola tanárainak életrajza*, szerk., ford. Soltész János (többekkel) = *Sárospataki Füzetek* 8 (1864), 120–136, 223–238, 303–317, 404–420, 521–530, 616–626, 687–705, 804–818, 873–899.

Szőke 2017
Szőke Kornélia, *Genealogia variabilis: Tanulmány a genealógia műfajairól a Thurzó-család példáján* (Miskolc, Doktori disszertáció, 2017).

van Dam 2015
Harm-Jan van Dam, *Poems on the Threshold: Neo-Latin carmina liminaria* = *Acta Conventus Neo-Latini Monasteriensis Proceedings of the Fifteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Münster 2012)*, eds. Astrid Steiner-Weber, Karl A. E. Enenkel (Leiden–Boston: Brill, 2015), 50–81.

WANDER 1867–1880
Karl Friedrich Wilhelm Wander, *Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk*, Bd. I–V (Leipzig: Brockhaus, 1867–1880).

Személy- és helynevek mutatója

A, Á

B

E

F

G

GY

H

L

M

N

O

P

R

S

ZS

A L'Harmattan Kiadó és a Tokaj-Hegyalja Egyetem, Speculum Kutatócsoport kiadásában megjelent

Europica varietas Tokajensis

Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini – Patrimonium culturale – Fontes

I. Görög Demeter (1760–1833) *grinzingi birtokán ültetett szőlőfajták,* 1829. A Bécsben 1829-ben kiadott könyv hasonmása Zvara Edina tanulmányával és Balling Péter, Kneip Antal László és Monok István szőlészeti mutatóival, 2022.

II. Laurentius Eiseler, *Epicinion carmen in laudem… Caroli Rueberi – A bécsi Lorenz Eiseler győzelmi éneke a nemes báró, Karl Rueber úr dicséretére és annak diadalára a török felett.* A Strasbourgban 1581-ben kiadott könyv hasonmása Molnár Dávid fordításában és jegyzeteivel, Molnár Dávid, Monok István és Tózsa-Rigó Attila tanulmányaival, 2022.

III. Domby Sámuel, *De vino Tokaiensi – A tokaji borról, 1758.* Az Utrechtben 1758-ban kiadott könyv hasonmása Pető Gábor fordításában, N. Kis Tímea jegyzeteivel és tanulmányával, 2022.

IV. Szirmay Antal, *Notitia montium et locorum viniferorum Zempleniensis, 1798 – A tokaji, vagy is hegyallyai szőllőknek ültetéséről, 1810, A Kassán 1798-ban és a Pesten 1810-ben kiadott könyvek hasonmása,* Pető Gábor fordításában, Orbán Áron jegyzeteivel és tanulmányával, 2022.

V. *Francisci Hunniadini poemata Latina omnia,* ed., introd., comment. Dávid Molnár.,2022.

VI. *Tokaj 1565. évi ostromának híre és ábrázolása,* Szalai Béla, N. Kis Tímea és Orbán Áron tanulmányával, szerk. Monok István, 2023.

VII. Robert Townson, *Tokay, its Vineyards and Wine Tokaj szőlőskertjei és bora, A Londonban 1797-ben, Párizsban 1798-ban és a Hágában 1800-ban kiadott könyvek Tokaj-Hegyalja fejezeteinek hasonmása* Rózsa Péter fordításában és tanulmányával, szerk. Monok István, 2023.

VIII. Valerian Mader, *Libellus exercitiorum poeseos scholasticorum (1588),* ed., introd., comment., Dávid Molnár, recensuit et emend., István Bartók, 2024.

Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini – Patrimonium culturale – Dissertationes

I. Monok István, *A Bibliotheca Corvina, Egy könyvtár sorsa, küldetése és végzete,* 2022.

II. Máté Ágnes, *A sikertörténet folytatódik, Enea Silvio Piccolomini Historia de duobus amantibus fordításai a 17–18. században,* 2023.

III. N. Kis Tímea, *„Kiben Isten abban az üdőben magát kiváltképpen jelenteni akarta", Nepomuki Szent János tiszteletének kora újkori elterjedése és magyarországi sajátosságai,* 2023.

IV. Molnár Dávid, *Versőrlő malomkőnek korpája? Filefalvi Filiczki János költői életműve,* 2024.

V. *A Báthoryak kora, XXV. Sárospataki Művelődéstörténeti Konferencia, Sárospatak, 2022. október 6–7.,* szerk. Monok István, Tamás Edit, 2024.

Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini – Patrimonium culturale – Δωρον

I. *Les racines des vignobles de Tokaj et Sauternes, Actes du Colloque international franco-hongrois les 2–6 novembre 2022, Sárospatak (Hongrie),* sous la direction de Michel Figeac, István Monok, 2023.

II. István Monok, *The Biblioheca Corvina – The fate, mission and destiny of a library,* translated by Dóra Kalydy, 2023.

A kiadó kötetei megrendelhetők
illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 14–16.
Telefon: +(36-70) 554-3177
www.harmattan.hu

Tördelés és borítóterv: Kára László
Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter